

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

DİN, ŞİDDET VE AİDİYET:
Türkiye’de Hizbullah Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma

Mehmet KURT

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Mustafa AYDIN

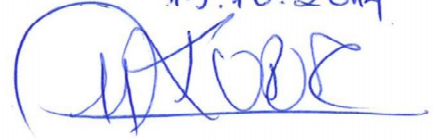
Konya – 2014

Bilimsel Etik Sayfası

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mehmet Kurt

15.10.2014

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Doktora Tezi Kabul Formu

Öğrencinin

Adı Soyadı:	MEHMET KURT		
Numarası:	094105001003		
Ana Bilim / Bilim Dalı:	Sosyoloji		
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora	☒
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa Aydın		
Tezin Adı	DİN, ŞİDDET VE AİDİYET: TÜRKİYE'DE HİZBULLAH ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA		

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **DİN, ŞİDDET VE AİDİYET: TÜRKİYE'DE HİZBULLAH ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA** başlıklı bu çalışma 15/10/2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından **doktora** tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Danışman ve Üyeler

İmza

Prof. Dr. Mustafa Aydın

(Danışman)

Prof. Dr. Mahmut Atay

Prof. Dr. Ramazan Yelken

Prof. Dr. Birol Akgün

Doç. Dr. M. Kubilay Akman

ÖNSÖZ

Şüphesiz hiçbir akademik çalışma sadece bireysel bir çaba ve çalışmanın ürünü olarak ortaya çıkmaz. Bilakis her çalışma yoğun bir emeğin ürünü olduğu kadar, bu emeğe eşlik eden entelektüel tartışmaların, derslerin, danışmanlığın ve desteğin neticesinde oluşur. Doktora sürecim boyunca bir danışmanın çok ötesinde desteğini gördüğüm, beş yıllık uzun bir zaman diliminin her anında desteği, motive edici sözleri ve bana olan inancıyla çalışmalarımı şevkle sürdürmeme aracılık eden ve bana akademide örnek bir rol model olan Prof. Dr. Mustafa Aydın'a teşekkür ederim.

Doktora ders dönemi ve sonrasında yakın ilgisi, özgürlükçü tutumu ve teşvik edici tavrıyla hep yanımda hissettiğim Prof. Dr. Ramazan Yelken'e şükranlarımı sunarım. Aynı şekilde Prof. Dr. Köksal Alver'in dostane ilgisi ve nezaketi takdire şayan bir minnettarlıkla anılmalıdır. Sosyoloji bölümünün diğer akademisyenleri de aldığım derslerden kişisel diyaloglara kadar bir çok konuda faydalandığım değerli akademisyenler oldular, kendilerine müteşekkirim.

Doktora çalışmalarımın iki yılında yakından çalışma imkanı bulduğum Yale Üniversitesi Antropoloji bölümünün değerli akademisyeni Prof. Dr. Marcia Inhorn, danışmanlığı, desteği, teşvik edici tavrı ve özenli ilgisiyle doktora çalışmalarımda olduğu kadar, akademik hayatımın geri kalan kısmında da üzerimde büyük etkisi olan kişilerdendir. Akademik çalışma ve donanımına gösterdiği yakın ilgi kadar, danışmanlık ve sorumluluğunu aldığı bir öğrenci olarak tüm sorunlarımla yakından ilgilenen ve bana akademinin hayattan bağımsız olamayacağını gösteren Prof. Inhorn, her zaman minnettarlıkla andığım kişilerden olacaktır.

Akademik hayatımın hiçbir noktasında 'resmi' olarak öğrencisi olmadığım ama bana sunduğu destek ve çalışmalarına sunduğu katkılarla, adeta geleneksel bir usta-çırak ilişkisinde olduğu gibi, mütevazı bir kurumun yaptığından çok daha fazla katkı sunan Bingöl Üniversitesi Sosyoloji bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. M. Kubilay Akman'ın ismi özellikle zikredilmelidir. Tezimin teorik tartışmaları kadar, pratik boyutlarına da yaptığı ayrıntılı katkı ve eleştirilerin yanı sıra, çalışma sürecime gösterdiği yakın ilgi şüphesiz bir teşekkürden fazlasını hak ediyor.

Doktora sürecim boyunca bir çok alanda değerli katkı ve fikirlerinden faydalandığım, çalışmalarımı tartışma imkanı bulduğum ve/veya yazdıklarına yönelttikleri eleştirilerle bu çalışmanın daha iyi olmasına aracılık eden Dr. Hande

Özkan, Mehmet Özyürek, Yeşim Mutlu, Dr. Narges Erami ve Adnan Fırat başta olmak üzere tüm dostlarıma ve hocalarıma minnettarlığımı sunarım.

Yaptığım görüşmelerin transkripsiyonu konusunda desteklerini gördüğüm Neslihan Emen, Yeşim Şan, Halime Boz, Leyla Berrin Ayyıldız, Münevver Uyanık, Rahmi Temel ve Şehriban Bilgiç başta olmak üzere tüm öğrencilerime tez yazımı gibi oldukça yoğun ve stresli bir dönemde desteklerini esirgemedikleri için teşekkür ederim.

Güvenlik gerekçesiyle isimlerini zikredemeyeceğim ama bana dünyalarını açmak suretiyle bu çalışmanın yapılmasını mümkün kılan tüm görüşmecilerime de ayrıca teşekkür ederim. Buradaki analizlerin bir kısmı, görüşmecilerin düşündükleriyle örtüşmeyecektir; fakat söylediklerinin hakkaniyet ve bilim etiği çerçevesinde değerlendirildiğini görecektirler.

Son olarak bu çalışmanın bir kısmının kızım Azra Leyal'e ayırmam gereken vakitten fedakarlık yapmak zorunda kalınarak gerçekleştiğini itiraf etmeliyim. Bu nedenle bu çalışmayı Azra Leyal'e adıyor ve fedakarlık yapmak zorunda kaldığım zamana gösterdiği incelikli anlayış için teşekkür ediyorum.

Mardin – 2014

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	MEHMET KURT		
	Numarası	094105001003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	SOSYOLOJİ		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora	☒
	Tez Danışmanı	PROF. DR. MUSTAFA AYDIN		
Tezin Adı		DİN, ŞİDDET VE AİDİYET: TÜRKİYE’DE HİZBULLAH ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA		

ÖZET

Türkiye’de Hizbullah’ını etnografik metotla incelediğimiz bu araştırma, alanında yapılan bir ilk çalışma olarak Hizbullah’ın bir sosyal hareket olarak incelemektedir. Bu bağlamda Hizbullah, ortaya çıktığı dönemin tarihsel ve sosyolojik koşulları içinde değerlendirilmiş, geçirdiği aşamalar Hizbullah mensuplarıyla yapılan derinlemesine görüşmeler aracılığıyla analiz edilmiştir. Hizbullah mensuplarında aidiyet, dini söylem ve Kürt meselesi algısı, Türkiye sosyoloji camiasında çok sık başvurulmayan İçkin Teori (*Grounded Theory*) çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çalışmada İçkin Teori’nin yanı sıra, Hizbullah’ın legal alandaki faaliyetlerinde (miting, kutlu doğum etkinlikleri, konferans) ortaya çıkan görsel verilerin analizi, yine Türkiye sosyoloji literatüründe yeni sayılabilecek görsel sosyoloji yöntemiyle incelenmiştir. Aynı zamanda Hizbullah romanlarında ortaya çıkan anlatılar, toplumsal bellek çalışmaları ve söylem analizi literatürü çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu çalışma, Hizbullah’ın sadece şiddet boyutuyla anlaşılamayacağını göstermekte ve Hizbullah’ın bir sosyal hareket olarak daha ayrıntılı bir analize tabi tutulması gerekliliğinden hareket etmektedir. Bu yolla şiddeti meşrulaştıran araçların anlaşılması, Hizbullah mensuplarının gündelik yaşam pratiklerinin nasıl toplumsal sonuçlar doğurduğunun incelenmesi, büyük oranda etnik olarak Kürtlerden oluşan bu grubun dini ve etnik aidiyet biçimleri analiz edilebilmiştir. Dahası bu çalışma, Hizbullah’ta feda kültürü ve ölüm, Hizbullah söyleminde ötekinin temsili ve toplumsal cinsiyet algısı konularında değerlendirmelere yer vermektedir.

Anahtar Kelimeler: İçkin Teori (*Grounded Theory*), Görsel Sosyoloji, Etnografik Yöntem, Hizbullah, İslamcı Toplumsal Hareketler, Din, İslamcılık, şiddet, Aidiyet ve Kimlik, Kürt Meselesi

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	MEHMET KURT		
	Numarası	094105001003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	SOSYOLOJİ		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora ☒	
	Tez Danışmanı	PROF. DR. MUSTAFA AYDIN		
Tezin İngilizce Adı		RELIGION, VIOLENCE AND BELONGING: A SOCIOLOGICAL RESEARCH ON HIZBULLAH IN TURKEY		

SUMMARY

This study analyzes Hizbullah in Turkey as a social movement through an ethnographic fieldwork. Within this regard and by employing in depth interviews with Hizbullah's former and current members, sociological and historical processes that Hizbullah have been going through are analyzed and the idea of belonging, religiosity and the perception of Kurdish issue are investigated through grounded theory method. In addition to grounded theory, the visual data provided by Hizbullah's legal activities (i.e. rallies, demonstrations, celebrations) are analyzed by employing visual sociology method. Moreover, Hizbullah's novels and stories are investigated through social memory and discourse analysis literature.

This study shows that Hizbullah cannot fully be understood by only focusing on the Hizbullah violence and propose that Hizbullah should be analyzed as a social movement. By this way the legitimization process of violence by Hizbullah, the daily life and practices of Hizbullah members and its effect on the perception of religious and ethnic identity can be better understood. Moreover this study focuses on sacrificing culture and martyrdom among Hizbullah members, while also putting an effort to describe the perception of others and gender in Hizbullah discourse.

Key words: Grounded Theory, Visual Sociology, Ethnographic Method, Hizbullah, Islamic Social Movements, Religion, Islamism, Violence, Belonging and Identity, Kurdish Issue

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası.....	I
ÖNSÖZ	II
ÖZET	IV
SUMMARY	V
ŞEKİLLER LİSTESİ	VIII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	9
Teorik ve Metodolojik Çerçeve	9
1. Teori, Bilgi ve Nitel Yöntem.....	9
1.1. Nitel Yöntemde Araştırma Süreci	15
2. İçkin Teori (<i>Grounded Theory</i>).....	19
2.1. İçkin Teori'nin Tarihine Bir Giriş Denemesi	20
2.2. İçkin Teori'de Yöntem.....	25
2.3. İçkin Teori'de Temel Kavramlar.....	28
3. Görsel Sosyoloji	32
3.1. Görsel Sosyolojide Yöntem	38
İKİNCİ BÖLÜM	46
Hizbullah Tarihi	46
1. Hizbullah'ın Ortaya Çıktığı Dönemin Tarihsel ve Sosyolojik koşulları.....	51
2. Taşradan Ümmet Tahayyülleri: Hizbullah'ın Kuruluşu.....	56
3. Şiddet Dolu On Yıl	71
4. Örgütten Sosyal Harekete Hizbullah'ın 'Dönüşümü'	80
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	97
İslamcı Bir Örgüt ve Sosyal Hareket Olarak Hizbullah'ın 'İçkin' Boyutları.....	97
1. Hizbullah, Birey ve Gündelik Hayat.....	97
1.1. Hizbullah'a Katılım ve Hizbullah Profilleri.....	98
1.1.1. Şair ve Sufi: Serbest'in Şeriattan Hakikate Yolculuğu.....	98
1.1.2. Zindan ve Medrese: Yusuf'un Hikayesi	100
1.1.3. Öfke, Sükunet ve Şaşkınlık: Musab, Kamuran, Azad ve Ahmet'in Hikayeleri	102
1.1.4. İsmail ve Bıçak: Cemaatin Oğulları	104
1.2. Hizbullah Üyelerinde Gündelik Yaşam Pratikleri ve Aile.....	105
1.3. Hizbullah'tan Kopuş, Kopuş Biçimleri ve Kopuşun Travması.....	112
2. Sosyal Segregasyon, Minimal Homejenlikler ve Şiddetin Dili	118
2.1. Segregasyon, Minimal Homojenlikler ve Geçişkenlikler	119
2.2. Hizbullah'ta Yöntemin Dönüşümü ve Yeni Kopuşlar.....	124
2.3. Şiddetin Dili ve Meşrulaştırılması	130
3. Grup Aidiyeti, Dini İdeoloji ve Etnik Kimlik: Hizbullah'ta Varoluş Biçimleri	135
3.1. Otorite ve Hegemoni: Hizbullah'ta Grup Aidiyeti	136
3.2. İslamcılığın İdeolojik İnşası ve Hizbullah'ta Dini Aidiyet	142
3.3. <i>Bijî İslam Bimre Koletî</i> : Hizbullah'ta Etnik Kimlik ve Kürt Meselesi Algısı	146
4. Teorik Soyutlamalar ve Sonuçlar	154

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	158
Hizbullah Hikaye ve Romanlarında Toplumsal Belleğin İnşası.....	158
1. Toplumsal Bellek, Tarih ve Söylem	158
2. Xalê Bekir, Xalet ve Diğerleri: Adanmışlık Kültürü ve İslam'ın Fedaileri	166
3. “Şehadet Bir Çağrıdır Nesillere, Çağlara”: Hizbullah Söyleminde Şehadet Kültü.....	171
4. Mürted, Tağut ve Yahudi: Hizbullah Söyleminde Ötekinin Temsili.....	174
5. Hizbullah Söyleminde Kendilik Algısı	179
6. Medrese-i Yusufiye: Cezaevi Temsili ve Kimlik	184
BEŞİNCİ BÖLÜM	190
Politik ve Dini Bir Grubu Görsel Olarak Çerçevelemek	190
1. Ölüm Kültü.....	191
2. Kamusal Alanda Temsiliyet ve Kitlelerin Ruhu.....	204
3. Bedeni ve Bireyi Yeniden Düşünmek: Görselliğin Biyopolitikası.....	220
4. Şiddetin Görsel Temsili	231
SONUÇ	244
EK: Hizbullah Yetkilileriyle İnternet Yoluyla Yapılan Yazılı Görüşme.....	256
KAYNAKÇA	268

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Hizbullah'ı Anlamak	93
Şekil 2: Susa Anması	197
Şekil 3: İran'da Taziye Geleneği	197
Şekil 4: Kamusal Alanda Haremlik-Selamlık Uygulaması	199
Şekil 5: Mekan ve Dava	201
Şekil 6: Mekanın Semantik Dönüşümü	202
Şekil 7: Meşa Şevê/Gece Yürüyüşü	202
Şekil 8: İdeolojik Bir Araç Olarak Tiyatro	203
Şekil 9: İran'da Taziye Geleneği	203
Şekil 10: Şehadetin Görsel Çerçevesi	204
Şekil 11: Diyanet İşleri Başkanlığı Kutlu Doğum Etkinliği I	207
Şekil 12: Diyanet İşleri Başkanlığı Kutlu Doğum Etkinliği II	207
Şekil 13: Peygamber Sevdalıları Kutlu Doğum Etkinliği	208
Şekil 14: Kutlu Doğum ve Semiyotik I	209
Şekil 15: Kutlu Doğum ve Semiyotik II	210
Şekil 16: Hüda-Par Bingöl Mitingi I	211
Şekil 17: Diyarbakır Kutlu Doğum Etkinliği	212
Şekil 18: Hüda-Par Bingöl Mitingi II	213
Şekil 19: Semiyotik Savaşları: Hüda-Par Etkinliğinde Başlı Açık Kadın	214
Şekil 20: Semiyotik Savaşları: BDP Etkinliğinde Çarşafli Kadın	214
Şekil 21: Görsel Karşıtlık: Hüda-Par ve BDP Adayları	215
Şekil 22: İnanç, Kimlik ve Görsellik	216
Şekil 23: BDP Kutlu Doğum Etkinliği	217
Şekil 24: Şemdinli Kutlu Doğum Mevlidi	218
Şekil 25: Kutlu Doğumun Uluslararasılaşması	219
Şekil 26: Hizbullah Etkinliklerinde Çocuk ve Görsellik	222
Şekil 27: İnzar Dergisi ve İdeal Hizbullah Ailesi	223
Şekil 28: Hizbullah Medresesi İcazet Töreni	225
Şekil 29: Hizbullah Etkinliklerinde Kız Çocukları	225
Şekil 30: Fransız İhtilali ve Kadın	226
Şekil 31: Kurtuluş Savaşı ve Kadın	227
Şekil 32: Arap Baharı ve Kadın	228
Şekil 33: Hizbullah ve Tesettür	229
Şekil 34: Hüda-Par Bingöl Mitingi ve Tesettür	230
Şekil 35: İzzettin Yıldırım	235
Şekil 36: İzzettin Yıldırım'ın Vasiyetinden Bir Kesit	236
Şekil 37: İzzettin Yıldırım, Konca Kuriş ve Ubeydullah Dalar	237
Şekil 38: Hafız Akdemir	240
Şekil 39: Mehmet Sincar	241

GİRİŞ

*“**Mehmet Kurt** – Siz Hizbullahçıydınız, peki biz kimdik? (gülerek)*

***Sermest** – Siz de berduştunuz! (gülüyor).*

***Mehmet Kurt** – Peki niye kavga edecektiniz ‘berduşlarla’?*

***Sermest** – Gerginlikler vardı. Bize emir gelmişti: Cesetlerini çiğneyin. Ben bile hazırdım. Biz sizi okula çekmeye çalıştık. X hoca vardı, siz o var diye okulda kavga etmek istemediniz. Plan şuydu. Bir kısmımız okul bahçesindeydi, sadece bir kaç kişi orada bekliyorduk. Bir kısmımız arka bahçedeydik. Geriye kalan ekibin hepsi pansiyondaydı. Şöyle olacaktı olay; Bahçedekiler sizinle kavga edecekti ve dayak yiyormuş gibi pansiyonun arka bahçesine kaçacaktı. Siz onlara saldırdığınız zaman arka bahçedeki ekip yukarıdan inecekti, pansiyondakiler de oradan çıkacaktı ve sizi pansiyona inen merdivenlerde sıkıştıracaktı. Ve düşün şöyle demişlerdi; oradan kimse sağ çıkmayacak. Onlarca kişi!¹”*

Eğer Sermest’in söyledikleri doğruysa, 1990ların sonunda Mardin İmam Hatip Lisesi’ndeki parasız yatılı öğrenciliğim döneminde, şimdi nedenini hatırlamadığım bir kavgada Hizbullah üyesi öğrenciler tarafından öldürülebilirdim². Türkiye bir eksik yüzleşmeler ülkesidir. Gündelik yaşamda, politikada, akademide ve bireysel ilişkiler gibi toplumun pek çok katmanında yaşanan bu eksik yüzleşmeler, sağlıklı bir toplumsal algının gelişebilmesi önünde bir engel oluşturmaktadır. Bahse konu olan eksik yüzleşmenin akademideki yansıması pozitivist dönemden devralınan nesnellik iddiasıdır. Çalışmanın birinci bölümünde genişçe tartışıldığı gibi tabiat bilimlerindeki gibi bir nesnelliğin sosyal bilimler için mümkün olmadığı açıktır. Zira araştırmayı yürüten bireyin, kendini kuşatan tarih, dil ve kültürün belirleyici etkisinden tamamen soyutlanması mümkün değildir. Michel Foucault’un nesnellik (*objectivity*) olgusu karşısında konumlandığı öznellik (*subjectivity*) ve bunun gerçeklikle ilişkisini sorgulayan tartışmaları (1994), sosyal bilim araştırmalarında ‘mutlak hakikat ve gerçekliğin’ sorgulanmasına aracılık etmiştir. Sosyal bilimlerde mutlak bir nesnelliğin doğası gereği olamayacağını kabul eden bakış açısı, araştırmacının kendi bireysel tarihiyle yüzleşmesini ve bu bağlamda var olan pozisyonunu (*positionality*) aşkar

¹ Sermest’le kişisel görüşme, 27.10.2013.

² Çalışmanın giriş bölümünde, okuyucuyla doğrudan konuşmaya imkan sağlayan tek bölüm olması nedeniyle, özellikle ‘ben dili’ tercih edilmiştir. Ben dilinin bir diğer tercih edilme nedeni ise, giriş ve birinci bölümde tartışılan nesnellik, öznellik, araştırmacının kimliği gibi konuların bu dili gerekli kılmasıdır.

etmesini, ama engelleyici ve yönlendirici bir unsur olarak ifşa edilen bu pozisyonun analizlerde yer almamasını önermektedir (Grbich, 2004, s. 83). Araştırmacının yapılan çalışmada görünürlüğünü ve bu yolla üretilen bilginin daha sahih bir zeminde üretilebileceğini savunan bu bakış açısı, benim de bu çalışmada, çalışmanın gerekli bir parçası olarak, kendi tarihselliğim ve pozisyonumla görünür olmamı gerektirmektedir. Zira bu çalışma, sosyal bilimlerdeki tüm çalışmalar gibi, bir tarihsellik içerisinde var olmuş bir bireyin üretimidir ve yazarın kendisi kadar okuyucu da bireyin tarihselliği ve pozisyonuyla yüzleşmelidir.

Benim öldürülebileceğim gerçeğiyle yüzleşmem ise, elinizdeki çalışma nedeniyle saha araştırmamı yürüttüğüm 2013 yılı sonbaharında gerçekleşti. İslami hassasiyetlerle çevrili bir ailenin ve sosyal çevrenin ferdi olarak lise yıllarım, Hizbullah üyesi öğrencilerin şiddetini gözlemlemek ve bir iki defa bu şiddete maruz kalmakla geçti. Okul dışındaki yaşam ise Hizbullah – PKK çatışmaları ve faili meçhul cinayetlerin oluşturduğu korku ve kutuplaşmanın hakimiyetinde devam etmekteydi. Parasız yatılı yatakhaneğinde aynı koğuştaki imam babası Hizbullah tarafından öldürülmüş bir kişiyle paylaşılmaktaydım. Bir başka koğuştaki ise abisinin Hizbullah'ın 'ilk şehitlerinden' olduğunu sonradan öğrendiğim bir başka öğrenci bulunmaktaydı. 350 kişilik pansiyonda ağırlık, tek örgütlü güç olan Hizbullah'taydı ve o yıllarda bu 'Hizbullahçı' gençlerin 'birini dövme' için ne kadar kolay sebep bulabildiklerine şaşırmaktaydım. Herkesin Hizbullah mensubu öğrenciler tarafından sabah namazına zorla kaldırıldığı, kalkmayanların şiddete maruz kalabildiği, 'kızlarla konuşanların' kesin 'dayak yediği', bir askeri kışla gazinosunu andıran yemekhanedeki tek televizyonun getirildikten iki gün sonra 'televizyon izlemek haramdır' gerekçesiyle Hizbullahçı öğrenciler tarafından bir gece yarısı parçalandığı, Hizbullahçı öğrencilere kötü davrandığı ve disiplin cezası verdiği gerekçesiyle müdür yardımcısının Mardin'in dar abbaralarının³ birinde demir çubuklarla dövülüp kollarının kırıldığı, üst sınıflardan bir öğrencinin öğretmene kalaşnikof çektiği lise yıllarımın bitiyor olmasından memnun şekilde üniversite sınavlarına hazırlanmaktaydım. Üniversite sınavını kazanacak, Hizbullah'tan kurtulup beni 'seküler heyulalarım' erdirecek bir bölüme gidecek, taşranın boğucu ve tekdüze yaşamından kurtulacaktım. Fakat lisedeki son yıllarım, 28 Şubat 1997 sürecinde asker ile hükümetin karşı karşıya geldiği, Refah-Yol koalisyon hükümetinin istifa etmek zorunda bırakıldığı ve 28

³ Abbara, Mardin'e özgü bir mimari özellik olarak üstü kapalı ve özel mülkiyet, altı ise sokak olan ve bir tüneli andıran mimari yapıdır.

Şubat sürecinin bir parçası olarak meslek liselerinin sadece kendi branşlarında tercih yapabildiği ama özünde imam hatiplilerin ilahiyat dışında başka bir bölüme girmesini engellemeyi amaçlayan düzenlemelerin yapıldığı döneme denk geldi. İmam Hatip Lisesine barınacak pansiyon imkanı ve/veya dindar taşralı ailelerin ‘kararı’ dolayısıyla devam eden arkadaşlarım gibi ben de bu kutuplaşmanın bir parçası değildim. Batı illerinde bazı derneklerin İmam Hatipli öğrencileri, istedikleri bölümü okusunlar diye yurtdışındaki üniversitelere gönderdiğini duyardık ama kimsenin taşra imam hatipleriyle ilgilendiği yoktu. Tüm bu olup bitenler sonucunda üniversiteyi kazanan ‘şanslı bir öğrenci’ olarak ilahiyat fakültesini tercih etmek zorunda bırakıldım.

İlahiyat fakültesindeki yıllarım, dini toplumsal bir mesele olarak merkeze alan ve ama ilahiyat disiplininin tüm alanlarını da kapsayan yoğun okumalar ve tartışmalarla geçti. İlahiyat sonrasında Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı Konya Yüksek İhtisas Eğitim Merkezi’nde gördüğüm üç yıllık eğitim bana, güncel meselelere geleneksel dini yaklaşımı ve ilahiyat fakültesinde başlangıç seviyesinde aldığım klasik dini metinleri detaylı olarak tekrar tahsil ve tahlil etme imkanı sağladı. Bununla birlikte bu yıllarda akademik ilgimin odağında gerek derslerde karşılaştığım, gerek etrafımda gözlemlediğim dini gruplar ve onların dini söylemlerinin nasıl inşa edildiği vardı. Bu süreçte bilimsel merakı ve sorgulamayı ısrarla sürdüren ve bu nedenle kimi zaman hocalarımla ‘sabrını zorlayan’ biri olarak, aradığım cevapların sosyoloji disiplininde bulunabileceği kanaatine vardım. Sosyoloji okumalarına yoğunlaştığım ve doktora sürecinde antropolojiyi de kapsayan bu süreç, elinizdeki çalışmayla noktalandı.

Lise yıllarına, bu sefer akademik bir çalışma yapmak üzere geri dönmemin nedeni, o dönemde hiç anlam veremediğim şiddeti üreten mekanizmaları öğrenmek ve sosyolojik/antropolojik bir bakış açısıyla analiz etmektir. Hizbullah hakkında, çalışmayı arzuladığım perspektifte, analitik bir çalışma henüz yapılmamıştı ve Hizbullah hakkındaki ilk doktora tezini yazacaktım. Aldığım eğitim beni dini literatüre hakimiyet konusunda yetiştirmişti. Sosyoloji okumalarım, bu dini literatürü sosyolojik bir perspektifle analiz etmem için yeterli donanımı sağlamıştı. Amerika Birleşik Devletleri’nde bulunan Yale Üniversitesi Antropoloji bölümünde geçirdiğim iki yıl ile Columbia Üniversitesi Sözlü Tarih Merkezi’nde geçirdiğim bir yaz boyunca aldığım dersler, katıldığım çalışma atölyeleri, konferanslar ve yaptığım okumalar, çalışmama antropolojik/etnografik bir katkıda bulunabilirdi. Kürtçe bilmem

görüşmecilerle diyalogumu kolaylaştıran bir güven unsuru olarak çalışmamı kolaylaştırabilirdi. Yıllardır görüşmediğim lise arkadaşlarımı bulup onların hikayesini öğrenebilir ve onlara ‘neden’ diye sorabilirdim.

Elbette İslami terminolojiye hakimiyet ve Kürtçe biliyor olma avantajlarım kadar, dezavantajlarım da vardı. Öncelikle uzun saçlı ve top sakallı görüntüm açısından Hizbullah mensuplarının alışık olduğu ve gündelik hayatta sıkça ilişki içinde olduğu bir imaja sahip değildim. Bu anlamda görüşmecilerim için bir yabancıydım (outsider) (Agar, 1980). Literatürde tartışıldığı şekliyle *emic* ve *etic* yaklaşımlardan *etic* yaklaşıma olan yakınlığım ama *emic* yaklaşımı Hizbullah’ı anlama çabamın bir parçası olarak göz ardı etmeyen pozisyonum nedeniyle (Headland, Pike, & Harris, 1990), görüşmecilerime sundukları bilgileri mutlak doğrular olarak kabul etmeyeceğimi ama anlattıklarını onların söylemlerinin bir parçası olarak karşılaştırmalı bir şekilde analiz edeceğimi söylemiştim. Bu nedenle kimi zaman bir görüşme yapmak için aylarca beklemem gerekti.

Saha araştırmalarım bana beklediğimden fazlasını sundu. Hizbullah mensuplarının dini ve etnik aidiyet biçimlerini keşfetmeyi, şiddeti meşrulaştıran araçları analiz etmeyi ve Hizbullah tarihi hakkında eksik bilgileri tamamlamayı, yanlış bilgileri düzeltmeyi uman ben, bunları da kapsayan ama bunun çok ötesine geçen bir alan buldum. Pek çok saha araştırmasında dile getirildiği gibi ben de sahada daha önce bildiklerimle yüzleştim ve kamuoyunda yaygınca paylaşılan bilgilerimin Hizbullah’ı anlamak için yeterli olmadığını fark ettim. Bugün sayısı yüzbinlere varan tabanıyla Hizbullah, bir sosyal hareketti ve şiddet anlatısını aşan boyutlarıyla din ve siyaset sosyolojisi, devlet antropolojisi, toplumsal bellek çalışmaları, söylem analizi ve görsel antropoloji açısından incelenmeliydi. ‘Beş yıl boyunca aşık olduğumu kendimden bile sakladım’ diyen ve ‘geçmişin olumsuzlarını hala üstünden atmadığını söyleyen’ Sermest’in hikayesi sosyoloji ve antropolojinin yanı sıra, sosyal psikoloji ve psikoloji disiplinince de incelenmeye değerdi. Polis tarafından işkenceye maruz kalıp da sorumlusunun ismi istendiğinde, önceden oluşturduğu ‘sahte bir profili’ sorumlusu diye polise vermek için zihninde hazır tutan Azad’ın 25 yaşlarında, 1.70 boylarında, esmer ve Ahmet ismindeki ‘hayali sorumlusunun’ hala Azad’ın zihninde capcanlı durması nasıl açıklanabilir? Kendisini takip eden biri olup olmadığını görebilmek için sokakları hala ‘geniş aldığını’ söyleyen ve görüşmemiz boyunca beni tereddütlü bir sessizlikle gözlemleyen Azad’a, çalışmada kullanılmak üzere bir müstear isim tercihi olup olmadığını sorduğumda, sessizce ‘Kürtçe bir isim

olmasını isterim’ demesi dini ve etnik aidiyet açısından nasıl analiz edilebilir? Görüşmecim için Kürtçede özgür anlamına gelen Azad ismini tercih etmem, Azad’ın hayali sorumlusu Ahmet’in hala Azad’ın zihninde capcanlı durması göz önünde bulundurulduğunda ironik bulunabilir. Peki ‘*Azadi İslam’da*’ diye slogan attığı için, milliyetçilik yaptığı gerekçesiyle Milli Selamet Partisi’nin il yetkilileri tarafından azarlanan ve ‘bu ülkede iki şey yasaktır: Kürtlük ve Müslümanlık’ diyen Mahmut, gerçekte bizlere ne anlatmaktadır? ‘Yaşımız otuza dayandı. Daha sağlıklı tercihler yapabiliirdik’ diye hayıflanana, bu otuz yaşa birkaç yıl cezaevi ve iki üniversite sığdıran Kamuran’ın yakın akrabası olan kadınlar dışında herhangi bir kadınla diyalogunun olmaması, cinsiyet ayrışması, gündelik yaşam pratikleri ve dindarlık biçimleri bağlamında bizlere ne söylemektedir? Yakalanma endişesiyle üç yıl boyunca aynı odadan çıkmayan Hizbullah mensubu ile, Hizbullah’ın ölüm tehditleri nedeniyle üç yıl boyunca yanı başında tuttuğu tabancayla aynı odada her an öldürülmeyi bekleyen görüşmecinin tecrübesi karşılaştırmalı olarak nasıl analiz edilebilir? Hizbullah tehditlerine maruz kalan ve birkaç arkadaşı Hizbullah tarafından öldürülen Ahmet’in ‘ben bu defteri mahşerde Allah’ın huzurunda yeniden açılmak üzere kapattım’ demesi Hizbullah’ın geçmişle yüzleşmesi açısından nasıl değerlendirilebilir? Devlet – Hizbullah ilişkisini sorduğum Yusuf’un cezaevinde gördüğü ağır işkenceleri hatırlatıp ‘madem devlet arkamızdaydı, ben niye o kadar işkence gördüm, yıllarca hapis yattım?’ ifadeleri, bizlere devlet teorileri bağlamında ne anlatmaktadır? ‘Türk İslamcılarının altını biraz kazıdığınızda ortaya Türk milliyetçiliğinin çıktığını ve Türk İslamcılarının Kemalizm’in zehrini aldığını’ ifade eden, Türk kökenli Mehmet’in sözleri din ve etnisite konusunda nasıl değerlendirilmelidir?

Saha çalışmam boyunca görüştüğümünden çok daha fazla Hizbullah mensubuyla tanıştım. Uyuşturucu bağımlısı gençlerle, camide esrar içtikleri gerekçesiyle kavga eden ve yüzü bir jilet darbesiyle parçalanana Yiğit gibi pek çoğu tanışıp beni dinlemeyi tercih etti ama konuşmayı kabul etmedi. Buna rağmen lise yıllarından devraldığım gözlemler, görüşmeyi kabul etmeyen kişilere dair gözlemlerle birleşti ve bu çalışmanın farklı noktalarında okuyucuya sunuldu. Diğer yandan, konuşmayı kabul edip hiçbir şekilde hakkında bilgi verilmesini istemeyen görüşmecilerin mahremiyetini ve güvenliğini sağlamak adına çalışma boyunca bazı bilgiler, herhangi bir referans göstermeksizin kullanıldı. Bizimki gibi saha araştırmalarında görüşmecilerin ve araştırmacının güvenliğini sağlamak adına üretilen literatür (Goldstein, 2014; Felbab-Brown, 2014) ve bizim de ortak yazarları arasında

bulduğumuz şiddeti konu alan çalışmalar için bir rehber kitap olarak hazırlanan çalışmalar (Aras, et al., 2013) güvenlik açısından hassas durumlarda bu tür tedbirlerin alınmasını zorunlu görünmektedir. Umudum ve beklentim, bilgileri bu çalışmanın değerli bir parçası olarak kullanılan ve aksi bir durum oluşmaması adına olağan üstü bir çaba sarf ettiğim görüşmecilerin güvenliğinin ihlal edilmemesidir. Bu anlamda sadece paylaştıkları bilgilerle değil, bana açtıkları yaşam hikayeleriyle bu çalışmanın yapılmasını mümkün kılan, resmi konumları ve kurumları adına beyanat vermeleri açısından gerçek isimlerini kullandığım iki kişi hariç tutulursa, hiçbir gerçek kimlikleriyle bu çalışmada deşifre edilmeyen görüşmecilerime minnettarlığımı sunmak isterim.

Birazcık uzun ama çalışmanın nasıl bir bireysel tarih ve tecrübenin ürünü olarak ortaya çıktığını betimlemek için gerekli bu girişten sonra şu soruyu sorabiliriz: Hizbullah nedir ve bir aidiyet biçimi olarak Hizbullah nasıl analiz edilebilir?

Türkiye Hizbullah'ı, Lübnan'daki Şii Hizbullah'tan farklı olarak Sünni – büyük oranda Şafii ve Kürtlerden oluşmaktadır. Hizbullah ile ilgili kamuoyu algısı ve Hizbullah grubuna odaklanan literatür, çok azı hariç tutulmak üzere, eksik yüzleşmelerle doludur. Benim de saha araştırmalarım kadar şiddet yönüyle tanıdığım ama saha araştırmalarıyla birlikte şiddeti aşan boyutlarını keşfetme imkanı yakaladığım Hizbullah hakkında yazılı ve görsel medyada, internette veya başka bir kulvarda yapılacak küçük bir araştırmada eksik yüzleşme ve kutuplaşmaların izleri görülecektir. Bir yanda kendini ideal bir toplum modeli olarak tanımlayan Hizbullah medyası, diğer yanda ise büyük çoğunluğu Hizbullah ismini dehşet, vahşet, şiddet ve devlet gibi kelimelerle neredeyse eşanlamlı kullanan algıda analitik bir bakış açısı bulmak oldukça zordur. Ruşen Çakır'ın *Derin Hizbullah* (2011) kitabı ile Gareth Jenkins'in *Political Islam in Turkey* (2008) gibi birkaç kitap, makale ve değerlendirme yazısı hariç tutulursa, Hizbullah konulu çalışmaların hemen hepsi Hizbullah'ı bir sosyal olgu olarak inceleme konusunda isteksizdir.

Akademik kurumlarda üretilen bilgi açısından da değerlendirildiğinde Hizbullah hakkında oldukça az çalışma olduğu ve bu çalışmaların Türkiye'de yapılmış olanların çoğunluğunun polis akademilerinde ve güvenlikçi bir bakış açısını önceleyen bir perspektifle (Gürtekin, 2008; Yıldırım, 2012) yazıldığı görülecektir.

Üretilen bilginin azlığı ve şiddet anlatısını merkeze alan tek boyutluluğu Hizbullah'ı anlamak için yeterli değildir. Kaldı ki şiddet anlatısına odaklanan

Çalışmaların önemli bir kısmı, şiddeti üreten motivasyonlara odaklanmak yerine, onu ‘kontROLSÜZ, kestirilemeyen ve amaçsız’ bir şekilde tasvir etme eğilimindedir.

Hizbullah’ın dahil olduğu şiddeti sosyolojik ve antropolojik bir perspektifle analiz etme amacıyla başladığım ve geniş anlamıyla nitel yöntemi benimsediğim bu çalışma, saha araştırmamın başlangıcında yeni boyutlar kazanmıştır. Şiddet anlatısını da içinde barındıran ama şiddet merkezli tartışmalara indirgenemeyecek bu boyutları yeteri oranda yansıtacak teorik ve metodolojik bir çerçeve ihtiyacı beni İçkin Teori (*Grounded Theory*)⁴ (Glaser & Strauss, 1967) yönünde bir tercih yapmak durumunda bırakmıştır. Teorik bir ön kabulle saha araştırmasına girişmek yerine, sahada ortaya çıkan verilerin karşılaştırılması ve ortaya çıkan kategoriler neticesinde teorik bir soyutlamaya gidilmesini öneren İçkin Teori, birinci bölümde tartışılmaktadır. Tezin teorik ve metodolojik çerçevesini çizdiğim birinci bölüm, İçkin Teori’nin yanı sıra neden nitel bir araştırma (Berg, *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*, 2008) yapmayı tercih ettiğim, veri elde etme yolları olarak neden etnografik yöntem (Agar, *Speaking of Ethnography*, 1985), yaşam anlatılarına (Atkinson, 1998) ve sözlü tarihe (Dunaway, 1996) başvurduğum sorularına yanıt vermektedir. Dahası saha araştırmam sürecinde Hizbullah’ın çeşitli miting, etkinlik ve aktiviteler yoluyla kamusal alandaki görünürlüğünün de incelenmesi gerekliliğini fark ettiğim için görselliğin sosyolojik analizdeki yerine dair teorik ve metodolojik bir tartışma (Ball & Smith, 1992) yürütmem ve görsel verilerin analizine (Collier & Collier, 1986) dayalı bir bölüm yazmam gerekti.

Şüphesiz hiçbir sosyolojik olgu, tarihsel koşullardan bağımsız değildir ve sosyal bilimlerde yapılacak her çalışmanın bir tarihsel perspektif sunması kaçınılmazdır. Hizbullah’ın ortaya çıktığı dönemin tarihsel ve sosyolojik koşullarına değinilerek başlanan ikinci bölüm, tanıklıklar temelinde Hizbullah tarihini kronolojik bir çerçevede incelemekte, literatürde var olan yanlış bilgilerin düzeltilmesine ve eksik bilgilerin tamamlanmasına aracılık etmektedir. Dahası ikinci bölüm Hizbullah’ın İslamcılık, Ortadoğu’da İslami hareketler, Türkiye’de İslamcılık ve devlet alanlarında yazılan literatürde yer almasını sağlayacak bir bilimsel üretim çabasıdır. Bu çabanın yanı sıra bu bölüm, Hizbullah üzerine yazılan metinler arasında bir sosyal tarih yazımı girişiminin ilk ürünüdür.

⁴ Türkçeye Gömülü Teori olarak çevrilen Grounded Theory’i çalışmamızda, daha sonra gerekçelerini açıklayacağımız şekilde, İçkin Teori olarak Türkçeleştirdik ve bu şekilde kullanılmasını önermekteyiz.

Yapılan görüşmelerin İçkin Teorik bir analizini sunan üçüncü bölüm, Hizbullah bireylerinin farklı spektrumlarda gelişen anlatılarının bir özeti ve analizidir. Bu bağlamda ortaya çıkan temalar, okuyucuya Hizbullah mensuplarında gündelik yaşam, grup aidiyetinin yarattığı güven(siz)lik hissi ve aidiyetin bitmesi durumunda ortaya çıkan psiko-sosyal durumlar hakkında bilgi ve analizler sunmaktadır. Dahası bu bölüm, Hizbullah kaynaklı şiddetin söylem düzeyinden eylem düzeyine hangi aşamaları kat ederek ulaştığını göstermekte ve her aşamanın detaylı bir tasvirini tanıklıklar üzerinden sunmaktadır. Mensuplarının büyük çoğunluğu etnik olarak Kürt olan Hizbullah'ın din ve etnisiteyle nasıl ve hangi çerçeveye ilişkilendiğini analiz eden üçüncü bölüm, Kürt çalışmalarında araştırılmamış bir konuda ihtiyacı karşılamayı amaçlayan bir girişimdir ve bu alanda yapılacak yeni çalışmaların önünü açmayı ummaktadır.

Hizbullah hikaye ve romanlarının toplumsal belleğin inşasındaki rolü ve bu metinlerin söylem analizine odaklanan dördüncü bölüm, büyük oranda sadece kişi ve yer adlarının değiştirildiği bu 'otobiyografik' anlatılarda ortak temaların izlerini sürmektedir. Bu izlekte dördüncü bölümün başvurduğu İçkin Teori yöntemine söylem analizi ve toplumsal bellek çalışmaları eşlik etmektedir.

Hizbullah'ın görsel analizine odaklanan beşinci ve son bölüm, bir yandan görselliği söylem ve eylem zemininde ortaya çıkan verilerle karşılaştırmakta, diğer yandan legalleşme faaliyetleri ile birlikte kamusal alanda ilk defa görünen Hizbullah'ın görsel hafızasını tasvir etmeye çalışmaktadır.

Her bölümde ayrı ayrı incelenen sözlü, yazılı ve görsel verilerin karşılaştırmalı bir özeti ve elde edilen sonuçların bir genel sonuç içerisinde değerlendirilmesine dayanan sonuç bölümü, Hizbullah hakkında yapılacak çalışmalar için bazı önerilerle tamamlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Teorik ve Metodolojik Çerçeve

“Everything is data!”

[Anselm Strauss ve Barney Glaser]

1. Teori, Bilgi ve Nitel Yöntem

Tabiat bilimlerinde şeyler, olaylar ve nesneler arasında belirgin ve tekrar eden kalıplar bulunmaktadır ve bunlara dair kurallar büyük oranda evrensel kabul edilir. Sosyal bilimlerde ise evrensel anlamda geçerliliği olan kurallar ve ilişkilerden bahsedilemez. Bunun anlamı sosyal hayatın tamamen kaotik bir ortamda ve irrasyonel bir şekilde hareket ettiği değildir. Bunun yerine sosyal hayat nispeten birbirine benzer kalıplar içerisinde oluşur ve derinlemesine bir analiz sonucunda bu kalıpların anlaşılır olması sağlanır. Bunun yolu da teori ve metottan geçer (Berg, 2001, s. 15). Şüphesiz sosyoloji, bir sosyal fenomeni incelerken teorik ve metodolojik bazı prensiplere yaslanır. Bu sürdürülen araştırmanın sağlıklı sonuçlara ulaşması için gereklidir. Bu gereklilikten hareketle çalışmamızda kullandığımız teorik ve metodolojik çerçeveyi bu bölümde izah edeceğiz. Peki metot nasıl bir çerçeve içinde anlamlandırılabilir? Metot, araştırmanın takip edeceği yol ve bu yolun nasıl sürdürüleceği, sorunları çözme veya anlaşılır kılma sürecinde takip ettiğimiz sistem ve yeni bir bilgiye ulaşmak için kullandığımız araçlar bütünüdür (Aubert & Vale, 1974, s. 77). Kullandığımız metodolojik ve teorik çerçeveyi açıklamadan önce ifade etmemiz gereken en temel şey, her şart ve koşula uyan mükemmel bir teori ve/veya metodun olmayışıdır. Teorik ve metodolojik uygunluk, yapılan çalışmanın doğası çerçevesinde belirlenir. Bu nedenle tercih ettiğimiz metodun en mükemmel metot olduğunu iddia etmekten çok, kullandığımız metodun çalışma konumuza en uygun metotlardan olduğunu düşünmekteyiz. Nitekim pek çok sosyal bilimci de araştırmayı yürütmek üzere seçilecek metodun epistemolojik odaklanmaya, çalışılan sahaya ve çalışma

konusuna uygun olması gerektiğine değinmektedir (Ambert, Adler, & Detzner, 1995, s. 886; Bryman, 1984, s. 76).

Hizbullah ⁵ Cemaati ⁶ isminden faaliyetlerine, kitlesinden 1990larda devletle/derin devletle geliştirdiği kuvvetle muhtemel ilişkisine, Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen Sivil Toplum Kuruluşlarından siyasal partisine (Hüda-Par), düzenlediği kutlu doğum gibi etkinliklerden yeni gelişmeye başlayan yayın faaliyetlerine kadar oldukça geniş bir alanda; gündelik hayatta, gazetelerde, politik tartışma ve denklemlerde yer almasına rağmen, hakkında bilinenler oldukça az ve birbirleriyle belli anlamlarda taban tabana zıttır. Bunun en önemli nedeni ilk olarak grubun uzun bir süre yer altı faaliyetleri (*underground activities*) yürütmesi ve kendini tanıtmaya pek gönüllü olmamasıdır. STK ve politik parti aşamasıyla birlikte bu durum belli oranda değişmişse de cemaatin bir geleneğe dönüşen kapalı yapısı ve cemaat üyelerinin konuşmaya gönülsüzlükleri devam etmektedir. Bu konuya dair geniş tartışmalar ve bu alanda üretilen literatürün değerlendirilmesi ilerleyen bölümlerde sürdürülecektir. Burada Hizbullah Cemaati'ni çalışmada nasıl bir metodolojik yaklaşımın faydalı olabileceği tartışmasını yürütmemiz nedeniyle, şimdilik bu kadar bilgiyle yetineceğiz. Fakat bu kadar bilgiyle dahi, bu denli kapalı bir grubun nicel bir yöntem benimsenerek çalışılamayacağı aşıkardır. Nicel bir çalışmayı imkansız kılan nedenler arasında cemaatin kapalı yapısı, nicel yöntemler arasında yer alan anket uygulama, yapılandırılmış görüşme gibi araçların cemaat üyelerinde yaratabileceği kaygı ve hoşnutsuzluk, bunun üreteceği erişim zorluğu, gerçekte ne büyüklükte bir evrenle karşı karşıya olunduğunun bilinmemesi ve temsiliyet özelliği bulunan bir örnekleme ulaşmada karşılaşılabilecek muhtemel sıkıntılar sayılabilir. Bu nedenlerden dolayı bu çalışmada kullanılan ana yöntem nitel yöntemdir. Bu yöntem içerisinde etnografik yöntemin imkanlarının büyük oranda kullanıldığı ayrıca ifade edilmelidir. Etnografik yöntemin tercih edilmesinin en önemli nedeni, bu yöntemde araştırmacının, sahada zamanla görünmez hale gelişi (Berg, 2001, s. 147) ve araştırmacının varlığından kaynaklanan olası değişimlerin bu yolla önleneme imkanındır. Bu olası değişimlerden kasıt, görüşmecinin

⁵ Hizbullah ismiyle bilinen ve faaliyet alanı çok büyük oranda Türkiye'nin Kürt coğrafyası ve nüfusu olan yapı, Şii Lübnan Hizbullah'ından ayrıdır ve Sünni-büyük oranda Şafii ve Kürt bir yapılanmadır.

⁶ Hizbullah grubunun nasıl tanımlanacağı ile ilgili oldukça çok sayıda yaklaşım (Türk Hizbullah'ı, Kürt Hizbullah'ı, Türkiye Hizbullah'ı, Hizbullah Terör Örgütü, Hizbul-Kontra vs.) bulunmakla birlikte bu tanımlamaların büyük kısmı, ideolojik ve politik aidiyetler ve çerçeveler neticesinde üretilen tanımlamalar olduğu için, grubu tanımlarken kendileri için kullandıkları 'cemaat' tabirini tercih edeceğim. Cemaat tabirini, Hizbullah Grubu'nun sosyolojik anlamda Tönniesçi (1957) tanımlamalara uygun bir yapı olması nedeniyle tercih ediyorum. Bu konudaki tartışmalar ilerleyen bölümlerde detaylıca ele alınacaktır.

araştırmacıya göre bir pozisyon belirlemesi ve araştırmacının arzu ettiği perspektifte bilgi verme ihtimalidir. Etnografik yöntemde görüşmeciyile geçirilen vakit nispeten uzun olduğu için bu ihtimal azalmaktadır. Bu konuya ilerleyen sayfalarda genişçe yer verilecektir.

Nitel yöntemin veri elde etme yollarını incelemeden önce nitel ve nicel yöntemin sosyolojik olguyu açıklama biçimleri, aralarındaki farklar ve hangi araçları kullanmak suretiyle analiz yaptıklarını açıklamak faydalı olacaktır. Daha sonra nitel yöntem içerisinde kabul edilen ve bizim İçkin Teori olarak Türkçeleştirmeyi uygun bulduğumuz Grounded Theory⁷ ve görsel sosyolojiyle ilgili alt bölümlere geçeceğiz. Elbette nitel ve nicel yönteme dair tartışmalar, her iki yöntemin kullandığı araçlar, bir tezin sadece bir bölümünde detayıyla izah edilemeyecek genişliktedir. Bununla birlikte amaç, metodolojiye dair genel bir tartışma yürütmek yerine tezde kullanılan metodolojik araçların anlaşılır olması için çabalamaktır. Tezle doğrudan ilgili olmayan tartışmalar, ilgili literatüre atıflar yapılarak çalışmanın dışında bırakılmıştır. Umut ederiz ki okuyucu, referans gösterilen literatürden daha geniş bilgi edinme imkanı yakalayacaktır.

Nitel ve nicel yöntem arasındaki farklara değinip, nitel yönteme dair temel bilgiler vermeden önce kısa da olsa tarihsel arka plana değinmenin faydalı olacağına inanmaktayız. Denilebilir ki nitel yöntemin en önemli merkezi Chicago Okulu'dur. Chicago Üniversitesi Sosyoloji bölümü, yirminci yüzyılın en önemli sosyologlarına ev sahipliği yapmış ve nitel olarak tanımlanan pek çok yöntemin geliştirildiği merkez olmuştur. Antropolojik ve etnografik yöntemin olanaklarını sosyolojik yönteme uyarlayan bu geleneğe, katılımcı gözlem, yapılandırılmamış görüşme ve ortaya çıkan konseptleri teorileştirme gibi uygulamalara rastlamak mümkündür (Bryman, 1984, s. 78). Nitekim sembolik etkileşimcilik⁸, *Grounded Theory*, görsel sosyoloji gibi nitel yöntemlerin geliştirildiği yer de Chicago Okulu'dur (Ambert, Adler, & Detzner, 1995, s. 881-882). Bunda en önemli etkenlerden biri antropoloji disiplini ile sosyoloji disiplini arasında, temelleri yine Chicago'da atılan, giderek artan yakınlaşma (Bierstedt, 1948, s. 22) ve bu yakınlaşmanın antropolojik metodun önemli bileşenleri olan etnografik yöntemi ve nitel araştırmaları sosyolojik yöntemin gündemine

⁷ Türkçede Grounded Theory için Gömülü Teori tabiri kullanılmakla birlikte, literal çeviri açısından doğru olan bu tabir, Grounded Theory'nin temel argümanlarıyla çeliştiği için Gömülü Teori yerine İçkin Teori tabirinin kullanılmasını önermekteyiz. Bu konuyu dair açıklamalara ilerleyen sayfalarda yer verilecektir.

⁸ Sosyolojide Weberyan yaklaşıma yakın olan ama gündelik yaşama, bireye, semboller (dil, mimik vs.) yoluyla etkileşime ve anlamın oluşumuna odaklanan sembolik etkileşimcilik, mikro yönelimli bir teoridir.

taşımasıdır. Bu nedenle Chicago Okulu'nun geliştirdiği nitel yöntemlerin imkanlarından tez boyunca faydalanılmıştır. Tezde yoğun olarak kullanılan İçkin Teori ve görsel sosyoloji ile ilgili detaylı bilgi, bu bölümün alt başlıklarında verilecektir.

Sosyal bilimlerde araştırma metotlarıyla ilgili tartışmalar en temelde ontoloji, epistemoloji ve insan doğasının nasıl tanımlandığıyla ilgilidir. Bu bağlamda nitel ve nicel yaklaşımlar, insan doğasını, var oluşu ve bilginin doğasını anlamlandırma ve açıklama konusunda birbirinden ayırmaktadır. Dahası teori ve metodun ne olduğu ve ikisinin ilişkisi konusunda çoğu zaman eksik ve/veya yanlış kanaatler (Morgan & Smircich, 1980, s. 491) yapılan çalışmalarda problemli sonuçlara yol açmaktadır.

Nitel ve nicel yöntem arasındaki temel farklara değinerek başlamak, benimsediğimiz yöntemin meşruiyeti ve güvenilirliği açısından faydalı olacaktır. Pozitivist bakış açısının büyük oranda faydalandığı nicel yöntem, insan oğlunun bilgiye nasıl vardığıyla ilgilenmekten çok, sosyolojik olgunun veya vakanın boyutları ve toplumda ne oranda var olduğuyla ilgilenir. Bu anlamda bu yöntemin teorik anlamda ilk yaratıcısı Auguste Comte olarak kabul edilir (Taylor, 1981, s. 8). Nitel yöntem ile nicel yöntemi benimseyen araştırmacılar arasındaki farklılıklar üç başlık altında toplanabilir. Birinci yaklaşım iki yöntem arasındaki çatışmacı yaklaşımdır. Bu yaklaşımı benimseyenlere göre yöntemlerden biri diğerinden üstündür. Örneğin bu yaklaşımı benimseyen nitel araştırmacı, nicel araştırmaları yüzeysel olmak ve geçerlilik konusunda ciddi anlamda problemli olmakla itham eder. Aynı şekilde nicel araştırmacı da nitel yöntemi temsiliyet konusunda problemli, sezgiye dayalı, güvenilirlik problemi olan ve öznel yargılara dayanan bir araştırma yöntemi olarak değerlendirir. İkinci yaklaşım her iki yöntemin kendi otonomileri içinde sosyal fenomeni anlaşılır kılmaya çalıştığını düşünür. Üçüncü yaklaşım ise her iki yöntemin çalışmanın farklı aşamalarında birlikte kullanılabileceğini kabul eder (Goetz & LeCompte, 1981, s. 146).

Merkezinde istatistik ve sayıların bulunduğu nicel yöntemde temel amaç bir sosyal olgunun toplumda ne oranda var olduğudur (Have, 2004, s. 4-5). Fakat bazı deneyimlerin rakamlarla anlaşılamayacağı, onları kavramak ve analiz edebilmek için nicel yöntemin verileri dışında da verilere ihtiyaç olduğu aşikardır (Berg, 2001, s. 3). Sosyal olgunun doğasına odaklanan nitel yöntem, araştırmaya konu olan olgunun niceliğiyle ilk planda ilgilenmez. Bu anlamda nicel yöntem ürün merkezli olarak

tanımlanabilirken (bir programın sonuçları veya çıktıları nelerdir gibi), nitel yöntem süreç odaklıdır (Bir program neden çalışıyor veya çalışmıyor gibi) (Heyink & Tymstra, 1993, s. 193). Bu anlamda nitel yöntem gizlenmiş, belirgin olmayan sosyolojik anlamların ve özelliklerin, katmanlı yorumlama imkanlarının, imaların açığa çıkarılmasının ve nicel yöntemle duyulması imkansız ‘seslerin’ duyulabilmesini amaç edinmektedir (Have, 2004, s. 4-5). Bununla birlikte iki yöntem arasında hangisinin en doğru olduğu tartışmasının, çalışılan konunun metodolojik uygunluğu kriteri esas alındığında gerekli olmayan bir tartışmaya döneceği (Bryman, 1984, s. 79) ve bu anlamda iki yöntemin bir tercih unsuru olarak birinin diğerine tercih edilemeyeceği, ikisinin farklı sosyolojik fenomenlerin doğrulanması veya keşfi ile ilgilendikleri ortaya çıkacaktır. Yapacağımız karşılaştırma, nitel yöntemi benimseyen araştırmacının, araştırma alanını ‘nasıl’ analiz ettiği konusunda betimleyici bir çaba olarak değerlendirilmeli, ikisi arasında bir değer karşılaşmasına gidilmediği bilinmelidir. Dahası nitel yöntemin ve özellikle etnografik yöntemin nicel yöntemin sunduğu imkanlarla güçlendirilmesi söz konusu olduğu gibi, nicel yöntemle elde edilen veriler de nitel verilerle daha güvenilir hale getirilebilir (Sherman & Strang, 2004, s. 205). Bu gerçekliğin farkında olarak biz de çalışmamızın bazı bölümlerinde çeşitli istatistiklere ve niceler verilere atıfta bulunduk ve bunun nitel olarak elde ettiğimiz verileri analiz etmek için kullanılabileceğini gösterdik.

Nitel yönteme dair daha geniş çaplı açıklamalara geçmeden önce nicel yöntemin en etkili ve faydalı üç alana değinmek ve çalışma konumuzun bu üç alandan herhangi birine yerleştirilemeyeceğini göstermekte fayda vardır.

1. Nicel yöntemin faydalı olduğu ilk alan, çalışmada ulaşılmak istenen sonucun sayılar, yüzdelere, oranlar gibi nicel veriler olması durumudur.
2. İkinci alan araştırılan konunun spesifik olması ve araştırmacının nispeten de olsa konuya aşina olmasıdır. Bu araştırmacıya neyi nasıl araştıracağı ile ilgili bir imkan sunar.
3. Son alan ise çalışılan konunun nispeten biliniyor/erişiliyor olması ve araştırmacının ortaya çıkacak sonuçlar hakkında bazı varsayımlarda bulunmasına ve bunları doğrulamasına/yanlışlamasına olanak tanımasıdır (Bryman, 1984, s. 80-81).

Çalışmamızın bu üç alandan herhangi birine rahatlıkla yerleştirilemeyeceği Hizbullah Cemaati hakkında verdiğimiz kısa bilgiden ve kamuoyundaki yaygın kanaatten çabucak anlaşılacaktır. Bu nedenlerden ötürü nitel yöntemin olanaklarından

faydalanmayı uygun bulduk. Peki nitel yöntem nedir? Ne yapar, nasıl yapar? Öncelikle nitel yöntem, genişlikten çok derinliği araştırır. Çalışılan evrenin temsiliyet açısından geniş bir örnekleme odaklanmaktan çok, nitel araştırmacı görece daha küçük bir grup insanla daha derinlemesine araştırmalar yapar. Bu cümleden olarak nitel yöntem, insanların ne yaptığı veya neye inandığının ötesinde onların nasıl ve neden davrandığını, davranışları nasıl anlamlandırdıklarını, anlamın kendisini nasıl inşa ettiklerini inceler. Dahası nitel yöntem, yapısal meselelerle ilgilendiği kadar süreçlerle de ilgilenir ve bunu yaparken ana motivasyonu doğrulamaktan (*verification*) çok keşfetmektir (*discovery*) (Ambert, Adler, & Detzner, 1995, s. 880-881). Bu anlamda nitel yöntem karmaşık sosyal ilişkilerin incelenmek istendiği veya araştırmacının birincil elden davranışa ve sosyal ilişkiye dair gözlemler elde etmek istediği durumlarda oldukça etkilidir (Bryman, 1984, s. 81). Kısacası çalışmanın ana amacının nitel veriler (yaşam hikayeleri, anlatılar, sözlü veya yazılı olarak inşa edilen metinler) elde etmek olması durumunda nitel yöntem gereklidir.

Bu çerçeve içerisinde nitel yöntem, verilerini elde ettiği kaynaklar açısından da belli anlamlarda nicel yöntemden farklılaşır. Nitel yöntem temel olarak verilerini aşağıdaki kaynaklardan elde eder.

1. Diyaloglarda, cümlelerde veya monologlarda ortaya çıkan sözlü kelimelerden,
2. Tarihsel kaynaklar, resmi dokümanlar, gazeteler, mektuplar, otobiyografiler, kitaplar ve benzeri metinlerde ortaya çıkan yazılı kelimelerden,
3. Gözlem, katılımlı gözlem ve diğer yöntemlerle elde edilen saha notlarından,
4. Sözlü tarih veya yazılı kaynaklardan elde edilen/oluşturulan yaşam hikayelerinden,
5. Gözlem, fotoğraf veya video gibi yollarla elde edilen görsel verilerin analizinden (Ambert, Adler, & Detzner, 1995, s. 880-881).

Yukarıdaki çerçeveden anlaşılacağı üzere nitel yöntemin erişmek istediği sonuçlar ve bu sonuçlara ulaşmak için kullandığı araçlar nicel yöntemden oldukça farklıdır. Nitel yöntemin yukarıda sayılan verileri elde etme ve analiz etme yolları da bu farklılığın sonucu olarak nicel yöntemin veri elde etme yollarından ayrılır. Şimdi de nitel yöntemin nasıl veri elde ettiğini ve elde edilen verileri nasıl analiz ettiğini irdeleyeceğiz.

1.1. Nitel Yöntemde Araştırma Süreci

Bir araştırma sürecinde kullanılan çeşitli konseptlerin araştırmacı ve okuyucuyu aynı zeminde buluşturacak oranda izah edilmesi zorunludur. Zira sosyal bilimci araştırma sürecinde önceden kestirilemeyen ve soyut pek çok durumla karşı karşıya kalır. Bu da araştırmada kullanılan yöntem ve kavramların detaylıca izah edilmesini zorunlu kılar (Ellwood, 1931, s. 19). Bu cümleden olarak çalışmamız boyunca başvurduğumuz çeşitli yöntemleri hangi teorik, epistemolojik ve metodolojik çerçeve içerisinde kullandığımızı izah etmeyi gerekli görüyoruz.

1. Araştırmanın Dizayn Edilmesi: Bir araştırma konusunun kurgulanması, temelde araştırma konusuna dair fikir ve sorularla ilgilidir. Bu anlamda bir araştırma konusunun belirlenmesi sürecinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmalıdır.

1.1. Ne tür bir bilgi veya veri elde edilmek isteniyor ve bu verileri elde etmek için hangi yollara başvurulacak?

1.2. Araştırma nerede ve hangi gruplarla yapılacak?

1.3. Çalışma bir kişiyle yoksa bir araştırmacı grubuyla mı yapılacak?

1.4. Çalışma ne kadarlık bir bütçeyle yapılmalı ve araştırmacı bu araştırmayı yürütebilecek bütçeye sahip midir?

1.5. Araştırma yöntemi elde edilmek istenen verilere uygun bir şekilde seçilmiş midir? (Berg, 2001, s. 28).

Yukarıdaki soruların her birinin cevabı, sürdürülmek istenen araştırmanın boyutları ve kurgulanması konusunda bizi farklı yönlerde ve yöntemlere yönlendirme potansiyeline sahiptir.

2. Örneklem Alma: Çalışılan evrene dair örneklem alma ve ne büyüklükte bir örneklemin evreni temsil edeceği tartışılan konulardan biri olmuştur. Nitel yöntemde örneklem, nicel yöntemin örneklemine kıyasla büyük değildir. Bunun ana sebebi, nitel yöntemin ulaşmak istediği sonuçların derinlemesine bir bilgi ve analiz gerektirmesidir. Bu anlamda yeterli bir örneklem, araştırma konusunun ne düzeyde karmaşık olduğu, ulaşılabilecek görüşmecisi sayısının uygunluğu ve çalışmanın amacına bağlıdır. Nitel araştırmacılar, gerektiği veya zorunlu olduğu hallerde bir kişiyle dahi nitel bir araştırma yürütülebileceğine inanmaktadır (Ambert, Adler, & Detzner, 1995, s. 885-886).

Örneklem alma da dört farklı biçimde gerçekleşebilir. Bunlardan birincisi elverişlilik örneklemdir (*convenience sample*). Bu örnekleme araştırmacı, araştırmayı yürütebileceği uygun ve elverişli bir örneklem seçer. İkinci örneklem seçme yolu maksatlı örneklemdir (*purposive sample*). Bu yöntemde araştırmacı, aşına olduğu bir popülasyonu temsil etme özelliğine sahip bir grubu seçer. Üçüncü yol kartopu örneklemdir (*snowball sample*). Görüşmeciye ulaşmanın zor olduğu ve araştırma konusunun toplumsal veya politik olarak hassas olduğu durumlarda tercih edilen bu yöntem, bir veya birkaç görüşmeci üzerinden daha büyük bir örneklem grubuna ulaşmayı amaçlar. Son örneklem alma yöntemi ise kota örneklemdir (*quota sample*). Bu örnekleme araştırmacı demografik bilgiler veya başka kriterler kullanarak bir şablon oluşturur ve bu şablonda her birimden kaç kişiyle görüşeceğine karar verir (Berg, 2001, s. 32). Yukarıdaki örneklem alma yollarından çalışmamızda en sık tercih edilen yöntem, kartopu örneklemdir. Araştırma konumuzun doğası, konu etrafındaki hukuki, siyasal ve toplumsal hassasiyetler, potansiyel görüşmecilerin görüşme yapma konusundaki isteksizlikleri bizi bu örneklem alma yolunu tercih etmeye itmiştir. Bununla birlikte az da olsa elverişlilik örneklemini de kullanılmıştır. Bu yolla kartopu örneklemiyle ulaşılamayan popülasyona ulaşılması hedeflenmiştir.

3. Anahtar Kişiler, Rehberler ve Bilgilendiriciler: Araştırmamızda olduğu gibi hassas konular başta olmak üzere nitel araştırma yapılan tüm alanlarda saha araştırması sürecinde sosyal bilimciye rehberlik edecek, görüşme yapabileceği kişilerle görüşmesini sağlayacak, ona kefalet edebilecek ve ana temalar hakkında onu bilgilendirecek kişilere ihtiyaç vardır. Bu kişiler literatürde *gatekeepers*, *guides* ve *informants* olarak bilinir (Berg, 2001, s. 144-145). Elbette saha araştırmasını sadece bu kişilerin rehberliğinde yürütmenin yönlendirici ve yanıltıcı tarafları olabileceği için, çalışmamızda söz konusu kişilerin rehberliğinde sağlanan veriler dışında da verilere ulaşmayı amaçladık ve bu yönde de görüşmeler yaptık.

4. Mülakat/Görüşme: nitel araştırmaların veri elde etme yöntemlerinde en sık kullanılan yollardan biri olan mülakat (*interview*), bizim de araştırma sürecimizde yoğunlukla başvurduğumuz bir yöntem olmuştur. Mülakatlar temel olarak yapılandırılmış, yapılandırılmamış ve yarı yapılandırılmış mülakatlar olarak üçe ayrılabilir (Berg, 2001, s. 60-70). Etnografik bir araştırma yapmamız nedeniyle tamamen yapılandırılmış bir görüşme yapmanın uygun olmadığını düşündüğümüz

için, araştırma sürecimiz boyunca görüşmecinin durumuna bağlı olarak yarı yapılandırılmış ve/veya yapılandırılmamış görüşmeler yaptık.

5. Odak Grup Görüşmeleri: Tercihen küçük bir grubun bir konudaki fikir, tutum ve algılarını tespit etmek amacıyla (Berg, 2001, s. 111) geliştirilen bu yöntemi biz de araştırma konumuzla ilgili farklı tutumları tespit etmek ve mahremiyet içerisinde dile getirilen bir söylemin, bir grup içerisinde nasıl bir şekil aldığını tespit edebilmek için kullandık.

6. Saha Notları: Etnografik araştırmalar için hayati öneme sahip saha notları, araştırmacının her mülakat ve/veya gözlemden hemen sonra başvurması gereken yöntemlerdendir (Berg, 2001, s. 158). Bunun bilincinde olarak biz de saha çalışmalarımız boyunca görüşmelerimiz, gözlemlerimiz, fikirlerimiz ve izlenimlerimizle ilgili notlar tuttuk.

7. Çalışmanın Etiği: Sosyal bilimciyi belli bir grubun destekçisi veya bir ajandan ayıran en önemli unsurlardan birisi, sosyal bilimcinin çalışmasını belli bir etik çerçevesinde yürütmesidir. Bu etiğin en önemli bileşeni ise yapılan araştırmanın, görüşmeciye herhangi bir zararının dokunmamasını sağlamaktır (Grbich, 2004, s. 88). Bunu sağlamak için görüştüğümüz kişilerin kimlik bilgileri tamamen değiştirilmiştir. Dahası olay anlatısı veya yerinden kaynaklanan aşinalıklar nedeniyle görüşmecinin tanınmamasını sağlamak adına, kimi zaman bahse konu olan tarihler ve yerler gizlenmiş veya değiştirilmiştir.

8. Görüşmecinin Rızası: Sosyal bilimcinin veri toplama kaynağı insan olduğu için, onun rızası çerçevesinde araştırma yapmak gerekmektedir. Burada karşımıza araştırmacının açık veya gizli kimlikle çalışması ve görüşmecinin açık veya dolaylı rızasını alma seçenekleri çıkmaktadır (Berg, 2001, s. 39-54). Çalışma sürecimiz boyunca tam bir şeffaflık içerisinde çalışmayı kendimize prensip edindik ve bir araştırmacı olarak kimliğimizi, araştırma amacımızı ve araştırmamızı yapmadaki bilimsel motivasyonlarımızı tam bir açıklıkla dile getirdik. Bu durum, zaman zaman görüşmelerimizin gerçekleşmesi konusunda çeşitli engeller oluşturmuşsa da, tam şeffaflık prensibiyle çalışmanın araştırmamız için büyük oranda faydalı olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra çalışma konumuzun hassasiyeti nedeniyle görüşmecinin rızası temel kaygılarımızdan oldu. Nitekim kayıt altına aldığımız görüşmelerin girişinde görüşmecinin ses kaydı yapılması konusundaki sözlü onayı bulunmasına özen gösterdik.

9. Araştırmacının Nesnelliği ve Öznelliği: Şüphesiz bir araştırmanın bilimsel etiğe uygun bir biçimde, araştırmacının kimliğinden ve düşüncelerinden bağımsız olarak sürdürülmesi elzemdir. Bununla birlikte post-modern dönemde dile getirilen tartışmaların bize gösterdiği gibi, araştırmacının doğa bilimlerinde olduğu gibi kimliğinden, tüm aidiyet ve düşüncelerinden tamamen bağımsız bir araştırma yapması imkansızdır (Grbich, 2004, s. 5). Bu anlamda araştırmacı bir dil, kültür ve kendi geçmişi tarafından kuşatılmıştır. Bu nedenlerden ötürü, araştırmacının kendi pozisyonunu (*positionality*) araştırma sürecinin başında açıklığa kavuşturması önem arz etmektedir. Bizler de bu tartışmaların ve ilgili literatürün farkında bir araştırmacı olarak bu hususa dair düşüncelerimizi hem giriş bölümünde hem de görüşme verilerimizi analiz ettiğimiz üçüncü bölümde ifade etmeye çalıştık.

Nitel yöntemin başvurduğu yollar yukarıda kısaca anlatılanlar ile sınırlı değildir. Bununla birlikte amacımız nitel yönetime dair kapsamlı bir bilgi vermek ve bu alandaki tüm tartışmaları dile getirmek değildir. Bunun yerine saha çalışmalarımız esnasında tercih ettiğimiz yöntemleri hangi teorik çerçeve içerisinde anlamlandırdığımızı açıklığa kavuşturmak ana amacımızdır.

Nitel yöntemi tercih eden bir araştırmacı olarak yukarıda izah ettiğimiz yöntemleri etnografik bir çerçeve içerisinde saha araştırmalarımız sürecinde kullandık. Nitel yöntem içerisinde etnografik perspektifi benimsememizin nedeni, çalışma konumuzun doğasından kaynaklanmaktadır. Zira Hizbullah gibi bir konu hakkında çalışmak, ister istemez etnografinin sunduğu olanakları kullanmayı zorunlu kılmaktadır. Bu anlamda etnografinin araştırmacıya sunduğu en önemli avantaj, araştırmacının araştırma sürecinin bir aşamasından sonra ‘görünmez hale’ gelmesidir (Berg, 2001, s. 147). Görünmez hale gelmekten kasıt, araştırmacının araştırma sürecinde ‘varlığı’ ve pozisyonu nedeniyle yaratabileceği muhtemel dönüştürücü etkinin minimuma indirilmesidir. Araştırmacının, araştırma konusunun algılanışı ve aktarılışı konusunda manipülatif bir etkisi olabileceği ihtimali nedeniyle, sahada belli bir süre geçirmek ve görüşmecilerin araştırmacıya aşina olabilecek oranda bir güven geliştirmeleri önemlidir. Bu anlamda araştırmacının, geliştirdiği ilişkiler neticesinde görüşmecilerde bir güven inşa etmesi beklenir. Bu konuyla ilgili stratejilerimiz, verileri değerlendirdiğimiz üçüncü bölümde açıklanmıştır.

Etnografik bir araştırma yapmayı tercih etmemizin bir diğer nedeni de etnografik yöntemin, bir çalışmanın başlangıcında teorik bir belirlemeyi sorunlu

bulmasıdır. Zira teorik anlamda tamamlanmış bir fikirle saha çalışmasına başlamak, görüşülen kişilerin sosyal yapı içerisinde anlamı nasıl inşa ettiklerini kapsamlı bir şekilde görmeye engel olabilir. Bu nedenle etnografik yöntemi kullanan araştırmacı, tamamlanmış bir teorik çerçeve oluşturmaktan çok, ona sahada rehberlik edecek belli temaları belirginleştirmeyi tercih eder (Ambert, Adler, & Detzner, 1995, s. 884).

Sosyal bilimlerde metot, metodolojik bir imkan olarak nicel ve nitel yöntem hakkında temel bilgiler verdikten sonra, araştırmamızda kullandığımız ve yukarıda ifade edilen tercihlerimizle doğrudan ilintili iki yöntemin açıklamasına geçebiliriz. Tezimizin bir sonraki başlığında *Grounded Theory* (İçkin Teori) ile ilgili bir anlatıya yer verilecek ve bu teori/yöntemi tercih etme nedenlerimiz sıralanacaktır. Daha sonraki alt başlıkta ise görsel verilerin analizinde kullanılan görsel sosyolojinin gelişimi ve bir sosyolojik yöntem olarak görsel sosyoloji konusuna yer verilecektir.

2. İçkin Teori (*Grounded Theory*)

Sosyal bilimci için metot, incelenen toplumsal olgunun anlaşılması için hayati öneme sahiptir. Bir metodun teorik temelleri, onun araştırma konusuna uygunluğu ve uygulanabilirliği bir araştırma projesinin sağlıklı sonuçlara ulaşmasına aracılık eder. Biz de tez konumuza en uygun araştırma metodu için okumalar yaparken, *Grounded Teori*'nin sosyal bilimci olarak taşıdığımız pek çok metodolojik kaygıya cevap olduğunu ve araştırmamızın bu yöntemle başarıya ulaşabileceğini gördük. Türkiye'de sosyal bilim araştırmalarında sınırlı oranda kullanılan bu yöntem Gömülü Teori olarak tanımlanır. Bu yaklaşımın teorik temellerini ve yöntemlerini bu bölüm altında inceleyeceğimiz *Grounded Theory*, bu teoriyi kullandığını ifade eden sosyal bilimcilerin çoğu tarafından eksik uygulanmış, kimi zaman ise yanlış algılanmıştır. Bu yanlış anlaşılmalardan birincisi *Grounded Theory*'nin teorisiz teori olduğudur. Bilakis *Grounded Theory*, saha verilerine analitik bir gözle yaklaşp teorik genellemelere ulaşmayı amaç edinen bir yaklaşım olarak teoriyi kaygılarının temeli yapar. Dahası sahadan elde edilen verileri analiz ediş biçimi ve bu konuda önerdiği detaylı ve incelikli yöntemlerle teorinin sahih bir analizi yapılmış verilerden elde edilmesini sağlar. Bu anlamda ulaştığı teorik soyutlama güvenilirdir. Türkiye'de *Grounded Theory* konusunda bir diğer yanlış konsept de onun ismiyle ilgilidir. Çünkü bu teorik yaklaşımda teori sahaya gömülü değildir, bilakis ona içkindir. Zira gömülme

dışarıdan bir etkenin varlığını ve birinin teoriyi sahaya gömdüğünü ima eder. *Grounded Theory*'de ise teori sahaya içkindir ve Grounded Teoristin onu keşfetmesini⁹ bekler. Bu anlamda Grounded Teorist, teoriyi (pozitivist yaklaşımın yaptığı gibi) sahaya gömmez ama sahaya içkin olan teorinin keşfedilmesini sağlar. Bu nedenle tezimizin teorik ve metodolojik yaklaşımı olarak benimsediğimiz *Grounded Theory*'nin Türkçe karşılığı olarak İçkin Teori tabiri kullanılacak ve bu şekilde kullanılması önerilecektir.

Peki İçkin Teori'nin tarihi ve teorik temelleri nelerdir ve nasıl koşullarda, kim tarafından geliştirilmiştir? Keşfedildiği günden bu yana nasıl bir evrim geçirmiş ve bize neyi vaat etmektedir?

2.1. İçkin Teori'nin Tarihine Bir Giriş Denemesi

Bu bölümün girişinde dile getirilmesi gereken bir konu bilgi ve akademya ilişkisidir. Akademya mı bilgiyi (*knowledge*) üretir, yoksa akademyayı yaratan şey bilginin kendisi midir? Bu soru, sosyal bilimlerde uygulanacak metot ve bilgiyi elde etme yolları konusunda önerilen yöntemlerin meşruiyeti ve geçerliliği konusunda önemli bir rehberlik etme potansiyeline sahiptir. Kanaatimize göre akademya, kendisini kuşatan dünyayı belli bir disiplin içerisinde anlama uğraşının yoğunlaştığı bir alandır. Peki bu disiplin neleri kapsar veya kapsamalıdır?¹⁰

Batı merkezli bilgi, Rönesans'tan beri bilginin keşfi konusuyla ilgilenmiştir. Bununla birlikte bilgiyi elde etme ve onu anlamlandırma yöntemleri her bilimsel disiplin için farklı şekillerde ortaya çıkmış (Strauss & Corbin, 1998), sosyoloji için bu sorunun cevabı uzun bir süre pozitivist yaklaşımlar çerçevesinde oluşmuştur. Ama post-modern teori 'bilgi'nin niteliğini ve 'gerçekliğin' ne olduğunu pozitivistin algıladığı biçimiyle reddetmekte, bilginin çok katmanlı ve değişim halinde bir süreç olarak ele alınması gerektiğini önermektedir. Tam da bu noktada sosyolojinin veri elde etme yolları nitel yönteme daha fazla yönelmelidir. Ancak bu şekilde araştırılan sosyolojik olgunun boyutları daha kapsamlı bir şekilde analiz edilebilir¹¹.

⁹ Burada GT'nin kurucu isimleri olan Strauss ve Glaser'in bu konudaki ilk kitabı olan *Discovery of Grounded Theory*'e imada bulunulmuştur.

¹⁰ Bu konuda faydalı bir tartışma için bkz. Smith, 2002.

¹¹ İçkin Teori'nin Post-modern teoriyle ilişkisi ve post-modern tartışmalardan sonra yaşanan dönüşümle ilgili ayrıntılı bir analiz için bkz. Clarke, 2005.

1960'lı yıllarda sosyolog Anselm Strauss ve Barney Glaser'ın geliştirdiği ve zamanla nitel araştırmacıların başvurduğu en başat yöntem olan İçkin Teori, esneklik ve yaratıcılığı esas alan ve sahanın teoriyi test etmek için kullanılmasına karşı, sahanın teoriyi yaratan esas unsur olarak ele alınmasını öneren bir teorik ve metodolojik yaklaşımdır. İçkin Teori'nin teorik temelleri yorumlayıcı teorinin sembolik etkileşimci koludur. Bu perspektife göre bilgi (*knowledge*) mutlak bir gerçeklikten çok tarihsel, kişisel ve öznel koşullara yaslanır. Bu nedenle bilginin çoklu katmanları ve farklı temsiliyet boyutları vardır (Bailey, White, & Pain, 1999, s. 173). İçkin Teori'nin teorik kaynaklarından biri de Amerikan Pragmatist yaklaşımıdır (Clarke, 2005, s. 1-3).

Niteliksel yöntemi ve onun bir parçası olarak sembolik etkileşimciliği uzun zamandır kullanan Chicago Üniversitesi'nde 1940'lı yıllarda doktora yapan Anselm Strauss, bu dönemde Park, Mead, Blumer gibi sembolik etkileşimci ve pragmatist yazarlardan etkilenir. Chicago Okulu'nun ikinci dönem isimlerinden olan Blumer'in öğrencileri arasında Everett Hughes, Howard Becker ve Anselm Strauss vardır (Stern & Covan, 2001, s. 17). Bu öğrenciler saha verilerinin analizi konusunda daha deneyici bir yöntem benimser ve teorinin saha verilerinden elde edilmesi gerektiğini düşünürler. Metodoloji bölümünün görsel sosyoloji alt başlığında sık sık değinilen Howard Becker, Strauss'un doktoradan arkadaşıdır ve ikili, *Boys in White* (Becker, Geer, Hughes, & Strauss, 1961) kitabını birlikte yazmıştır. Bu dönemdeki pek çok kişi gibi onlar da nitel yöntemin geliştirilmesi kaygısıyla hareket etmişlerdir. 1952-1958 yılları arasında Chicago Üniversitesi'nde öğretim üyeliği de yapacak olan Strauss'a bu dönemde geliştirdiği yöntemler şu şekilde sıralanabilir.

1. Sahada gerçekten ne olduğunu kavramak için masa başından kalkıp alana gitmek.
2. Verilerden elde edilen teorinin güvenilirliği.
3. İnsan davranışları ve olguların karmaşıklığı ve çeşitliliği.
4. Bireyin bir aktör olarak sosyal olaylara tepki verdiği ve bireye duyulan inanç.
5. Bireylerin anlam temelli davranışlar geliştirdiği; anlamın ise sosyal ilişkilerde yeniden tanımlandığı ve dönüşebildiği.

Kalifornia Üniversitesi San Francisco kampüsünde çalışmalarına başlamadan önce Strauss, Chicago Üniversitesi'nin yanı sıra Indiana Üniversitesinde de çalışır

(Lessor, 2000, s. 1-5) San Francisco’da yaptığı çalışmalara kısa bir süre sonra Barney Glaser katılır. Glaser ise çok farklı bir sosyolojik disiplinden ama Strauss’la çalışmalarını mümkün kılacak ortak kaygılarla gelir. New York’taki Columbia Üniversitesi’nde doktora yapan Glaser, bu dönemde nicel yöntemin kurucularından Paul Lazarsfeld’den etkilenir. Bununla birlikte Glaser, saha çalışmaları esnasında verilerin karşılaştırmalı analizinin gerekliliğini fark eder (Strauss & Corbin, 1998, s. 9-10). Kalifornia Üniversitesi San Francisco kampüsünde 1960’lı yıllarda Strauss’a katılan Glaser, burada yürütülen çalışmalara Paris Sorbonne Üniversitesi’ndeki edebiyat eğitimi ile Columbia Üniversitesi’ndeki sosyoloji doktorasında elde ettiği birikimlerle katkıda bulunur. Bu katkıların en önemlisi edebiyat eleştirisi alanında kullanılan metin analizi yöntemidir. 1967 yılında ikilinin İçkin Teori hakkında yazdıkları ilk kitap olan *The Discovery of Grounded Theory* (İçkin Teori’nin Keşfi) yayınlanır. Bu kitapta açıklanan yöntem ilk olarak, ikilinin ölmekte olan hastalar ile ilgili San Francisco hastanelerinde 1960 yılında yapılan saha çalışmaları değerlendirmelerinde kullanılmıştır (Locke, 2003, s. 1-29).

Sembolik Etkileşimci okuldan etkilenen İçkin Teori, bu yaklaşımın teorisinin inşası konusunda yeterli olmadığını düşünür ve niteliksel yöntemin meşru ve geçerli bir metot olduğu konusunda ısrarla durur (Thomas & James, 2006, s. 767-771). İçkin Teori’nin Keşfi kitabı yayınlandığı günden itibaren sosyolojide niteliksel yöntemin kullanılmasına meşruiyet kazandırır ve bu alanda en yaygın kullanılan metot olur.

Denzin ve Lincoln niteliksel yöntem için beş aşamadan bahsederler. Bu aşamalar geleneksel dönem, modernist dönem, bulanık türler dönemi (*blurred genres*), temsiliyet krizi dönemi ve içinde olduğumuz beşinci dönem dönemdir. İkiliye göre İçkin Teori, modernist dönemin sonunda, yani 1970’li yıllarda ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkış amacı niteliksel yönetime meşruiyet ve itibar kazandırma çabasıdır ve bu dönemde bu çabayı sergileyen başka teorik yaklaşımlar da mevcuttur (Macdonald & Schreiber, 2001, s. 37; Locke, 2003, s. 12). Bunun ötesinde İçkin Teori, sosyal bilimleri etkisi altına almış olan aşırı pozitivist yaklaşıma bir karşı çıkış olarak geliştirilmiştir ve ‘bilimsel gerçeğin’ gözlemci ile gözlenen arasında gerçekleşen katmanlı ilişkinin sonucu olduğunu öne sürmektedir. Bu bağlamda İçkin Teori, gündelik yaşamda gerçekleşen şeylerin tümüne dair ayrıntılı ve titiz bir gözlem ile bir aktör olarak sosyal bilimcinin onu karşılaştırmalı bir şekilde analizine dayanır. Strauss ve Glaser’ın yapmış olduğu şey, fazlasıyla ampirik yaklaşım ile tamamen

izafiyete dayalı bakış açısı arasında bir orta yol bulmaktır (Suddaby, 2006, s. 633-634). Bu durum onların geliştirdiği teoriyi, orta-ölçekli teoriler (*Middle Range Theories*) sınıfına sokar, bunun sonucunda daha çok davranış ve sosyal etkileşime odaklanan bir yaklaşım benimsemelerine neden olur (Morse, 2001, s. 3-5). Sembolik etkileşimciliğin düşüşte olduğu, niteliksel yöntemin meşruiyetinin pek çok sosyal bilimci tarafından tartışıldığı bir dönemde İçkin Teori, pek çok epistemolojik yaklaşımın niteliksel yöneme dair dile getirdiği kaygıları gidermeyi başarmış ve niteliksel yöntemle elde edilen verilerin değerlendirilmesi için oldukça etkili bir yöntem önermiştir. Geliştirildiği günden bugüne bu yöntem sosyal bilimlerin niteliksel araştırma alanında en yaygın şekilde kullanılan metodu olmuştur (Thomas & James, 2006, s. 767-768).

Discovery of Grounded Theory'nin yayınlandığı yıldan beri İçkin Teori (Glaser & Strauss, 1967), başka yazarların da katkısıyla oldukça çeşitlenmiş ve yeni yönelimler kazanmıştır. Denilebilir ki bu yönelimler, İçkin Teori'de birkaç ana yaklaşımın oluşmasına, onun başka disiplinlerle birlikte kullanılmasına ve post modern dönemdeki tartışmalar çerçevesinde belirli oranda yeniden şekillenmesine aracılık etmiştir (Locke, 2003, s. 2). Bununla birlikte bu tartışmaların analizini yapmak, tezimizin amaçları arasında olmadığı için ilgili tartışmalar paylaşılan literatür üzerinden takip edilebilir. İçkin Teori'nin zaman içerisindeki yönelimlerine odaklanmamamızın bir nedeni de bu teorik yaklaşımda kurucuların metodolojisini takip etmeyi tercih etmemizdir. Diğer yandan kuruculardan Glaser hala hayattadır ve İçkin Teori'deki bazı yeni yönelimlere dair ciddi eleştirileri vardır (Glaser B. G., 2007). Biz de tezimizde kurucuların geliştirdiği teorik perspektifi, özellikle Strauss'un yöntemini, İçkin Teori okumalarımızın ve verileri değerlendirmemizin esası olarak kabul edeceğiz.

İçkin Teori'yi tanımlamaya Strauss ve Glaser'ın meşhur mottosuyla tanımaya başlayabiliriz: *everything is data/her şey veridir!* Anselm Strauss'un öğrencilerine ve meslektaşlarına sık sık söylediği bilinen bu motto, İçkin Teori'nin veriyi nasıl algıladığı konusunda iyi bir örnektir. Bu motto teorinin diğer kurucusu Glaser tarafından da benimsenmiştir. Glaser'a göre araştırma sahasında oluşan her şey (mülakat, gözlem, ikincil bir kaynağın değerlendirilmesi vs.) veridir ve araştırma sürecinin bir parçasıdır. Zira İçkin Teori çalışma alanıyla ilgili tüm verilerin, bu teorinin sunduğu imkanlar kullanılmak suretiyle veri olarak değerlendirilebileceğine

inanır. İçkin Teori veri toplama sürecinin her aşamasında karşılaştırma yöntemine başvurur ve tümevarımcı bir yaklaşımla verilerin nasıl teorize edilebileceği konusunda çaba gösterir (Newcombe & Conrad, 1981, s. 557-558). İçkin Teori bu çabasını dört aşamada gerçekleştirir.

1. Verilerin karşılaştırmalı bir şekilde elde edilmesi ve analizi.
2. Ortaya çıkan konseptler arasındaki benzerliklerin tespiti ve kategorilerin geliştirilmesi.
3. Teorik bir soyutlama için sınırlamalara gitmek ve kategorileri teorik olarak limitlemek.
4. Teoriyi yazmak.

Bu süreçte gerçekleştirilen devamlı karşılaştırma ve kodlamalar, verilerin, verileri elde eden sosyal bilimcinin tahakkümünden çıkmasına aracılık eder ve şeffaflığın yanı sıra başka araştırmacıların da o verilere erişebilmesi olanağı sağlar. Dahası karşılaştırmaların amacı daha önceden belirlenmiş konseptler için bilgi üretmek değil, konseptlerin gelişen ve dönüşen yapısına uygun olarak sahadan elde edilen verilerin temaları ve teoriyi belirlemesidir (Conrad, 1978, s. 102-103). Bu anlamda teori, veriye içkin olan sosyal olgunun kendisinden çıkar.

İçkin Teori'yi özgün kılan üç temel özellik araştırma konusunun devamlı gelişim halinde olması, teorik bir örneklem yaratmanın imkanı ve verileri analiz etme konusunda geliştirdiği sistemdir. Saha verilerinin temel amacı, elde edilen verilerin devamlı karşılaştırılması ve verilerin sunduğu benzerliklerin/farklılıkların ortaya konmasıdır. Bu benzerlikler ve farklılıklar saha verilerinden konseptler ve kategoriler geliştirmeye aracılık eder ve bunların neticesinde bir teorik soyutlama imkanı yaratılır (Lingard, Albert, & Levinson, 2008, s. 459-460). Bu anlamda İçkin Teori'de sahadan elde edilen veri, literatür taraması ve bunların analiz edilip teorik soyutlamalara gidilmesi, bir dairenin farklı noktaları gibi birbiriyle bağlantılıdır. Sonuç olarak ortaya çıkan bu ilişki, tümevarım/tümdengelim yöntemlerinin birlikte kullanılmasını sağlar.

İçkin Teori'yi kullanan araştırmacı adeta bir cerrah bakışı kazanır ve verilerde ortaya çıkan konseptlerin ne anlatabileceğine dair devamlı bir analiz hali yaşar. Çalışma konumuz itibarıyla bu yöntemin elverişliliği şüphesiz oldukça önemlidir. Zira Hizbullah gibi 'kapalı' bir oluşuma dair sadece betimleyici bilgiler vermemek, gruba dair medyada, yargıda ve kamuoyunda ortaya konan bilgilerin ötesinde,

motivasyon kaynaklarını analiz edebilmek için Hizbullah'ın kendisini nasıl algıladığını öğrenmek elzemdir. Bu metodu kullanmak elbette sahadan elde edilen verilerin mutlak gerçekliğine inanmak anlamına gelmez. Bilakis İçkin Teori, elde edilen veriler üzerine devamlı düşünme, onu benzerlikleri ve farklılıklarıyla analiz etme yoludur ve araştırmacıya baştan sahip olmayacağı derinlikli bir bakış açısı ve analiz kabiliyeti sağlar. Ingersoll'un da belirttiği gibi araştırmacı sahadan elde ettiği ilk verilerin analizini yaparak devamlı bir karşılaştırma sürecine gider ve sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan diğer yöntemlerin aksine çalışmanın ileriki aşamalarında ortaya çıkan önemli verilerin çalışmaya entegre edilebilmesi konusunda ciddi kolaylık sağlar. Bu anlamda İçkin Teori, etnografik çalışmaların ruhuna uygundur. Etnografik çalışmalarda olduğu gibi İçkin Teoride de saha çalışması boyunca araştırma konusunun gelişmesi ve yeni konseptlerin bütünlüklü bir analizine imkan tanınması olanağı mevcuttur (Ingersoll & Ingersoll , 1987, s. 93-97).

İçkin Teori'de araştırmanın dizaynı ve verilerin analizi döngüseldir. Araştırma süreci boyunca derinlemesine mülakatlar, gözlem, literatür taraması, ikincil kaynakların değerlendirilmesi gibi pek çok yolla araştırma konusuna dair açıklamalara ve bulgulara ulaşılır. Bu süreç sonunda araştırma konusuna dair test edilmiş veriler ve kapsamlı açıklamalar elde edilmiş olur. Amaç, bu sürecin sonunda teorik bir açıklamaya ulaşmaktır (Bailey, White, & Pain, 1999, s. 173). İçkin Teori'nin faydalarından biri de niteliksel çalışmaların değerlendirilmesi konusunda önerdiği metottur. Nitel çalışmaların uygulanması (gözlem, saha notları, mülakatlar vs.) araştırmacının nispeten rahatlıkla yapabileceği yöntemlerken, sıra elde edilen verilerin değerlendirilmesine gelince, nitel araştırmacının bunu nasıl yapacağı çoğunlukla belirsiz ve zahmetli bir süreçtir. Suddaby'ın ifade ettiği gibi İçkin Teori önerdiği yöntemlerle bu sürecin başarıyla tamamlanmasını ve elde edilen değerli bilgilerin nitelikli bir şekilde yazım sürecine aktarılmasını sağlar (Suddaby, 2006, s. 633-634).

2.2. İçkin Teori'de Yöntem

Buraya kadarki bölümde İçkin Teori'nin tanımı, tarihi, teorik kökenleri, nasıl bir sosyolojik ortamda ve neye cevap olarak ortaya çıktığı, nitel araştırmacıya sağladığı faydalar ve nitel araştırmanın meşruiyeti ve geçerliliği konusunda sunduğu katkılara odaklandık. Peki İçkin Teori nasıl bir araştırma yöntemi önermektedir? Onu diğer araştırma yöntemlerinden ve teorik yaklaşımlardan ayıran nedir? Glaser ve

Strauss'un (1967) geliştirdiği şekliyle İçkin Teori iki ana konsepte yaslanmaktadır; verilerin toplanıp analiz edildiği süreç boyunca devam eden daimi karşılaştırma (*constant comparison*) ve araştırma süreci boyunca hangi alanda veri elde edileceği konusunda bir harita sunan teorik örneklem (*theoretical sampling*). Suddaby'a göre önerilen her iki yöntem de pozitivist yöntemin nerdiği çalışma yöntemine bir karşı çıkıştır. Daimi karşılaştırma yöntemi verilerin toplanması ve analizi konusunda pozitivist yöntemin önerdiği keskin ayrılığı eleştirmekte ve her iki sürecin birlikte yürütülmesi gerektiğini önermektedir. Teorik rneklem ise bir varsayım oluşturma ve varsayımın sahada test edilmesi sürecine karşı çıkmakta ve saha araştırması boyunca yapılan daimi karşılaştırma yoluyla teorinin ortaya çıkması gerektiğini ortaya koymaktadır (Suddaby, 2006, s. 634).

Bununla birlikte İçkin Teori'nin neliği ve nasıl bir araştırma süreci kurguladığı konusunda zaman zaman yanlış algılamalar oluşmaktadır. Kimi zaman İçkin Teori'yi kullandığını düşünen çalışmalarda dahi bu yanlış anlamalara rastlanabilmektedir. İçkin Teori'ye dair altı temel yanlış algılama söz konusudur. Bu yanlış algılamaları Suddaby şu şekilde ifade etmektedir.

1. İçkin Teori var olan literatürü göz ardı etmek için bir mazeret teşkil etmez. Çalışmamızın ileriki bölümlerinde göreceğimiz gibi bilakis literatür taraması ve ikincil kaynakların analizi de İçkin Teori'nin vaz geçilmez unsurlarıdır.
2. İçkin Teori ham verilerin olduğu şekliyle yazım sürecine aktarılması değildir. Elde edilen veriler, açıklayacağımız gibi, önerilen yöntemlerle analiz edilir ve ortaya çıkan ana temalar ve teorileştirme yoluyla sonuca ulaşır.
3. İçkin Teori belli formüllerin veriye uygulanması anlamına gelmez. Önerilen formüller kolaylaştırıcı unsurlar olmakla birlikte, saha araştırmasının gerektirdiği esneklik ve alternatif metodolojik arayışlar temel kaygılardandır.
4. İçkin Teori tamamlanmış ve sosyal bilimlerdeki tüm teorik sorunsallara cevap bulmuş bir yaklaşım değildir.
5. İçkin Teori kolay bir yöntem değildir. Daimi karşılaştırma süreci verilerle çok yakın bir ilişkiyi ve devamlı analizi gerektirir.
6. İçkin Teori metodoloji kullanmamak için bir mazeret teşkil etmez. nerdiği metodoloji oldukça ayrıntılıdır (Suddaby, 2006, s. 634-640).

İçkin Teori'nin dayandığı iki temel konsepti ve bu yaklaşıma dair altı temel yanlış algılamayı açıklığa kavuşturduktan sonra İçkin Teori'nin araştırmacıya nasıl

avantajlar sağladığını ifade etmekte fayda var. İçkin Teori'nin en önemli avantajı araştırmacıya geri çekilip verilerini eleştirel bir şekilde analiz etme imkanı sağlamasıdır. Bir diğer avantaj ise araştırma konusuna dair önyargıların giderilmesi için kuşatıcı bir bakış açısı edinmesine yardımcı olmasıdır. Dahası bu yöntemi etkili bir şekilde kullanabilen araştırmacı, araştırma konusu hakkında soyut bir şekilde düşünebilme, değişen konseptler karşısında esnekliğini koruyabilme ve bu konseptleri araştırmasına dahil edebilme başarısı gösterir (Strauss & Corbin, 1998, s. 7).

Glaser ve Strauss'un önerdiği yöntemin dört aşaması vardır. Bu aşamalar şu şekilde açıklanabilir.

1. Aşama: Bu aşama dört alt basamağa ayrılır.

1.1. Olayları karşılaştırma olarak tanımlanabilecek bu basamakta araştırmacı elde ettiği verileri, benzerlikleri ve farklılıkları yönünde karşılaştırır ve bazı konseptler geliştirmeye çalışır. Burada ana kaygı verilerde yer alan ham bilginin ne anlam ifade edebileceğidir. Araştırmacı bu veriyi gözlem yoluyla elde etmişse bir davranışın veya sözün anlamı ve neden yapılmış/söylenmiş olabileceği üzerine düşünür. Araştırmacı kimi zaman yapmış olduğu mülakatta bir cümleden, yapmış olduğu bir gözlemden elde ettiği veriyle cevaba ulaşmaya çalışır.

1.2. İkinci basamak yapılan karşılaştırmalar neticesinde ulaşılan sonuçların isimlendirilmesi/kodlanması sürecidir. Böylece ilk konseptler ortaya çıkar ve verilerin soyut bir şekilde ifade edilmesi süreci başlar. Burada ortaya çıkan konseptler nihai yargılar olmadığı için verilerin elden geldiğince ayrıntılı bir şekilde isimlendirilmesi, daha sonraki aşamalarda gerçekleştirilecek soyutlamalar ve teorileştirme için faydalı olacaktır.

1.3. İkinci basamakla aynı zamanda gerçekleştirilen bu isimlerin/kodlamaların karşılaştırılması sürecinde temel amaç konseptler geliştirmektir. Her ne kadar ikinci ve üçüncü basamak benzer görünse de ikinci basamakta verilerin yakından analizi ve isimlendirilmesi temel amaçken, üçüncü aşama ortaya konan isimlerin/kodların karşılaştırılması, konseptlerin ve onları içine alan kategorilerin geliştirilmesidir.

1.4. Dördüncü basamak çalışmanın en başından itibaren tutulan **saha notlarının** araştırma sürecine dahil edilmesidir. İçkin Teori'de saha notları verilerin derlendiği (mülakat, gözlem, literatür taraması ve diğer yollarla) aşamada başlar. Not tutma yukarıda ifade edilen üç basamak boyunca da devam eder ve kategorilerin

ortaya çıkmasına aracılık ettiği gibi onların belirginleşmesine ve yaratılan kategorilerin ne oranda tutulan notlarla uyumlu olduğuna yardımcı olur.

2. İkinci Aşama: Kategorilerin birleştirilmesi aşamasıdır. Bu aşamanın ana kaygısı ortaya çıkan konseptlerin arasında benzerlik ve farklılıkları bulmak, teorileştirme yolunda onların belli bir kategoriye göre ayrılmasıdır.

3. Üçüncü Aşama: Teorinin sınırlandırılması aşamasıdır. Bu aşamaya kadar karşılaştırma ve analiz yoluyla kodlamalar yapılmış, ortaya kategoriler çıkmış ve bu kategoriler arasında benzerlikler ve farklılıklar ortaya konmuştur. Çalışmanın belli kategorileri ortaya çıkmışsa da henüz pek çok alt kategori ve konsept mevcuttur ve bunun belli bir çerçeve içinde sınırlandırılması gerekir. Sınırlandırmanın gerçekleştiği üçüncü aşamada teorik bir çerçeve oluşturmanın ilk basamağı gerçekleşir ve araştırma verisine içkin bulunan sosyal olgunun netleşmesi sağlanır.

4. Dördüncü Aşama: Teorinin yazım aşamasıdır. Bu aşamaya kadar veriler araştırma konusuna uygun şekilde elde edilmiş, karşılaştırma ve kodlamalar yapılmış, bu kodlamalar tutulan saha notlarıyla karşılaştırılmış, sınırlandırılmış ve ortaya çıkan kategoriler benzerlik ve farklılıkları açısından sınırlandırılmıştır. Dördüncü ve son aşama, elde edilen verilerin teorik bir çerçevede soyutlanması ve araştırma verilerinin yukarıdaki dört aşama çerçevesinde yazıya dökülmesidir (Locke, 2003, s. 39-54).

2.3. İçkin Teori’de Temel Kavramlar

Elbette bu dört aşamanın tümü, İçkin Teori’nin kurucuları tarafından ayrıntılı bir şekilde anlatılmakta ve her aşamada dile getirilen kavramların içeriği ve araştırma sürecinde ne şekilde kullanılacağı detaylıca dile getirilmektedir. Fakat amacımız İçkin Teori’nin tüm ayrıntılarını kuşatan bir anlatıdan çok, çalışma metodolojimiz olarak benimsediğimiz İçkin Teori’nin ana çalışma prensiplerine vurgu yapmaktır. İçkin Teori’ye dair daha ayrıntılı okumalar yapmak isteyenler, başvurduğumuz literatürden daha ayrıntılı bilgi edinebilirler. Bununla birlikte çalışmamız boyunca kullanacağımız bazı kavramların temel içeriklerinin bilinmesi gerekmektedir. Bu nedenle bundan sonraki bölümde İçkin Teori’nin temel kavramlarına kısaca da olsa değineceğiz.

Kodlama (Coding): İçkin Teori’de çoklu bir kodlama süreci bulunur. Kodlamadan amaç ham verinin nihai olarak teorileştirilmesidir. Var olan bir teorinin araştırma verilerine onaylatılması yerine, teorinin verilerden ortaya çıkarılması iddiasına dayanır (Strauss & Corbin, 1998, s. 13). Birinci kodlama aşamasında

araştırmacı verilerinin tümünü (mülakatlardan elde edilen kayıtlar, transkripsiyonlar, gözlemler ve gözlem notları, ikincil kaynakların değerlendirilmesi vs. gibi) yakın bir analize tabi tutar ve verilerde ifade edilen bilgileri isimlendirmeye başlar. Bu isimlendirme genellikle verinin içinde beliren bir cümle veya kalıp ifadenin kod olarak kayda alınmasıdır. Örneğin ‘gerçekten kimsenin beni doğru anlayabildiğini düşünmüyorum’ şeklinde bir cümle, ‘yanlış anlaşıldığını hissetme’ şeklinde kodlanabilir. Bu süreç bütün bir metnin veya bir paragrafın ana fikrini ifade edecek bir kaç kelimelik bir kodlama olabileceği gibi, her cümleyi hatta her satırı ayrı ayrı kodlama cihetine de gidilebilir. Bu konuda takdir ve inisiyatif araştırmacının kendisine ve derlenen verinin durumuna bağlıdır (Schreiber, 2001, s. 68-70). Çünkü İçkin Teori’de araştırma için en doğru yöntemin araştırmacının kendisi tarafından geliştirilebileceğine inanılır. Bu anlamda araştırmacı verilerinin içindedir ve görünür durumdadır. Zira onun araştırma sürecinde geliştirdiğine inanılan perspektifi de veri olarak değerlendirilmelidir.

Kodlama sürecinin ikinci aşamasında ortaya çıkan kodlamalar, belli konseptler çerçevesinde birleştirilir ve daha yüksek düzeyde kategoriler yaratılmaya çalışılır. Bu sürece **Kavramsal Düzenleme** (*Conceptual Ordering*) de denilir. Verilerin kodlanması neticesinde ortaya çıkan tablonun daha kavramsal bir perspektifle düzenlendiği bu aşamada, kategorilerin özellikleri ve aralarındaki bağları tespit etme amacı bulunmaktadır (Strauss & Corbin, 1998, s. 19).

Bir sonraki aşamada kategoriler arasındaki benzerlik ve farklılıklara odaklanılır. Bu kategorilerin ne düzeyde geçerli ve güvenilir olduğunu tespit etmek amacıyla araştırmacı, araştırma sürecine devam eder. Bu araştırma süreci saha araştırmasına devam etmek, ortaya çıkan kategorilerin daha detaylı bir şekilde test edilmesi için derinlemesine mülakatlar yapmak veya kaynak taraması olabilir. Bu çabanın sonunda kategorilerin geçerliliği sınanmış olur (Schreiber, 2001, s. 70-71). Kategoriler oluştuktan sonra devam eden saha çalışması, araştırılan sosyal olgunun, görüşülen bireyin veya bireylerin tahakkümünden çıkmasına aracılık eder. Kimi zaman birbirini tekrar eden görüşmeler yapılabileceği için, alternatif açıklamalara ulaşmak amacıyla saha çalışmasına devam etmek, araştırmanın sağlıklı sonuçlara ulaşabilmesi için hayati öneme sahiptir.

Kategori oluşturma aşamasında ortaya çıkan bir ihtiyaç da alt kategoriler oluşturmaktır (Strauss & Corbin, 1998, s. 101-119). Alt kategoriler yoluyla verilerin

analizinde gözden kaçacak noktaların araştırma sürecine dahil edilmesi sağlanır.

Soru Sorma (*Asking Questions*): İçkin Teori'nin başarıya ulaşmasının en temel koşullarından biri de soru sormaktır. Görünüşte basit gibi görünse de etkili ve analitik sorular sormak, elde edilen cevapların büyük bir yapboz içinde nereye denk gelebileceğini tespit etmek zordur. Bu anlamda İçkin Teori, sadece yapılan görüşmelerde soru sormaya değil, elde edilen verinin kendisine de soru sorma gerekliliğine inanır (Strauss & Corbin, 1998, s. 73).

Saha Notları (*Memoing*): Saha notları İçkin Teori'nin önemli basamaklarından biridir ve çalışmanın her aşamasında devam edegelen bir etkinliktir. Araştırmacı görüşme yaptığı süreçten literatür taramasına her aşamada saha notları tutar ve kategorilerin oluşum aşamasından sonra bu notlara başvurur. Geliştirilen kategorilerin yapılan gözlemlere ve tutulan notlara ne düzeyde uyumlu olduğu, bu notların geliştirilen kategorilere ne düzeyde eklemenebileceği araştırılır. Saha notlarının kendisinden nasıl konseptlerin ortaya çıktığı araştırılır. Schreiber'in de ifade ettiği gibi saha notları üç temel noktada araştırmacıya yardımcı olur. Birincisi araştırmacının araştırma konusuna dair var olan kanaatlerinin ve bilgisinin verilerle uyumunu test eder. İkincisi çalışmanın devamı ve yönelimleri için araştırmacıya rehberlik eder. Son olarak da verilere dair tahminde bulunma ve analiz etme konusunda araştırmacıya yardımcı olur (Schreiber, 2001, s. 71-72; Strauss & Corbin, 1998, s. 110).

Diagramlaştırma (*Diagraming*): Araştırmanın kodlama aşamasından teorileştirme aşamasına kadar araştırmacının verilerini değerlendirirken diagramlar kullanması, ortaya çıkan kategoriler ile ilgili şekiller çizmesi önerilir. Bu şekilde ortaya çıkan konseptler arasında daha kolay bağlar kurulabileceğine inanılır (Schreiber, 2001, s. 71-72).

Temel Sosyal Süreçlerin Tespiti (*The Basic Social Processes*): Çalışmanın aşamalarının tespiti, tarihsel sürecin daha net bir şekilde ortaya konması gibi bir çok yararı olan bu yöntemde araştırmacı, ortaya çıkan kategorileri belli alt başlıklar halinde kavramsallaştırmaya çalışır (Schreiber, 2001, s. 71-72).

İkincil Kaynakların ve Verilerin Kullanımı: İçkin Teori, veriler arasında bir hiyerarşi gözetmez. İkincil kaynaklar veya veriler olarak tanımlanan durum, araştırmacının bizzat elde etmediği verileri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu

anlamda araştırmacının birincil elden elde ettiği veriler (bizzat yapmış olduğu bir görüşme, gözlem ve saha notları vs.) birincil kaynaklar olarak kabul edilirken, geriye kalan verilerin tümü ikinci kaynak olarak kabul edilir. Bununla birlikte ikincil kaynak olarak tanımlanan verilerden eşit oranda faydalanılır. Hatta birincil kaynakların elde edilme sürecinde çeşitli nedenlerle güçlük yaşanması, bu kaynakların daha yüksek oranda kullanılmasını gerektirebilir. Özellikle hassas veya küçük gruplarla yapılan çalışmalarda ikincil kaynaklar hayati önem taşıyabilir (Andrews, Higgins, Andrews, & Lalor, 2012, s. 12-13). Nitekim Corbin ve Strauss da araştırma için kullanılacak verinin mülakat, belgeler, gözlemler, filmler veya görsel veriler gibi birçok alandan elde edilebileceğini düşünür. İkiliye göre ikincil kaynakların analizi iki sebepten dolayı önemli, hatta kimi zaman elzemdir. Bunlardan birincisi tarihsel ve biyografik çalışmalarda ikincil kaynakların temel kaynak yerine geçebileceğidir. İkinci olarak da bu kaynaklar, sürdürülen saha araştırmasını destekleyip geliştirme potansiyeline sahiptir. Bununla birlikte ikili aynı zamanda literatür taramasının sahaya çıkmadan evvel tamamlanması gerekliliğine inanmaz, zira sahada ortaya çıkacak konseptlerin araştırmacıyı zorunlu olarak başka okumalara yönlendireceğine inanır. Herhangi bir ön araştırma yapmadan, hangi literatürün ne oranda incelenmesi gerektiğini tahmin etmek ise neredeyse imkansızdır (Strauss & Corbin, 1998, s. 11-52). Çalışma konumuzun hassasiyeti ve güvenlik kaygılarından dolayı görüşmecilere ulaşmada yaşadığımız zorluklar, bize İçkin Teori'nin ikincil kaynaklar konusunda geliştirdiği metodolojinin ne düzeyde faydalı olduğunu göstermiş ve burada ortaya çıkan ihtiyaç nedeniyle Hizbullah'ın otobiyografik olarak tanımlanabilecek roman ve hikayeleri dördüncü bölümde analize tabi tutulmuştur.

Teorileştirme (*theorizing*): Strauss teorileştirme sürecinin uzun ve meşakkatli bir süreç olduğunu ifade eder. Teorileştirme sadece kategorilerin tespit edilmesi değil, onların analitik, açıklayıcı ve sistematik bir şekilde bir araya getirilmesi ve bundan çeşitli sonuçlar elde etme anlamı taşır. Nihai amaç araştırma konusunun teorik soyutlama yoluyla literatüre kazandırılması ve iyi geliştirilmiş temel kategorilerin tespitidir. Bu süreçte araştırmacı devamlı bir tümevarım ve tümdengelim metodu uygular. Bu anlamda teorileştirme tanımlama veya kavramsal düzenlemeden ayırır ve onların sonucunda ortaya çıkar (Strauss & Corbin, 1998, s. 21-25).

Objektif Bir Duruşun Devam Ettirilmesi: Çalışma süreci boyunca araştırmacının özellikle hassasiyet göstermesi gereken konulardan biri de etik bir

zorunluluk olarak, sosyal bilim gerçeğinin izin verdiği oranda objektif bir bakış açısını korumaktır. Bununla birlikte bizler gündelik hayatımızda bu durumun zıddı bir yaşam sürdürürüz. Çoğu zaman sahip olduğumuz bilgiler üzerinden başka durumları anlamaya veya anlamlandırmaya çalışırız. Bunun farkında olmanın yarattığı bilinçlilik, araştırmacının nesnelliği için önemli bir uyarandır. Aynı zamanda bugün tamamen bir objektivitenin mümkün olmadığı sosyal bilimciler tarafından kabul edilmekte ve en nesnel olduğunu iddia eden çalışmada dahi, öznellik emarelerinin bulunabileceği ifade edilmektedir. İçkin Teori'nin gelişim süreci boyunca araştırmacılar, bu konuyla ilgili çözüm yolları üretmiş ve araştırmacının objektifliği için çeşitli çözüm yolları önermiştir (Strauss & Corbin, 1998, s. 43). Denilebilir ki İçkin Teori'nin ayrıntılı metodolojisi, objektiflik konusunda ciddi imkanlar sunmaktadır. Bununla birlikte bu objektiflik, pozitivist bir objektivite teorisine dayanmaz, bilakis sosyal olgunun çok katmanlı olduğunun farkındadır.

3. Görsel Sosyoloji

Modern dünya bir işaretler ve resimler dünyasıdır. Uyandığımız dakikadan yattığımız ana kadar devamlı görüntülere maruz kalır, onları anlamlandırır, onların ima ettiği kodları çözer ve gündelik hayatın karmaşıklığı içinde yolumuzu buluruz. Dahası internet ve sosyal medya, kişisel ve toplumsal eğilimlerin fotoğraflar, resimler ve göstergeler yoluyla dışavurumunun bir aracı olarak sosyolojik bir olguya işaret eder. Peki toplumsal olguları anlama çabasındaki sosyoloji, yeni dünyanın bu olgusunu sosyolojik analizin bir parçası yapabilir mi? Amerikan ve Avrupa sosyoloji ve antropoloji gelenekleri için cevap evet olacaktır. Fotoğraf başta olmak üzere her türlü görsel malzeme, sosyolojik ve antropolojik analizin konusu olmuştur ve neredeyse yarım asırdan uzun süredir görsel sosyoloji ve görsel antropoloji, kendi disiplinlerinin alt disiplinleri olarak görsel materyallerin analizine odaklanmıştır. Bu bölümde görsel sosyolojinin mahiyetine ve görselliğin sosyolojik analiz için sunduğu imkanlara odaklanılmıştır.

Görsel sosyolojinin tarihi ve kuramsal boyutlarına geçmeden önce dile getirilmesi gereken en başat unsurlardan biri Türkiye'de görsel sosyolojinin yeterince ilgi görmemiş olmasıdır. Facebook gibi sosyal medya araçlarının kullanımında

dünyada ilk sıralarda yer alan Türkiye'nin bu sosyolojik gerçekliği, sosyologlar tarafından yeterince değerlendirilmemiştir.

Kapalı bir grup olan Hizbullah'ın STKlar ve sosyal medya araçları üzerinden görünür hale gelmesi, sosyal bilimcilere bilgi ve görüntülerin içerik analizi konusunda ciddi bir imkan sunmaktadır. Tezin son bölümü Hizbullah tarafından yayınlanan, medyada Hizbullah hakkında bahse konu edilen veya tarafımızdan çekilen görsel verilerin sosyolojik analizine odaklandığı için, görsel sosyolojiye dair bilgi verme gerekliliği doğmaktadır.

Fotoğraf, uzun süredir kültürel sembollerin dışa vurumu ve analiz edilmeye ihtiyaç duyan metinler olarak önümüzde durmaktadır (Blouisten, 2003, s. 2) bir metal plaka üzerine yansıtılan ilk fotoğrafın elde edilmesi, Auguste Comte'un Pozitivizm İlmihali'ni yayınladığı yıla denk gelir. Comte'un sosyolojiyi bir bilim dalı olarak isimlendirmesinden beri sosyoloji iki ana metodolojik yaklaşım üzerinden toplumsalın analizini yapar; nitel ve nicel metot. Bunların birincisi dünyanın eşsiz olgulardan oluştuğunu ve bilimin şimdiye kadarki inceleme yöntemlerinin onu anlamak için yeterli olmadığını vurgulayan tarihsel görecelilik (*historical relativism*) üzerinden Dilthey'le başlar ve ondukuzuncu yüzyılda Max Weber tarafından sistematik bir epistemolojik yaklaşım olarak kuramsallaştırılır. İkinci yaklaşım ise sosyal olguların somut veriler üzerinden genelleştirilebilir olduğunu öne sürer. Bunun ilk örneği ise Emile Durkheim'in İntihar kitabıdır. Bu kitabında Durkheim, intihar olgusunun din, yaş ve medeni durum gibi somut veriler ışığında anlaşılabilirliğini gösterir (2011). Sosyolojik olguyu açıklamada farklı yöntemler benimsemekle birlikte bu iki akımın birleştiği nokta, sosyolojinin numaralar veya kelimelerden elde edilen verilere bağımlı olduğu iddiasıdır. Nitel araştırmacı bunu bir olayın tasviri veya anlatımına dayalı bir metin veya görüşten elde edebileceğini öne sürerken, nicel araştırmacı sosyolojik analizin farklı değişkenler hakkındaki istatistiki verilerden elde edilebileceğini iddia eder.

Bununla birlikte görsel sosyolojinin önemli isimlerinden Douglas Harper, sosyolojik analizin görselliği de analizinin bir parçası yapan yeni bir epistemolojiye ihtiyaç duyduğunu söyler (1996, s. 69). Sosyolojinin ilk isimleri toplumu analiz etmek amacıyla daha çok soyutlamalardan faydalanmışlardır. Örneğin Karl Marx kapitalizmi tanımlamak için Frederick Engels'in İngiliz işçi sınıfına dair yaptığı çalışmadan faydalanmıştır. Harper, ilk dönem sosyologlarının analizlerinde pekala görselliğin

analizini yapabileceklerini ve bunun sosyolojik analiz için önemli bir kaynak oluşturabileceğini söylemektedir. Mesela Marx'ın işçi sınıfı teorisine fotoğrafçı Lewis Hine ve Jacob Riis'in işçi sınıfı, endüstrileşen şehir ve çalışan işçi çocuklar ile ilgili belgesel fotoğraflarının değerli görsel kanıtlar sağlaması mümkündür.

Sosyoloji ve fotoğraf hemen hemen aynı vakitte ortaya çıksa bile, fotoğrafın sosyolojide kullanılması için neredeyse bir yüzyıl beklemek gerekecektir. Bununla birlikte fotoğrafı analizlerinde verilerden biri olarak kullanan pek çok sosyal bilimcinin varlığından bahsetmek mümkünse de 1960'lara kadar görsel sosyoloji gibi bir alandan bahsetmek mümkün değildir. Bunun ana nedenlerinden söz konusu yıllarda Amerikan sosyoloji bölümlerindeki Chicago Okulu'nun etkisidir ve bahse konu okulun metodolojisi görsel verilerin analizini içermemektedir. Bu yıllar boyunca oluşan toplumsal olayları (ırkçılık, ırk merkezli yapısal yoksulluk, şiddet, hippie kültürü vs.) bir etnograf ve belgeselci titizliğiyle kayda alan fotoğrafçıların yanı sıra çok az sayıda da sosyolojik çalışma, görsel verileri daha fazla kullanmaya ve bu konuda daha fazla miktarda kafa yormaya başlamıştır. Bu yılların görsel sosyoloji adına en önemli gelişmesi *Trans Action Magazine*'nin¹² fotoğraf içeren makaleler yayınlaması ve bunun görsel sosyoloji konusundaki potansiyeli açığa çıkarmasıdır (Harper, 1988, s. 54-60).

1967 yılında John ve Malcolm Collier görsel antropolojinin esaslarını oluşturan kitapları *Visual Anthropology: Photography as a Research Method*'ı yayınladı. Sosyoloji alanında ise ilk görsel sosyologların toplantısı 1974 yılında Amerikan Sosyologlar Birliği (*American Sociological Association - ASA*) yıllık buluşmasında gerçekleşir ve Howard Becker 'Fotoğraf ve Sosyoloji' (*Photography and Sociology*) isimli bildirisini sunar (Harper, 1996, s. 70-71). Aynı yıl, *Studies in the Anthropology of Visual Communication* yayınlanmaya başlar ve Becker görsel sosyolojinin tarihsel temellerine ve gerekliliğine vurgu yapan bir makale yayınladı. Bu makalede Becker, görsel sosyolojinin örneklem alma, güvenilirlik, geçerlilik gibi bazı temel metodolojik açılımlarına değinir (Harper, 1988, s. 59-60). Söz konusu çalışma alanda ufuk açıcı yeniliklere yol açmakla birlikte, alana önemli katkılardan birini Jon Wagner yapar ve bir fotoğrafın analiz edilmesi için aşağıda ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğimiz beş temel prensip belirler (Emmison & Smith, 2007, s. 25-28). Önemli gelişmelerle birlikte 1970ler boyunca görsel sosyoloji başlangıç aşamasından bir sonraki basamağa

¹² Derginin ismi daha sonra *Society* olarak değişmiştir.

geçemez ve ASA tarafından bir alt disiplin olarak kabul edilecek etkiyi yaratamaz (Harper, 1996, s. 70-71).

1970li yılların ortasında görsel sosyoloji (*visual sociology*) dahilinde sosyolojik analizin bir parçası olarak kullanılmaya başlanan görsel veriler, bu tarihten çok daha önce sosyolojinin akrabası olarak kabul edilen antropolojide kullanılmaya başlanmıştır. Bu anlamda antropolog Margaret Mead ve Gregory Bateson'ın *Balinese Character* (1942) isimli kitabı, görsel antropolojinin ilk örneklerinden biri olarak kabul edilir ve ikilinin metodolojisi görsel antropolojinin esasları haline gelir (Harper, 1996, s. 70-71). Bu kitapta Mead ve Bateson, görsel etnografi yoluyla Bali halkının gündelik yaşamını gözlemlemiş ve kayıt altına almıştır. 1936-1939 yılları arasında yürütülen çalışma Bali halkının geleneklerini görsel bir yolla sunmak ve analiz etmekle kalmamış, gündelik hayata odaklanarak yaşayan, hareket eden, uyuyan, yemek yiyen, topluluğun diğer fertleriyle iletişim içinde olan Balililerin hayatlarına odaklanmıştır (Emmison & Smith, 2007, s. 30-32). Bu çalışma yirminci yüzyılın ilk yarısında pek çok antropolog tarafından kabul görmüş ve etnografik çalışmalarda uygulanan önemli bir yöntem olarak uygulanmıştır. Bunun bir sonucu olarak görsel materyaller, antropoloğun kaybolan kültürleri kayıt altına almasının önemli bir aracına dönüşmüştür; ancak bu görüntüler batı dünyasında 'egzotik öteki' olarak değerlendirilmekten kurtulamamıştır. Fotoğrafın etnografik çalışmalarda kullanılmasının ve kaybolan kültürleri kayıt altına almasının güzel birer örneği olarak ilk dönem Amerikan antropolog Franz Boas'ın ve İngiliz antropolog Evan-Prichard'ın çalışmalarından da bahsedilebilir (Cañete, 2008, s. 5).

1980ler batı sosyolojisinde sosyolojik bilginin ve bu bilginin elde edilme biçimlerinin ciddi anlamda sorgulandığı bir dönem olmuştur. Eleştirilerin ana kaynağı, sosyal bilimlerde pozitivist yaklaşımın ürettiği bilginin geçerliliği ve temsiliyeti konusu olmuştur. Bu döneme kadar fotoğraf ve görsellik, birkaç istisnai örnek dışında, yapılan çalışmalarda ancak destekleyici birer delil olarak yer alabilmiştir. Bununla birlikte görselliğin sosyolojik analizde kullanılmasının ne kadar objektif, sistematik ve bilimsel olduğu konusunda tartışmalar devam etmektedir (Blouisten, 2003, s. 3). Görsel sosyolojinin önemli isimlerinden Howard Becker, yeni teknolojilerle ortaya çıkan görsel analizin bilimsel olup olmadığının sorgulanmasının tuhaf olduğunu, zira tabiat bilimlerinin rutin olarak görsel materyallere başvurduğunu ve bunun tartışma konusu yapılmadığını belirtir (Wynn, 2009, s. 450). Fakat

görselliğin sosyolojik analiz için veri kabul edilmesi için biraz daha vakit geçmesi gerekecektir.

Aynı yıllarda antropoloji disiplininde de benzer tartışmalar devam etmekte, tartışmaların odağında antropolojik bilginin ve çalışılan grubun fotoğraf ve diğer görsel imkanlar aracılığıyla ne şekilde temsil edildiği bulunmaktadır. Post-modern, feminist, Marksist, post-yapısalcı ve post-kolonyal teori üzerinden geliştirilen eleştiriler fotoğrafın sadece bir sosyal doku olarak değerlendirilemeyeceğini, bilakis fotoğrafı çeken, fotoğrafı çekilen ve fotoğrafı tüketen arasında oluşan karmaşık güç ilişkilerinin bir sonucu olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur (Edwards, 1992, s. 3). Bununla birlikte antropolojide fotoğrafın kullanımı, sosyolojinin çok çok önündedir.

Douglas Harper, göçmen işçiler (1982) ile tarım işçileri (2001) hakkında yaptığı çalışmalarda fotoğrafı ve diğer görsel verileri çalışmalarının ana verilerinden biri olarak kullanmıştır. Benim de kendisini dinleme ve tanışma imkanı bulduğum antropolog Philippe Bourgois da California'nın Bay bölgesinde yaşayan evsizlerle ilgili çalışmasında fotoğrafçı ve etnograf Jef Schonberg ile çalışmıştır (2007). New York şehrinde daha çok siyahların yaşadığı Harlem bölgesindeki yapısal fakirlik, toplumsal adaletsizlik, California'daki evsizler ve kokain bağımlıları ile ilgili çalışmalarıyla bilinen Bourgois ile 18 Ekim 2012 tarihinde ABD'nin New Haven şehrindeki Yale Üniversitesi Antropoloji Bölümünde yaptığım görüşmede, kokain bağımlılarının fotoğraflarının çalışmalarında kullanılması ve bunun oluşturduğu etik tartışma, fotoğrafın etnografik çalışmalara katkısı ve çalışmalarda kullanılan fotoğrafların teknik özellikleri görüşmemizin ana konularını teşkil etmiştir. Kokain bağımlısı evsizlerin fotoğraflarının çalışmada kullanılması konusunda etik merkezli tartışmaların yapıldığını ifade eden Bourgois, görüşmecilerin fotoğraflanması konusunda rızanın esas olduğunu, ama buna dair etik kaygıların bir kısmının var olan bir toplumsal olgunun tüm açıklığıyla görünebilmesi konusunda yeterince etik davranmadığını belirtmiştir. Çalışmalarında fotoğrafların kullanılması konusunda görüşmecilerin rızasının alındığını ve buna onay veren kişilerle etnografik çalışmalarını sürdürdüğünü belirten Bourgois, bunun çalışmalarına ve antropolojik bilgiye önemli katkılarda bulunduğunu ifade etmiştir.

Fotoğrafın antropolojideki yaygın kullanımı sosyolojide de fotoğraf ve görselliği sosyolojik analizin bir parçası olarak kurgulayan çalışmaların artmasına

aracılık etmiştir. Jon Wagner'ın *Images of Information* (1979) ve Douglas Harper'ın *Good Company* isimli kitapları (1982) bu alanda yayınlanan önemli ilk çalışmalardan olmuştur. Yine Roland Barthes'in *Camera Lucida* (1981) isimli çalışması, göstergebilimin (*semiotics*) fotoğraflık nesnelerin analizinde ne şekilde kullanılacağına dair çığır açıcı çalışmalardan olmuştur. Michiel Foucault da *panoptikon* kavramıyla, gündelik hayatımızda artan gözetlemeyle, kayıt altına alma iştahı ve bunun sağladığı iktidara vurgu yapmıştır. Panoptikon kavramının görsel sosyolojide yarattığı etik merkezli tartışmalar bir sonraki başlıkta detaylıca incelenecektir.

1984 yılında yayına başlayan *Visual Anthropology* dergisi görsel verilerin sosyal bilimlerde daha fazla yer bulmasına aracılık etmiş, bu yıllarda bazı üniversite yayınevleri de görsel verilerin analizine dayanan sosyolojik ve antropolojik çalışmaları basmaya başlamıştır. *Visual Studies* dergisi ise görsel verilerin sosyoloji disipliniinde değerlendirilmesi için önemli bir köşe taşı olmuş ve görsel sosyologların sosyoloji disiplini içinde meşru ve hak edilmiş yerlerini almalarına aracılık etmiştir (Emmison & Smith, 2007, s. 46; Harper, 1988, s. 59-60).

Fotoğrafın sosyoloji bilimi tarafından kabulünün bu denli vakit almasının bir nedeni, özellikle gelişen teknolojik imkanlar değerlendirildiğinde günümüzde neredeyse herkesin kolayca fotoğraf çekebilmesindeki kolaylıktır. Bu elbette sosyologların sosyolojik bilginin elde edilmesinin gizemli ve zor olduğuna dair geliştirdikleri inançla da ilintilidir. Fotoğrafın çekiminin ve elde edilmesinin kolay olması, onun sosyolojik analize elverişli olduğunu elbette göstermez. Harper'ın da söylediği gibi görsel sosyologlar, saha çalışmalarındaki tecrübelerden bilirler ki teorik olarak anlamlı bir fotoğrafı çekmek veya elde etmek, en az faydalı bir gözlem veya görüşme kadar zordur (Harper, 1988, s. 60). Eğer fotoğrafı çeken kişiyseniz, fotoğrafladığınız durumun çalışmanızın kuramsal çerçevesine ne kadar uygun olup olmadığını sorgulamak, bir görüşmecinin fotoğrafını çekiyorsanız onun rızasını ve mahremiyetini gözetmek gibi pek çok durumla karşılaşsınız. Dahası bir fotoğrafın yayınlanabilecek ve analiz edilebilecek kalitede çekilebilmesi için gereken teknik donanım ve uygun ışık ortamını gözetmek gerekir. Bu da günün herhangi bir saatinde görüşmelerini yapma imkanı olan sosyal bilimciyi sınırlayan bir diğer faktördür. Diğer yandan eğer çalışma için uygun ve güvenilir fotoğrafları, üretilen materyaller üzerinden seçiyorsanız, karşınıza bu durumda da fotoğrafları elde edebileceğiniz koleksiyonların, internet sitelerinin ve kişisel arşivlerin araştırılması gibi zahmetli bir

süreç çıkar. Üstelik fotoğrafların niteliği ve gerçekliği konusundaki (özellikle teknolojik imkanların görsel ve işitsel verileri manipüle etmeye bu denli olanak sağladığı bir dönemde) teknik bilginiz, sosyolojik analiz kabiliyetiniz kadar önem arz eder.

Fotoğrafın sosyolojik analizde kullanılmasını zorlaştıran bir diğer etmen de fotoğrafın dil gibi soyutlamalara ve kavramsallaştırmalara kolay kolay izin vermemesidir. *Banks*'ın da dediği gibi somut bir nesnenin veya bir kişinin fotoğrafını çekmek mümkünken, toplum, akrabalık, işsizlik gibi kavramları yansıtabilecek bir fotoğrafı çekmek veya seçmek hiç de kolay değildir. Dahası eğer başkasının çektiği bir fotoğraf kullanıyorsa, fotoğrafın yayın haklarının elde edilmesi ve fotoğrafçının onayı bir başka zorluk olarak karşımıza çıkmaktadır (*Banks*, 2001, s. 17-18, 131-132). İnternetin yaygınlığı ve çalışma konumuzun hassasiyeti nedeniyle bu fotoğrafların yayın hakları ve fotoğraflarda çekilen kişilerin mahremiyeti, fotoğrafın sosyolojik analizinin meşakkatine bir başka örnek teşkil etmektedir.

3.1. Görsel Sosyolojide Yöntem

Bütün fotoğraflar bir toplumsallığın içerisinde yer alır ve bu toplumsallık (sosyal ilişkiler, mekan, görme biçimleri) sosyoloji veya antropolojinin kullanımına uygun fotoğraflarda çok daha karmaşık ve analizi zordur. Doğal olarak tüm fotoğraflar insan eyleminin bir sonucu olarak ortaya çıkar ve her biri belli bir seviyeye kadar sosyal ilişkilerin bir uzantısı olarak hayat bulur. Bu nedenle görsel bir verinin iyi bir analizi, hem içsel hem dışsal anlatının göz önünde bulundurulmasına dayanır (*Banks*, 2001, s. 11-12). Bir fotoğrafın kim tarafından çekildiği, kimin veya kimlerin hangi koşullarda bu fotoğrafta resmedildiği gibi pek çok konu fotoğrafın içsel anlatısını gözetmeyi zorunlu kılar, aynı fotoğrafın ortaya çıktığı sosyal ve tarihsel koşullar içinde değerlendirilmesi de dışsal bir analizi zorunlu kılar.

The Photography Handbook kitabında *Terence Wright* fotoğraf analizi için üç yol önermektedir: Fotoğraftan bakmak, fotoğrafa bakmak ve fotoğrafın ötesine bakmak (*Banks*, 2001, s. 10). *Wright*'ın önerdiği metot, bir fotoğrafın çekimi veya elde edilmesi gibi onu değerlendirmenin de pek çok farklı yolu olduğunu göstermektedir. Bir fotoğrafın nasıl analiz edileceği konusu görsel sosyolog ve antropologların ilgilendiği ve farklı yaklaşımlar sergilediği konulardandır. Biz de

burada fotoğraf analizinin farklı biçimlerini ve bu konudaki tartışmaları özetledikten sonra, saha çalışmamıza esas teşkil eden görsel verilerin hangi yöntemlerle analiz edileceğini ifade edeceğiz.

Bir fotoğrafın analizinin beş biçimi olduğunu söyleyen Jon Wagner (1979), bu biçimleri şu şekilde sıralar.

1. Mülakatı harekete geçiren bir uyaran olarak fotoğraf: Bu yöntemde fotoğraf yapılan görüşmeyi destekleyen bir unsur olarak kullanılır.

2. Sistematik bir kayıt aracı olarak fotoğraf: Bu yöntemde insan davranışları ve ilişkilerinin sistematik bir şekilde kaydedilmesi ve analizi amaçlanır. Bu biçimin ilk örnekleri doğada hayvan davranışlarının kaydıyla başlamıştır.

3. ‘Masumane’ fotoğrafın içerik analizi: Bu yöntemde fotoğraf, araştırmacının çektiği bir materyalden öte onun elde ettiği bir şeydir. Başkası tarafından ‘masumane’ amaçlarla çekilmiş bir fotoğrafın, çekilme amacı ne olursa olsun, sosyal olguları içinde barındırabileceği tezine dayanan bu yaklaşımda fotoğrafın içerik analizi esas alınır.

4. Yerelin fotoğrafı: Daha çok antropologlar tarafından benimsenen bu yaklaşımda hakkında çalışma yapılan grubun etnografik analizi, fotoğrafın elde edilmesi ve analizinde temel kaygıdır.

5. Belgesel fotoğrafçılık: Howard Becker’in kullandığı yöntemden ilhamla geliştirilen bu yaklaşımda toplumsal ilişki ve organizasyonun fotoğraf yoluyla analizi yolu benimsenir. Etnografların önemli bir kısmı günümüzde bu yöntemi kullanmaktadır (Wagner, 1979, s. 17-18; Emmison & Smith, 2007, s. 27-28).

Douglas Harper ise fotoğraf analizinde dört temel kategoriden bahseder: Bilimsel (*scientific*), Anlatısal (*Narrative*), Refleksif (*Reflexive*) ve fenomenolojik (*phenomenological*) (Harper, 1988, s. 60-66). Harper’in metodolojik çerçevesine açıklık getiren Emmison ve Smith (2007), bu dört kategoriyi şu şekilde açıklarlar.

1. Bilimsel (*scientific*): Harper’a referansla bu metodun sosyologlar tarafından en yoğun biçimiyle kullanılmakta olduğunu söyleyen Emmison ve Smith, bu kullanımın gözlemlenebilir sosyal olguların en iyi şekilde fotoğraf üzerinden anlaşılabilmesini söylerler. Bu yöntemin kayıt altına alma ve sosyal değişimi yansıtmaya gibi işlevlerine değinen ikili, Harper’a referansla sosyal fenomenin gözlem, not alma ve hatırlama gibi pek çok sorununa çözüm olabileceğini öne sürerler.

2. Anlatısal (*Narrative*): Anlatısal yöntemin temel varsayımı toplumsal olguyu devam eden bir süreç olarak resmetmektir. Bu yöntem daha çok etnografik film ve belgesellerde yaygın olarak kullanılsa da, fotoğraf alanında da kullanımı mümkündür.

3. Refleksif (*Reflexive*): İlk iki yöntemde araştırmacının fotoğrafı çekme, seçme ve yorumlama konusunda dominant bir rolü olmakla birlikte refleksif yöntemde araştırmacı, fotoğrafı çekilen nesneyi fotoğrafı anlamlandırma sürecine dahil eder. Araştırma sürecinde çok sayıda fotoğraf çeken araştırmacı, derinlemesine mülakat sürecinde bu fotoğrafların anlamı ve temsiliyeti konusunda görüşmecisiyle konuşur. Bu süreç genelde fotoğrafın ortaya çıkarılması (*photo-elicitation*) olarak tanımlanır.

4. Fenomenolojik (*phenomenological*): Fenomenolojik yaklaşım Harper'ın Roland Barthes'ten esinlenerek geliştirdiği bir yöntemdir. Bu yöntemde göre bir fotoğrafta, Barthes'in formülasyonu, iki özellik bulunur; *Studium* ve *Punctum*. *Studium* bir fotoğrafın sosyolojik analizi için imkan tanırken, *Punctum* bir fotoğrafta genelde estetik ve kişisel nedenlerle fotoğraf izleyicisinde oluşan izlenimdir (Emmison & Smith, 2007, s. 28-30).

Fotoğraf analizine dair bir çalışmada Roland Barthes'in 120 sayfalık, ebatı küçük ama etkisi oldukça büyük kitabı *Camera Lucida*'yı (1981) göz ardı etmek mümkün değildir. Bir fotoğrafçı olmayan ve fotoğrafçılığın detaylı teknik bilgisine sahip olmayan Barthes, bu çalışmasında fotoğrafın nasıl analiz edilebileceğine dair değerli bilgiler verir. Bu anlamda Barthes'in alana kazandırdığı en önemli kavramlar, Harper'ın fenomenolojik yaklaşımına da temel teşkil eden *Studium* ve *Punctum* kavramlarıdır. *Studium*, fotoğraf analizinden elde edilen anlamın bağlamını, anlamlar arasındaki ilişkiyi, benzerlik ve farklılıkları esas alan analiz biçimidir ve hemen hemen her fotoğrafta belli oranlarda bulunur. Bu bağlamda *Studium*, inceleme, analiz etme, yorumlama, sonuç çıkarma ve bunlardan elde edilen verilerle fotoğrafa anlam kazandırma sürecini ifade eder. *Studium*, fotoğrafın semiyolojik (göstergebilimsel) okumasını, fotoğraftaki simgeler ile anlamlar arasında bağ kurmaya dayalı analizi kapsar. Mesela bir fotoğrafın analizi sonucu elde edilen her türlü sosyolojik, antropolojik, politik, kültürel, tarihi, estetik ya da teknik anlam ve bunlara istinaden yapılan çıkarsama *studium* kapsamındadır ve fotoğrafa verilen her türlü tepkinin temelinde daha önceki bilgilere dayalı anlamlandırma olgusu yatar. Bu fotoğrafın

sadece kendisinden elde edilebileceği gibi, fotoğrafçının fotoğrafa dair bazı açıklayıcı bilgiler sunması da gerekebilir. Bunun aksine *Punctum*, fotoğraftan beklenmedik şekilde elde edilen ve çoğunlukla kişisel olan anlamdır. Fotoğraf izleyicisini etkileyen veya onda çağrışım yaratan şey, fotoğrafın kendisinde bulunan bir şey olabileceği gibi, bu tamamen kişinin kendi deneyimi ve tecrübesi ile elde ettiği bir izlenim de olabilir. Bu nedenle bunun sosyolojik analize kaynak teşkil etmesi veya açıklanmaya çalışılmasına gerek yoktur. Bu açıklama çabası zaten *punctum*'dan *studium*'a geçiş olarak yorumlanır (Barthes, 1981, s. 25-60).

Gördüğümüz şeyin bizde uyandırdığı anlam, otonom bir anlamdan çok tarihsel, kültürel ve politik bir çok değişken bağlamında oluştuğu için (Blouisten, 2003, s. 1) Barthes'in yaptığı ayrım, özellikle değerlidir. İletişim alanındaki hızlı ve baş döndürücü gelişmeler, kişinin bilgiye erişimini büyük oranda kolaylaştırdığı gibi, doğru, tam veya manipüle edilmemiş bir bilgiye ulaşmak da gündelik hayatta bireye sunulan bilgiyi ne şekilde anlaması gerektiği konusunda ciddi bir yükümlülük getirmektedir. Görsel verilerin tüketimi ve analizi konusunda da aynı şey söylenebilir. Bir görsel materyal ne şekilde değerlendirilebilir? Bir fotoğrafı okumak zahmetli bir süreç gerektirebilir ve görmek doğal bir eylem değildir. Bu anlamda görmek kişinin tarihselliğinden, dilden ve kültürden bağımsız bir süreç olarak gerçekleşmez. Analiz edilecek fotoğraf estetik, sosyo-psikolojik, tarihsel olmak üzere çok boyutlu değerlendirmeler gerektirebilir. Günümüzde artan oranda 'görmeksizin bakmak' diye formüle edilebilecek yeni bir bakma biçiminden bahsedebiliriz. Çünkü görmek, bakmaktan farklı olarak zeka ve yetenek isteyen bir eylemdir (Ferraotti, 1993, s. 75-89; Banks, 2001, s. 7).

Görsel verilerin artan teknolojik imkanlarla ciddi bir potansiyel kazandığını ifade eden Emmison ve Smith, bunun bir sonucu olarak fotoğrafın nasıl analiz edileceği ve onun hakkında yazılacak akademik yazıların neleri kapsayabileceği tartışmalarının sosyoloji, antropoloji, film çalışmaları, edebiyat eleştirisi, Marksist teori, feminist teori gibi pek çok alanda yapıldığını ifade etmektedir (Emmison & Smith, 2007, s. 66). Peki bir fotoğrafın içerik analizinde hangi olgulara ve özelliklere odaklanılabilir? Bunun cevabını *Emmison* ve *Smith*, görsel verilerin analizine dair yaptıkları literatür taramasından elde ettikleri verilerle ortaya koymuşlardır. Buna göre bir fotoğrafın analizinde şu temalar, değerlendirmeler için esas olabilir.

1. İkili Karşıtlıklar (*binary oppositions*): genelde hiyerarşik bir yapının

gözlemlenebileceği ikili karşıtlıklarda, fotoğrafın içinde birbirine karşıt tür ve özelliklerin (kadın-erkek, siyah-beyaz gibi) varlığı incelenir.

2. Çerçeveler (*Frames*): Fotoğrafın nasıl bir çerçeve içinde izleyiciye sunulduğunu inceleyen bu yaklaşım, parça ve bütün ilişkisine ve onun nasıl yansıtıldığına odaklanır. Zira bu durum fotoğrafın nasıl anlamlandırıldığı ve bu anlamın oluşmasında kimin etkisi veya gücü olduğuyla yakından ilgilidir.

3. Tür (*Genre*): Kültürel objelerin benzer ve farklı özellikleri nedeniyle nasıl sınıflandırılabilirliği ile ilgilenen bu yaklaşım, fotoğrafın türlere ayrılmasının onu anlamlandırmaya ve yorumlamaya yardımcı olacağını öne sürer. Bu anlamda haber fotoğrafları, spor fotoğrafları, moda fotoğrafları gibi türler yaratabileceğimiz gibi fotoğrafın atmosferi, tarzı gibi nedenlerden dolayı kahramanlık fotoğrafları, romantik fotoğraflar gibi pek çok tür yaratılabilir.

4. Tanımlama (*Identification*): Bu yaklaşım, insanların bir fotoğrafta görünen kişi veya şeyle nasıl bir ilişki kurdukları, ona nasıl bir anlam yükledikleri ile ilgilenir.

5. Anlatısal (*Narrative*): Belli bir hikaye örgüsü üzerinden araştırma konusunu analiz etmeye çalışan bu yaklaşımda kimi zaman belli bir zaman dilimi içinde çekilmiş farklı fotoğraflar kullanılabileceği gibi, sadece bir fotoğrafın hikayesine de odaklanılabilir.

6. Okuma (*Reading*): Bir fotoğrafın içeriğini ve detaylarını okuma esasına dayanan bu yaklaşım kolay gibi görünse de, fotoğrafların içinde olduğu kültürel ve tarihsel koşullar göz önünde bulundurulduğunda okuma yöntemi, kimi zaman beklenildiğinden çok daha uzun süre alabilir.

7. Gösteren/Gösterilen (*Signifier/Signified*): Göstergebilimin imkanlarının kullanıldığı bu yaklaşımda, fotoğrafta yer alan kişi veya nesnenin gerçekte neyi anlattığıyla ilgilenilir. Örnek vermek gerekirse Eyfel kulesinin (gösteren) Paris'i (gösterilen) anlatması gibi. Elbette kimi zaman birden çok gösteren olabileceği gibi, fotoğraftaki kimi gösterenler birbirinin zıddı da olabilir.

8. Özne Pozisyonu (*Subject Position*): Bu yaklaşım fotoğraftaki kişinin nasıl bir kimliğe karşılık geldiğiyle ilgilenir. Örneğin kucığında bebek tutan bir kadının fotoğrafında bu kadının 'anne' olarak tanımlanması mümkünken, aynı kadını bir toplantıda gösteren bir başka fotoğraf, o kişinin 'işkadını' olduğunu anlatabilir. (Emmison & Smith, 2007, s. 66-68).

Bir fotoğrafın nasıl analiz edilebileceğine dair yaklaşımları ifade ettikten sonra vurgulamamız gereken önemli konulardan biri de görsel verilerin analizinde uyulması gereken etik boyuttur. Çalışmamızın önceki sayfalarında antropolog Philippe Bourgois ile yaptığımız görüşmede etik konusuyla ilgili yaptığımız konuşmaya vurgu yapmıştık. Bourgois gibi diğer antropolog ve sosyologların üzerinde durduğu en önemli konulardan biri de fotoğrafı çekilen kişinin rızasıdır. Bunun ötesinde, bizim tezimizde olduğu gibi, fotoğraflanan birey ve bireylerin anonim kalmalarına, tehlike arz edecek durumlarda onları zor duruma sokmamaya özellikle dikkat edilmesi gerekmektedir (Wynn, 2009, s. 455). Bununla birlikte fotoğraflanan kişinin anonim kalmasına gösterilen özen, Bourgois'nın da belirttiği gibi kimi zaman araştırmacının etiğini de gündeme getirebilir. Zira fotoğrafı çekilen kişinin rızası olduğu sürece anonim bırakma hassasiyeti, ısrar edilmesi gereken bir durum değildir. Bilakis çalışılan sosyal olgunun tüm çıplaklığıyla ortaya çıkması ve çalışmaların kamuoyunun dikkatine sunulması da ayrı bir etik sorumluluktur.

Fotoğraf makinesinin sadece bir kayıt cihazı olmadığını, oluşturduğu iktidar yoluyla başkaları üzerinde bir kontrol mekanizması olarak kullanılabileceğini ayrıca ifade etmek gerekir. Foucault'un geliştirdiği *panoptikon* kavramı, sosyolojik anlamda iktidarın gündelik hayatın her alanını kayıt altına almak yoluyla kontrol ettiği tezine dayanır. Kişinin devamlı kayıt altına alınması, devamında bir self-kontrol mekanizması geliştirecek ve benlik büyük bir kayıt cihazına dönüşen toplumsallığın altında ezilecektir. Blouisten'in belirttiği gibi kişisel fotoğraf albümlerinde dahi kimin, neyin ne şekilde yer aldığı; bireyin neyi anlattığı ve nasıl hatırlanmak istediği ile yakından ilgilidir (Blouisten, 2003, s. 3). Peki görsel verileri sosyolojik analiz için kullanacak araştırmacı, tüm bu etik sorunlar içerisinde nasıl bir yöntem belirlemelidir? Onun yaptığını Foucault'un *panoptikon* kavramsallaştırmasından ayıran şey nedir? Şüphesiz bunlar cevabı kolayca verilebilecek sorular değil. Bununla birlikte sosyal bilimcinin ürettiği bilginin, görsel veya metinsel, kimin işine yaradığı/yarayacağı gibi daha geniş perspektifle sosyal bilimin etiği sorunsallaştırılabilir. Sanıyorum gerek görsel sosyolojide gerek sosyolojik üretimin diğer alanlarında temel kriter, araştırmacının araştırma nesnesiyle kurduğu ilişkide onun mahremiyetine ve güvenliğine azami derecede dikkat etmesidir.

Görsel materyallerin sosyal bilimlerde bir veri ve yöntem olarak kullanılma tarihine ve biçimlerine değindikten sonra, vurgulamamız gereken bir diğer nokta da

Türkiye’de görsel materyallerin sosyal bilimlerde ne düzeyde değerlendirildiği konusudur. Bu değerlendirme ayrı bir alt başlık açmayı gerektirecek düzeye dahi erişememiştir. Bunun nedenlerinden biri, görsel materyallerin sosyal bilimlerde değerlendirilmesinin tarihinin, antropoloji disiplini istisna kabul edecek olursak, nispeten yeni olmasıdır. Sosyoloji bölümlerinde çağdaş sosyoloji teorisi olarak okutulan metinlerin dahi ancak 1970’li yıllara kadar uzanması bu eksikliğin göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir. ‘Gelişmekte olan ülkelerin’ sosyolojik gerçekliğine paralel olarak, bu ülkelerin sosyal bilimleri de ‘gelişmiş ülkeleri’ birkaç on yıl geriden takip etmektedir. Dahası bilgi ve metodoloji konusunda üretimden çok takibi esas alan bir yaklaşım benimseyen söz konusu ülkeler gibi Türkiye de bir yöntemin ancak ‘ithal’ olduğu sürece meşruiyetine inanmaktadır. Tez çalışmamızda içkin teori (*grounded theory*) ve görsel sosyolojiyi kullanmamıza olanak tanıyan açık fikirli bölümümüz gibi sosyoloji bölümleri elbette yukarıdaki tespitlerden münezzehtir.

Sosyoloji bölümlerinde yazılan doktora tezlerini incelediğimizde karşımıza görsel sosyolojinin imkanlarından faydalanan sadece bir doktora tezi çıkmaktadır. N. Gamze Toksoy’un Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde yapmış olduğu ‘Sosyal Bilimsel Düşünce İçinde Görüntülerin Yeri ve Fotoğrafın Potansiyeli’ (Toksoy, 2007) başlıklı tez iyi bir ilk örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tezde Toksoy, sosyal bilimlerdeki pozitivist yaklaşıma yönelik yaptığı kuramsal eleştiriler ve sosyal bilimlerin açmazlarını vurgulamakta, görselliğin sosyolojik bir imkan olarak değerlendirebileceğini ifade etmektedir. Aynı zamanda fotoğrafın tarihi ve belgesel fotoğrafçılık konularına Riis ve Hine’a da önemli vurgular yapan çalışma, saha araştırması olarak İstanbul’da bekar odaları olarak bilinen ve çok düşük gelirli işçi ve hizmet sektörü çalışanlarının kaldığı kişilerin yaşam koşullarına görsel sosyolojinin imkanları çerçevesinde odaklanmıştır. Bununla birlikte, çalışmada saha verisi olarak kullanılan fotoğrafların önemli bir kısmı, yukarıda teorik ve pratik boyutlarıyla incelediğimiz analiz yöntemlerinin bir kısmını gözden kaçırmıştır. Çalışmanın fotoğraf tarihi ve fotoğrafçılık konusuna gösterdiği titiz yaklaşım, görsel sosyoloji ve antropoloji literatürü değerlendirilirken devam ettirilememiştir. Aynı zamanda çalışmada kullanılan görsel materyaller, Barthes’in *studium* ve *punctum* ayrımında olduğu gibi kimi zaman sosyolojik analizden öte (*studium*), estetiğin ve kişisel etkinin (*punctum*) alanına girebilmektedir. Bu anlamda görsel materyallerin

titizliği ve kalitesi çok iyi olsa da, materyallerin çeşitliliği, fotoğrafi çekenin refleksif katkısı gibi konular ihmal edilmiştir. Bununla birlikte çalışmanın bir ilk örnek olarak oldukça önemli bir yeri olduğunu söylemek gerekir.

Görsel sosyoloji alanında yapılan bir diğer alışma Serkan Dora'nın 'Büyüyen Fotoğraf Küçülen Sosyoloji' (2004) isimli kitabıdır. Fotoğraf ve sosyolojinin paralel gelişimine ve birbirine yaklaşmalarına odaklanan bu kitapta Dora, fotoğrafçılığın ilk çıkışta iddialı bir teknik olarak ortaya çıkmadığını, bunun aksine sosyolojinin büyük iddialarla ortaya çıkan bir bilim dalı olduğunu, günümüzde bunun yer değiştirdiğini ve görselliğin gündelik hayattaki etkisi artıyorken, sosyolojinin büyük anlatılarının önemini kaybettiğini vurgulamaktadır.

Türkiye'de görsel sosyoloji alanında yapılan çalışmalar, tezimizi tamamladığımız 2014 Temmuz ayı itibariyle bunlarla sınırlıdır. Çalışmamızın görsel sosyoloji ve antropoloji literatürüne dayanan yaklaşımının daha fazla çalışma için esin kaynağı olmasını umuyoruz. Sosyal medyayı en yüksek düzeyde kullanan ülkelerden biri olarak Türkiye, sosyal medya gibi yeni sosyal alanlarda ortaya çıkan sosyallikleri ve görünme biçimlerini analiz edecek sosyal bilimcilerin çalışmaları için verimli bir alan sunmaktadır. Uzun bir süre yer altında kalan, gizli faaliyetleri dışında kamuoyunun haklarında bilgi sahibi olmadığı bir grubun, son on yıldır STKlar, politik parti ve düzenlediği etkinliklerle görünür hale gelmesi, görsel sosyolog için önemli bir veri alanı sunmaktadır. Tezimizin beşinci bölümü bu kaygı ve çabanın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

Hizbullah Tarihi

“History is what hurts”¹³

[Fredric Jameson, The Political Unconscious]

Yapısı ve geçmişi çok tartışılan bir siyasal ve dini hareketin tarihini sorunsallaştırmak oldukça zordur. Bu zorluk, tarihsel bilgi olarak tekrarlanan ve tevatür derecesine ulaşmış bilgilerin eksik ve kimi zaman yanlış olması nedeniyle daha da artar.

Bu bölümün amacı, Hizbullah’ın kuruluşundan günümüze geçirdiği aşamaları, Hizbullah’ın kendi kaynakları, Hizbullah hakkında yazılan kitap, tez ve kaynaklar, medyada yer alan bilgiler ve son olarak Hizbullah örgütlenmesinin çeşitli aşamalarına birinci elden tanıklık etmiş eski veya mevcut Hizbullah üyeleri tez kapsamında yapılan ve sözlü tarih örneği olarak görülebilecek görüşmeler aracılığıyla ortaya koymaktır.

Araştırma verilerinin kullanıldığı ilk bölüm olması hasebiyle, Hizbullah tarihine geçmeden önce, araştırma kaynakları, süreci ve etiği gibi konularda temel bilgiler verilecektir. Bu bağlamda başvurulacak kaynaklar arasında eleştirel bir tercih yapıldığı ve kimi zaman birbiriyle çelişen bilgiler arasında tercih yapmanın oldukça meşakkatli bir analiz süreci gerektirdiği ifade edilmelidir. Bununla birlikte Hizbullah hakkında, başta Polis Akademileri’nde olmak üzere, yazılan birkaç yüksek lisans tezi (Gürtekin, 2008; Yıldırım, 2012; Yurtseven, 2006) başvuru kaynağı olarak çok az düzeyde ve eleştirel bir süzgeçten geçirilerek kullanılmıştır. Bu tercihin nedeni, söz konusu tezlerin Hizbullah konusunu sadece güvenlikçi bir perspektifle değerlendirmeleri, referans gösterdikleri kaynakların kurum içi bilgilere dayanması, sık sık tekrarlanan eksik ve yanlış bilgiler dışında herhangi akademik katkılarının bulunmamasıdır. Dahası söz konusu yüksek lisans tezlerinde bariz taraflı değerlendirmeler ve dile getirdikleri

¹³ Tarih, seni acıtan şeydir.

durumların saha araştırması sürecinde ortaya çıkan bilgilerle taban tabana zıt olması, bu referansların kullanılmasına büyük oranda engel teşkil etmiştir.

Tezde doğrudan başvurulmayan bir diğer kaynak ise Emniyet kaynaklarıdır. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda ortaya konan bilgilerin bir kısmının Emniyet kaynaklarına dayandığı bilinmekle birlikte, 17 Ocak 2000 tarihinde Hizbullah lideri Hüseyin Velioğlu'nun öldürülmesiyle sonuçlanan ve kamuoyunda Beykoz Operasyonu olarak bilinen olayda ele geçirildiği bilinen Hizbullah arşivinin çok büyük kısmı bugüne dek, güvenlik yetkilileri tarafından kamuoyuna ve araştırmacıların istifadesine sunulmamıştır. Sunulan bilgiler ise daha çok gündem belirleme ve imaj oluşturma gibi işlevleriyle ön plana çıkmaktadır. Söz konusu arşivin tümüne erişim imkanının bulunmayışı ve kamuoyunda bilinen bazı bilgilerin ötesinde yeni bir bilgiye ulaşmanın resmi olarak mümkün olmaması nedeniyle emniyet kaynakları, tez boyunca doğrudan başvurulmuş kaynaklar arasında olmamıştır. Bununla birlikte referans gösterilen bazı kaynakların emniyet kaynaklarından faydalanmış olması, bu çalışmayı bu alanda üretilen bilginin tamamen dışında bırakmamaktadır.

Beykoz Arşivi olarak bilinen arşivin birincil elden tanığı ve oluşturucusu olan Hizbullah ise, gerek Hizbullah Ana Davası'nda, gerek kamuoyunda sıklıkla bu arşivlerin kamuoyuna açılması gerekliliğini ifade etmektedir. Şüphesiz, Beykoz Arşivi'nin kamuoyuna sunulmasını isteyen Hizbullah, güvenlik güçlerinin haricinde bu konuda bilgi sahibi olan yegane kaynaktır. Arzu edilmesi durumunda söz konusu arşive muadil bilgiler Hizbullah tarafından, döneme tanıklık etmiş, bu arşivleri bizzat oluşturmuş, eylemlere katılmış ve raporlar yazmış kişilerin toplumsal hafızaları aracılığıyla paylaşılabılır. Bu bağlamda gerçekten Hizbullah'ın çekinecek herhangi bir nedeni yoksa, bu arşive dair tanıklıkları neden şeffaf bir zeminde tartışmadığı merak konusudur. Dahası arşivin çoğunlukla kamuoyunda infial yaratma, işkence ve şiddet görüntülerindeki tahammülfersa özellikler gerekçesiyle kamuoyuyla paylaşılmadığını ifade eden güvenlik güçlerinin, söz konusu başka grupların eylemleri olunca bu hassasiyeti göstermediği aşıkardır. Doğal olarak akıllara 1990larda Hizbullah-derin devlet bağlantılarına dair şüpheler gelmekte ve güvenlik güçlerinin arşivi paylaşmama gönülsüzlüğünün altında bu konudaki olası ilişkilerin ortaya çıkabilme ihtimali gelmektedir. Durum ne olursa olsun, her iki tarafın da Beykoz Arşivi etrafında odaklanan şüpheleri gidermek ile ilgili söylemlerine paralel adımlar atması, tarihin karanlıkta kalmış bu dönemini aydınlatma konusunda araştırmacılara ve kamuoyuna

katkıda bulunacaktır. Aksi takdirde, söz konusu arşivin kısım kısım ve toplumsal algıyı manipüle amacı güdülerek ortaya çıkarılma ihtimali bulunmaktadır. Bu arşiv ve Hizbullah'ın toplumsal hafızaya dair şeffaf tanıklıkları, bunun naif bir beklenti olduğunu bilmekle birlikte, geçmişle yüzleşme konusunda oldukça önem arz etmektedir.

Beykoz Arşivi, Hizbullah'ın kamuoyunda sıkça dile getirilen derin devletle bağlantısı ve şiddet sürecine dair pek çok şeyi açıklığa kavuşturma potansiyeline sahip olmakla birlikte, Hizbullah tarihi sadece Beykoz Arşivi üzerinden analiz edilemez. Zira Hizbullah ve bağlantılı olduğu iddia edilen organizasyonlar, gelinen nokta itibarıyla her zamankinden çok, bir sosyal hareket olarak betimlenecek düzeye erişmiştir. Bu bağlamda yapılan görüşmelerde, olaylara birinci elden tanıklık etmiş kişilerin sundukları bilgiler, bu tezde tercih edilen başat referanslar olmuştur. Bu tezin önemi Hizbullah konusunda yazılmış ilk doktora tezi olmasının ötesinde, Hizbullah üyeleri ve döneme birebir tanıklık etmiş kişilerle yapılmış derinlemesine mülakatlar, yaşam anlatıları ve sözlü tarih ile alan çalışması süresinde yapılan gözlemlerden gelmektedir. Bu anlamda Hizbullah tarihinin incelendiği bu bölümün, sosyal tarih ve tarih sosyolojisinin (Yelken, 2009) teorik imkanlarına yaslandığı ve Hizbullah'ın sosyal tarihini ele alan ilk metin olduğu ifade edilmelidir. Bu bağlamda yapılan iki düzine görüşme, şimdiye kadar yapılmış görüşmelerin emniyet kaynakları ve itirafçıların verdiği bilgilere yaslanması, Hizbullah'ın *secretive*/gizli yapısı ve bugün yayın organları, STK ve politik parti sürecine rağmen geçmişini konuşmakta gösterdiği 'olağanüstü hassasiyet' göz önünde bulundurulduğunda bu görüşmelerin oldukça önemli birer veri kaynağı olduğu görülecektir. Nitekim metodoloji bölümünde vurgulandığı gibi, nitel yöntemde görüşülen kişi sayısı, erişilmek istenen bilginin derinlemesine ve detaylı bir bilgi olması nedeniyle nicel yöntemin örneklemine göre daha az tutulabilir. Diğer yandan zorunlu hallerde nitel çalışmaların bir kişiyle dahi yapılan görüşmelere yaslanabilmesi (Ambert, Adler, & Detzner, 1995, s. 885-886) sosyal bilimciler tarafından olanaklı görülmüştür. Dahası yapılan görüşmelerde temsiliyet özelliği olmasına özen gösterildiği ve Hizbullah'ı çeşitli boyutlarıyla gözlemlemiş, tecrübe etmiş farklı yaş gruplarından Hizbullah mensuplarıyla yapılan görüşmeler yoluyla bunun sağlandığı ifade edilmelidir. Buna ek olarak Hizbullah yetkilileriyle, Hizbullah'ın resmi internet sitesi olarak kabul edilen www.huseynisevda.biz sitesi aracılığıyla yazılı bir görüşme yapılmış, böylece

pek çok hususta Hizbullah'ın resmi görüşlerinin, saha araştırmasında ortaya çıkan verilerle karşılaştırılması sağlanmıştır¹⁴.

Saha araştırması Temmuz 2013 – Mayıs 2014 tarih aralığında Diyarbakır, Bingöl ve Mardin illerinin il merkezi, ilçeleri ve köylerinde yürütülmüştür. Bu üç il, Batman'la birlikte Hizbullah'ın en güçlü tabana sahip olduğu iller olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle bu üç ilde gerçekleştirilen farklı yaş gruplarından görüşmelerin, araştırma açısından temsil edici özelliğinin bulunduğu düşünülmektedir. Bu üç ilin tercih edilmesinin bir diğer nedeni ise, saha araştırmalarında erişilebilirlik ilkesidir. Mardinli oluşum, Bingöl'de çalışıyor oluşum ve Diyarbakır'da uzun bir süre yaşamış olmam bana, görüşmecilere erişim noktasında nispeten kolaylık sağlamıştır.

Saha araştırması esnasında kolaylık sağlayan bir diğer husus ise, dini terminolojiye olan hakimiyetimin yanı sıra, Arapça ve Kürtçe biliyor oluşumdur. Bu hususların *outsider*/yabancı pozisyonumdan ve araştırma sürecindeki fiziki görünümümünden¹⁵ kaynaklanan yabancılık duygusunu önemli oranda giderdiğini ifade etmeliyim. Örneğin görüşmecilerden 50li yaşlardaki Mücahit'in evi, araştırma rehberlerimizden Dilgeş'le ilk defa ziyaret edildiğinde, Mücahit gülerek; '*ben seni sokakta görsem korkarım*' demiş, boydan boya Arapça kitaplarla dolu odasında bu kitaplarla ilgilendiğimi, Arapça ve Kürtçe bildiğimi görünce daha samimi bir ortamda görüşme yapmamız mümkün olmuştur.

İfade edilmesi gereken bir diğer husus ise, görüşmelerin önemli bir kısmının Kürtçe yapıldığıdır. Söz konusu görüşmeler, tezde büyük oranda tarafımızdan Türkçeleştirilerek alıntılanmış, gerektiği yerlerde Kürtçesi, Türkçe çevirisi ile birlikte verilmiştir. Türkçe yürütülen görüşmelerde dahi, görüşmecilerin hemen hemen tümünün Kürt olması nedeniyle, Kürtçe diyaloglar görüşme sürecinde önemli oranda var olmuştur. Kürtçe konuşuyor olmanın ve Kürt olmanın görüşmelerde kolaylaştırıcı bir etkisi olduğu, bu bağlamda araştırmacı kimliğimin ve öznelliğimin araştırma sürecini kolaylaştırdığı vurgulanmalıdır. Vurgulanması gereken bir diğer husus ise, metot bölümünde çerçevesi çizildiği şekliyle, araştırma sürecinde rehberler

¹⁴ Hizbullah yetkililerine yönlendirilen açık uçlu soru formu ve verilen cevaplar, tezin Ekler bölümünde bulunabilir.

¹⁵ Uzun saçlı, top sakallı birinin çoğunlukla sakallı, daha geleneksel kıyafetler giyen ve katı bir İslamcı perspektifi benimseyen görüşmeciler tarafından hemen kabul edilmeyeceği düşünülebilir.

(*gatekeepers, guides*) aracılığıyla görüşmecilere ulaşıldığıdır. Bu bağlamda Dilgeş araştırma sürecinde ilk bağlantıların kurulmasına aracılık etmiş, kartopu örneklemeyle ulaşılan diğer görüşmeciler vasıtasıyla da örneklemin genişletilmesi mümkün olmuştur. Araştırma sürecinin ortalarında tanıştığımız Yusuf da gerek Hizbullah'ın yazılı kaynaklarına ulaşma, gerek Hizbullah'la yazılı mülakat da dahil olmak üzere çeşitli görüşmelerin mümkün olmasına ve/veya sürecin hızlanmasına aracılık etmiştir.

Araştırma etiği ve görüşmecilerin güvenliğini sağlamak amacıyla tüm görüşmecilerin isimleri ve ihtiyaç duyulduğunda görüşme yerleri değiştirilmiş, onları tanımlayabilecek bilgilerin kullanılmasından kaçınılmıştır. Her ne kadar Hizbullah, uzun bir süredir herhangi bir şiddet eylemine başvurmamış olsa da, görüşmecilerin bir kısmında geçmişe dair hatıralar nedeniyle ciddi bir hassasiyet mevcuttur. Hem bu hassasiyete etik bir karşılık vermek, hem de görüşmecilerin güvenliklerini hiçbir muhatabın erişemeyeceği düzeyde tutmak adına saha notlarında ve görüşme kayıtlarının transkripsiyonlarında değiştirilmiş isimler kullanılmış, özel bilgiler karartma yoluyla güvenlik altına alınmıştır. Çalışma için hayati derecede öneme sahip bazı bilgilerin bulunması durumunda, bu bilgiler görüşmecilerin kimliğini deşifre etme ihtimali de göz önünde bulundurularak, herhangi bir kişiye referans gösterilmeksizin ve yine özel yer ve şahıs adları değiştirilerek veya çıkarılarak analiz edilmiştir. Bu bağlamda yapılan görüşme ve ses kayıtlarının tümünde kişinin rızası alınmış, kişinin rızası olmaması durumunda herhangi bir ses kaydı yapılmamıştır.

İki kadınla yapılan kısa görüşmeler hariç tutulursa, görüşmelerin tümü erkeklerle yapılmıştır. Hizbullah hakkında yazılan ilk doktora tezi olması ve araştırmacı kimliği ve cinsiyeti nedeniyle Hizbullah mensubu kadınlara erişimde yaşanan güçlük, kadın kimliği ve temsiliyeti üzerine belirli bir eksiklik yaratmış olsa da; bu eksiklik, roman ve görsel verilerde kadının temsiliyeti konusunda yapılan incelemelerle giderilmiştir. Bu bağlamda *Hizbullah Hikaye ve Romanlarında Toplumsal Belleğin İnşası* isimli dördüncü bölüm ile görsel verilerin analiz edildiği beşinci bölümlerde kadın kimliği ve Hizbullah'ın yazılı ve görsel söyleminde kadının temsiliyeti konularına birer alt başlık ayrılmıştır. Pek çok çalışmaya ihtiyaç duyulan bir alan olan Hizbullah olgusu, bu yönüyle de daha detaylı araştırmalara ihtiyaç duymaktadır.

Bu çalışma, akademide doktora düzeyinde yapılan bir ilk araştırma olarak, gerek Hizbullah hakkında bugüne kadar bilinmeyen bazı gerçeklerin tespiti, gerek

eksik veya yanlış olarak bilinen şeylerin düzeltilmesi açısından önemli bir ihtiyacı karşılamaktadır. Hizbullah tarihinin betimsel çerçevede incelendiği bu bölüm, etnografik bir yöntemle derinlemesine görüşme, yaşam anlatıları ve gözlem yoluyla elde edilen verileri İçkin Teori'nin sunduğu bir perspektifle analiz ettiğimiz bir sonraki bölüm ile birlikte değerlendirildiğinde; bu çalışmanın tarihsel verileri gün ışığına çıkaran bir çalışmanın yanı sıra, Hizbullah cemaatinin toplumsal belleği ve gündelik yaşamına dair sosyolojik bir analizi olduğu ortaya çıkacaktır.

1. Hizbullah'ın Ortaya Çıktığı Dönemin Tarihsel ve Sosyolojik koşulları

Şüphesiz ki bir oluşum, içinde olduğu toplumdan, tarihsel ve sosyolojik koşullardan bağımsız bir şekilde incelenemez. Bu nedenle Hizbullah'ın ortaya çıktığı dönemde Ortadoğu ülkeleri ile İslami hareketler ve düşünürler, Türkiye'nin laik bir cumhuriyet olarak modernleşme ve kentleşme sürecinde İslam ve dini gruplarla ilişkisi, yine Türkiye'nin azınlıklar ve Kürt meselesiyle 'başa çıkma' biçimi ve son olarak Hizbullah'ın ortaya çıktığı Kürt coğrafyasının kendi sosyolojik ve tarihsel koşulları yeterince incelenmeden Hizbullah'ı yaratan nedenler, Hizbullah'ın ürettiği sonuçlar ve geçirdiği değişim süreci hakkında incelenemez. Bu nedenle Hizbullah'a dair tarihsel verileri incelemekten önce ana hatlarıyla yukarıda sorunsallaştırdığımız başlıklara dair bilgi vermenin faydalı olduğu kanaatindeyiz. Elbette bu bilgiler, çalışmamızın ana amacının bu olmaması nedeniyle detaylı incelemelerden çok ana hatlara bir vurgu olarak değerlendirilmelidir.

Bu bağlamda vurgulamak istediğimiz ilk olgu, İslamcılık fikrinin kökenlerine dairdir. Bu kökenler batı merkezli sömürgeciliğin imparatorluklar çağını noktalayıp, ulus-devlet süreciyle kendi dışındaki dünyayı yeni olgularla tanıştırmaya kadar uzanır. Neredeyse her imparatorluk ve devlet, bu yeni duruma karşı çeşitli politik refleksler geliştirmiştir. Bunların en önemlilerinden biri İslamcılıktır ve Osmanlı devleti başta olmak üzere pek çok ülkede politik bir çözüm olarak belli oranlarda benimsenir (Kayalı, 1997). İslam dünyasında sömürgecilik, sadece askeri ve politik gücün kaybı olarak değerlendirilmemiş, İslam nedeniyle diğerlerinden üstün olduğuna inanılan bir yaşam tarzının aşağılandığı duygusunu da güçlendirmiştir. Bu duygu karşısında gelişen iki ana ideoloji, İslamcı modernizm ve seküler milliyetçiliktir. Demant günümüzde seküler milliyetçiliğin, birkaç ülke hariç tutulursa, bitmek üzere olan bir ideoloji olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte Demant'a göre İslamcı

modernizm, 1950lerden itibaren İslam ülkelerinde yükselerek popüler bir ideolojiye dönüşmektedir. Sünni dünyada Pakistanlı Ebu'l Ala El-Mevdudi ile Mısırlı Seyyid Kutub, Şii dünyada ise Humeyni, İslamcılık ideolojisinin önemli isimleri olarak kabul edilir (2006, s. 91-95). Demant'ın bahsettiği isimlere Hasan El Benna, Ali Şeriatî, Cemalettin Afgani, Reşit Rıza ve Muhammed Abduh da eklenmelidir.

Wictorowicz ise İslamcılığı, bu başlık altında yürütülen tüm eylem ve aktiviteleri kapsayabilmek adına, daha geniş bir şekilde tanımlamaktadır. Ona göre İslamcı aktivizm, yayılma hareketlerinden terörist aktivitelere, İslami sembol ve kimlikle ilişkilendirilen kolektif eylemlere, İslam esaslarına göre yönetilen bir devletin inşasından İslam referanslı spiritüel bir ruhun toplumda yayılma faaliyetlerine kadar geniş bir alanda faaliyet gösterir (Wiktorowicz, 2004, s. 2).

Demant İslamcılığın üç evrede incelenebileceğini düşünür. Bunlardan birincisi Seyyid Kutub ağırlıklı olmak üzere Mısır'daki Müslüman Kardeşler (İhvan-ı Müslümin) hareketidir. Mevdudi'nin de fikirlerinden etkilenen Kutub'a göre İslam ülkeleri İslam'dan uzaklaştığı için pek çok sorunla karşı karşıya kalmıştır ve bunu gidermenin yolu Allah'ın İslam öğretisi yoluyla istediği toplumsal ve politik yaşamın düzenlenmesidir. Yine Kutub, toplumun yeni bir cahiliye dönemi yaşadığını ve çözümün ancak İslam merkezli bir dünya kurulmasıyla aşılabileceğini düşünür (Demant, 2006, s. 91-107). Elbette Müslüman Kardeşler Hareketi, sadece Kutub'un eserleri incelenerek anlaşılamaz. Özellikle hareketin kurucusu Hasan El-Benna'nın Risaleler isimli eseri başta olmak üzere pek çok kaynağın ve kişinin Müslüman Kardeşleri etkilediğini ifade etmek gerekir. Müslüman Kardeşler Hareketi, İslam ülkelerinde *tağuti* rejim olarak nitelenen seküler yönetimlerde hukuk, gündelik hayatın düzenlenmesi, Cuma namazı gibi ibadetlerin 'dar'ul harp' olarak nitelenen ülkelerde yapılıp yapılmayacağı, vergilerin ödenip ödenmeyeceği gibi pek çok konunun tartışılmasına aracılık etmiştir¹⁶. Bununla birlikte Hizbullah başta olmak üzere Türkiye'deki pek çok oluşumda yukarıdaki tartışmaların canlı bir şekilde sürdürüldüğü ve bu tartışmaların farklı fraksiyon ve yöntemlerin oluşmasının ana nedenlerinden olduğu vurgulanmalıdır.

Demant'a göre İslamcılığın ikinci evresi 1979 tarihinde gerçekleşen Şii kökenli İran Devrimi'dir. Başbakan Muhammed Musaddık'ın CIA destekli olduğu iddia

¹⁶ Amacımız Müslüman Kardeşlere dair ayrıntılı bir analiz olmadığı için, ayrıntılı bilginin Demant (2006) ve Calvert'ten (2013) edinilebileceğini ifade etmekle yetineceğiz.

edilen bir darbeye görevden indirilip batı yanlısı Muhammed Rıza Pehlevi'nin yönetime tekrar getirilmesiyle başlayan zorunlu modernleştirme süreci, dönemin popüler Şii muhalefetine ciddi bir itiraz uyandırmış, bunun neticesi olarak Ruhullah Ayetullah Humeyni, Sorbonne doktoralı Ali Şeriati'nin fikirleri ve desteği başta olmak üzere farklı fraksiyon ve gruplardan pek çok molla, entelektüel ve grubun desteğiyle 1979'da İran İslam Devrimi'ni gerçekleştirmiştir. Şeriati, eklektik bir entelektüel olarak argümanlarında Marksizm, üçüncü dünya ve Şii mistisizmini birleştirmiş ve kitleler üzerinde geniş bir etkiye sahip olmuştur (Demant, 2006, s. 110-126). Nitekim Şeriati'nin bu eklektizmi, Velioğlu Hizbullah'ında da belirgin bir şekilde görülmekte, Sunni referanslı İhvan hareketi ile İran İslam Devrimi'nin prensipleri aynı harekette benimsenmekte ve Said-i Nursi'nin eserleriyle birlikte hareketin temel prensiplerine dönüşmektedir. Hizbullah hareketini incelediğimiz sonraki sayfalarda bu konuya daha ayrıntılı şekilde yer verilecektir.

Demant'a göre İslamcılıkta üçüncü evre birinci Körfez Savaşı'ndan sonra gelişen durumlar ve İslamcı örgütlerin ürettiği global düzeyde etkilerdir (Demant, 2006, s. 127-135). Her ne kadar bazı çalışmalar¹⁷ Hizbullah'ı Demant'ın çizdiği üçüncü evrede de faaliyet gösteren global etkileri olan/olabilecek İslamcı yapılar arasında değerlendirse de kanaatimiz ve gözlemlerimiz, Hizbullah'ın İhvan ve Hamas benzeri bir yapılanma ve çalışma prensibiyle hareket ettiğidir. Bu konuya ilerleyen bölümlerde daha genişçe yer verilecektir.

Hizbullah'ı anlamak için analiz edilmesi gereken ikinci unsur Türkiye'nin modernleşme süreci, Kürtler ve İslam'la kurduğu ilişkidir. Seküler ve milliyetçi prensipler üzerinde yükselen Türkiye'nin 1950lere uzanan ilk döneminde, katı modernist ve laik bir anlayışla yönetildiği ifade edilebilir. Gareth Jenkins, *Political Islam in Turkey* isimli kitabında bu süreci ayrıntılarıyla incelemiş ve taşradan göç hareketleriyle kentlileşen Türkiye'de İslam'ın nasıl *periferiden* merkeze hareket ettiğini analiz etmiştir (Jenkins, 2008, s. 81-182). Periferiden merkeze bu sosyal mobilizasyon, Milli Görüş çizgisini doğurmuş, Milli Nizam, Milli Selamet, Refah, Fazilet ve Saadet Partilerinden sonra Ak Parti, böyle bir tarihsel ve sosyolojik ortamın

¹⁷ Örneğin Soner Çağaptay ve Emre Uslu'nun kaleme aldığı 'Hizballah in Turkey Revives Al-Qaeda's Bridge between Europe and Iraq?' yazıda Hizbullah'ın Avrupa ve Irak arasında bir köprü görevi gördüğü iddia edilmekte ve Hizbullah'a karşı Amerika Birleşik Devletleri'nin tedbir alması gerekliliği ifade edilmektedir. Kanaatimizce söz konusu yazı, sadece güvenlikçi bir perspektifle ve herhangi net bir delil olmaksızın, bazı şüpheler üzerine bina edilmiştir. Yazı için bkz. <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/hizballah-in-turkey-revives-al-qaedas-bridge-between-europe-and-iraq>, Erişim Tarihi: 31 Mayıs 2014.

içerisinde doğmuştur. Jenny White, *Islamic Mobilization in Turkey* (2002) isimli eserinde bu sürecin 1990ların ortasına kadarki kısmını, Milli Görüş partilerinin yerel yönetim politikaları ekseninde; *Muslim Nationalist and the New Turks* (2013) isimli eserinde de 28 Şubat sürecinden sonrasını Ak Parti dönemi söylemi ekseninde incelemektedir. Yine Brian Silverstein'in *Islam and Modernity in Turkey* (2011) eseri Osmanlı döneminde sömürgeciliğe bir tepki olarak ortaya çıkan modern söylemin zamanla Türkiye'de İslami algıyı nasıl dönüştürdüğüne ve pek çok İslam ülkesinin aksine Türkiye'de İslami algının nasıl seküler devlet yapısıyla ilişkisi üzerinden bir dönüşüm yaşadığına odaklanmaktadır.

Modernleşmeci devlet aklı, kuruluşundan itibaren modernleşme karşısında geleneksel ve dini referansları benimseyen kişiler arasında bir tepkiyle karşılanmıştır. Bu durum 1950den 1970e kadar merkez sağ partilerde politika yapmayı tercih eden İslamcı kitlenin, 26 Ocak 1970 tarihinde Milli Nizam Partisi'nin kuruluşuyla birlikte yaygınlaşan etkisiyle yeni bir aşamaya girmiş, 1980 Askeri Darbesi'nden sonra ise bu etki daha da artmıştır. 28 Şubat Post-Modern Darbesi'yle engellenmek istenen İslamcı politik çizgi AK Parti ile yeni bir kitle hareketine dönüşmüş, Milli Görüş'ten aktarılan İslamcı kodların bir kısmı politik ekonominin kodları çerçevesinde dönüşüme uğramıştır.

Bu çerçeveye paralel olarak Türkiye'nin modernleşmeci ve milliyetçi politikaları, cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Kürtler arasında da çeşitli itiraz ve isyanlarla karşılanmıştır. Nitekim 1925'teki Şeyh Said İsyanı ve takip eden yıllarda gerçekleşen kimi dini, kimi etnik, kimi ise ikisinin birleşiminden oluşan saiklerle bir düzineden fazla isyan gerçekleşmiş, her isyandan sonra devletin asimilasyoncu politikaları daha da sertleşerek artmaya devam etmiştir (Üngör, 2011). 1970lerin politik ortamında Türk solu içinde ortaya çıkan bir düzine kadar fraksiyondan olan PKK, zamanla Türk solundan ayrılarak ve geriye kalan örgütleri kendi içinde eriterek, pasifleştirerek veya imha ederek günümüze ulaşmıştır. PKK ile devletin kanlı mücadelesi neticesinde son 30 yılda on binlerce sivil yaşamını kaybetmiş, milyonlarca Kürt zorla yerinden edilmiş ve bölgede yaşanan şiddet ortamı, bölgenin sosyolojik dokusunda ciddi değişimler yaratmıştır.

Denilebilir ki Türkiye'de İslamcılık, kamusal alanda bir direniş hareketi olarak başlayıp İhvacı bir perspektifle merkeze ulaşmayı başarmıştır. Bunun aksine Kürt

hareketleri, büyük oranda periferide aktivitelerine devam etmiş ve şiddet, meselenin muhatapları için kullanılan ana yöntemlerden olmuştur.

Hizbullah, İhvan etkisinin yaygınlaşmaya başladığı, Milli Görüş çizgisindeki oluşumların güçlendiği, İran İslam Devrimi'nin gerçekleştiği, Türkiye'de sağ-sol çatışmasının zirveye çıktığı, PKK'nin ortaya çıktığı, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin hemen öncesinde, o dönemde ilçe olan, Batman'da kurulmuştur. Hizbullah'ın kurulduğu dönemde tıpkı irili ufaklı sol örgütler gibi, bölgede çok sayıda İslami örgütlenme ve grup vardır. Bu yapıların görüşmelerimiz aracılığıyla tespit ettiğimiz bazıları Partiya İslamiya Kurdistan (PIK-Kürdistan İslam Partisi), İslami Cemaat ve/veya Hizbi İslami, Hareketa İslamî¹⁸, Fedaiyên İslamê (İslam Fedaileri), Batman Fecir grubu¹⁹, Menzil, Tevhid, Selam²⁰, Vahdet, İlim/Cemaata Ulemayên İslamê'dir. Amaç ve yöntem açısından birbirine benzer bu grupların kimisi şiddeti bir yöntem olarak benimserken, kimisi bir kitapevi veya medrese etrafında örgütlenen ve rutin tebliğ faaliyetlerini sürdüren özelliklere sahiptir. Bu grupların beslendikleri kaynaklar ve ideolojik söylemlerindeki benzerlik, yöntem düzleminde farklılaşmakta, şiddet temel ayırıcı unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Bu parçalı yapı, 1980-1990 arasında, tıpkı PKK'nin diğer Kürt yapılanmalarıyla ilişkisinde olduğu gibi, Hizbullah tarafından elimine edilecek, kendi içinde eritilecek veya faaliyetleri durdurulacaktır. Hizbullah'ın PKK ile olan ortak özellikleri bununla sınırlı değildir. Hizbullah da tıpkı PKK gibi, bir dönem Türk ağırlıklı yapılar içerisinde faaliyet gösteren ve onlardan ayrılan kişiler tarafından kurulmuştur. Bunun en bariz örneği Hizbullah'ın kurucusu olarak kabul edilen Hüseyin Velioğlu'nun öğrencilik döneminden Hizbullah'ı kurduğu aşamaya kadar Milli Selamet Partisi ve Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) içerisinde etkin bir rolünün olmasıdır. Bu etkin rol, Hizbullah'ın kurulduğu vakte kadar devam etmiş, 1980 Askeri Darbesi'nden bir süre sonra ise Velioğlu'nun yolu Milli Görüş çizgisiyle bir daha birleşmemek üzere ayrılmıştır.

¹⁸ Mealciiler olarak bilinen grubun ardılı olan Hareketa İslamî'nin Hizbi İslamî ve/veya İslami Cemaat'le aynı grup olup olmadığını tespit edemedik.

¹⁹ Büyük oranda Batman'da örgütlü olan bu yapı, Ankara merkezli Fecir yayınlarından farklıdır.

²⁰ Tevhid ve Selam olarak ayrı ayrı ifade edilen çevrelerin Uğur Mumcu cinayetinden sorumlu olduğu söylenen ve 2014 yılında bu örgüt adına yasa dışı dinlemelerin olduğu iddia edilen Tevhid ve Selam örgütü olup olmadığından emin değiliz. Yine de görüşmecimizin iki ayrı yerde bu yapıları ayrı olarak ifade etmesi, bizde Tevhid ve Selam isminde iki ayrı cemaatin olduğunu düşündürmektedir.

2. Taşradan Ümmet Tahayyülleri: Hizbullah'ın Kuruluşu

Bir hareket, belli oranda liderinin yaşam hikayesinde temerküz eder. Bu nedenle Hüseyin Velioğlu'nun yaşamı, Hizbullah tarihini anlatmak için iyi bir başlangıçtır. Lider merkezli bir hareket olarak ortaya çıkan ve Beykoz Operasyonu'nda Velioğlu'nun öldürülmesine kadar bu şekilde devam eden Hizbullah'ın kuruluşundan 2000 yılına kadarki dönemi, Velioğlu'nun yaşam hikayesi üzerinden anlaşılabilir.

Hizbullah'ın resmi internet sitesi olarak kabul edilen www.huseynisevda.biz/de verilen biyografisine göre Velioğlu, 1952 yılında Batman'ın bir köyünde doğar, liseye kadar Batman'da yaşar, liseyi Mardin'de bitirdikten sonra Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye bölümünü okumak üzere Ankara'ya gider²¹. Üniversitedeki ilk yılında Velioğlu, okula bir yıl ara verir ve sık sık çekildiği dağlarda Said-i Nursi'nin Risale-i Nur külliyyatını okur. Hüseyin Seveda sitesi durumu Velioğlu'nun ağzından şu şekilde aktarır.

“Risale-i Nur Külliyyatını alıp köye gittim. Bir yıl boyunca köyün çevresindeki dağlarda risale okudum. Hatta kitaplarımı alıp köyün dışına çıktığımda köylüler: “Dîsa kurê Mala Veli rahişte kitabên xwe û derket çiya” (Yine Velioğulları ailesinin oğlu kitaplarını aldı ve dağlara çıktı) diyorlardı.”²²

Velioğlu'nun Risale-i Nur'u ne düzeyde tahsil ettiği bilinmez ama Türkiye kamuoyunun pek bilmediği veya vurgulamak istemediği şey, Risale-i Nurların Hizbullah'ın temel referanslarından biri olduğudur. Kanaatimizce nasıl ki Aczimendiler, belirli bir kamuoyu tarafından nur talebesi olarak değerlendirilmek istenmemişse, şiddete bulaşan ve diğer nur cemaatlerinin imajını ‘zedeleme’ tehlikesi barındıran Hizbullah da aynı gruplar tarafından Said-i Nursi ile anılmak istenmemektedir. Fakat yaptığımız görüşmelerin pek çoğunda Hizbullah evlerinde bulunan kitapların isimlerini sorduğumuz görüşmecilerimiz, İhvan yazarları ile birlikte Said-i Nursi'nin Risalelerini de saymıştır. Hatta Hizbullah cemaatinde saygın bir konumu olan Yusuf, Hizbullah cemaatinin üç referans kaynağının ‘iman hakikatleri ve tevekkül’ konusunda Risale-i Nurlar, eylem açısından İran İslam Devrimi ve teşkilatlanma/hareket fikri konusunda İhvan hareketi olarak ifade etmiştir. Yusuf, Velioğlu'nun bizzat ‘eğer üstad yaşasaydı hareketin tabii lideri olurdu’

²¹ http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=478, Erişim Tarihi: 31.05.2014.

²² http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=479, Erişim Tarihi: 31.05.2014.

dediğini aktarmaktadır²³. Bu durum Hizbullah mensupları tarafından da iyi bilinmektedir ki Azad isimli eski Hizbullah mensubu, 2000li yıllardaki polis takibatından kaçmak için ceplerine mutlaka cep boy bir risale koyduklarını, kendilerini durduran polislerin de ‘şakirt misiniz gençler?’ diyerek, kimlik kontrolü yapmadan gitmelerine izin verdiğini ifade etmiştir²⁴. Hizbullah’ın entelektüel kaynaklarına ilerleyen sayfalarda daha genişçe yer verilecektir.

Hüseyin Velioğlu, 1980 yılında üniversiteyi bitirir. Üniversite döneminde Velioğlu Milli Türk Talebe Birliği’ne (MTTB) üye olur. Ruşen Çakır’ın verdiği bilgilere göre 1978’de Velioğlu, *The Ummah An Independent Monthly Muslim Critique* isimli İngilizce bir derginin sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü olarak görünür. Dergi aslında Pakistan asıllı ve Mevdudi’nin kurduğu Cemaat-i İslami’nin bir takipçisi olan Kayani isimli bir kişi tarafından çıkarılmaktadır. (Çakır, Derin Hizbullah İslamcı Şiddetin Geleceği, 2011, s. 61-63). Hüseyin Velioğlu, aynı yıl Durmaz olan soyadını Velioğlu olarak değiştirir. www.huseynisevda.biz’in verdiği bilgiye göre aile Mala Weli olarak bilinmektedir ve bu nedenle soyadı değişikliğine gidilmiştir. Söz konusu site, Velioğlu soyadının arkasındaki nedenin, Velioğlu’nun dedesinin Rus cephesinde şehit düşmesi ve ailenin bu olaydan sonra Mala Weli olarak bilinmesi olduğunu ifade eder²⁵. Buradaki Rus cephesinde savaşmış olma ve şehit düşme durumu, Türk tarih anlatısı ve ‘atalarımız birlikte savaştı’ söylemi bağlamında değerlendirildiğinde dikkate değer veriler sunmaktadır. Kanaatimizce bu durumun özellikle vurgulanması, Velioğlu’nun kamuoyundaki imajına yönelik bir işaret ve Kurtuluş Savaşı üzerinden Türklükle bir ortak payda vurgusu olarak okunmalıdır.

Velioğlu, 1979 yılında yapılması planlanan ama 17 Mayıs 1980 tarihine ertelenen, Batman Petrol-İş sendikası seçimlerine muhafazakar blokun adayı olarak girer ve binin üzerinde oy alır. Buna rağmen seçimi sol blokun adayı bir kaç yüz oy farkla kazanır²⁶. Bu durum Velioğlu’nun Batman’daki İslami hareketler arasında tanındığını ve sendika başkanlığına aday gösterilecek oranda kabul gören biri olduğunu gösterir.

Velioğlu, Mülkiye’yi bitirdikten sonra Kaymakamlık sınavına girer ancak kazanamaz (Çakır, 2011, s. 64). www.huseynisevda.biz, Velioğlu’nun bu yönüne,

²³ Yusuf’la kişisel görüşme, 23.05.2014.

²⁴ Azad’la kişisel görüşme, 28.10.2013.

²⁵ http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=478, Erişim Tarihi: 31 Mayıs 2014.

²⁶ http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=481, Erişim Tarihi: 31.05.2014.

kanaatimizce kaymakam olma isteğinin bir cemaat liderine yakışmadığını düşündüğünden olsa gerek yer vermez ama Velioğlu'nun, 1980 yılında Ankara'da özel bir şirkette çalıştığını belirtir²⁷. Sitenin vermediği bir diğer bilgi ise, Velioğlu'nu bizzat tanıyan Mücteba isimli görüşmecimizin aktardığına göre bu şirketin bir dönem Refah Partisi iktidarı döneminde Adalet Bakanlığı da yapmış olan Şevket Kazan'a ait olduğudur. Aynı görüşmecimiz, Velioğlu'nun öğrencilik döneminde, o dönemler devlet işletmesi olan Ankara Yem Fabrikası'nda gece bekçiliği yaptığını ve Velioğlu'nun Necmettin Erbakan'la da ilişkisi olduğunu söylemektedir²⁸.

Ruşen Çakır, Hizbullah'tan önce tek bir İslamcı partinin (*Partiya İslamiya Kurdistan* – PİK) göze çarptığını söylese de (Çakır, 2011, s. 60), yukarıda isimlerini saydığımız yapıların tümü Hizbullah öncesinde ve 1990lara kadar varlıklarını devam ettirmişlerdir. Bu grupların önemli kısmı, geçmişte de olduğu gibi, sohbet grupları ve dini dersler aracılığıyla bugün de çeşitli dernekler altında faaliyetlerini sürdürmektedir.

Yine Çakır başta olmak üzere pek çok yazar ve araştırmacı, Hizbullah'ın kuruluşunun 1980 darbesinden hemen sonra olduğunu ifade etmektedir (Çakır, 2011, s. 58). Hizbullah'a dair bilgi kaynaklarının emniyet kaynakları ve itirafçıların ifadeleriyle sınırlı olduğu dönemde bu bilginin var olması anlaşılır bir durumdur. Bununla birlikte kamuoyunda Hizbullah'ın kuruluş yılı ve kurucuları hakkında tevatür derecesine erişen bilgiler, görüşme verilerimizle çelişmektedir. Eriştığımız bilgilere göre Hizbullah, 1978 ve belki biraz öncesinde başlayan müzakereler ve faaliyetler neticesinde 1979 yılında kurulmuştur. Hizbullah'ın kuruluş sürecinde Hüseyin Velioğlu, bölgede pek çok grup, cemaat, seyda ve medreseyle görüşmüş, İslami bir cemaatin kuruluşu için zemin hazırlamaya çalışmıştır. Hizbullah ile ilgili pek çok kaynakta Hizbullah'ın kurucusu olarak ifade edilen kişilerden sadece Hüseyin Velioğlu'nun ismi gerçektir. Ulaştığımız bilgilere göre cemaati üçü medrese kökenli seyda²⁹, biri TPOA'da mühendis ve son olarak Mülkiyeli Velioğlu kurmuştur. Bu haliyle bu beşli, adeta Humeyni ve Şeriatî'de özümşenen ve İran İslam Devrimi'yle sonuçlanan din adamları ile bilim adamlarının birleşmesi gibidir. Nitekim Hüseyin

²⁷ http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=478, Erişim Tarihi: 31.05.2014.

²⁸ Mücteba'yla kişisel görüşme, 06.10.2013.

²⁹ Seyda, medrese tahsilini bitirmiş, icazetli ve imamlık yapabilmesinin yanı sıra ders verme, İslami ve toplumsal konularda fetva verme yetkisine sahip din adamları için Kürtçe'de kullanılan bir tabirdir. Kelime s-y-d Arapça kökeninden gelmekte ve seyid tabiriyle ortak bir kökü paylaşmaktadır.

Sevda sitesi de mektepliler ve medreseliler olarak ayırdığı bu iki kitlenin ‘dava’ için oldukça önemli olduğunu ve ihmal edilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır³⁰.

Kurucu seydalardan biri olarak bilinen Mele Emînê Kinik vefat etmiştir. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı’nda (TPOA) çalışan mühendis ise Hizbullah’ın şu anki lider kadrosunda bulunan İsa Altsoy’un³¹ büyük abisi İsmail Altsoy’dur. İsmail Altsoy, Velioğlu’nun Ankara’da çalıştığı ve askerde bulunduğu dönemde Hizbullah’ın fiili liderliğini yapmış, kişisel tanışıklığı, karizması ve bağlantıları üzerinden Hizbullah’ın ilk dönemde medrese kökenli imamlar arasında yaygınlaşmasını sağlamıştır. Hizbullah’ın kurucu kadrosunda olmakla birlikte İsmail Altsoy, bir süre sonra kendi köşesine çekilmiş, Hizbullah’la ilişkilerini soğutmuş veya bitirmiş ama ‘Hizbullah’a zarar vermeme gerekçesiyle’ Hizbullah aleyhine hiç konuşmamıştır. Mücteba’nın³² aktardığı bilgiye göre İsmail Altsoy şöyle demiştir:

*‘Bu hareketi biz kurduk. Diyorduk İslami bir devlet getireceğiz, demiyorduk ki milleti döverceğiz.’*³³

Hüseyin Sevdası de İsmail Altsoy’un Velioğlu’nun olmadığı dönemde cemaatin liderliğini yaptığını kabul etmektedir³⁴. Geriye kalan Hizbullah’ın iki kurucusu seydada da 1980li yıllarda, Hizbullah’ın şiddet süreci başlamadan Hizbullah’tan ayrılmıştır. Eriştığımız bilgilere göre bu seydalardan biri, Hizbullah aleyhine konuşmaları nedeniyle yıllarca ölüm tehditleri almıştır.

Kamuoyunda Hizbullah ile ilgili bilinmeyen gerçeklerden biri de Hizbullah’ın ilk isminin *Cemaate Ulemayê İslamî* (İslam Alimleri Cemaati) olduğudur. Hüseyin Sevdası, bu dönemde cemaat üyeleri arasında isim olarak ‘Alimler veya Mollalar Birliği’ isimlerinin konuşulduğunu ifade etmektedir³⁵. Yaptığımız görüşmelerde ise *Cemaate Ulemayê İslamî* isminin Hizbullah tarafından kullanıldığı³⁶, hatta Hizbullah’ın kendine sadece ‘cemaat’ demesinin altında yatan nedenin bu olduğu ifade edilmiştir. Hizbullah ismi ise, Mahmut isimli görüşmecimize göre Hizbullah mensuplarının topluca düğünlere katılıp ‘İnşallah, Maşallah, Hizbullah’ şeklinde sloganlar atıp halay çekmeleri neticesinde onlara başka insanların Hizbullah demesi

³⁰ http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=486, 31.05.2014.

³¹ Kendisi İ. Bagasi kod adıyla Kendi Dilinden Hizbullah isminde bir kitap da yazmıştır.

³² Mücteba’yla kişisel görüşme, 06.10.2013.

³³ *Me vê hereketê çêkir. Me digot em ê dewletek İslamî bînin. Me nedigot em ê li xelkê bixin’*

³⁴ http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=486, Erişim Tarihi: 31.05.2014.

³⁵ http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=486, Erişim Tarihi: 31.05.2014.

³⁶ Mücteba’yla kişisel görüşme, 06.10.2013.

neticesinde oluşmuştur³⁷. Mahmut'un ifade ettiği bilgiler, bir anektod düzeyinde değerlendirilse bile, Hizbullah düşünceleri ve bu düşüncelerde çekilen halayların, grubun önemli sembollerinden biri olduğu ifade edilmelidir. Hizbullah ismiyle ilgili Hüseyini Sevda sitesinde verilen Velioğlu biyografisinde de Velioğlu'nun *"Bize ne kadar güzel bir isim vermişler. İnşallah bu isme layık olmaya çalışacağız"*³⁸ dediği ifade edilmektedir.

Cemaate Ulemayê İslamî'nin kuruluş döneminde Velioğlu'nun isim, tüzük, teori ve içerikten çok eylemi önemseddiği vurgulanmaktadır³⁹. Elde ettiğimiz bilgilere göre Hizbullah'ın kuruluş döneminde herhangi bir yazılı manifestosu bulunmamaktadır. Fakat Hüseyini Sevda sitesi 2000li yıllardan sonra bir Hizbullah manifestosu yayınlamıştır⁴⁰. Velioğlu'nun eylemi ve hareketi önemseyen tavrı, cemaatin ismi ve kuruluş dönemiyle birlikte değerlendirildiğinde, ciddi bir İran İslam Devrimi etkisinin varlığını göstermektedir. İran İslam Devrimi de bir alimler ve mollalar birliği tarafından gerçekleştirilmiştir ve sonuçlarının tazeliği açısından İslam dünyasında pek çok İslami harekete enerji ve motivasyon sağlamıştır. Böyle bir ortamda kurulan Cemaate Ulemayê İslamî, elbette tartışmadan ve teoriden çok hareketi ve eylemi önemseyecektir. Zira 'inkılabın' bir an evvel gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Denilebilir ki İran İslam Devrimi, pek çok İslami harekete, devrim yapabilme konusunda umut ışığı ve referans olmuştur. Hizbullah üzerindeki İran etkisinin bu erken dönemle ilgili olması ve 1990lara doğru bu ilişkilerin bitme noktasına gelmesi boşuna değildir.

1980 Darbesi'ne kadar Ankara'da çalışan Velioğlu, darbeden sonra Batman'a dönmüştür. Bu dönemde Velioğlu, tamamen yer altına çekildiği 1990ların başına kadar bölgeyi köy köy dolaşmış ve erişebildiği oranda medrese hocalarına, seydalara, şeyhlere, eğitimli kişilere Hizbullah'ı anlatmıştır. Bu seyahatler neredeyse doğu ve güneydoğunun bütün il ve ilçelerine yapılmış, bilinen tüm din adamları ve gruplarla görüşülmüştür. Bu bağlamda ziyaret edilen yerlerden bazıları Nakşibendi olarak bilinen medrese ve dergahlardır. Bu medrese ve dergahlarda kimi zaman Velioğlu ekibi, tasavvuf karşıtı olmakla itham edilmiştir. Bununla birlikte ilk dört beş yılda, gruba önemli oranda İhvan etkisindeki genç seyda katılımı olmuştur. Bu dönemde

³⁷ Mahmut'la kişisel görüşme, 08.11.2013.

³⁸ http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=482, Erişim Tarihi: 31.05.2014.

³⁹ http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=482, Erişim Tarihi: 31.05.2014.

⁴⁰ <http://huseynisevda.biz>, Erişim Tarihi: 31.05.2014.

Hizbullah etkisi Batman, Bismil, Diyarbakır, Silvan, Mardin, Nusaybin, Cizre, Tatvan gibi bölgelere yayılmıştır. Zamanla Hizbullah'a katılan seydaların büyük kısmı gruptan ayrılmış ve taraflar birbirini münafık olmakla itham etmiştir⁴¹. Ayrılanların bir kısmı daha sonra Hizbullah aleyhine konuştukları için saldırıya uğramış, yaralanmış veya öldürülmüştür. Seydaların Hizbullah'tan ayrılma nedenleri ise ismi Cemaata Ulemayê İslamî olan bir yapının başında Mülkiyeli birinin olmasının uygun bulunmamasından, şiddetin bazı seydalar tarafından bir yöntem olarak benimsenmemesine, son olarak da Jenkins'in de ifade ettiği gibi Hizbullah'ın temel yönetim birimi olan Şura'nın işlememesine ve Velioğlu'nun arzuladığı şekilde grubu yönlendirmesine kadar uzanır (Jenkins, 2008, s. 187-188).

Seydaların ve Batman'da büyük bir grubun Hizbullah'tan ayrılması ve Mahmut isimli görüşmecinin anlattığına göre Hizbullah'ın diğer İslami grupların yoğunluğu ve örgütlenme faaliyetleri nedeniyle Batman'da istediği şekilde örgütlenememesi nedeniyle Hizbullah, Diyarbakır'ı merkez olarak benimsemek durumunda kalmıştır. Velioğlu'yla bizzat tanışan bir görüşmecinin aktardığı bilgilere göre, daha 1980 askeri darbesi olmamışken, bir gün Velioğlu kendisine Batman'ın küçük olduğunu, herkesin birbirini tanıdığını, Diyarbakır'ın örgütlenme için elverişli olduğunu ve gençlerle dolu olduğunu söylemiştir. Bu ifade Velioğlu'nun erken dönemden itibaren Diyarbakır'ı merkez seçmek istediği şeklinde yorumlanabilir. Diyarbakır'ın pek çok sosyal hareket ve ideolojik grup için merkezi bir öneminin olması ve örgütlenmeye elverişli bir zemin vadetmesi nedeniyle Hizbullah'ın da bu potansiyeli kullanmak istediği aşıkardır.

Hizbullah ile ilgili yazılan sınırlı sayıdaki kaynakta tekrar eden yanlışlardan biri de Hizbullah'ın başlangıçta Menzil, İlim ve Vahdet isimli grupları içinde barındıran tek bir yapı olduğu ve daha sonra dağıldığıdır (Jenkins, 2008, s. 186). Bu bilgilerin önemli bir kısmının kaynağının, Hizbullah operasyonlarıyla birlikte ortaya çıkan ve alelacele hazırlanmış polis ve savcılık soruşturmaları olduğu tahmin edilmektedir. Gerçekte Batman'da kaldığı dönemde büyük oranda *Cemaata Ulemayê İslamî* adıyla anılan grup ile Diyarbakır'da faaliyet gösteren Menzil grubu birbirinden ayrı yapılarıdır. Velioğlu grubun merkezini Diyarbakır'a taşımak istediğinde bazı araçlar vasıtasıyla Menzil grubunun liderlerinden Fidan Güngör'le Hizbullah'a faaliyet alanı açılması için görüşmeler yapılmıştır. Bu aracılığı yürüten ve iki gruptan da olmayan

⁴¹ Mücteba ve Ahmet'le kişisel görüşmeler, 06.10.2013 ve 04.02.2014.

ama İslami faaliyetleriyle bilinen görüşmecilerimizden biri, Fidan Güngör'e gidenlerden biri olduğunu, o zamanlar Hizbullah ismini almamış grubun samimi ve fedakar olduğunu, Menzil grubuyla fikirlerinin birbirine yakın olduğunu ama biraz hizipçi olduklarını ifade etmiştir. Aynı şekilde Hizbullah mensupları da Fidan Güngör'ün hizipçi olduğunu ve Hizbullah'ın yaygınlaşmasına kişisel hırsları nedeniyle karşı olduğunu vurgulamaktadır⁴².

Mustafa isimli görüşmeci de o dönemde belirginleşen İran'la ilişkilerin bölgedeki birbirine muhalif İslami grupları dahi birbirine yakınlaştırdığını, bu bağlamda Menzil ile Selam grubunun birleştiğini, İlim grubunun (Hizbullah) ise onlara yakınlaştığını ifade etmiş ama İlim grubunun dediğim dedik yapısından dolayı bu gruplardan ayrıldığını ve Menzil grubunun bir kısmı ile faaliyet alanlarının da İlim grubuna geçtiğini vurgulamıştır. 1980 veya 1981'de cemaatin merkezini Diyarbakır'a taşıyan Velioğlu, 1983'e kadar işleri nedeniyle Ankara'da ve askerlik nedeniyle Manisa'da kalmış, ama faaliyetleri takip etmek adına sık sık bölgeye gelmiştir. 1980'lerin başından İlim Kitapevi'nin açıldığı 1983 sonbaharına kadar İlim ve Menzil grubu öğrenci evleri, sohbetler, cami faaliyetleri, üniversite örgütlenmesi gibi pek çok alanda birlikte hareket etmiş⁴³, 1983 yılında Velioğlu'nun İlim kitapevini açmasıyla⁴⁴ gruplar birbirinden ayrılmıştır.

Hizbullah'ın camilerde örgütlenmesi ve cami faaliyetleri aracılığıyla 'ideallerini' gerçekleştirmeye çalışması, şaşırtıcı bir durum değildir. Aslında İslamcı örgütlenmelerin önemli bir çoğunluğu için cami ve cami merkezli faaliyetler, sosyal mobilizasyonun, üye kazanmanın ve toplumu dönüştürme programlarının merkezinde olmuştur. Bu özelliğin temel referansı ise İslam tarihinde Medine Mescidi'nin devlet yönetim merkezi, eğitim gibi pek çok işlev için kullanılmasıdır. Dahası ibadet yerlerinin, toplumsal amaçlar için kullanılması İslam'a özgü değildir; Amerika'da da kiliseler, insan hakları aktivitelerinde çeşitli roller üstlenmiştir (Wiktorowicz, 2004, s. 10). Bu bağlamda Hizbullah ve diğer grupların camileri merkez olarak seçmiş olması, İslamcı ideolojiler arasındaki eylem ve düşünsel paralelliğe dair fikirler vermektedir. Kanaatimizce Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu ideologları da cami ve dini otoritelerin bu yönünün farkındadır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cumhuriyetin ilanından birkaç ay sonra kurulması, tek dini otorite olarak ibadet yerlerinin yönetiminin Diyanet'e

⁴² Yusuf'la kişisel görüşme, 23.05.2014.

⁴³ Mustafa'yla kişisel görüşme, 13.08.2013.

⁴⁴ http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=489, Erişim Tarihi: 31.05.2014.

verilmesi, caminin toplumsal mobilizasyondaki rolü dikkate alınarak hayata geçirilmiştir.

Hizbullah ile Menzil grubunun ortak hareket ettikleri bu dönemin ayrıntıları net olarak bilinmemekle birlikte, bu birlikteliğin Hüseyin Velioğlu'nun Ankara'da çalıştığı dönem ile Manisa'da askerlik yaptığı döneme denk geliyor olması manidardır. Kişisel kanaatimiz Velioğlu'nun Diyarbakır'a yerleşip grubunun yönetimini tam olarak almasından sonra, Hizbullah'ın otonomluk sürecinin başladığıdır. Hizbullah'ın 1983 yılında, Menzil grubuyla yollarını ayırıp İlim Kitapevi'ni kurmasıyla örgütlenme bu kitapevi etrafında sürdürülmüştür.

Bu dönemde Türkiye'de kitap ve yayınevleri etrafında İslami örgütlenmeler oldukça yaygındır. Bu bağlamda Menzil Kitapevi, 1978 yılında kurulmuş ve kitapevinin ismini bizzat Türkiye'deki İslamcılık akımlarının önemli isimlerinden Ercüment Özkan vermiştir⁴⁵. Bu dönem, Kürt illerindeki İslamcı örgütlerin henüz Milli Türk Talebe Birliği (MTTB), Milli Gençlik Vakfı (MGV), Akıncılar, Milli Selamet Partisi (MSP) gibi oluşumlarla ilişkilerini devam ettirdiği dönemdir. Yukarıda ismini saydığımız yapılar, bir yandan İran'ın etkisiyle birbirleriyle ilişki halinde olduğu gibi, batı illerindeki örgüt, yapı ve partilerle de ilişkilidir⁴⁶.

İlim Kitapevi, Hasan El Benna'nın Risaleler'i başta olmak üzere İslamcı ideolojinin pek çok kitabını Arapça orijinallerinden Türkçe çevirilerine kadar bulunabileceği bir mekan olarak dikkat çekmiş, nihayetinde İlim ismi bu dönemde ortaya çıkmıştır. İlim ve Menzil başta olmak üzere İslami grupları, çevresinde halkalandıkları kitapevlerinin isimleri üzerinden adlandırmak ise yaygın bir uygulamadır⁴⁷.

Hizbullah hakkında yazılan yazıların referans gösterdiği emniyet kaynaklarında, İlim grubuna dair ilk bilgiler bu döneme aittir. Batman gibi yerel dinamikler üzerinden görünmez olmanın daha kolay olduğu ve o dönemde nüfusu 20 bin civarında olan bir taşra kasabasından ümmet tahayyülleri içinde Diyarbakır gibi bölgesel düzeyde kozmopolit bir kente göç eden Hizbullah daha rahat gizlendiğini düşünmüşse de, emniyet kaynaklarının dikkatini bu dönemde çekmiş olmalıdır.

⁴⁵ Müteba'yla kişisel görüşme, 06.10.2013.

⁴⁶ Mustafa'yla kişisel görüşme, 13.08.2013.

⁴⁷ Dilgeş'le kişisel görüşme, 22.09.2013.

Kamuoyunda Hizbullah hakkında bilinen ve çoğunluğu eksik ve yanlış olan bilgilerin önemli bir kısmı da bu döneme aittir.

1983 yılından 1991 yılına kadar Diyarbakır'ı merkez edinen Velioğlu'yla birlikte grubun doğal merkezi de burası olmuştur. Bu dönemde lise ve üniversitede örgütlenmeler artmış, Hizbullah'ın örgüt üyelerinde daha önce hiç olmamış düzeyde artışlar gerçekleşmiş, örgüt toplumun pek çok kesiminden katılımla ileri bir temsiliyet düzeyine ulaşmıştır. Bu katılımda cami faaliyetleri kadar, cami faaliyetlerinin hızla yaygınlaşmasına neden olan zorunlu yerinden edilme sürecinin oluşturduğu kaotik ortam da etkili olmuştur. Başlarda birkaç camide başlayan cami faaliyetleri, 1990ların ortalarına doğru neredeyse Diyarbakır'ın tüm camilerine yayılmış⁴⁸, camilerini Hizbullah'ın kullanımına sunmayan din görevlileri tehdit edilmiş veya şiddete maruz kalmıştır. Bu dönemde birkaç imamın şiddete maruz kalması, haberlerin kolayca yayılabildiği Diyanet personeli arasında doğal bir korku yaratmış; korku ve oto sansür nedeniyle cami faaliyetlerini engelleme iradesi gösterilememiştir. 1990ların başından itibaren öldürme olaylarıyla sonuçlanan ve Hizbullah'ın kamuoyundaki imajının temel bileşeni haline dönüşen şiddetin tarihsel temelleri bu dönemde atılmıştır. Zira Hizbullah'ın seydalar ve diğer gruplar arasında gerçekleşen uzun teorik tartışmalara tahammülünün olmadığı ve düşünceden çok hareketi önemseydiği döneme tanıklık eden Mustafa tarafından dile getirilmektedir⁴⁹. Bu açıdan Hizbullah, eylemi önceleyen bazı sol fraksiyonlarla benzer bir özellik arz etmektedir. Dahası eyleme öncelik verme durumu Hizbullah'ın örgütlenme gücünü arttırmış ve çoğunlukla eğitimsiz veya az eğitilmiş genç bir kitlenin Hizbullah'a yönelmesine neden olmuştur⁵⁰. Daha önce Menzil başta olmak üzere diğer İslamcı grupların saflarında bulunan bu gençlerin Hizbullah'ın saflarına geçmesi, başta Menzil olmak üzere meselenin muhatabı tüm grupları rahatsız etmiş, liseler ve camiler başta olmak üzere çeşitli sözlü sataşmalar ve kavgaların yaşanmasına neden olmuştur. İlerleyen süreçte bu kavgalar satırlı kavgalara dönüşmüş ve Hizbullah'ın diğer grupları saf dışı bırakma sürecini başlatmıştır.

Hizbullah'ın temel ekibinden bireylerin İran'da siyasi ve askeri eğitim aldığı ve rejimi yıkıp İslam esaslarına dayalı bir devlet kurma planlarının hayata geçirildiği

⁴⁸ http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=489, 01.06.2014.

⁴⁹ Mustafa'yla kişisel görüşme, 13.08.2013.

⁵⁰ Bununla birlikte Azad başta olmak üzere bazı görüşmecilerin verdiği bilgilere göre pek çok kişi cami faaliyetleri içerisinde okur-yazarlığı öğrenmiştir.

dönemin, bu yıllar olduğu bilinmektedir (Çakır, 2011, s. 154-181). Ahmet'e göre bu dönemde İran'la ilişkili üç grup vardır. Bunlardan Menzil grubunun ilişkisi İran istihbaratı, İlim olarak bilinen grubun ilişkisi İran Dış İşleri Bakanlığı ve ismini tespit edemediğimiz üçüncü bir grubun ilişkisi de Devrim Muhafızları'yladır. Ahmet'e göre İran'ın bu gruplarla ilişkisi '*elaqayek gemar*/kirli bir ilişki'dir⁵¹. Jenkins'in de ifade ettiği gibi Menzil grubunun İran'la ilişkisi, bir model olarak İslam devletinin nasıl olması gerektiği üzerineyken, İlim grubu bu konuda İhvanî prensiplerini devam ettirmiş (Jenkins, 2008, s. 187) ama Humeyni'nin şahsında temerküz eden özellikleri ve devrimin olgusallığını örnek almıştır. Menzil grubunun İran'a yakınlığı bazı üyelerinde mezhep değişimine neden olmuştur. Görüşmecilerimizden Menzil grubunu iyi bilen Mücahit, bugün dahi Diyarbakır'da mezhebini Caferî olarak değiştiren ama bunları gizleyen kişiler olduğunu söylemiştir⁵². Bu bilgi, İran'la ilişkiler konusunda oldukça bilgili Ahmet'in söyledikleriyle de paralellik arz etmektedir. Ahmet, İran'ın bu gruplarla ilişkisini 'kirli bir ilişki' olarak tanımlamakta ve İran'ın devrim prensiplerini öğretmekten ziyade, bu grupları Şiileştirme ve rejim ihraç etme fırsatı olarak değerlendirdiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda örneğin İran, kendisiyle görüşen grupların Şii olmasını ve Suudi rejimini tekfir etmesini talep etmektedir⁵³. Nitekim görüşmecilerimizden Hizbullah mensubu Yusuf da, İran'ın 'Humeyni gibi büyük zatlara yetiştirmesine rağmen, mezhepçilik yaptığını ve Hizbullah'ın İran'dan uzaklaşması bunun neden olduğunu'⁵⁴ söylemiştir.

Aslında bu konudaki ihtilaflar, İslamcı yapılar arasında 1982 yılında Hafız Esad yönetiminin İhvanî olarak bilinen Hama kentinde gerçekleştirdiği katliama İran'ın destek vermesine kadar uzanır. Hama Katliamı'na İran desteğini politik bir zorunluluk olarak değerlendiren gruplar olduğu gibi, bunu mezhepçi bir refleks olarak değerlendirenler de olmuştur. Ama neticede, İhvanî hareketi büyük oranda Suriye⁵⁵ (Said Havva) ve Irak'ın Kürt İhvanîlarından öğrenen İslamcı gruplar için Hama Katliamı, belleklerde dönüştürücü bir aşamanın ilk belirtileri olmuştur. Görüşmecilerimizden Mücahit'in söylediğine göre Hizbullah, bu süreçte Hama'yı destekleyen bir söylem geliştirmiştir⁵⁶. Görüşmecilerimizden Mücteba'nın ifade ettiği

⁵¹ Ahmet'le kişisel görüşme, 04.02.2014.

⁵² Mücahit'le kişisel görüşme, 14.02.2014.

⁵³ Ahmet'le kişisel görüşme, 04.02.2014.

⁵⁴ Yusuf'la kişisel görüşme, 23.05.2014.

⁵⁵ Suriye İhvan'ının önemli ismi Said Havva ve bir dönem ODTÜ ile Gaziantep Üniversitelerinde öğretim üyeliği de yapan Irak kökenli Dr. Abdulkarim bu etkinin iki önemli figürü olarak nakledilebilir.

⁵⁶ Mücahit'le kişisel görüşme, 14.02.2014.

gibi İhvan hareketinin Erbakan yönetimine yakınlığı nedeniyle Türkiye’de doğrudan örgütlenmemesi⁵⁷ ve soğuk savaş döneminde batı bloğunu destekleyen Türkiye’nin, İran İslam Devrimi’ne duyduğu antipati, İran bağlantılı örgütlerin yakın takibe alınmasına ve bu yönlerinin ön plana çıkarılmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Hizbullah’ın İran ile ilişkileri mercek altına alınırken, prensipler açısından İhvacı yönleri güvenlik güçleri tarafından göz ardı edilmiştir. Velioğlu’un İran’la kurduğu ilişkiler bugün medyada yaygın olarak bilinmektedir. Nitekim Velioğlu’nun Farsça’da *Taziyeh* olarak bilinen Kerbela anma törenlerinde çekilen bir fotoğrafı, dönemin Hürriyet Gazetesi’nde yayınlanmıştır⁵⁸. Edinebildiğimiz bilgilere göre Hizbullah, 1980lerin sonlarına kadar İran’la sıcak ilişkilerini devam ettirmiştir. Bu süreçte İran, öncelikle İslamcı grupları tek çatı altında birleştirmeyi denemiş, bu gruplar arasındaki perspektif farklılığı nedeniyle bunu başaramayınca da kendisine daha fazla biat eden gruplara desteğini arttırmış, diğer gruplarla ilişkisini ise minimal düzeye indirmiştir.

Hizbullah ile Menzil grubu arasındaki çatışmanın İran desteği ve İran’ın yaptığı para yardımlarının bölüşülmesi konularında yaşanan ihtilafla başladığını söyleyenler olmakla birlikte, bu konuda kesin bir bilgiye varılamamıştır. Ama kişisel kanaatimiz, bir yandan İran desteğini arttıran Menzil grubu ile İran’ın sırt çevirmeye başladığı ama yereldeki örgütlenme ağını diğer gruplara göre ve kimi zaman onlara rağmen attıran İlim grubu arasında bir çatışmanın yaşanacağını kaçınılmaz olduğu yönündedir. Bu konudaki çatışmaların, iki tarafın da kişisel hırsı ve özellikleri nedeniyle yaşandığını söyleyenler de mevcuttur. Bu konuyu ayrıntılarıyla bilmemekle birlikte, var olan çatışmanın cami faaliyetleri ve lise örgütlenmesindeki rekabet üzerinden görünür hale geldiği ortadadır. 1980lerin ikinci yarısında İlim ve Menzil birbirlerinin aleyhine propagandalarını arttırmış ve birbirlerini münafıklıkla itham etmeye başlamıştır. Bu ithamlar, 1990lardan itibaren Menzil’in PKK’yi desteklediği iddialarına dönüşecektir. İki taraf arasında yaşanan gerginlik ve kavgaların çatışmalara dönüşeceğini fark eden bazı kişi ve İslami gruplar, arabuluculuk yapmaya çalışmış ve iki tarafla da görüşmüştür. Dahası bu grupların bir kısmı, iki grup arasındaki gerginliğin sonlanması için İran’a ziyarette bulunmuş ve İran’ın arabulucu olması için çabalamıştır. İran’ın herhangi bir adım atıp atmadığını tespit edememekle birlikte, bir şey yapması durumunda bunun bilinebileceğini ve görüşmelerimizde ortaya çıkabileceğini düşünmekteyiz. İki taraf arasındaki çatışmalara ilk olarak hangi

⁵⁷ Mücteba’yla kişisel görüşme, 06.10.2013.

⁵⁸ Hürriyet, 06.03.2001, Erişim Tarihi: 01.06.2014.

grubun başladığını belirleyememekle birlikte Menzil grubunun bir süre sonra, İran desteğine de güvenerek, karşılık vermeye karar verdiği ifade edilmiştir⁵⁹. Yine de bu iki grubun kanlı çatışmaları, PKK ile çatışmaların zirveye ulaştığı yıllarda gerçekleşmiştir.

1990ların birinci yarısında PKK ile çatışmaların ve faili meçhullerin ciddi oranda arttığı yıllarda, Hizbullah – Menzil çatışması da başlamış ve 1994 yılında Fidan Güngör'ün İstanbul'da kaçırılıp öldürülmesi sonucunda Menzil grubunun dağılması ve bazı Menzilocilerin Hizbullah'a katılmasıyla sonlanmıştır. Güngör'ün mezarı hala bulunamamış, Menzil grubunun diğer lideri Molla Mansur Güzelsoy da kanser tedavisi gördüğü İran'da hayatını kaybetmiştir. Menzil ile çatışma sürecinde iki taraftan 200 civarında kişi hayatını kaybetmiştir. Böylece Ruşen Çakır'ın da çok haklı bir şekilde dile getirdiği, nihai hedefini rejimi yıkıp şeriat esaslı bir İslam devleti kurmak olarak belirleyen Hizbullah, nedense devlete bir türlü yönelmemiş ama rekabet içinde olduğu bir yapının yok olmasını sağlamıştır (Çakır, 2011, s. 66-77). Bu konuyu Hüseyini Sevdâ sitesi aracılığıyla yazılı olarak sorduğumuz Hizbullah yetkilileri, bu konuda ya konuşmaktan kaçınmış ya da Menzil grubu ile çatışmayı bir savunma ve zorunlu durum olarak ifade etmiştir. Öyle kabul edilse dahi, yöntem olarak şiddete en hafif tabiriyle eğilimli yapıların, ortak faaliyet gösterdikleri bir coğrafyada şiddet sarmalına girmesi, bu yapıların prensiplerine çok da ters değildir.

Neticede İslam devrimi yapma tahayyülüyle ortaya çıkan ve bu konuda ciddi olduğunu İran'la kurduğu ilişkiler ve aldığı eğitimle, silahlanmayla, cami eğitimlerinde özellikle Dar'ul Erkam'da ortaya çıkan mücadeleyi gizli yürütme ve cihad/şehadet konularına odaklanmakla gösteren Hizbullah için üretilebilecek yegane sonuç şiddet olurdu. Özellikle az eğitilmiş, sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı, kimi zaman eski madde bağımlısı gençler arasında grup aidiyeti ve savunulacak yüce bir ideal fikri oluşturma konusunda Hizbullah oldukça başarılıdır. Kendi romanlarının bir kısmında veya Şehitler Albümü gibi müzik albümü serilerinde de profili çizilen/kutsanan ve Hizbullah'a dahil olduktan sonra yaşamı kutsal bir amaç uğruna fedakarlıkla geçen bu gençler, bir süre sonra kendi başına da karar alabilecek ve şiddeti hükmünü kendi başına verdiği durumlarda da kullanacaktır. Bu kimi zaman belki de bir zamanlar birlikte esrar içtiği mahalleden bir genci darp etmek, kimi zaman ise mahalleden tanıdığı 'açık saçık giyinen' ve evine çok erkek girdiği için

⁵⁹ Ahmet'le kişisel görüşme, 04.02.2014.

‘fuhuş’ yaptığına inanılan kadının vücuduna kezzap atmak veya onu boğmak şeklinde ortaya çıkacaktır. Bu nedenle Hizbullah’ın dahil olduğu şiddet olaylarını, olgusal bir şiddet durumu olarak değerlendirmek bir hata olmayacaktır.

Bu olgusal şiddetin, Ruşen Çakır’ın da sorduğu gibi, neden devlete yönelmediği ve iddia edilen gizli devlet bağlantılarına daha sonra değinilecektir. Fakat bundan evvel, kamuoyunda yaygın bir yanlış olarak bilinen Vahdet grubu ve Vahdet grubunun Hizbullah ile ilişkisi hakkında bilgi vermek gerekir. Bu konudaki temel kaynağımız, diğer görüşmelerimizde ortaya çıkan ilgili ifadelerle birlikte, büyük oranda Vahdet grubunda önemli bir pozisyonda bulunmuş olan Mücahit’tir. Hizbullah saflarına 1980lerin başında katılan Mücahit, kendisinin de aralarında bulunduğu bir grubun 1987 yılında, Hizbullah’ın Menzil’le kopmasında gerçekleştirdiği fiilin aynısını yaparak, Vahdet Kitapevi’ni açmak suretiyle Hizbullah’tan koptuğunu ifade etmektedir. Mücahit’in ifade ettiğine göre teorik tartışmalar ve yöntemde Vahdet’le İlim grubunun farkı, Menzil ile İlim grubundan fazladır. Buna rağmen Vahdet grubu ile İlim grubu arasında herhangi bir öldürme vakasına rastlanmamıştır. 1988’de, Vahdet grubunun İlim’den ayrılmasından birkaç ay sonra başlayan ve liselerde öğrenci kavgaları şeklinde yoğunlaşan olaylar ise birkaç yaralanma ile sonuçlanmıştır. Diyarbakır, Mardin, Batman ve Siirt’te sayısı bini aşan üyeleri olduğunu ifade eden Mücahit’in söylediklerinden⁶⁰ yola çıkarsak Vahdet grubu, İlim grubunun sahip olduğu örgüt gücünün oldukça altında bir güce sahiptir.

Hizbullah’ın Vahdet grubunu kendine karşı koyabilecek bir tehdit olarak görmemesi nedeniyle bu ilişkilerin öldürme içerikli şiddete dönüşmediği düşünülmektedir. Bir diğer ifadeyle Vahdet grubu, İlim grubu için bir tehdit oluşturacak güçte olmadığı için iki grup arasındaki şiddetin boyutu öldürme olaylarıyla sonuçlanmamıştır. Diğer yandan yine Mücahit’in ifade ettiği gibi Vahdet grubu, eylemlerini sonlandırmaya ve liderinin Diyarbakır dışına göç etmesine karar vermiştir. Böylece Vahdet grubu bir direnç unsuru olmaktan çıkmış ve mensuplarının bir kısmı zamanla Hizbullah’a dahil olmuştur⁶¹.

Görüşmecimiz Ömer’in, *‘İlim Kitapevi seydaların sermayesiyle kuruldu. Çoğu kişi cemaatten ayrıldıktan sonra kitapevindeki katkılarının karşılığını alamadı’*⁶² ifadeleri, Mahmut’un *‘pek çok yerde öğrenci yapılanmalarımız, bizim tuttuğumuz*

⁶⁰ Mücahit’le kişisel görüşme, 14.02.2014.

⁶¹ Mücahit’le kişisel görüşme, 14.02.2014.

⁶² Ömer’le kişisel görüşme, 04.08.2013.

evler ve eşyalarla birlikte Hizbullah'a geçti' ⁶³ ifadeleriyle birlikte değerlendirildiğinde, gruplar arasındaki geçişkenliğin ne denli hızlı gerçekleştiği görülür. Bu hızlı geçişkenlik kitlenin, kendi aralarında vurguladıkları farklılık temasına rağmen, ideolojik olarak birbirine oldukça yakın bir zeminde durduklarını gösterir. Diğer yandan söz konusu durum, kitlenin İslamcı politikalar konusundaki hassasiyetleri ve eyleme geçme arzularının bir göstergesi olarak da değerlendirilebilir. Durum ne olursa olsun, Hizbullah'ın, tabiri caiz ise, agresif örgütlenme politikası diğer grupların kendiliğinden, tebliğ yoluyla veya çeşitli oranlarda şiddet içerikli eylemler neticesinde Hizbullah içinde erimesine ve geriye kalanlarda bir Hizbullah antipatisi oluşmasına neden olmuştur. Hizbullah üyeleriyle yaptığımız görüşmelerde her ne kadar Hizbullah'ın itidali benimseyen ve tekfirci bir örgüt olmadığı vurgulansa da, Hizbullah da bu ayrılmaya, ihtilaf içinde olduğu grupları etiketlemekle karşılık verir. Bu bağlamda Menzil grubuna 'münafık' denildiği gibi, Vahdet grubunun da 'rabitacı' olduğu söylenmeye başlanır. Dilgeş'in ifade ettiğine göre de Hizbullah, Vahdet grubunun aleyhinde propaganda argümanı olarak Vahhabiliği, onu kuran Muhammed b. Abdülvehhab ve onun İngiliz ajanı olması üzerinden kullanmaktaydı. Dilgeş'in gözlemlerine göre Hizbullah, Vahdet grubunu Rabıtayla, Rabıtayı ise Vahhabilik ve İngiliz ajanlığıyla özdeşleştiren bu analogi Hizbullah tarafından sık sık kullanılmaktaydı⁶⁴. Rabita, Suudi Arabistan kaynaklı *Rabıtatü'l Alemü'l İslami* adlı kuruluşun adının kısaltmasıdır ve bu kuruluşun İran İslam Devrimi'yle birlikte yaygınlaşmaya başlayan Şii etkisine karşı Sünni ve Vahhabi gruplar oluşturmak adına pek çok ülkedeki İslami oluşumları finanse ettiği iddia edilmektedir. 1980lerin sonunda Rabita ile ilgili iddialar kamuoyunda sıkça tartışılmış, hatta dönemin araştırmacı-gazetecisi ve daha sonra İslamcı bir örgüt tarafından öldürüldüğü iddia edilen ama öldürülmesinin ardındaki sır perdesi hala aydınlatılamayan Uğur Mumcu, bu konuları incelediği Rabita isminde (2007) bir kitap kaleme almıştır. Yine İran etkisindeki İslamcı grupların söylemlerinde de Rabitanın kötülendiğini gözlemlemiş bulunmaktayız. Mücahit'e göre Vahdet grubunun Rabıtayla hiçbir ilişkisi yoktur ve iddialar tamamen karalama amaçlıdır⁶⁵. Yine de bu ifadenin, Mücahit'in Vahdet grubunda geçmişi göz önünde bulundurularak değerlendirilmesinde fayda vardır.

⁶³ Mahmut'la kişisel görüşme, 08.11.2013.

⁶⁴ Dilgeş'le kişisel görüşme, 22.09.2013

⁶⁵ Mücahit'le kişisel görüşme, 14.02.2014.

İlim grubunun örgütlenmesinin artması ve yaralamalı şiddet olayları Velioğlu'nun örgütün yönetim merkezini Diyarbakır'dan Mardin'e taşıdığı 1991 yılına kadar uzanır⁶⁶. Ruşen Çakır'ın da ifade ettiği gibi Hizbullah'ın lider kadrosundan İsa Altsoy olduğu iddia edilen (Çakır, 2011, s. 17) İ. Bagasi, kod isimle yazdığı *Kendi Dilinden Hizbullah* kitabında; 1979 yılında kurulan Hizbullah'ın birinci evresi olarak tanımlanan evrenin 1991 yılında sona erdiğini belirtmiştir. Bagasi, her ne kadar bu dönemin şiddetsiz bir dönem olduğunu ve diğer İslami gruplarla Hizbullah'ın barışçıl ve yakın bir ilişki geçirdiğini iddia etse de (Bagasi, t.y., s. 35), 1980lerin ikinci yarısından itibaren Hizbullah, şiddete başvurmuştur. Bu dönem, herhangi bir ölüm vakasının yaşanmaması nedeniyle böyle tanımlansa da, şiddetin ölümle sonuçlanması şiddetin sadece bir yönüdür. Nitekim Ömer'le görüşmemizde ortaya çıktığı gibi, Türkiye'nin farklı yörelerinden İran bağlantılı birkaç grubun temsilcileri, 1989 yılında İran'a gidip, Hizbullah'ı 'Müslümanlara eziyet ediyor' diye şikayet etmiştir⁶⁷. Bu durumun varlığı, Hizbullah'ın ölümle sonuçlanmayan şiddet eylemlerine, Bagasi'nin iddia ettiğinin aksine, daha önceden başvurduğunu göstermektedir. Nitekim 1980lerin ikinci yarısındaki satırlı, bıçaklı kavgalar şiddetin göstergesi olarak okunabilir.

1991 yılı, Hizbullah liderinin Mardin'e göç ettiği yıl olduğu gibi, Hizbullah – PKK çatışmasının da başladığı yıldır. Uzun bir süre Hizbullah ile PKK arasında yaşanan gerginliklerin sonlanması için bir dizi girişimlerde bulunulmuştur. *Kendi Dilinden Hizbullah* kitabında ve yaptığımız görüşmelerde ifade edildiğine göre Hizbullah, PKK ile sorunları gidermek için bazı araçların yardımına başvurmuştur. Edinilen bilgilere göre en az iki defa Hizbullah ile PKK arasında doğrudan görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin birincisi, bir kardeşin Hizbullah, diğer kardeşin ise PKK mensubu olduğu bir ailenin arabuluculuğuyla gerçekleşmiş ama PKK mensubu kardeş, bu çabadan eli boş dönmüştür. İkinci görüşme ise İdil'de gerçekleşmiş ve yine *Kendi Dilinden Hizbullah* kitabında ifade edildiğine göre PKK, Hizbullah'a üç koşul sunmuştur. Ya PKK saflarına katılınacak ve devlete karşı birlikte savaşılacaktır, ya Hizbullah faaliyetlerini durdurup bölgeden göç edecektir, ya da PKK, Hizbullah'ı yok edecektir (Bagasi, t.y., s. 81-92). Bu konunun gerçekliğini ulaştığımız veriler çerçevesinde net bir şekilde resmedememekle birlikte, PKK'nin

⁶⁶ Velioğlu'nun Mardin'e taşındığı yıl ve sonrasında Adana, Konya ve İstanbul'a taşındığı bilgisi için bkz. http://huseynisevda.biz/articles.php?article_id=478, Erişim Tarihi: 02.06.2014.

⁶⁷ Ömer'le kişisel görüşme, 04.08.2013.

Hizbullah hakkındaki imajının ‘taşeron, devletle işbirliği yapan ve din adına çocukların kışkırtılıp Kürt Hareketi’ne saldırtıldığı’ bir örgüt imajı olduğunu bilmekteyiz. Abdullah Öcalan’ın ifade ve yazılarında belirginleşen bu söylemin (Çakır, 2011, s. 67-70), Hizbullah ile çatışmalardan önce mi sonra mı olduğuna dair net bir bilgi yoktur. Bilinen şey ise, iki örgütün de çevrelerindeki irili ufaklı grupları benzer metotlarla saf dışı bıraktığı ve birbirlerinin varlıklarına tahammüllerinin az olduğudur.

Ömer’in ifadelerine göre, PKK ve Hizbullah arasında olası bir çatışmayı önlemek için çabalayan sadece Hizbullah değildir. Bölgede saygın seydalardan oluşan bir heyet de 1990 yazında Mardin – Batman arasındaki dağlık bölgede bulunan ve yarısı Hizbullah, diğer yarısı PKK mensubu olan bir köye PKK tarafından ağır bir ‘vergi’ konulması nedeniyle oluşan gerginliklerden sonra arabuluculuk rolü üstlenir. Bölgede bazı girişimlerden sonra, kaçınılmaz görünen çatışmaları önlemek için İran’ın Kürdistan eyaletine gidip o dönemler merkezi bu bölgede bulunan Kürdistan Bölgesel Yönetimi’nden *Hareketa İslamî* lideri Şeyh Osman ile görüşmek isterler. Şêx Osman’ın Londra’da bulunması nedeniyle yardımcısı Şeyh Ali ile görüşürler ve Kandil’de kampları bulunan PKK’ye mesajlarının iletilmesini isterler. Daha sonra Qum’a ve Tahran’a gidip İran İslami Şura Meclisi başkanı Ayetullah Mişkini ve Ayetullah Mekarim Şirazi ile görüşürler. Burada da amaç, İran’ın Hizbullah’a müdahale etmesini ve çatışmanın çıkmamasını sağlamaktır. Söz konusu heyet, Hizbullah’a mensup bir heyet değildir. Türkiye’ye dönüşten sonra Lübnan’da Bekaa vadisine gitmek için hazırlıklar yapılır⁶⁸ ama vakit 1991 Mayıs’a varır ve şiddet olayları artmaya başlar.

3. Şiddet Dolu On Yıl

17 Mayıs 1991 tarihinde Şırnak’ın İdil ilçesinde bir Hizbullah mensubunun ebeveynleri olan Sabri ve Hayriye Karaaslan’ın PKK tarafından öldürülmesine kadar PKK için Hizbullah, ‘birkaç *sofik*⁶⁹’ten ibarettir. Fakat bu cenaze töreni Hizbullah için adeta bir gövde gösterisine dönüşür. Hizbullah, buna 3 Aralık 1991 tarihinde PKK’nin üst düzey bölgesel bir sorumlusu olarak kabul ettiği Süryani asıllı Mihail Bayro’yu öldürerek karşılık verir. Mihayil Bayro’yu öldüren iki kişiden biri olan Muhammed Ata Zengin, eylem sonrasında polisle girdiği çatışmada öldürülür. Bu tarihten

⁶⁸ Ömer’le kişisel görüşme, 04.08.2013.

⁶⁹ Sofu kelimesinin Kürtçe’de küçümseme amaçlı kullanılan şeklidir.

yılsonuna kadar bir aydan kısa bir sürede iki taraftan 13 kişi öldürülür (Çakır, 2011, s. 67-69). Şiddet, artık geri dönülemez bir yola girmiştir.

1991 – 1995 yılları arasında iki taraftan 700’ün üstünde kişi öldürülür. Kayıtlara göre ölenlerden 500’ü PKK mensubu veya sempatizanı, geriye kalanlar ise Hizbullah mensubudur (Çakır, 2011, s. 70). Görüşmelerimizde bu sayının çok daha yüksek olduğu ve binlerle ifade edilebileceği de vurgulanmıştır. Hizbullah tarafından öldürülenlerin sayısını bin veya birkaç bin olarak ifade eden kişilere göre Hizbullah, 17 bin civarında olduğu söylenen faili meçhul cinayetlerin de bir kısmının JİTEM adına taşeronluğunu yapmıştır⁷⁰.

JİTEM gibi derin devlet yapılarıyla var olduğu iddia edilen ilişkilere birazdan değinilecektir, fakat ondan önce bu cinayetlerin nasıl bir motivasyonla işlenmiş olabileceğine dair bazı analizler yapmaya ihtiyaç vardır. Aziz isimli görüşmecimizin ifade ettiğine göre, cemaat içinde şehadet söylemi oldukça yoğun bir biçimde kullanılmaktadır. Öyle ki Hizbullah mensubu her genç, şehit olmayı arzulamaktadır. Zira kendilerine söylendiği gibi ölüm şehadet, yaralanma gazilik, hapisane medreseyi yusufiyedir⁷¹. Bu durum Şehitler Kervanı albümlerinde de ortaya çıkmaktadır. O dönemde Şehitler Kervanı, Seyfullah⁷² gibi seri albümlerde karşımıza en sık çıkan tema şehadetin kutsallığı ve Hizbullah’ın örnek ‘şehitleridir’. Örneğin Mihayil Bayro’nun Muhammed Ata tarafından, Muhammed Ata’nın da güvenlik güçleri tarafından öldürülüşü ‘Şehid Ata’ isimli ezgide şu şekilde yer bulmuştur.

Ağla ağla ey gönül □

Ağlamanın vaktidir □

Sus ya ey garip bülbül □

Dertten yandın oldun kül □ □

Ata, Ata ey şehid Ata □

⁷⁰ JİTEM’in varlığı devlet yetkilileri tarafından resmi olarak hiçbir zaman kabul edilmemişse de JİTEM’in varlığı ve faaliyetleriyle ilgili oldukça geniş bir literatür mevcuttur. Örneğin Arif Doğan, JİTEM’in kendisi tarafından kurulduğunu ifade etmekte ve JİTEM hakkında geniş bilgiler vermektedir (Doğan, 2011). Medeni Duran, çalışmasında JİTEM’i tarihsel bir perspektifle değerlendirmekte ve JİTEM gibi oluşumların devlet geleneği içerisindeki yerini tartışmaktadır (Duran, 2006).

⁷¹ Medreseyi Yusufiye, Yusuf peygamberin zindana düşmesi ama burada kurduğu ilişkiler, yeteneği ve sabrı neticesinde zindandan çıkıp Mısır’ın hazine sorumlusu olmasına atfen kullanılan bir tabirdir. Buna göre cezaevi, ceza çekilen bir yer olmayıp sonu başarı, mutluluk, Allah’ın rızası ve cennet olan bir arınma ve bilgilenme yeridir.

⁷² Aziz isimli görüşmecimiz, Seyfullah’ın Kürtçe ezgilerinin, İran’ın devlet radyosunun Türkçe haberlerinden önce çaldığını ve Hizbullah mensupları olarak o dönemlerde bununla gurur duyduklarını ifade etmiştir. Yine Aziz’e göre bir süre sonra bu yayınlar durmuştur. Kanaatimizce bu yayınların İran’la ilişkilerin gevşediği veya bittiği bir dönemde durdurulmuş olması muhtemeldir. Aziz’le kişisel görüşme, 20.07.2013.

Kalmaz bunlar asla tağuta □ □

Açmayın kanlı güller □

Senin solma vaktindir □

Soldu açmaz sümbüller □

Ağıtlar yakar diller □ □

Ata, Ata ey şehid Ata □

Kalmaz bunlar asla tağuta □ □

Hizbullahi yiğitsin □

Şehid Muhammed Ata □

Bir kurşun öfkeliydin □

İşledin derin derin □ □

Ata, Ata ey şehid Ata □

Kalmaz bunlar asla tağuta □

□

Kafire bir derman var □

Hizbullahın mermisi □

Kaçıp kurtulmak hayal □

Rüştü sizlere misal □

□

Ata, Ata ey şehid Ata □

*Kalmaz bunlar asla tağuta*⁷³

Şehitler Kervanı veya Hizbullah'ın diğer albümleri⁷⁴ incelendiğinde Muhammed Ata başta olmak üzere pek çok kişinin ölümünün, 'davası' için hayatını kaybetmiş ve 'Allah'ın sevgili kulu olma şerefine nail olmuş' Hizbullah

⁷³ <http://www.huzursayfasi.com/sarki-sozleri-sayfasi/1753-sehid-ata-sehitler-kervani-85-s1.html>, Erişim Tarihi: 02.06.2014.

⁷⁴ Hizbullah'ın en önemli propaganda araçlarından biri de müzik kasetleridir. 1990larda Hizbullah kasetleri aracılığıyla Hizbullah'a katıldığını söyleyen Aziz'e göre bu kasetlerden Mizgin ve Seyfullah serisi, onu takip eden Şehitler Kervanı ve Şehit serileri kadar şiddet söylemine başvurmamakta, bir nevi Hizbullah'ın içindeki 'entellere' seslenmektedir. Hizbullah'ın şiddete başvurduğu döneme denk gelen kasetlerde ise ölen Hizbullah mensuplarının yüceltilmesi ve rol model olarak gösterilmesi söz konusu olmuştur. Bu kasetlerde, şiddetin artmasına paralel olarak şiddet söyleminin dozunu artmış, Hizbullah lideri Hüseyin Velioglu'nun öldürüldüğü Beykoz Operasyonundan (2000) sonra çıkarılan kasetlerle birlikte ise içerik, aleni bir öfkeye ve intikam duygusuna dönüşmüştür. Aziz bu durumu 'bu dönemle birlikte müzik yok oldu, sadece bağırıyorlardı' diye tasvir etmektedir. Aziz'le kişisel görüşme, 20.07.2013.

mensuplarıyla ilgili olduğu görülecektir. Yukarıdaki sözlerde de ortaya çıktığı gibi ‘Hizbullah mermisinden kaçıp kurtulmak ise hayaldir’. Bu sözlerde belirginleşen bir diğer unsur ise, şehadete davet ve zafere oldukça yakın olunduğudur. Bu inanış, Sermes’in ifadelerinde şu şekilde ortaya çıkar.

“ Sermest: Az kaldı diyorduk! Şeriat gelecek.

MK: İnaniyor muydunuz?

Sermest: Az kaldı gelecek diyordum. Sen inaniyor muydunuz diyorsun!”

Şeriatın gelmesine az kaldığına inanan Sermest, daha fazla dayanamayacak ve lise yıllarında Hizbullah’tan ayrılıp Antalya’ya kaçacaktır. Burada Sermest insanların, gelmesini beklediği şeriatın ne kadar ‘uzak’ yaşadığını fark edecek ve deniz kenarına vardığı ilk sabah, deniz suyunun tuzlu olduğunu fark edecektir⁷⁵. Aynı şaşkınlık hissi, Musab, ilk defa İstanbul’a gittiğinde de yaşanacak ve Musab, yıllarca mücadele ettiği İslam devriminin gerçeklikten ne kadar uzak olduğunu fark edecektir⁷⁶.

Mensupları bu duygularla hareketin içerisinde yer alan Hizbullah, 25 Haziran 1992 tarihinde Silvan’ın Yolaç (Susa) köyünde bir cami baskınıyla PKK tarafından 10 Hizbullah mensubunun öldürülmesini⁷⁷, bir dönüm noktası olarak kabul etmiş (Jenkins, 2008: 190) ve Ruşen Çakır’ın ifadelerine göre öldürülen her elemanı için üç katıyla karşılık vermeyi prensip edinmiştir (Çakır, 2011, s. 70). Hizbullah’ın bu konudaki ana savunması, öldürme eylemlerinin tümünün savunma amaçlı olduğudur. Fakat sayılar arasındaki dengesizlik⁷⁸, Aslı Elitsoy’un da çok haklı vurgusuyla Hizbullah’ın şiddet dönemindeki agresif tavrının göstergesidir (Elitsoy, 2013, s. 90). Dahası, savunma amaçlı olduğu ifade edilen öldürme olaylarında, İslami yorumların çoğu kısastan bahseder. İslami referanslar konusunda oldukça hassas olduğunu ifade eden Hizbullah’ın, sayılar arasındaki bu dengesizliği nasıl açıkladığı ise Aziz’in ifadelerinde ortaya çıkmaktadır. Aziz’e göre Hizbullah, PKK ile bir savaş halindedir ve İslam hukukunda savaş durumunda bu tür eylemler meşru görülmektedir⁷⁹. Dahası, 1990larda öldürülenler sadece PKK mensupları değildir. Hizbullah tarafından öldürülenler arasında bölgede bilinen imamlar, İslamcı fikirleriyle bilinen cemaat liderleri ve aydınlar, İslami bir hayat sürdürmediğine karar verilen kişiler, gazeteci ve

⁷⁵ Sermest’le kişisel görüşme, 27.10.2013.

⁷⁶ Musab’la kişisel görüşme, 24.01.2014.

⁷⁷ Susa olayına son bölümde bir alt başlık ayrıldığı için burada ayrıntıya girilmeyecektir.

⁷⁸ PKK tarafından öldürülenlerin sayısı 200 olarak ifade edilirken, Hizbullah tarafından öldürülenlerin sayısı 700’ün üstü olarak değerlendirilmektedir.

⁷⁹ Aziz’le kişisel görüşme, 20.07.2013.

siyasetçiler, fuhuş iddiasıyla öldürülen veya vücuduna kezzap atılan kadınlar ve hatta Sur içindeki bir hücre evinin damına kaçan kuşlarını bulmak için oraya giden iki kuşbaz çocuğun da dahil olduğu yüzlerce kişi vardır. Bunlardan Ubeydullah Dalar, Konca Kuriş, İzzeddin Yıldırım, Hanefi Yıldırım ve Mehmet Sincar'ın öldürülmesi şiddetin görsel temsili bağlamında son bölümde incelenmektedir. Musab'ın 13 ceset çıkarılan ve aralarında iki kuşbazın da bulunduğu bir hücre evle ilgili söyledikleri manidadır. Musab, Hizbullah'a 1990lı yıllarda çocuk denecek yaşta katılmış ve 2003 – 2004 yılında, Beykoz Operasyonu konusunda zihnindeki sorulara cevap bulamadığı için ayrılmıştır.

“Hücre evlerini bilmiyordum ben. Söylentiler vardı ama hani cemaatin öldürüp kaldırdığı adamlar diye. Bir ara ayyuka çıktı bu söylentiler. Özellikle XXXX vardı, ondan sonra Beykoz da patlayınca. Benim en çok canımı sıkan şey şuydu: bütün örgütlü yapılarda ihanet eden adamlar cezalandırılır. Bunu normal karşılarım. Mesela İran'ın kendi adamını infaz etmesini ben doğal karşılarım. PKK'nin... Ama haksız yere yapıyorsa bu yaralar beni. Mesela orda iki tane Kuşbaz cesedi çıktı. XXXX sahibi var ya şu aşağıda, XXXX var, onun karşısında. İşte o evde on üç tane ceset çıktı. Bunun hesabını biz nasıl verecez, hani Müslümanız! Hesabını Allah'a nasıl vereceğiz, düşünüyorum ben. Mesela Menzil çok yanlış yapmış olabilir. Yanlış yaptığı konularda cezalandırılması da gerekir yani. Ama masum bir insanı öldüremezsin yani. Müslümanlara yaptığı zulümdü yani. Yani bizim tek sorunumuz buydu yani. Yani sen gidip normal bir polisi öldürüyorsan, bir bekçiye öldürüyorsan, bunun hesabını biz veremeyiz Allah'a. Allah ayette diyor ki bir masum insanın ölümü kainatın ölümü gibidir. Senin yaratıcın bunu söylüyorsa ve sen gidip masum insanları öldürüyorsan bu sıkıntılı bir şey. Yine bekçiye, polisi anlarım bir yere kadar. Yine anlarım. Ama iki tane kuşbaz yani, Allah için! Ne alakaları var ne bir şey, çocuk yani. Kuşlar gitmiş, bunlar da kuşları almaya gitmiş. Damda mı görmüş, almışlar herhalde kuşlarını. Bunlar da görmüşler. Hani bunun bir adı yok, ben şey yapamam. Bu tür şeyler etkiliydi. Menzilden sağlam adamlar vardı. XXXX mesela, XXXX ondan çok istifade etmiş. Hep rahmetle bahsederdi. Mesela böyle bir adamın şeyini yapamazsın yani. Bir çocukluk şeyi vardı; bizim bilmediğimiz şeyler var. Bunlar daha iyi biliyorlar. Sen bilmezsin, ben bilirim şeyi var ya! Cemaat öyle diyordu. Sorgulamazdık yani. Ama yaş ilerleyince, bazı şeyleri görmeye başlayınca... Benim anlayamayacağım ne var! İmamın sana diyor sen anlamazsın. Ulan adam ölüyor orda! Bazı şeylerin oturması için zaman gerekiyor.”⁸⁰

Musab'ın ifadelerinde tecessüm eden şey, yıllarca emek verdiği cemaatinin nasıl olup da bu kadar kolay ölüm kararı verebilmesidir. Metin incelendiğinde,

⁸⁰ Musab'la kişisel görüşme, 24.01.2014.

özellikle ölüm olaylarını anlatırken cümlelerin dağıldığı ve devrikleştığı görülecektir. Bu bilgiler Beykoz Operasyonu sonrasında ortaya çıkacak ve pek çok Hizbullah mensubu için şok edici etkiye sahip olacaktır. Hizbullah'tan en büyük kopmalar bu dönemde yaşanacaktır.

Burada üzerinde durulması gereken konulardan biri, bu cinayetlerin arkasında var olması muhtemel gizli başka motivasyonların analiz edilmesidir. Anselm Strauss'un söylediği gibi '*all is data*/her şey veri' ise, saha araştırmalarımız ve tezimizle ilgili konuştuğumuz farklı yaş, cinsiyet ve sosyo-ekonomik arka plandan neredeyse herkes, Hizbullah'ın şiddet eylemleri ve arkasındaki 'derin bağlantılara' dair şeyler söylemiştir. Bu durum o denli yaygındır ki, Hizbullah ismini duyduğunda gözleri fal taşı gibi açılan kişilerin bir kaç kişiyle sınırlı olmadığı, PKK sempatisini bazı insanların dahi Hizbullah'tan bahsedince bu konudaki korku ve çekingenliklerini ifade ettiği pek çok defa gözlemlenmiştir. Bu korku ve çekingenliklerin bir kısmı duyumlara ve 1990larda bölgede yaşananlara dair bilgilere; bir kısmı medyaya, bir kısmı ise kişisel gözlemlere dayanmaktadır. Örneğin kendini 'Kürt hareketine yakın biri olarak' tanımlayan Gülay, liseye başladığı ilk gün, kantinde bir tartışma ve kavgaya şahit olduğunu ve bu kavga ve kovalamacanın okul dışına taşıtığını, Hizbullahçı olarak bilinen birinin bir satırla kovaladığı kişiyi arkasından vurduğunu ve satırın vurulunun göğsünden çıktığını gördüğünü söylemiştir. Gülay, bu sahneyi yıllarca unutamamış ve Hizbullah'ın ancak devlet desteği olması durumunda şehrin en kalabalık noktalarının birinde böyle bir cinayeti işleyebileceğini düşündüğünü ifade etmiştir. Yine Gülay, akrabalarının iş yerinin de bulunduğu bir iş hanının alt katında bulunan ve merak ettiği için içeri girdiği Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı bir mescitte, yeni yaptırılmış ve istiflenmiş yüzlerce satır gördüğünü, durumu akrabalarına haber verdikten sonra olayın polise intikal ettiğini ama polis tarafından herhangi bir müdahale gerçekleşmediğini dile getirmiştir. Bunun neticesinde bir öldürme olayı gerçekleşmiş ve ancak bu noktadan itibaren polis olay mahalline gelmiştir. Fakat polis gelene kadar mescitteki satırlar, ortadan kaybedilmiştir⁸¹.

Kamuoyunda ve Hizbullah'ın etkin olduğu bölgede yaşayan insanların toplumsal belleğinde genişçe yer bulan bu iddiaların aslı nedir? Hizbullah'ın 'rejimi yıkmayı planlayan bir yapı olarak neden devlete yönelmemiş olduğunu' Hüseyini Sevda sitesi aracılığıyla yazılı olarak sordüğümüz Hizbullah yetkilileri, net bir cevap

⁸¹ Gülay'la kişisel görüşme, 02.05.2014.

vermekten kaçınmış ve bizi Hüseyini Sevda internet sitesinde yer alan Polis ve JİTEM'in İfsat Yöntemleri yazı dizisine yönlendirmiştir. 02 Haziran 2014 tarihi itibarıyla 26 bölümlük bu yazı dizisi, adeta Hizbullah mensuplarının istihbarat faaliyetlerine karşı dikkatli olması için hazırlanmış bir eğitim materyali gibidir. Buna benzer sorgu kasetleri ve işkencelerin kayıtlarının geçmişte, Hizbullah'ın askeri kanadı için bir eğitim materyali olarak kullanıldığı bilindiği için bu kanaat dile getirilmektedir. Söz konusu yazı dizisi, kendi sorguladığı ve muhbir olduğunu ifade ettiği kişilerin muhtemelen 'işkence' altında alınan ifadelerinden de geniş alıntılar yaparak, ajanlaştırma faaliyetlerine dair bilgi vermektedir. Diğer yandan, sorduğumuz soruyla da bağlantılı olarak düşünüldüğünde bahsedilen yazı dizisinin örtük bir itiraf taşıdığı da ortaya çıkacaktır. Hizbullah bu yazı dizisinde ortaya konan bilgiler yoluyla, adeta biz öldürmedik ama içimize sızan ajanlar öldürdü, biz de onları infaz ettik demektedir⁸². PKK ve Menzil'le çatışmaların bittiği 1990ların ikinci yarısından Velioğlu'nun öldürüldüğü 17 Ocak 2000 Beykoz Operasyonu'na kadar cemaat bir iç infaz süreci yaşamış ve bu şekilde sayıları tam belli olmamakla birlikte yüzlerce mensubunu öldürmüştür (Bulut & Faraç, 2000).

Hizbullah'ın devletle işbirliği ithamlarını hiçbir surette kabullenmediği bilinmektedir. Nitekim görüşmelerimizde bu konu, görüşmenin akışı elverdiği sürece, mutlaka sorulmuştur. Bu konuşmalarda Hizbullah hiçbir zaman bu ithamları kabul etmemiştir. Nitekim Hizbullah'a devletle bağlantılar ve bu konuda Hizbullah'ın menfaat elde edip etmediğine dair iddiaları sorduğumuzda, *'Bizim devlet ile menfaat ilişkilerine girdiğimiz konusunda somut bir iddia bilmiyoruz. Bu konuda somut bir bilgi varsa iletin'* cevabı aldık⁸³. Aynı şekilde Hizbullah'ın devletin bazı derin odaklarıyla bağlantılı olduğunu iddia eden görüşmecilere, bu konuda yazılı veya sözlü bir belge olup olmadığını sorduğumuzda birkaç tanıklıktan bahsedilmiştir. Görüşmecilerimizden biri kanıt sormamızı yadırgamış ve *'rüşvetin belgesi olmaz!'* demiştir. Bu sözleriyle siyasette yaygın olarak dile getirilen bir cümleyi, Hizbullah'ın devletle bir bağlantısı var ama bunun belgesi yok argümanına delil olarak sunmuştur.

Hizbullah'ın devletin gizli yapılanmalarıyla arasında var olduğu iddia edilen ilişkiler hakkında sadece iki görüşmeci kendi tanıklıklarından bahsetmiştir. Bunların birincisi, bölgede görev yapan ve daha sonra Türkiye gündeminde de yakinen

⁸² Yapılan yazılı görüşmenin tam metni, tezin Ekler bölümünde yer almaktadır.

⁸³ Hizbullah'la yazılı görüşme, 03.05.2013.

tanınacak olan rütbeli bir askerin, Hizbullah mensubu olarak bilinen dostlarından birine gelip ‘*her yerde önünüzü açıyoruz. Neden burada da eylem yapmıyorsunuz. Siz rahat davranın, biz size destek verimiz*’ dediğini, dostunun da aynı gece kendisini ziyaret edip korkuyla bu durumu anlattığını ve işlerini devredip göç ettiğini söylemiştir. Bir diğer görüşmeci de, bir tüccar dostunun, dönemin emniyet müdürüyle yakın bir ilişkisi olduğunu ve yıllar sonra bir sohbetlerinde bu emniyet müdürüne Hizbullah – devlet ilişkilerini sorduğunu aktarmıştır. Görüşmecimizin aktardığına göre bu soru karşısında emniyet müdürü, Hizbullah mensuplarına destek verdiklerini ama onların çok ‘salak’ olduğunu, uyardıklarına rağmen polisle olan bağlantılarını gizlemek için çaba harcamadıklarını ifade etmiştir.

Bu iki dolaylı tanıklık dışında, saha araştırması esnasında karşılaşılan herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Elbette bir kısım eski siyaset adamı, asker, istihbaratçı ve bürokratin bu konuya dair ifade ettikleri şeyler ortadadır (Doğan, 2011). Aynı şekilde Hizbullah imajının bölge insanı nezdinde nasıl keskin biçimde devlet bağlantılı görüldüğü de yukarıda ifade edilmiştir. Bununla birlikte ulaşılan veriler, Hizbullah’ın devlet bağlantılarına dair kesin bir şey sunamamaktadır. Bu nedenle Hizbullah’ın devlet bağlantılı herhangi bir yapıyla organik bağının bulunup bulunmadığına dair net bir şey söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte devlet bağlantılı yapıların PKK – Hizbullah çatışmasını kendi lehlerine kullandığı aşikardır. Nitekim bu durumun ‘devletin işine yaradığı’ *Kendi Dilinden Hizbullah* kitabında da vurgulanmaktadır. Görüşmelerde ortaya çıkan bilgiler de bu durumu teyit etmektedir. Fakat meselenin muhataplarının her birinin kendine özgü argümanları olduğu kabul edilmelidir. Nitekim bu konuları sorduğumuz ve Hizbullah üyeliği nedeniyle cezaevinde de kalmış olan Yusuf, 1990ların başından itibaren güvenlik güçlerinin Hizbullah mensuplarını takip ettiğini, bazı Hizbullah mensuplarının bu tarihten beri cezaevinde olduğunu, kendisinin de cezaevi sürecinde pek çok insan hakkı ihlaline maruz kaldığını ve işkence gördüğünü, eğer devletle bağlantıları varsa bundan neden kendilerinin haberi olmadığını ve bundan neden kişisel olarak fayda elde edemediklerini düşündüğünü dile getirmiştir. Gördüğü işkenceleri anlatmaya dilinin varmadığını ifade ederken duyulanan Yusuf, cezaevinde olduğu dönemde Kürt hareketine yakın bir gazetede, ‘açık çarpıtmalarla’ cezaevinde kendileriyle birlikte yatan biri yatacak iki Hizbullah mensubunun dışarıda serbest dolaştığını ve ‘karakolun bir kapısından girip diğer kapısından çıktığına’ yönelik haber yapıldığını, bu konuyu

aynı cezaevindeki PKK sorumlularıyla tartıştığını ifade etmiştir. Yusuf'a göre devletle işbirliği iddiaları, PKK'nin bir dezenformasyonudur⁸⁴.

Hizbullah – devlet bağlantısı konusundaki iddialara yönelik son olarak Ruşen Çakır'ın Anadolu Ajansı'ndan derlediği resmi rakamlarla yaptığı analizi vurgulamak gerekir. Çakır'ın ortaya koyduğu rakamlara göre Hizbullah'ın taraf olduğu çatışmaların en yoğun olduğu 1992 – 1996 yılları arasında yakalanan Hizbullah üyelerinin sayısının 1550 olduğunu ifade ederken, bu sayının 1997 – 2000 arasında 6000'den fazla olduğunu vurgulamaktadır. Ruşen Çakır'ın ifade ettiği gibi bu rakamlara göre devlet, Hizbullah'ın PKK ve diğer gruplarla çatıştığı dönemde Hizbullah'a dokunmamış ama Hizbullah'ın yeniden yapılandığı dönemde Hizbullah'a karşı operasyonlarını arttırmıştır. Buna göre devlet, Hizbullah'ı yönlendirmese bile, Hizbullah'ın şiddet eylemlerine kendi menfaatleri çerçevesinde göz yummuştur (Çakır, 2011, s. 86-90).

1995 – 2000 yılları Hizbullah'ın 'iç infaz yılları' olarak betimlenebilir. 1995 yılında Velioğlu, Mardin'den Adana'ya geçmiş ve burada 1997 yılına kadar kalmıştır. 1997 – 1999 yılları arasında Konya'da yaşayan Velioğlu, nihayet İstanbul'a taşınmış ve 17 Ocak 2000 tarihinde bir polis ihbarı⁸⁵ neticesinde gerçekleşen Beykoz Operasyonu'nda öldürülene kadar İstanbul'da yaşamıştır. Beykoz Operasyonu'ndan sonra ise neredeyse Velioğlu'nun yaşam serüvenini ilginç bir biçimde tersten takip edecek şekilde Konya, Adana ve Diyarbakır başta olmak üzere pek çok yerde toplu mezarlar, işkence merkezleri ve hücre evleri tespit edilmiştir.

1995 yılından itibaren Hizbullah, ajan olduğundan şüphelendiği mensuplarını kaçırmaya, hücre evlerinde sorgulamaya ve işkence ile öldürmeye başlamıştır. Bu dönemde Velioğlu'nun verdiği bir diğer emir ise, Hizbullah mensuplarını askere göndermek olmuştur. Hizbullah üyelerinin ifade ettiklerinden anlaşıldığı kadarıyla başlangıcından itibaren profesyonel bir istihbarat örgütü titizliğinde çalışan Hizbullah, mensuplarını askeri karakol ve üsler başta olmak üzere çalışıyor oldukları devlet kurumlarının krokilerini çıkarmaları konusunda görevlendirir. Bir görüşmecimizin aktardığı bilgilere göre Velioğlu, belli bir büyüklüğe ulaşan dosyaya elini vurarak

⁸⁴ Yusuf'la kişisel görüşme, 23.05.2014.

⁸⁵ Bu polis ihbarının içeriği, şekli ve bu mesele etrafında dönen şüpheler ve kimi zaman komplo teorisi düzeyindeki senaryoların gerçeklik değerini bilmediğimizden bu konuda bir tartışma yürütmeyi faydasız görüyoruz. Bununla birlikte Velioğlu'nun ölmediğinden, İran sınırında İran İstihbaratı tarafından öldürülüp Türk güvenlik yetkililerine verildiğini ifade eden pek çok söylemle karşılaştığımızı ifade etmeliyim. Elbette bu iddiaların arkasındaki motivasyonlar çeşitlidir ve çalışmamızla doğrudan ilgili değildir.

‘şimdi sıra sizde!’ demiştir. Böyle bir şeyin Velioğlu tarafından söylenip bilinmemekle birlikte, bu ifadelerin vurguladığı yönde bir adımın hiçbir zaman atılmadığı ve Velioğlu’nun Beykoz Operasyonu’nda öldürüldüğü bilinmektedir. Bu operasyonla Hizbullah’ın ana arşivi, şimdiye kadar kamuoyuyla paylaşılmayacak şekilde güvenlik güçlerinin eline geçer, bu arşivden elde edilen bilgiler neticesinde binlerce Hizbullah üyesi tutuklanır⁸⁶, cezaevine girer ve medyada yer alan Hizbullah eylemleri, kamuoyunda şok etkisi yaratır. Bu dönemde Hizbullah bir dağılma sürecine girer ve gruptan en büyük kopuş bu dönemde yaşanır. Hatta bazı kişiler Hizbullah’tan ayrıldıktan sonra, arşivlerde ele geçen belgeler nedeniyle örgüt üyeliği gibi suçlarla yıllarca cezaevinde yatar.

Kamuoyunun ilgisi bir süre sonra yok olur ve Hizbullah neredeyse unutulur. Fakat Hizbullah bitmemiştir. Bir sonraki başlıkta Hizbullah’ın kamusal alanda Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen sivil toplum kuruluşları ve siyasi partiye yeniden görünür olduğu ve Hizbullah’ın sosyal harekete dönüşmesi olarak tanımladığımız süreç incelenecektir.

4. Örgütten Sosyal Harekete Hizbullah’ın ‘Dönüşümü’

Beykoz Operasyonu’ndan sonra Hizbullah’ın ana arşivinin ele geçirilmesi üzerine başlatılan geniş çaplı operasyonlar sonucunda, yüzlerce kişi cinayet gibi ağır suçlardan, binlerce kişi de örgüte üyelik suçundan göz altına alınmıştır. Hizbullah davalarına bakan avukatlardan Necat Özdemir’e göre göz altına alınanlardan 300 kadarı hala müebbet hapis cezası almaları nedeniyle cezaevinde yatmaktadır⁸⁷. Örgüte üyelik suçundan tutuklanan binlerce kişi ise 4 yıldan az olmamak koşuluyla 4 ile 10 yıl arasında hapis cezası almıştır. Bunlardan 950’si 2003 yılında PKK mensubu mahkumlar için çıkarılan af yasasından faydalandı ve salıverildi (Uslu, 2007, s. 128). Yapılan görüşmelerde, bu dönemde Hizbullah mensuplarının yıllarca gizlendiğinden ve yakalanmamak için bazen aynı odadan bir yıldan fazla süre çıkmadıklarından bahsedildi. Hizbullah mensupları arasındaki genel kanaat, Beykoz Arşivi ve sonrasında ele geçirilen dokümanlardan kimin özgeçmişi⁸⁸ çıkarsa yakalandığı ve birkaç yıl hapse mahkum edildiğidir. Bununla birlikte Çakır, güvenlik güçlerinin

⁸⁶ Hizbullah üyeliği veya eylemleri nedeniyle cezaevine giren kişilerin tam sayısını sorduğumuz Hizbullah davalarına bakan avukatlardan Necat Özdemir, sayıyı binlere olarak ifade etmiş ama ellerinde tam bir istatistik olmadığını ifade etmiştir. Necat Özdemir’le kişisel görüşme, 03.05.2014.

⁸⁷ Necat Özdemir’le kişisel görüşme, 03.05.2014.

⁸⁸ Hizbullah’a üye olan kişilerden özgeçmiş talep etme uygulaması Hizbullah’ın 2000li yıllara kadar başvurduğu bir uygulamaydı. Bu konuya bir sonraki bölümde değinilecektir.

Hizbullah tabanını yok etmek gibi bir niyet taşımadıklarını ve özgeçmişini ele geçen üyelerin büyük çoğunluğunun göz altına bile alınmadığını söylemektedir. Çakır bundaki ana nedenin, devletin buna imkanının olmaması ve güvenlik güçlerinin, enerjilerini PKK ile mücadeleye ayırması olduğunu ifade etmektedir (Çakır, Derin Hizbullah İslamcı Şiddetin Geleceği, 2011, s. 247). Jenkins de Çakır'ın fikirlerine paralel bilgiler vermekte ve Hizbullah arşivinden çıkan 20 bin civarındaki özgeçmiş veren mensuptan 4000 kadarının tutuklandığını ifade etmektedir. Bu nedenle Hizbullah'ın lider kadrosunun yakalanmasının, cami faaliyetlerinin durdurulmasının ve kamuda çalışan Hizbullah üyelerinin tespit edilip görevden uzaklaştırılmasının ana gaye olduğu belirtilmektedir (Jenkins, 2008, s. 195). Görüşmelerimizde de ortaya çıkan bilgi, örnek vermek gerekirse, neredeyse Diyarbakır'ın tüm camilerinde Hizbullah'ın cami derslerinin yapıldığı ama Beykoz Operasyonu sonrasında tüm faaliyetlerin durduğudur. Bu dönemde Beykoz Operasyonu'nun yarattığı kargaşa nedeniyle hiçbir Hizbullah yetkilisinin ortalıkta görünmediği, Hizbullah üyelerinin zihinlerinde oluşan şüpheleri gidermek için cevap verecek muhatap bulamadığı ifade edilmiştir.

Bu dönemde bir yıl boyunca saklanan Musab'a göre ise Hizbullah operasyonları 'klasik devlet geleneğinin' bir yansıması olmuş, binlerce kişi 'sadece camide ders verdiği için' yıllarca cezaevinde kalmıştır⁸⁹. Bu dönemde elden geldiğince evden çıkmadığını, çıktığında ise oldukça tedbirli davrandığını ve Hizbullah'tan ayrıldıktan 10 yıl sonra bile hala 'sokakları dönerken sokağın dar köşesi yerine geniş köşesini dönüp' kendisini takip eden birilerinin olup olmadığını gayri ihtiyari bir şekilde kontrol ettiğini ifade eden Azad ise, bu dönemde sokağa çıktıklarında ceplerine Said-i Nursi'nin cep risalelerinden birini koyduklarını ve birkaç defa bu yolla polisin kimlik kontrolüne takılmadan kurtulduklarını ifade etmektedir⁹⁰. Yıllarca ne zaman tutuklanırım diye çekinen ve yaşamını bu yönde dizayn ettiğini söyleyen Kamuran, bu durumun kendisini ciddi anlamda rahatsız ettiğini ve bu nedenle İstanbul'a gittiği bir gün kimliğinin güvenlik güçlerine bildirilip bildirilmediğini, polis tarafından aranıp aranmadığı test etmek için bir otelde kaldığını ama kimsenin otele onu almaya gelmediğini söylemektedir. Bu şekilde rahatladığını söyleyen Kamuran, bir süre sonra ele geçen bazı belgeler arasında kendi özgeçmişinin de bulunması nedeniyle gözüaltına

⁸⁹ Musab'la kişisel görüşme, 24.01.2014.

⁹⁰ Azad'la kişisel görüşme, 28.10.2013.

alınır ve birkaç yıl hapis yatar⁹¹. Bu yıllar Hizbullah'tan kopuşun en yoğun olduğu dönemdir. Pek çok Hizbullah üyesi, sadece 'duyum düzeyinde' bildikleri hücre ev, domuz bağı ve başka yollarla işkence ve infazların medyaya yansımından etkilenir ve Hizbullah'tan ayrılır. Uslu'ya göre örgütün yönetim kadrosundan imkan bulan yüzlercesi Avrupa, Suriye ve Irak'a kaçar (Uslu, 2007, s. 128). Görüşmecilerimizde Kamuran'a göre cezası uzun olanların bir kısmı da bu yolu tercih eder ama kendisi 'devamlı kaçak durumunda olmamak için' bu yolu tercih etmez⁹².

Kamuoyundaki yaygın kanı, artık Hizbullah'ın bittiğidir. Fakat Hizbullah, 2003 yılından başlamak üzere üyeleri arasında yeniden örgütlenme çalışmalarına başlamış ve köyler de dahil olmak üzere ziyaretler gerçekleştirilip Hizbullah üyelerine, Hizbullah'ın bitmediği ve yeniden toparlandığı mesajı vermiştir. Görüşmecilerimizden Musab, herkesin olağanüstü tedbirli davrandığı dönemde dahi 'oldukça rahat davranan ve kişisel olarak sevmediği' bir Hizbullah orta düzey yöneticisinin kendisinden yeniden özgeçmiş istediğini, 'cemaat istiyorsa veririz' diye düşündüğünü ama bu durumu diğer arkadaşlarına sorduğunda kimseden özgeçmiş istenmediğini öğrendiğini, bu nedenle özgeçmiş vermeme kararı aldıklarını ve 'zaten bir süre sonra da cemaatten ayrıldığını' ifade etmektedir⁹³.

Kanaatimizce, kamuoyundaki Hizbullah imajı sadece Hizbullah dışındakileri değil, Hizbullah üyelerinin kendilerini de ciddi anlamda etkilemiştir. Beykoz Operasyonu ve sonrasındaki gelişmeler, Hizbullah üyeleri arasında bir çekince yaratmış ve Hizbullah'ın yeniden toparlanmaya çalıştığı bir dönemde, yeraltında gizli bir örgütün yeniden canlandırılmasına öncelikle kendi üyeleri 'gönülsüz davranarak' karşı durmuştur. Diğer yandan pek çok görüşmede de ortaya çıktığı gibi Hizbullah, arşivini devlete kaptırmıştır ve yeniden gizli bir örgüt kuramayacak düzeyde deşifre olmuştur⁹⁴. Böyle bir iklimde, 2004 yılında Mustazaflarla Dayanışma Derneği kurulmuştur⁹⁵. Hizbullah'ın ilk legal organizasyonu olan Mustazaflarla Dayanışma Derneği'nin kuruluş aşamasının, tıpkı Hüda-Par'ın kuruluş aşamasında olduğu gibi cezaevinde olanlar ağırlıklı olmak üzere Hizbullah üyelerinin bir kısmında rahatsızlık yarattığı ve tartışmalara neden olduğu bilinmektedir. Bu tartışmaların temelinde,

⁹¹ Kamuran'la kişisel görüşme, 29.10.2013.

⁹² Kamuran'la kişisel görüşme, 29.10.2013.

⁹³ Musab'la kişisel görüşme, 24.01.2014.

⁹⁴ Hizbullah'ın illegal bir örgüt olarak kendini feshetmediğini, ifade ettiğimiz deşifresyonun erken 2000li yıllar için geçerli olduğunu düşünmekteyiz. Bugün yeni bir jenerasyon vardır ve kendini feshetmemiş Hizbullah'ın yer altında ne düzeyde örgütlü olduğuna dair herhangi bir bilginiz bulunmamaktadır.

⁹⁵ <http://www.dogruhaber.com.tr/Haber/Mustazaf-Derin-Kapatilmasina-Sebep-Oan-Suc-Neydi-34887.html>, Erişim Tarihi: 05.06.2014.

Hizbullah'ın kuruluşundan bu yana belli oranda İhvancı ve/veya Selefi argümanlarla tartışılan devlet karşıtlığı vardır. Temel olarak '*tağuti*' bir rejimle yönetilen bir devlette, dar-ul harp olduğu düşünüldüğünden Cuma namazlarının kılınıp kılınmayacağı, devlete vergi ödenip ödenmeyeceği, medeni hukuk ve eğitim kurumlarıyla ilişkilerin ne olacağı gibi konular tartışma konusu olmuştur. Hizbullah'ın bu tartışmalarda, katı bir Selefi yöntemle hareket etmediği ama organizasyonlarının yapısından eylem biçimlerine kadar pek çok noktada *secretive* (gizli) davrandığı bilinmektedir.

Arapça bir kelime olup ezilmişler anlamına gelen Mustazaf⁹⁶, literatürde zalim bir yöneticinin iktidarında güçsüzleştirilmiş kimseler için, *müstekbir* kelimesinin zıttı olarak kullanılmaktadır (Gülbüz, 2013, s. 169). Kelime İran İslam Devrimi'nin öncülerinden eklektik bir entelektüel olan Ali Şeriatî ile birlikte Marksist bir jargonda yer bulmuştur. Buna göre Şeriatî terminolojisinde proleter için *mustazaf* kelimesi kullanılırken, burjuva için *müstakbar* kelimesi tercih edilmektedir (Taheri, 2008, s. 217). İran İslam Devrimi'nin mustazafların müstekbirlere karşı devrimi olarak değerlendirildiği de göz önünde bulundurulduğunda, Hizbullah'ın bu yeni döneminde de söylem düzeyinde bir İran etkisinden bahsedilebilir.

Faaliyet alanlarını eğitimden, gıda yardımlarına, sosyal aktiviteler düzenlemekten hak ihlallerine uğrayanlara hukuki destek vermeye, gerekli gördüğü alanlarda uluslararası kuruluşlarla işbirliğinden kişisel anlaşmazlıkların çözümü ve cenaze işlerine kadar geniş bir alanda tanımlayan Mustazaflar⁹⁷, devletin nasıl bir refleks göstereceği kestirilemediği için Hizbullah operasyon ve davalarında ismi geçmemiş veya dikkat çekmeyen bireyler tarafından kurulur⁹⁸. Mustazaflar, kurulduğu 2004'ten 2006 yılına kadar Diyarbakır'da 8 konferans olmak üzere (Jenkins, 2008, s. 195) yukarıda tanımlanan çerçevede çeşitli etkinlik ve aktiviteler düzenler. Bununla birlikte Mustazafların kamuoyunda dikkat çekmesine neden olan etkinlik, 2006 yılında Danimarka'da ortaya çıkan ve peygambere hakaret edildiği gerekçesiyle pek çok ülkede gösterilere neden olan karikatür krizinin⁹⁹ Diyarbakır'da da katılımcı sayısı yüz bin civarında olan bir 'Peygambere Saygı' mitingidir (Çakır, 2007, s. 13). 2006 Şubat'ında gerçekleştirilen ve kamuoyunda yankı uyandıran bu

⁹⁶ Gülbüz, bu kelimeyi Farsça asıllı bir kelime olarak ifade etse de kelimenin kökeni Arapça'dan gelmektedir ve Farsça'da da kullanılmaktadır.

⁹⁷ <http://www.mustazafder.com/Mustazaf-der.html>, Erişim Tarihi: 05.06.2014.

⁹⁸ Kamuran'la kişisel görüşme, 29.10.2013.

⁹⁹ http://www.nytimes.com/2006/02/12/international/europe/12denmark.html?_r=0, Erişim Tarihi: 05.02.2014.

etkinlikten hemen sonra, 2006 Nisan'ında Mustazaflar, bu sefer de Peygamber Sevdalıları adı altında açık alanda on binlerin katıldığı Kutlu Doğum etkinliği düzenlerler¹⁰⁰ (Jenkins, 2008, s. 195). Mustazaflar'ın kamuoyunda görünür hale geldiği etkinlikler de Hizbullah'ın legal alandaki varoluşuna paralel olarak peygambere saygı ve kutlu doğum etkinlikleri başta olmak üzere yardımlaşma etkinlikleri, konferanslar, basın açıklamaları ve protestolar olmuştur¹⁰¹. Kanaatimizce Hizbullah, bu etkinlikler üzerinden yeni bir söylem geliştirdiğini göstermek istemekte ve kamuoyunda peygambere saygı gibi yaygın bir biçimde kabul edilen veya itiraz edilmeyen bir tema üzerinden bir meşruiyet zemini yaratmak istemektedir.

Mustazaflar, kurulduktan kısa bir süre sonra güneydoğu illerinin pek çoğu ile İstanbul, İzmir, Adana, Konya gibi şehirlerde örgütlenme ağı kurmuştur. 2006 yılındaki etkinliklerden yaklaşık bir yıl sonra, 2007 Şubat'ında İstanbul, Diyarbakır ve Batman şubelerine yapılan bir polis baskını neticesinde 8 Mustazaflar Derneği üyesi, Hizbullah üyeliği iddiasıyla tutuklanmış (Jenkins, 2008, s. 195), dernek ise Hizbullah'ın amaçları doğrultusunda faaliyet gösterdiği gerekçesiyle kapatıldığı 2012 yılına kadar etkinliklerine devam etmiştir¹⁰².

Mustazaflar Derneği'nin açılmasıyla birlikte legal alanda faaliyetlerine başlayan Hizbullah, bu alanın imkanlarından faydalanmayı bilmiş ve birkaç yıl içerisinde Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen muhtelif sayıda radyodan, yayın evi (Dua Yayıncılık), televizyon kanalı (Rehber TV) ve gazeteye (Doğru Haber Gazetesi), haber ajansından (İlk-Ha Haber Ajansı) Kürtçe ve Türkçe dergilere (İnzar, Kelha Amed), miting ve gösterilerden Kur'an Kursu, öğrenci yurdu ve evi açmaya, dershanecilikten diğer gelir getirici faaliyetlere kadar pek çok alanda görünür olmaya başlamıştır. Esasında bu etkinlikler İslamcı ideolojilerin tabanlarını genişletme ve bir sosyal harekete dönüşme süreçlerinde yaygın olarak başvurdukları araçlardır.

Her ne kadar yukarıdaki faaliyetler, şiddeti bir yöntem olarak benimsemeyen hareketlerin daha çok başvurduğu bir alansa da, Lübnan Hizbullah'ı ve Hamas

¹⁰⁰ Her ne kadar uzun bir süre gizli bir yer altı örgütü olarak, eylem ve etkinliklerini gizlese de Hizbullah her zaman, yaptığı eylem ve etkinliklerinin mesaj yönünü ihmal etmemiş ve bu konuda kendi imajını oluşturma konusunda dikkatli bir hassasiyet göstermiştir. PKK'ye karşı yaptığı ilk eylemde Süryani asıllı birini öldürmesi ve bu yolla ilk eylemini 'bir Müslümana karşı yapmamış olmasındaki' göstergenin, tesadüfen oluştuğu söylenemez. Yine 1990lı yıllarda Hizbullah'ın, sabahın erken vakitlerinde evlerinden çıkmasını beklediği hedeflerini sokak aralarında arkadan kafasına tek kurşun sıkarak öldürmesi de tesadüfi değildir. Bilakis bu Hizbullah'ın bir korku ve otorite unsuru olarak tanınması ve Hizbullah karşıtı eylem ve söylemlerin sonucunu ima eden bir göstergedir.

¹⁰¹ Şu anda Mustazaflar Cemiyeti olarak faaliyetlerine devam eden grubun faaliyetleri internet sitelerinden takip edilebilir. <http://www.mustazafder.com/Mustazaf-der.html>, Erişim Tarihi: 05.02.2014.

¹⁰² Dernek, 2010 yılında Diyarbakır Asliye Ceza Mahkemesi tarafından kapatılmış, bu karar Yargıtay tarafından 2012 yılında onanmıştır. <http://www.haberturk.com/gundem/haber/741601-mustazaf-derin-kapatilmasina-yargitaydan-onay>, Erişim Tarihi: 05.06.2014.

örneğinde, (Wiktorowicz, 2004, s. 11) şiddeti bir yöntem olarak kullanan grupların da faaliyet alanlarını bir toplumsal hareket olma gerçekliklerine paralel olarak kullandıkları görülmektedir.

Kamuoyunda çeşitli etkinliklerle görünen Mustazaflar, aynı zamanda ilköğretimde başörtüsünün hak olduğu düşüncesiyle yapılan bazı eylemlerle bağlantılı olarak görülmektedir¹⁰³. Mustazaflar Derneği'nin yanı sıra, her şehirde farklı faaliyet alanlarında veya isimlerde ortaya çıkan onlarca dernek ise, Mustazaflar'ın kapatılmayı beklediklerini düşündürmektedir. Nitekim Wiktorowicz'in de belirttiği gibi sivil toplumun bu amaçlarla kullanılması, politik olarak kapalı sistemlerde daha yaygındır ve çoğunlukla devlet baskısından kaçmanın bir aracı olarak kullanılmaktadır (Wiktorowicz, 2004, s. 12). Bu motivasyonlarla kamusal alandaki etkinliklerini yaygınlaştıran Hizbullah'ın ilk ve en görünür derneği olan Mustazaflar'ın kapatılmasından sonra, bir süredir Hizbullah içerisinde tartışılan ve cezaevlerinde bulunan Hizbullah üyesi mahkumlar ağırlıkta olmak üzere bir grup Hizbullah üyesi tarafından şiddetle eleştirilen partileşme aşaması hız kazanmıştır. Görüşmecilerimizden Yusuf'un söylediği gibi *'doğma vakti gelen bebek doğmuştur'*¹⁰⁴.

Partileşme sürecinde yapılan tartışmaların bir kısmı, 2000 sonrasında Hizbullah'ın yaşadığı kırılmaya benzer bir kırılma yaratmış, Hizbullah içinde Selefi eğilimli bazı isimler öncülüğünde Hizbullah'tan kopuşlar yaşanmıştır. Yine Musab isimli görüşmecimize göre Şii eğilimli ve bir kısmı Şia'nın Caferi mezhebine geçmiş kişiler de Hizbullah'tan ayrılmıştır. Hizbullah'tan ayrılan ve Selefi eğilimli başka bireylerle de güçlenen bu grubun, Suriye'deki iç savaşta El-Nusra ve Irak Şam İslam Devleti¹⁰⁵ (İŞİD) gibi El-Kaide bağlantılı yapılarla birlikte savaştıkları ifade edilmektedir¹⁰⁶. Bu minvalde Doğu ve Güneydoğunun pek çok ilinden çoğunlukla genç yaştaki 'mücahitler' Suriye'ye 'cihad' gitmekte, bir kısmı aynı dili konuştuğu Kürtlerle karşı karşıya gelmekte, ölmekte veya öldürmektedir. Şehirde yaptığımız görüşmelere göre küçük sayılabilecek bir yerleşim yeri olan Bingöl'de dahi, Suriye'de ölenlerin sayısının 30'u geçtiği yönündedir. Daha küçük yerleşim birimlerinde dahi ölenlerin onlarla ifade edildiği düşünüldüğünde, halihazırda Suriye'de bulunan 'mücahitlerin' sayısına dair kesin olmasa da olsa bir fikir geliştirilebilir. Kanaatimizce

¹⁰³ <http://www.ntvmsnbc.com/id/25143700/>, Erişim Tarihi: 05.06.2014.

¹⁰⁴ Yusuf'la kişisel görüşme, 23.05.2014.

¹⁰⁵ İŞİD, ismini temmuz 2014 itibarıyla İslam Devleti (İD) olarak değiştirmiştir.

¹⁰⁶ Musab'la kişisel görüşme, 24.01.2014.

Hizbullah, legal alanda görünüp merkezileştikçe, ondan ayrılan grupların daha marjinal oluşumlarla birlikte hareket etmesi kaçınılmazdır. 1970 ve 1980’lerde olduğu gibi, İslamcı gruplar arasında geçişkenliğin oldukça yoğun olduğu bir ortamda, Hizbullah’ın partileşmesinden veya başka etkinliklerinden memnun olmayan gruplar başka fraksiyon veya oluşumlara rağbet göstermektedir. Nitekim literatürde sosyal hareketlerin, ilke ve yöntemleriyle ilgili çerçeveleme tartışmalarından dolayı hem başka gruplarla ayrılıklarının keskinleştiği, hem de grubun kendi içerisinde tartışma ve kopmaların olabildiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda bir grup veya sosyal hareketin metot ve ilkelerini nasıl çerçevelediği, o grubun anlaşılması için önemli göstergelerden biridir (Wiktorowicz, 2004, s. 17-19).

Hizbullah’ın partileşmesi, sadece kendisinden ayrılanlar arasında değil, kendi içinde de yoğun tartışmalara neden olmuştur. Özellikle cezaevlerinde yatan Hizbullah davası mahkumları partileşmeyi, uğruna savaştıkları ideallerinde bir sapma olarak değerlendirmektedir. Belki de bu nedenle Hüda-Par’ın ‘İslami davayı ulaştırma ve tebliğ’ amaçlarını kolaylaştıran bir araç olduğu sık sık vurgulanmaktadır¹⁰⁷. Partinin dava ve tebliğ için bir araç olduğu söylemi hem kişisel diyaloglarda hem takip ettiğimiz 27 Mart 2014 tarihli Hüda-Par Bingöl mitinginde partinin genel başkanı Zekeriya Yapıcıoğlu tarafından dile getirilmiştir. Kanaatimizce Hizbullah’ın yeni organizasyon ve yapılarla kamusal alanda görünür olduğu etkinliklerden sonra, ilkeleri açısından değişip değişmediği sorunsalı da, cezaevinde yatan kişiler başta olmak üzere Hizbullah üyeliği nedeniyle yargılanan binlerce kişinin ‘ödediği bedel’ nedeniyle Hizbullah tarafından temkinle karşılanmaktadır. Bu bağlamda resmi düzeyde ve grup adına yapılan konuşmalarda Hizbullah’ın değişmediği ama bugünün şartları çerçevesinde hareket ettiği ısrarla vurgulanmaktadır. Buradaki ana motivasyon, ‘bedel ödeyenlere’ ödedikleri bedelin boşuna olmadığını göstermek ve bir zamanlar şiddetle karşı çıkılan legal faaliyetlerin eskiden beri devam eden örgüt felsefesinin devamı olduğunu göstermektir. Kamusal alanda sık sık vurgulanan ‘değişmeme ve prensiplerde herhangi bir sapma olmadığı’ vurgusu, kişisel diyaloglarda Hizbullah’ın değiştiği vurgusuyla yer değiştirmektedir¹⁰⁸.

Hizbullah gibi yapılar için çoğu zaman devletin kendisi bir amaç olmaktan çok, ‘yeni bir anlam dünyası ve değerler sistemi’ oluşturmak için değerlendirilecek bir araç

¹⁰⁷ Fethullah’la kişisel görüşme, 11.08.2013.

¹⁰⁸ Fethullah’la kişisel görüşme, 11.08.2013.

olarak telakki edilmektedir (Wiktorowicz, 2004, s. 16). Nitekim yukarıda adı geçen İŞİD, rahatlıkla kendini bir devlet olarak ilan edebilmiştir. Kanaatimizce bu tür yapıların kurgusundaki devlet ve dava nosyonunun daha fazla çalışmaya konu olması gerekir.

Görüşmecimiz Yusuf'un söylediği üzere 'doğum vakti gelen bebeğin doğumu', Mustazaflar Derneği'nin kapatılması nedeniyle erken olmuş ve daha geniş bir zaman diliminde açılması planlanan Hüda-Par, 2012 yılında açılmıştır. Parti programında partinin ilke ve hedefleri arasında inanç ve ibadet özgürlüğünün önündeki engelleri kaldırmak, maneviyatsızlık ve ahlaki yozlaşmaya dur demek olduğu gibi, Kürt sorununa çözüm sağlamak ve bu konuda yaşanan siyasi çıkarların önüne geçmek de vardır. Parti programında Kürt Sorunu başlığı altında ayrı bir bölüme de yer veren Hüda-Par'a göre Kürt sorunu, yüzyıllarca birlikte yaşayan halkların Osmanlı'nın son döneminde İttihat ve Terakki merkezli laiklik ve Türkleştirme politikalarıyla bozulmaya başlamış ve Kürtler de 'tıpkı batıda yaşayan Müslüman Türk kardeşleri ile birlikte eziyet ve sıkıntılar' çekmiştir. Bunun neticesinde hem laiklik hem de Türklük politikalarına bir karşı çıkış olan Şeyh Said Kıyamı başta olmak üzere pek çok isyan olmuştur. Parti programına göre Kürt sorununun çözümü adına devlet Kürtlerden özür dilemeli, Kürtlerin varlığı anayasal olarak kabul edilip Kürtler ve Türkler ülkenin asli kurucu halkları olarak kabul edilmeli, Kürtçe ikinci resmi dil olmalı, isimleri Türkçeleştirilen yerleşim yerlerinin isimleri aslına döndürülmelidir¹⁰⁹. Hüda-Par'ın Kürt sorunu ile ilgili en geniş kapsamlı açıklaması ve Hüda-Par'ın Kürt sorununa bakışını ortaya koyan temel metin olarak değerlendirilebilecek parti programının Kürt Sorunu konusundaki önerilerinin doğrudan alıntılanması gerektiğini düşünmekteyiz.

“Normalleşmenin gerçekleşmesi ve toplumsal barışın tesisi için;

1. *Öncelikle bugüne kadar yapılan zulümlerden dolayı devlet adına özür dilenmeli ve mağdurlara tazminat ödenmelidir.*
2. *Türkiye Cumhuriyeti devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesin Türk olduğu nitelenmesinden vazgeçilerek Kürtlerin varlığı anayasal olarak tanınmalı, Türkler ve Kürtler, ülkenin asli kurucu halkları olarak kabul edilmelidir.*
3. *Kürtçe, Türkçe ile beraber ikinci resmi dil olarak kabul edilmeli, Kürtçe aynı zamanda eğitim dili olmalıdır. Yeterli talep olması halinde anadili farklı olan diğer vatandaşların da kendi dillerinde eğitim alabilmelerinin önü açılmalıdır.*
4. *İlköğretim öğrencilerine okutulan, ırkçılık kokan 'Andımız' ve benzeri metinler*

¹⁰⁹ <http://hudapar.org/Detay/Sayfalar/205/parti-programi.aspx>, Erişim Tarihi: 05.06.2014.

kaldırılmalıdır. Muhtelif yerlerde yazılan 'Ne Mutlu Türküm Diyene' gibi yazılar silinmeli, "Bir Türk dünyaya bedeldir." şeklindeki ırkçı söylemlere son verilmelidir.

5. Zulüm ve ayrımcılık uygulamış olan tarihi şahsiyetlerin isimlerini taşıyan okul, kışla, cadde, sokak ve benzeri yerlerin isimleri derhal değiştirilmelidir.
6. Başta vatandaşlık tanımı olmak üzere, anayasa ve sistemin bütün resmi literatürüne hâkim olan Türklük esaslı dışlayıcı ve ayrımcı söylem terk edilmelidir.
7. İsimleri değiştirilen yerleşim yerlerine eski adları geri verilmelidir.
8. Bölgede çok yönlü sorunlara yol açan koruculuk sistemi derhal lağvedilmeli, ancak mağduriyetlere de sebebiyet verilmemelidir.
9. Sayısı binleri bulan kayıpların akıbeti açıklanmalı, faili meçhul cinayetlere ilişkin soruşturmalar ciddiyetle yürütülmeli ve sorumlular bulunup cezalandırılmalıdır.
10. Köy yakma ve zorunlu göç olaylarının hesabı sorulmalıdır. Ergenekon, jitem ve benzeri yapılanmaların bölgede yaptığı hukuksuzluklar derinlemesine soruşturulmalıdır.
11. Başta Şeyh Said olmak üzere Kürtlerin büyük bir saygı ile andıkları Kürt âlimlerine zulmedildiği resmen kabul edilmeli, yakınlarından ve bütün halktan özür dilenmelidir.
12. Said-i Nursi, Şeyh Said ve Seyyid Rıza gibi şahsiyetlerin mezar yerleri açıklanmalı, İstiklal Mahkemeleri ile ilgili arşivler derhal açılmalıdır.
13. Medreseler iyileştirilmeli, asli fonksiyonlarına kavuşturulmalı ve medreselerde verilen icazetlere resmi statü tanınmalıdır.
14. Uzun yıllar her alanda geri bırakılan bölgenin, batıdaki ekonomik refah seviyesine ulaşması için gerekli yatırımlar yapılmalı, bu anlamda bölgeye pozitif ayrımcılık uygulanmalıdır.
15. Vatandaşlığa kabul işlemlerinde başka ülke vatandaşı olan Kürtlere de Batı Trakya ve diğer bölgelerden gelen Türk kökenli kişilere sağlanan kolaylık ve ayrıcalıklar tanınmalıdır.
16. Siyasi nedenlerle uğradıkları takibat veya aldıkları cezalar nedeniyle yurt dışına çıkmak zorunda kalmış olanların ülkeye, siyasi düşüncelerinden dolayı cezaevlerinde tutulan kişilerin de toplumsal hayata dönebilmeleri için siyasi af çıkarılmalıdır.
17. Katı merkeziyetçi yönetime son verilerek yerel yönetimler güçlendirilmeli ve tüm yerel yöneticiler halk tarafından seçilmelidir¹¹⁰.

Parti programı incelendiğinde, dile getirilen bazı çözüm önerilerinin Türkiye'deki pek çok muhafazakar partinin Kürt sorununu betimleme ve çözüm sunma perspektifinden ilerde olduğu görülecektir. Kamuoyu baskısı ve çeşitli siyasal kaygılar nedeniyle dile getirilemeyen anadilde eğitim, anayasal tanınma gibi pek çok şey, Hüda-Par programında yer almaktadır. Esasında talepler karşılaştırıldığında,

¹¹⁰ Hüda-Par programından, <http://hudapar.org/Detay/Sayfalar/205/parti-programi.aspx>, Erişim Tarihi: 05.06.2014.

Hüda-Par'ın bu konudaki talep ve tespitlerinin önemli bir kısmının, PKK veya BDP'nin bugünkü talep ve tespitlerinden çok farklı olmadığı anlaşılabacaktır. Aralarında ciddi bir ihtilaf ve geçmişten gelen kanlı çatışmaların olan bu iki hareketin, Kürt sorununun çözümü konusundaki önerilerde birleşiyor olması dikkat çekicidir. Görüşmecilerimizden Azad'ın da ifade ettiği gibi, İhvan-ı Müslimin'in Said Havva gibi Kürt kökenli isimlerinin etkisinde kalmasına rağmen Said Havva'nın Kürt olduğunun bilinmediği¹¹¹, Kürtlere dair en ufak sözcüğün grup içerisinde milliyetçilik ve kavmiyetçilik olarak görüldüğü¹¹² günlerden, Kürt kimliğinin anayasal olarak tanınmasına ve ülkenin kurucu iki unsuru olarak kabul edilmeleri gerektiğine dair önerilere nasıl gelinmiştir? Dahası 1990lardaki faili meçhullerin araştırılmasından, Ergenekon ve JİTEM'in bölgede yürüttüğü faaliyetlerin derinlemesine araştırılması gerektiğine dair önerilere, Kürtlere pozitif ayrımcılıktan yerel yönetimlerin güçlendirilmesine dair tüm talepler, çok az farklılıklarla PKK veya BDP'nin söylemlerinde de bulunabilir. Yıllarca JİTEM adına cinayet işlediği iddia edilen bir örgüt, nasıl olur da söylem düzeyinde 'mürted örgüt ve onun elemanları' olarak tanımladığı PKK'yle aynı söylem düzeyinde buluşabilmiştir? Kanaatimiz reel politik alanın, Hüda-Par söyleminde dönüştürücü bir etki yarattığıdır. Son bölümde incelendiği gibi, nasıl ki BDP yeni başlattığı Kutlu Doğum etkinlikleriyle, Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen organizasyonların söylem alanını daraltıyorsa, Hüda-Par da aynı yöntemle BDP'nin söylem alanını daraltacak politikalar geliştirmektedir. Dahası, yapılan görüşmelerde ortaya çıkan başat unsurlardan biri, Hizbullah tabanının Kürtçeyle olan ilişkisidir. Söz konusu tabanın Kürtçeyle kuruluşundan beri yoğun bir ilişkisi olmuştur. Çıkarılan kasetlerin büyük çoğunluğu Kürtçe'dir ve Kürtçe, Hizbullah mensupları tarafından gündelik hayatta neredeyse yegane dil olarak kullanılmaktadır. Durum böyle olmakla birlikte, Kürtlüğe dair bir şey söylemek veya Kürt meselesiyle ilgili konuşmak Hizbullah içinde uzun süre milliyetçiliğin göstergesi olarak değerlendirilmiş ve bundan özellikle kaçınılmıştır. Geline nokta da, Kürtçe'nin yaygın kullanımına rağmen, bu durumun ağırlığını koruduğu ve Kürtlüğe dair referansların çoğunlukla dini referanslara eşlik ettiği oranda meşru kabul edildiği gözlemlenmiştir.

Hüda-Par'ın katıldığı ilk seçimler, 2014 yerel seçimleri olmuştur. Büyük bir beklenti ve heyecanla beklenen ilk seçimler Hüda-Par'ın istediği şekilde

¹¹¹ Azad'la kişisel görüşme, 28.10.2013.

¹¹² Sermet'le kişisel görüşme, 27.10.2013.

sonuçlanmamış ama Batman, Diyarbakır ve Bingöl gibi iller başta olmak üzere Türkiye genelinde almış olduğu 92 bin civarında oy, Hizbullah'ın seçimde oya tahvil edilebilir ve mobilize edilebilir bir toplumsal tabanının olduğunu göstermektedir. Bu konuyla ilgili görüşülen Hüda-Par Genel Başkan Yardımcısı Necat Özdemir, beklentilerinin altında oy almış olmalarının girdikleri ilk seçim olmasıyla ilgisi olduğu kadar¹¹³, 17 Aralık Operasyonu olarak bilinen politik çatışma ve gerginliklerle de bağlantılı olduğunu, kendi tabanlarının bir kısmının 17 Aralık nedeniyle Ak Parti'ye yönelmiş olabileceğini ve sadece kemikleşmiş tabanlarından oy aldıklarını ifade etmiştir¹¹⁴. Özellikle Hüda-Par'ın kadın tabanının bu seçimde AK Parti'ye yönelmiş olduğuna dair söylemler, yaptığımız bazı görüşmelerde de ortaya çıkmıştır. Beklenenin altında oy almış olmanın sorumluluğunu kadın tabanına yüklemek, bu konuda kadın karşıtı bir söylemin örtük bir iması olarak değerlendirilebilir.

Yerel seçim döneminde, miting yapılan her ilde adeta 1990lardaki Hizbullah düğünlerindeki gövde gösterilerini anımsatan bir heyecanla Hizbullah tabanının katıldığı ilk yerel seçim mitinglerinin 16 Mart 2014 tarihinde Diyarbakır ve 27 Mart 2014 tarihinde Bingöl'de düzenlenenlerini doğrudan, diğer yerleşim yerlerinin bir kısmında yapılanları ise yazılı ve görsel medya üzerinden gözlemleme imkanımız oldu. Gözlemlerimizin ilki, parti programındaki Kürt Sorunu söyleminin eşit bir ağırlıkta bu mitinglerde yer almadığıydı. Yerel seçim olması nedeniyle normal karşılanabilecek bu durum, 2014 yerel seçimlerinin doğası gereği adeta bir genel seçim havasında yaşandığı için geçerli bir mazeret olarak görülemez. Nitekim bu mitinglerde İslam tarihi ve İslami prensiplere yapılan sık ve yoğun vurgu, yapılan konuşmaların sadece belediyecilikle ilgili olmadığını göstergesidir. Bir nevi parti programında var olan hususiyetler, henüz meydanlarda ayrıntılı bir şekilde konuşulacak ve halka doğrudan arz edilecek düzeye gelmemiştir. Belki de dini söylemin ağırlığı birinci sırada kabul edildiği için, bu hususiyet daha az görünür hale gelmektedir.

Mitingin Kur'an okunmasından sonra Kürtçe'nin Kurmanji ve Zazaki lehçeleriyle devam etmesi, Hüda-Par genel başkanı Zekeriya Yapıcıoğlu'nun partinin davasını Şeyh Said'in davasının devamı olarak nitelemesi, partinin ismindeki Hür kelimesine karşılık Kürt Hareketi'nde Azad/Azadi vurgusu, sol jargondaki devrim

¹¹³ Bir başka görüşmecimiz olan Kamuran'la seçim öncesinde yapılan görüşmede Kamuran, Hüda-Par'ın başarısız olması durumunda yeni bir parti olma mazeretine sığınacağını ifade etmiştir. Kamuran'la kişisel görüşme, 29.10.2013.

¹¹⁴ Necat Özdemir'le kişisel görüşme, 03.05.2014.

kelimesine karşılık inkılap kelimesinin kullanılışı, Hizbullah söyleminde Gramsci'nin tanımladığı anlamda bir tarihsel bloğun varlığından bahsedilebileceğini göstermektedir (Crehan, 2002).

Bununla birlikte Hüda-Par'ın Kürt sorunu söyleminin Hüda-Par ile PKK veya BDP arasında bir işbirliği veya uyum yaratmadığı aşıkardır. Aksine birbirini devletin maşası ve *Hizbulkontra* veya *mürted* ve *Partiya Kafîrên Kurdistanê* (Kürdistan Kafirler Partisi) şeklinde itham eden iki oluşum arasında, Mustazaflar Derneği'nin etkinliklerinin artmasıyla birlikte yeni bir gerginlik alanı oluşmuştur. Bu minvalde zaman zaman çeşitli gerginlikler yaşanmakta, dernek ve parti ofislerinin taşlanması, adam kaçırmaya, yaralama ve öldürme eylemlerine kadar tehlikeli durumlar oluşmaktadır. Nitekim son günlerde yaşanan bir öldürme olayı ile Hüda-Par ilçe başkanının PKK tarafından kaçırılması neticesinde gerginlik had safhaya ulaşmış, Hüda-Par genel başkanı Zekeriya Yapıcıoğlu, kaçırma eyleminin bir savaş ilanı olduğunu ve tabanın tepkisini durduramayacağını ifade etmiştir¹¹⁵.

Hizbullah ile PKK arasında 1990ların ortasında çatışmaların bittiği, *de facto* bir ateşkes olduğu bilinmekle birlikte, taraflar hiçbir zaman resmi bir ateşkesin varlığını kabul etmemiştir. İki grup arasındaki çatışmasızlık durumunun, çözüm süreci ve güncel gerginlikler birlikte değerlendirildiğinde birbirine pamuk ipliğiyle bağlı olduğu görülecektir¹¹⁶. Bu bağlamda iki hareket arasında yaşanması muhtemel gerginliklerin bazı manipülasyonlarla çatışma günlerine dönmesi ihtimal dahilindedir. Kanaatimizce bu durumun hassasiyetinin taraflar ve kamuoyu tarafından değerlendirilmesi ve iki grup arasında yaşanan gerginliklerin kalıcı bir çözüme kavuşturulması sağlanmalıdır. Zira 1990'lardaki yapısı ve durumu ne şekilde değerlendirilirse değerlendirilsin, bugün Hizbullah bağlantılı organizasyonlar legal alanda faaliyet gösteren oluşumlardır ve katı güvenlikçi politikalar ve operasyonlarla bu oluşumlara dair sağlıklı politikalar üretilemez.

Bu bağlamda Hizbullah'ın bugün bir sosyal harekete dönüşmüş olduğu ifade edilebilir. Sosyal hareketten kastımız, çok geniş anlamda kişisel ve samimi ilişkiler aracılığıyla paylaşılan anlamların oluşturduğu ağlardır (Yavuz, 2003, s. 271). Sosyal hareketlerin ne şekilde tanımlanması gerektiği ile ilgili farklı teorik yaklaşımlar

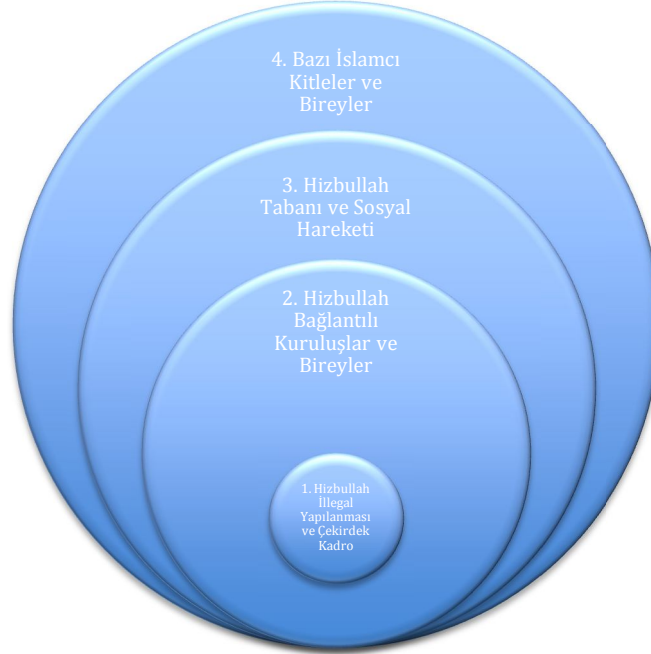
¹¹⁵ <http://www.aljazeera.com.tr/haber/huda-pardan-bdp-ve-pkkya-uyari>, Erişim Tarihi: 05.06.2014.

¹¹⁶ PKK'ye yakınlığıyla bilinen Özgür Gündem gazetesinin Hizbullah hakkındaki örnek bir dosyası, PKK'de Hizbullah algısına bir örnek olarak verilebilir. http://www.ozgur-gundem.com/index.php?haberID=4088&haberBaslik=HIZBULLAH%20VE%20HIZBUL-KONTRA%20GERCEĞİ%20-%201&action=haber_detay&module=nuce, Erişim Tarihi: 05.02.2014.

bulunmakla birlikte, tercihimiz işlevselliği esas alan yaklaşımdır. Kitlesele mobilizasyonun yarattığı psikolojik ve yapısal sonuçlara odaklanan bu yaklaşıma göre bir sosyal hareket, en temel tanımıyla yapısal gerilimlerin yarattığı psikolojik memnuniyetsizlik neticesinde verilen kolektif tepkiler bütünüdür. Bu gerginlikler sanayileşme, modernleşme, ekonomik kriz, sosyal yaşam ve yaygın gündelik rutinlere müdahaleler gibi pek çok nedenden kaynaklanabilir. Bunun neticesinde ortaya çıkan memnuniyetsizlik ise sosyal bir hareketin oluşmasına zemin sağlar. İslamcı hareketlerin önemli bir kısmının batılılaşma, modernleşme, sömürgecilik gibi olgulara karşı çıkarken, yerel değerleri merkeze alan argümanları benimsediği (Wiktorowicz, 2004, s. 6), bu argümanların da konumuz özelinde Hizbullah'ın Filistin, Mısır, Çeçenistan, Irak gibi coğrafyalarda yaşananlara karşı geliştirdiği söylemde belirginleştiği ifade edilebilir. Bununla birlikte, Hizbullah gibi hareketleri ortaya çıkan nedenlerin sadece dini ideolojik argümanlar ve batı karşıtlığı olmadığı, İslamcı hareketlerin içinde olduğu toplumsal koşullarla birlikte değerlendirilmesi gerektiği de göz önünde bulundurulmalıdır (Delibaş, 2009, s. 90). Nitekim bu sosyo-ekonomik koşullar ve hızlı değişim olgusunun pek çok yerde İslam referanslı direniş hareketlerine, şiddet dalgalarına ve toplumsal hareketlere neden olduğu bilinmektedir. Bu hareketlerin bir kısmı, neo-fundamentalist hareketler kategorisinde değerlendirilmekte ve temelde sekülerleşme sürecinin farklı boyutlarına tepki olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin Türkiye Hizbullah'ıyla pek çok ortak argüman paylaşan Thailand kökenli 'Dakwah' hareketi böyle bir sürecin neticesinde ortaya çıkmıştır (Scupin, 1987: 84-85). Aynı şekilde Türkiye ve İran'daki sekülerleşme ve modernleştirme süreçlerinin de İslamcı gruplar arasında çeşitli direniş formlarıyla ortaya çıktığı (Karasipahi, 2009, s. 93), Hizbullah özelinde bu formun 2000'li yıllara kadar şiddet merkezli yürütüldüğü ifade edilebilir. Elbette Hizbullah, sadece sekülerleşme ve modernleştirme olgularına bir tepki olarak ortaya çıkmış bir hareket olarak değerlendirilemez. Aksine, şiddeti araç olarak benimsemiş bir yapı olarak Hizbullah, kendi özel tarihsel ve sosyolojik koşullarının bir sonucudur. Bu bağlamda Hizbullah'a sadece derin devlet güdümünde bir örgüt, İran bağlantılı bir yapı, PKK üye ve sempatizanlarına karşı 'devletin rutin dışına çıkmasının' bir tezahürü olarak bakmak eksik değerlendirmeler yaratır. Hizbullah'ın dahil olduğu şiddet eylemleri, İslamcısından Kürt hareketine, sekülerlerden milliyetçilere kadar pek çok grubun toplumsal belleğinde canlı bir şekilde yaşamakla birlikte, bu durumun Hizbullah'ın

sadece bir yönüne ışık tutan ama geriye kalan kısımlarını karanlıkta bırakan bir etkide bulunduğunu düşünmekteyiz.

Şekil 1: Hizbullah'ı Anlamak

Yukarıdaki şemanın Hizbullah örgütü, tabanı ve hareketiyle ilgili bir fikir vereceği kanaatindeyiz. Çalışmamızda elde ettiğimiz veriler ve yaptığımız gözlemler neticesinde Hizbullah'ın organizasyon, taban ve sosyal hareket açısından yukarıdaki şemayla anlaşılabilceği sonucuna vardık. Hiyerarşik bir şema yerine, iç içe geçmiş daireleri tercih etmemizin nedeni, bu daireler arasında çeşitli aşamalarda yaşanan geçişkenlikler ve karar alma süreçlerinde birbirilerini etkileme potansiyelidir. Bununla birlikte özellikle birinci ve ikinci halkada belli bir hiyerarşinin varlığı yadsınamaz. Kanaatimizce bu daireler arasındaki mobilizasyon, kendi iç koşulları ve dönemsel şartlar çerçevesinde belirlenmekte, Hizbullah'ı yapısal düzeyde etkileyecek her dönüşümde ise bu daireler arasında geçişler, eklemlenmeler ve kopuşlar yaşanmaktadır.

Şemanın çekirdeğinde yer alan Hizbullah İllegal Yapılanması ve Çekirdek Kadro, Hizbullah'ın yönetim kadrosuyla birlikte, 1980 ve/veya 1990lardan itibaren Hizbullah içerisinde yer alanları temsil etmektedir. Bu halka içerisinde katı bir hiyerarşik ilişkiden ve karar alma süreçlerinin büyük oranda bu çekirdek içerisindeki dengeler ve tartışmalar neticesinde belirlendiğinden bahsedebiliriz. Bu anlamda bu çekirdeğin örgütün liderlik kademelerinden, cezaevinde yatan mahkumlara,

kuruluşundan itibaren Hizbullah içerisinde yer almış ve semt veya şehir sorumluluğu gibi yönetsel görevlerde bulunan kişilerden oluştuğu ifade edilebilir. Tam sayıya dair bir tahmin yürütememekle birlikte, çekirdek kadronun bin ile iki bin veya biraz üstünde bir rakamdan oluştuğu iddia edilebilir. Bu iddianın temeli ise Hizbullah operasyonlarında tutuklanan, ceza alan ve birkaç bin olduğu bilinen rakamlardır.

Şemanın ikinci halkası Hizbullah bağlantılı kuruluş ve bireylerden oluşmaktadır. Bu kitle sivil toplum kuruluşlarından politik partiye, eğitim kurumlarından yayın faaliyetlerine geniş bir legal alanda faaliyet gösteren bir kitleyi temsil etmektedir. Bu kitlenin Hizbullah'ın temel karar alma mekanizmalarındaki etkisi az olmakla birlikte, gündelik hayatla ilişkileri ve legal faaliyet yürütmeleri nedeniyle kamusal alanla ilişkileri daha fazladır. Buna paralel olarak da gündelik yaşamın içindeki pek çok çözümün üretilme mekanizması ikinci halkadır. Bu halkada da hiyerarşik bir yapılanmadan bahsetmekle birlikte, buradaki hiyerarşik yapı örgütün çekirdeği kadar keskin değildir. İkinci halkanın tepe yönetimi olarak kabul edilebilecek bir grubun, Hizbullah'la ilişkilerinin 1980 ve 1990'larda geliştiği ama birinci gruba kıyasla illegal faaliyetlere karışma oranlarının az olduğu ve/veya var olması muhtemel eylemlerinden dolayı ceza almadıkları ve/veya kovuşturmayla uğramadıkları iddia edilebilir. Nitekim görüşmelerimiz esnasında da legal alanda faaliyet gösteren kuruluşların açılma sürecinde, takip ve kovuşturmayla uğramamak adına bu dengenin gözetildiği vurgulanmıştır. İkinci halkadaki kuruluşlar, Hizbullah'ın bir sosyal hareket olma sürecinde aktif rol üstlenen kuruluşlardır. Bu anlamda Hizbullah'ın kamusal yüzü, bu kuruluşlardır. İdeoloji ve mantalite konusunda ikinci halka ile birinci halka arasında ciddi bir fark bulunmadığı, çeşitli konulara yaklaşımın hemen hemen aynı olduğu düşünülmektedir. Yine de kamusal alanda çekirdek kadronun söylemini tamamen benimsiyor görünen ikinci halka, kişisel diyaloglarda kendi fikirleri ve çeşitli konulardaki eleştiri/öz eleştirileriyle dikkat çekmektedir. Bu kişisel fikir ve öz eleştirilerin, birinci halkanın oluşturduğu karizma ve otorite nedeniyle kamusal alanda ifade edilemediği düşünülmektedir. İkinci halkada bulunan az sayıda kişinin, birinci halkaya da dahil olduğu tahmin edilmektedir. İkinci halkanın 15 bin veya biraz daha fazla kişiden oluştuğu düşünülmektedir.

Hizbullah'ın bir sosyal harekete dönüştüğü aşama, ikinci halkayı da kuşatan daha geniş üçüncü halkadır. Bu halkayla birlikte farklılıklar artmakta ve çekirdek

kadronun kontrol ve etkisi azalmaktadır. Üçüncü halka Hizbullah tabanını oluşturmakla birlikte, bu taban Hizbullah'ın tüm söylemlerini birinci ve ikinci halka gibi sahiplenmemektedir. Bu halkanın önemli bir kısmının Hizbullah kaynaklı şiddete dair kaygılar ve şüpheler taşıdığı, meşrulaştırma süreçleri yoğun olarak işletilmekle birlikte bazı konularda kaçınılmaz düzeyde eleştirilerin dile getirildiği görüşmelerimizde de ortaya çıkmıştır. Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen Hüda-Par'ın 2014 yerel seçimlerinde 92 bin kadar oy aldığı göz önünde bulundurulduğunda, bu tabanın büyüklüğünün en fazla 200 bin civarında olduğu ifade edilebilir. Bu tahmini sayıya, oy kullanma yaşında olmayanlar, oy kullanmayanlar veya çeşitli gerekçelerle başka partiler lehine oy kullananlar göz önünde bulundurularak ulaşılmıştır.

Hizbullah'ın sosyal harekete dönüştüğü üçüncü halka, doğal olarak ikinci halka tarafından üretilen söylem ve ürünlerin tüketicisidir. Dahası bu aşamada, Hizbullah aidiyeti dini, muhafazakar ve İslamcı bir aidiyetin ötesine geçmekte ve politik ekonomi çerçevesinde değerlendirilebilecek bir ilişkiler ağına da dönüşmektedir. Bu bağlamda ortaya belli bir ekonomik kapital ve onun etrafında örgütlenen yapıların çıktığı da bir gerçektir. Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen legal organizasyonların oluşturduğu kapitalin böyle bir mobilizasyon yarattığı öngörülmektedir.

Üçüncü halkadan ikinci halkaya geçiş, grup kimliği ve aidiyeti çerçevesinde hareket eden bireyler için belli oranda motive edici bir ödül mekanizması olarak işlemekte, böylece üçüncü halkanın bir arada durmasının sosyolojik koşullarından biri sağlanmaktadır. Bununla birlikte üçüncü halkanın, çekirdek halkaya dahil olma ihtimali oldukça azdır. Fakat yine de bu halkadaki genel teamüllerin, çekirdek kadronun karar alma süreçlerinde dikkate alındığından ve dolaylı bir etkinin varlığından bahsedilebilir.

Şemada dördüncü ve en geniş halka ise bazı İslamcı kitleler ve bireylerden oluşmaktadır. Bu halkada yer alanlar, Hizbullah ve bağlantılı kuruluşlarla herhangi bir bağı olmamakla birlikte, bu kuruluşların düzenlediği Kutlu Doğum, konferans, kermes gibi etkinliklere katılan kişilerden oluşmaktadır. Bu halkada yer alanların bir kısmının eski Hizbullah mensupları ve/veya sempatizanı olduğu düşünülmektedir. Hizbullah'a yönelik en yoğun eleştiri bu halkada gerçekleşmektedir. Bu halka, Hizbullah'ın karar alma mekanizmalarında herhangi bir etkiye sahip değildir.

Bununla birlikte Hizbullah'ın bu kitleyi, üçüncü halkaya çekmek istediği aşıkardır. Bu anlamda Hizbullah'ın birinci ve ikinci halkada ürettiği söylemin doğrudan muhatabı üçüncü halkaysa, dolaylı muhatabı da dördüncü halkadır. Dördüncü halkada İslamcı olarak tanımlanabilecek bireyler olduğu gibi, İslamcı olarak bilinen ama Hizbullah'la herhangi bir organik ve/veya entelektüel bağı olmayan dernek ve kuruluşlar da bulunmaktadır.

Sonuç olarak en büyük geçişkenliğin üçüncü ve dördüncü halkalar arasında gerçekleştiği, çeşitli gelişmelerle birlikte zaman zaman kitlesel kopma veya birleşmelerin yaşandığı söylenebilir. Üçüncü ve dördüncü halka arasındaki geçişkenlik kadar olmasa da, ikinci halkadan çekirdek halkaya da zaman zaman geçişlerin olabildiği tahmin edilmektedir. Bu minvalde Hizbullah'ın geçişkenliği en az olan halkası, çekirdek halkadır. İkinci halkada yatay hareketlilik çerçevesinde çeşitli dönüşümler ve görev paylaşımları yaşanmakla birlikte, birinci halkada yatay hareketliliğin de daha az olduğu tahmin edilmektedir.

Hizbullah'ı Anlamak temalı şemada, her dört halka da büyük oranda etnik olarak Kürtlerden oluşmaktadır. Buna rağmen bu halkalarda etnik merkezli bir algısının varlığından bahsedilemez. Bu anlamda şemadaki dört halkada yer alan kitlelerin büyük çoğunluğu, literatürde betimlendiği şekliyle etnik kimliğe dair meselelere karşı duyarsızdır. Örneğin bu bireylerin düzenlediği ve/veya katıldığı etkinlikler, büyük oranda İslamcı hususiyetleriyle tebarüz etmektedir. Bu halkalar arasında bir diğer ortak özellik, PKK karşıtlığıdır. PKK büyük oranda İslam karşıtı, samimiyetsiz, kimi zaman kafir veya mürted olarak algılanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İslamcı Bir Örgüt ve Sosyal Hareket Olarak Hizbullah'ın 'İçkin' Boyutları

Bu bölümde saha araştırmamız süresince yapılan görüşmeler ve gözlemlerde ortaya çıkan temalar, teori bölümünde açıklanan İçkin Teori çerçevesinde değerlendirilmektedir. Ses kaydı yapılmasına izin verilen görüşmelerin transkripsiyonları başta olmak üzere, görüşmelerde tutulan saha notları ile gözlem notları kapsamlı bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu bağlamda veriler, öncelikle paragrafların esas alındığı kodlamalara tabi tutulmuş, elde edilen kodlar karşılaştırma yapmak suretiyle konsept ve kategorilere dönüştürülmüştür. Kategorilerin ana başlıklar şeklinde incelendiği bu bölümde, kategorileştirme sürecinde yaratılan konsept ve kodlar da analize tabi tutulmuştur. Bölümün sonunda ise teorik soyutlamalara gidilmiş ve saha araştırmasında elde edilen veriler teorik bir perspektifle değerlendirilmiştir.

1. Hizbullah, Birey ve Gündelik Hayat

İçkin Teori çerçevesinde ulaştığımız birinci kategori Hizbullah mensuplarının sosyo-psikolojik profiller ve gündelik hayatlarına odaklanmaktadır. Söz konusu bireylerin nasıl bir tarihsel arka plandan geldikleri, yaşam hikayeleri, Hizbullah'a katılım süreçlerindeki motivasyonları, Hizbullah deneyimini nasıl tecrübe ettikleri, eğer ayrılmışlarsa, ayrılma süreçleri ve sonrasında yaşadıkları bu kategori altında inceleyeceğimiz temel noktaları oluşturmaktadır. Yapılan görüşmelerde ve bu görüşmeler sonucunda yaptığımız analizlerde hikayeleri ve anlattıklarıyla seslerine kulak verdiğimiz görüşmecilerin profillerinin bilinmesi elzemdir. Ancak bu şekilde anlatılanların bir kısmı anlam kazanabilir. Yıllarca gizli bir örgüt olarak faaliyetlerini yürüten, kamusal alanda görünürlükleri dahi geçmişin fotoğraflarıyla bulanıklaşan bu kişiler gerçekte kimdir? Kanaatimizce bu çalışma, Hizbullah'ı sosyolojik bir temelden inceleyen bir çalışma olmanın da ötesinde, Hizbullah içinde ve çevresinde bulunmuş veya bulunan bireylerin seslerinin duyulduğu ilk metindir. Elbette görüşmecilerin kimliğini deşifre etmemek gibi etik bir zorunluluğun, görüşmecilerin güvenliği ile ilgili

kaygılarla birleşmesi neticesinde betimlenen bu profiller, doğal olarak bulanık olacaktır. Zaten amaç onların kimliğine dair bilgi vermekten çok, toplumsal alanda yer aldıkları zeminin sosyolojik tasviridir. Bu nedenle tüm görüşmecilerin profilleri betimlenmemiş, temsiliyet özellikleri göz önünde bulundurularak benzer profiller arasında bazı tercihlerde bulunulmuştur. Aynı zamanda bazı görüşmecilerin kimliği, güvenlik gerekçesiyle profil tahlillerine dahil edilmemiştir.

1.1. Hizbullah’a Katılım ve Hizbullah Profilleri

Yapılan görüşmelerde Hizbullah’a katılımın, Hizbullah’ın kuruluşundan 2000li yıllara kadarki dönemde 18 yaş altı grupta yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Konun doğasından kaynaklanan kesin bir istatistiki veriye ulaşmak mümkün olmamakla birlikte, şehirlerdeki katılımın büyük oranda 13 – 18 yaş arasındaki grupta yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte Hizbullah’ın ölümlü şiddet olaylarına dahil olduğu 1991 yılına kadar, kayda değer bir orta yaş grubunun da Hizbullah’a katıldığı ifade edilebilir. Katılımda ağırlık erkeklerde olmakla birlikte, kadınların da aileleri ile birlikte Hizbullah’a katıldığı ve ailenin toplu katılımının kadın katılımı için başat etkenlerden olduğu söylenebilir. 2000lere kadar devam eden cami merkezli faaliyetler ise erkeklerin Hizbullah’a katılmasında ana rolü üstlenmiştir. Aşağıdaki alt başlıklarda yaptığımız görüşmelerde ortaya çıkan katılım tecrübelerinden birkaçı incelenmektedir.

1.1.1. Şair ve Sufi: Sermet’in Şeriatın Hakikate Yolculuğu

“Rivayet odur ki bir öğrencisi Mevlana’ya tasavvufta sıkça vurgulanan dört kapının (şariat, tarikat, marifet ve hakikat) hikmetini sorar. Mevlana, öğrencisine karşı medresede rahlelerine eğilmiş dört kişinin ensesine sırayla tokat atmasını ister. Öğrenci denileni yapar ve birinci kişiden daha sert bir karşılık bulur. İkinci kişi tam tokat atacakken vazgeçer. Üçüncü kişi ise tokadı atan kişiye dönüp bakar ama bir şey yapmaz. Dördüncü kişi ise dönüp bakmaz bile. Bunun üzerine Mevlana birinci kişinin henüz Şariat kapısında durduğunu ve ‘kısasa kısas’ nedeniyle tokada karşılık verdiğini söyler. İkinci kişi ise tarikat kapısındadır ve tam karşılık verecekken ‘sana kötülük yapana bile iyilikle karşılık ver’ prensibini hatırlayıp vazgeçer. Üçüncü kişi marifet kapısındadır ve iyilik ile kötülüğün yaratandan geldiğini bilir ama yaratanın kötülüğe alet ettiği kişiyi merak ettiği için dönüp

bakar. Dördüncü kişi ise hakikat kapısındadır ve iyilik ile kötülüğün kaynağını bildiği gibi, buna alet olan kişiyi de merak etmez.” (Mevlana Celaleddin-i Rumi)

Sermest’in ailesi 1990ların başında zorunlu göçle köyden kente göç eder ve kentin çeperinde bir mahalleye yerleşir. Geleneksel tarım ve hayvancılıkla uğraşan aile, kente göç edince ciddi bir yoksulluk çeker. Sermest’in abisi, aile kente göç etmeden önce, köy dışına okumaya giden ilk kişidir. Bu dönemde Hizbullah’la tanışan ağabey, kente göçten sonra ailenin de Hizbullah’a dahil olmasına neden olur. Sermest’in ifadesine göre abi, ‘aslında ailenin Hizbullah’a dahil olmasını istemez ve kendince bunu engellemeye çalışır’. Buna rağmen oldukça geniş olan bu aileden baba ve iki erkek kardeş dışında herkes, kendilerini kısa bir zaman zarfında Hizbullah’ın cami ve ev faaliyetlerinin içinde bulur. Ağabeyine büyük hayranlık duyan Sermest de onun yolundan gider ve ortaokul yıllarında Hizbullah’a katılır.

Lise yıllarına kadar büyük bir özveriyle bağlı olduğu Hizbullah, Sermest’in tüm dünyasıdır. Sermest, henüz lise bitmeden Hizbullah’tan ayrılır. Hizbullah’ta bulunduğu dönemde Hizbullah mensubu olmayan hiç kimseyle ilişkisi ve diyalogu olmayan Sermest’le tanışıklığımız, Hizbullah’tan ayrılık sonrasına dayanmaktadır. Hizbullah’tan ayrıldığını deklare ettiği gün, okulda hiçbir Hizbullah mensubunun kendisine selam vermediğini ve aniden Hizbullah dışında hiçbir tanıdığının olmadığını fark ettiğini söyleyen Sermest’le bu zamana denk gelecek bir vakitte Sermest’in bir arkadaşıyla birlikte bir edebiyat dergisi çıkarma projelerine bir öğretmenimiz aracılığıyla dahil edilmemiz neticesinde ‘tanıştık’. Pek çok dergi projesi gibi o dergi de hiç bir zaman çıkmadı. Bu projeden kısa bir süre sonra Sermest, okulu bırakarak ‘uzaklara’ kaçtı. Dergi projesi, 14 yıl sonra nedenini öğreneceğim şekilde ‘öğretmenlerden otobüs parası alıp kaçmak için’ Sermest tarafından kurgulanan bir tezgahdır. ‘Herhangi bir neden olmaksızın’ Malatya’ya kaçan Sermest, burada bir gece kaldıktan sonra Antalya’ya geçer ve burada ilk defa denizi görür. O dönemler koyu bir İsmet Özel hayranı olduğunu bildiğim Sermest, İsmet Özel’in ‘Akdenizin Ufka Doğru Mora Çalan Mavisi’ şiirinde söylediği gibi ‘denize ayaklarından önce dilini sokar’. Denizin tadının tuzlu olması Sermest için büyük bir hayal kırıklığıdır.

Edebiyat dergisi vesilesiyle iletişim kurduğumuz ve zamanla arkadaş olduğumuz Sermest’i bu tanışıklıktan 14 yıl sonra, imamlık yaptığı küçük bir kasabada ziyaret ettiğimde liseli bir genç yerine 30lu yaşlarda bir sufi buldum. Geçen süre zarfında birkaç işte çalışan Sermest neticede imam olmuş, evlenmiş ve Nakşibendi bir şeyhe

biat ederek sufi olmuştu. Değişen hayatını gözlemlemek için bir dağ köyündeki genç şeyhini ziyaret etme teklifini kabul ettiğim Sermest, şeyhine sırtını dönmek için dizleri üstünde geri geri giden, yaşıtı olan şeyhin ellerini öperken büyük bir huzur hissettiğini söyleyen bir ‘adanmışa’ dönüşmüştü. Şeyhine biat etmem için incelikle dile getirilmiş ısrarları karşısında ne yapacağımı bilemediğim Sermest’e huzurlu olup olmadığını sordum. Sonunda hakikati bulduğunu söyleyen Sermest, başlığın girişinde alıntılanan Mevlana hikayesini anlattı. Gözlemlerime göre Sermest, geçmişe kıyasla oldukça mutluydu.

Sermest’in şeyhini ziyaret ettiğimiz günün akşamında nihayet oturup geçmişi ve Hizbullah’ı konuşmaya başladığımızda Sermest’in ilk sözcükleri şu oldu.

“Öncelikle şunu söyleyeyim sana. Bugün bu konunun açılmış olması hala beni rahatsız eden bir şey. Hala da yani bu olumsuzluğu üstümden atmış değilim ve bunu üstümden atmak için hala uğraşıyorum.”

Sermest’in yaşam hikayesi analizi diğer profillerle birlikte ilerleyen başlıklarda değerlendirilecektir.

1.1.2. Zindan ve Medrese: Yusuf’un Hikayesi

Yusuf, pek çok akranı gibi henüz 16 yaşında Hizbullah’a katılır. Kendi tabiriyle o günden şimdiye kadar kendini ‘bu cemaatin’ bir ferdi olarak görmektedir. Gençlik döneminde cami dersleriyle başladığı Hizbullah serüveni, üniversite yıllarında da devam eder. Bu dönemde Hizbullah’ın üniversite evlerinde faaliyet gösterir. Hizbullah’ın Menzil grubuyla ‘karşılaştığı’ dönemde, bu karşılaşmaların birebir tanığıdır. Tanıdığım diğer Hizbullah mensuplarına göre eğitim seviyesi daha yüksek olan Yusuf, saha araştırmamızın bir kısmında bize rehberlik etmiş, bazı görüşmelerin yapılmasına aracılık etmiş ve Hizbullah’a dair detaylı sohbetlerimizde bize yardımcı olmuştur.

Yusuf üniversite eğitimi sürecinde Hizbullah bağlantılı faaliyetler nedeniyle birkaç defa göz altına alınır ama herhangi bir ceza almaz. Mezuniyetinden bir süre sonra ise tutuklanır ve birkaç yıl ceza alır. Hizbullah’ın cezaevi yapılanması ve koşullarına dair anlattıklarımız, büyük oranda Yusuf ile birlikte Kamuran’ın anlatılarına dayanmaktadır. Bu anlatıların belli oranlarda taban tabana zıt olması, biri

hala Hizbullah mensubu, diğeri cezaevine girmeden birkaç yıl önce Hizbullah'tan ayrılmış iki kişinin gözlem ve duygularını yansıtmaktadır.

Yusuf'la Hizbullah hakkındaki ilk uzun diyalogumuz 23 Mayıs 2014 tarihinde, evimde gerçekleşti. Yusuf, ne konuşacağını mütalaa ettiği izlenimi edindiğim konuşmasına, 'İnsan hata yapar' diye başladı. Bireysel hataların bir kurum ve cemaate mal edilemeyeceğini, peygamberin etrafındaki sahabenin dahi hata yaptığını ama bunların İslam'a mal edilmediğini söyledi.

Yusuf'a göre Hizbullah adına ne yapıldıysa Allah rızası gözetilerek yapılmıştı. Konuşmasında İslam tarihi ve İslami literatürden geniş ve açıklayıcı referanslar veren Yusuf'a göre, Allah rızası gözetilerek yapılan ama isabet edilemeyen eylemler için dini bir sorumluluk bulunmamaktadır. İslam'da içtihatla isabet edenin iki, edemeyenin ise bir sevap aldığı bir hadisi referans gösteren Yusuf, geçmişteki şiddet olaylarının tamamen bir savunma refleksiyle gerçekleştiğini iddia etmektedir. Ona göre Hizbullah, devlet, PKK ve 'Rabitacılar' tarafından üçlü bir kuşatma altına alınmış ama buna rağmen Hizbullah toplu bir öldürme olayına karışmamış, öldürdüğü herkesi soruşturup 'katil ve suçlu' olduklarına emin olduktan sonra öldürmüştür.

Yusuf bunları anlattığı sırada, odada konuşmamıza izin vermeyen kedilerimi başka odaya götürme ihtiyacı hissettim ama kediler bundan memnun olmadıkları için ellerimi tırmalayıp kanattılar. Bunun üzerine Yusuf, kedilerin beni tanıdığını, onlara yemek ve su verenin ben olduğumu bildiklerini ama buna rağmen rahatsız edildikleri için beni tırmalayabildiklerini söyledi. Ona göre Hizbullah, tıpkı benim kedilerim gibi köşeye sıkıştırıldığı için şiddet eylemlerine başvurmuş ve bedel ödemişti.

Birkaç saati bulan uzun görüşmemiz sona ererken görüşmecime çalışmamda kullanmak üzere tercih ettiği bir kod isim olup olmadığını sormuştum. Sessizce 'Yusuf' demişti. Yusuf'un taşralı bir esnaf ailesinde başlayan, cezaevinde fiziki ve sembolik işkenceyle devam eden ama ortalamanın üstü bir eğitimle iyi bir noktada tamamlanan serüvenini ister istemez, Yusuf peygamberin baba ocağında başlayan, Mısır'ın köle pazarları ve zindanlarında devam edip devletin zirvesinde noktalanan yaşamına benzetmiştim.

1.1.3. Öfke, Sükunet ve Şaşkınlık: Musab, Kamuran, Azad ve Ahmet'in Hikayeleri

Musab, tanıdığım en farklı ve şiddet olaylarına karıştığını açıkça ifade eden eski bir Hizbullah mensubudur. Pek çok kişi gibi o da 1990larda, henüz bir lise öğrencisiyken Hizbullah'a katılır. Hizbullah öncesinde, Hizbullah'la ilgisi olmayan bazı siyasi meseleler nedeniyle birkaç liseden atılır veya ayrılır. Nihayet lise eğitimini tamamladığı yerde Hizbullah'la tanışır ve yıllarca cami faaliyetleri içinde yer alır.

Yaptığım görüşmelerin önemli bir kısmında görüşmeciler, sessiz, mütevazı ve içe dönüktü. Çoğu zaman kendi tecrübelerini konuşmaktan hoşlanmazlardı. Kendi tecrübeleri hakkında konuşmak yerine muhayyel bir dinleyici kitlesine, bazı ithamlara cevap verir gibi konuşan bu kişilerin konuşmalarının büyük kısmında, devlete ve PKK'ye belirgin oranda bir kızgınlığın emarelerini okumak mümkündü. Bu kızgınlık, medyanın Hizbullah hakkında 'oluşturduğu imaj' konuşulurken de gözlemlenebiliyordu. Ama söz konusu kendi tecrübeleri ve Hizbullah geçmişleri olduğunda nispeten sessizleşir, ayrılmış olanlar eleştirilerini bir kırgınlık ve sessiz konuşma eşliğinde dile getirirlerdi. Bu profilin tek istisnası ise Musab'tı. Beykoz Operasyonu olarak tanımlanan ve Hizbullah'ın lideri Hüseyin Velioğlu'nun öldürüldüğü 17 Ocak 2000'den sonra Velioğlu'nun intikamını almak için arkadaşları arasında intikam yeminleri eden Musab, bir süre sonra sorularına cevap bulamadığı ve hesabının nasıl verileceği konusunda doyurucu bir açıklama alamadığı için Hizbullah'tan ayrılır.

Diğer eski Hizbullah üyelerinin aksine ayrılığını sofistike ve nispeten yapısal eleştirilerle dile getirmek yerine Musab, gizlemeye ihtiyaç duymadığı bir kızgınlıkla konuşmaktaydı. Bu kızgınlık, bana lise yıllarında Musab kod ismini kullanan ve birkaç defa şiddetine maruz kaldığım imam hatip öğrencisini hatırlatmıştı ve görüşmecim için Musab kod ismini kullanmayı uygun bulmuştum. İmam – Hatip lisesinin parasız yatılı bölümünde kalan öğrencilerden biri olarak, çevremi kuşatan Hizbullah mensuplarının gizli kalması gereken kod isimlerini, ciddiye alınmayan ve çoğunlukla öfke duyulan 'azınlıktan' biri olarak ben ve diğer öğrencilerin önünde kullanmaktan çekinmediği bir ortamda birkaç yıl geçirmiş olmam, zihnimde belirgin bir Musab imajı yaratmıştır.

Musab'ın aksine Kamuran, tanıdığım en düşük tonda konuşan kişilerden biridir. Hizbullah'a 16 – 17 yaşlarında katılan Kamuran, 2000li yılların ilk yarısında

Hizbullah'tan ayrılana kadar, cami faaliyetleri içerisinde bulunmuştur. Birkaç defa göz altına alınan ve 1990larda başlayan bir soruşturma nedeniyle 2000li yıllarda birkaç yıl cezaevinde kalan Kamuran, burada bazı Hizbullah mensuplarının yaptığı gibi ikinci üniversiteyi bitirmiştir. İslamcılık, toplumsal meseleler ve felsefe alanında ciddi okumaları olduğunu gözlemlediğim Kamuran, kişisel tecrübeleri yerine yapısal meselelerde konuşmayı tercih etmiş ve Hizbullah'tan kopuşunu bu yapısal eleştirilere dayandırmıştır. Kişisel meselelere dair konuşmalar ise Kamuran'ın hiç rahat hissetmediği, konuşmaktan özellikle kaçındığı bir olgu olarak görüşmelerimizin ana temalarından birini teşkil etmiştir. Bununla birlikte Kamuran'ın kişisel hikayesi ile ilgili verdiği sınırlı orandaki bilgi çalışma için önemli bir değerlendirme imkanı oluşturmuştur.

İlkokul birinci sınıfta okulu terk eden ve bir akrabasının namaz kılmayı öğretip, Kur'an öğrenmesi için Hizbullah'ın cami dersleriyle tanıştırdığı Azad, 2000li yılların başına kadar Hizbullah'ın cami faaliyetleri içerisinde bulunur. Formel bir eğitim almamakla birlikte, Hizbullah'ın cami ve ev faaliyetleri sürecinde okuma yazmayı öğrenen ve İslamcılık alanında Türkçe literatürün önemli bir kısmını okuyan Azad için Hizbullah sadece bir örgüt değil, kendini var ettiği bir eğitim yuvası ve sosyal ağıdır. Hizbullah üyesi olduğu dönemde, yaşı henüz 15 olmasına rağmen ailesi başka bir şehre taşınırken onlara eşlik etmemiş ve Hizbullah'ın 'tavsiye ettiği' şekilde Hizbullah evlerinde kalmayı tercih etmiştir. Kürt meselesi ve Kürtlerle ilgili konularda konuşmaktan çekinmeyen görüşmecime, tercih ettiği bir kod isim olup olmadığını sorduğumda 'Kürtçe bir isim olmasını tercih ettiğini' ifade etmiştir.

Yaş itibarıyla diğerlerinden büyük olan Ahmet, Hizbullah'ın önemli aşamalarına, bazen mağdur pozisyonunda muhatabı olarak tanıklık eden ama Hizbullah üyeliği oldukça kısa süren görüşmecilerdendir. Hizbullah'ın tehditlerine maruz kaldığı için yıllarca zorluk yaşayan Ahmet'e oldukça uzun ve bilgilendirici olan görüşmemizin sonunda, yaşadığı sıkıntılar nedeniyle Hizbullah'ı affedip affetmediğini sormuştum. Bana '*Lê ev dosya li vê dinyayê nayê vekirin. Piştî çavên X û piştî yê bi hezaran... Heta em nekevin hizûra xwedê ev dosya nayê vekirin*¹¹⁷' demişti.

¹¹⁷ Bu dosya bu dünyada açılmaz. X'in gözlerinin ardından ve binlerce kişi ardından, biz Allah'ın huzuruna çıkana kadar bu dosya açılmayacak.

1.1.4. İsmail ve Bıçak: Cemaatin Oğulları

Yukarıdaki profiller yapılan görüşmelerin bir kısmı olmakla birlikte, temsil edici özelliğe sahip olan başlıca hikayeler olarak seçilmiştir. Görüşmelerimizin hiçbiri, bilebildiğimiz kadarıyla, ‘cemaatin oğulları’ olarak tasvir edilen Hizbullah’ın askeri kanadından biriyle olmamıştır. Bununla birlikte bazı görüşmecilerimize askeri kanattan birini tanıyıp tanımadıklarını sorduğumuzda cevap çoğunlukla menfi olmuştur. Buna rağmen görüşmecilerin askeri kanattan kişiler hakkında konuşmak istemediği izlenimi edindiğimizi söylemeliyiz. Zira pek çok kişi ‘tanımadığı’ bu kişiler hakkında belli oranda bir fikir sahibidir. Örneğin Aziz’e göre bu kişiler özel olarak seçilmektedir. Hizbullah’ın otoritesini sorgulamayacak, denileni yapacak kişilerdir¹¹⁸. Sorduğumuz sorulardan bir diğeri de ‘görüşmecinin kendisi ile askeri kanattan biri arasında nasıl bir fark olduğunu’ düşündüğüdür. Çoğunlukla cevaplar, görüşmecilerin kendilerini daha eğitilmiş ve ailenin dini bilinci açısından daha şanslı olarak değerlendirdiğidir. Onlara göre askeri kanattan olan kişilerin önemli bir kısmı, eğitimsiz ailelerden gelmekte, dini bilgi açısından yetersiz kişilerden oluşmaktadır. Bu durumun özellikle ilk zamanlarda bu şekilde geliştiği ama Hizbullah büyüdükçe oldukça eğitilmiş kişilerin de askeri kanadın faaliyetlerine dahil olduğu ifade edilmiştir. Askeri kanattan kayda değer kişileri tanıyanlar ise cezaevinde kalan Yusuf ve Kamuran’dır. Kendini ‘hala cemaat ferdi’ olarak tanımlayan Yusuf’a göre cezaevi ortamı, bir sonraki bölümde roman anlatılarının tasvir ettiği şekliyle oldukça sistematik ve disiplinlidir. Yusuf’un aksine Kamuran ise cezaevlerinde ciddi bir moral bozukluğunun varlığından, uzun süreli ceza alanlarda gözle görülür bir psikolojik çöküntüden ve şizofreniden bahsetmektedir. Ömür boyu ceza alan bir Hizbullah üyesine bir görüşmecimiz tarafından sorulan bir soruda bu kişi, ailesinin kendisini terk ettiğini, cezaevinde olduğunu, bir ümidi kalmadığını ve cemaatten başka tutunacak bir dalı kalmadığı ifade etmiştir. Bir başka görüşmede ise görüşmecimiz, ‘durumu hassas olanlar’ olarak tanımladığı askeri kanattan bu kişilerin, kimi zaman aylarca, hatta yıllarca aynı evden veya odadan çıkmadığını, yakalanma durumunda birçok kişinin mağduriyetine yol açabilecekleri için bu ‘fedakarlığı’ yapmak zorunda olduklarını söylemiştir. Görüşmecimiz kişisel olarak tanıdığı ve üç yıl boyunca aynı evden çıkmayan birinin varlığından bahsetmiştir. Ona göre kimi zaman perdeler bile güvenlik gerekçesiyle açılmaz ve bu kişilerin temel yaşamsal ihtiyaçları bir iki kişi tarafından yoğun güvenlik tedbirleri altında

¹¹⁸ Aziz’le kişisel görüşme, 20.07.2013.

giderilmiş. Bu kişilerin gündelik hayatları ise tamamen Hizbullah'ın kontrolündedir ve Hizbullah'ın rızası her şeyin önündedir. Bir görüşmecimizin anlattığına göre otuz kişiyi vuran askeri kanattan birine pişman olup olmadığı sorulduğunda bu kişi *'hayır, biz dava için yaptık. Cemaat istedi, ben de yaptım. Bir daha olsa yine yaparım'* demiştir. Bu anlatının aksine Kamuran, askeri kanattan kişilerin çok büyük çoğunluğunun pişmanlığını dile getirdiğini ifade etmiştir.

Gündelik hayatta nereye gidecekleri, ne yapacakları, bir 'eylemden' sonra nerede saklanacakları Hizbullah tarafından belirlenmekte olan bu kişiler, 'güvenlik' gerekçesi ve açığa çıkma korkusu nedeniyle diğer Hizbullah üyeleriyle karşı karşıya getirilmemektedir. Ailevi bir neden veya bir ziyaret nedeniyle yapılması elzem bir yolculuk dahi katı bir hiyerarşik silsile içinde izne tabidir ve tüm davranışlarda güvenlik kaygısı ön plandadır. Bu kişilerin karşılarına çıkan herhangi birinin polis, ajan veya PKK'li olma şüphesi taşıdığı, bunun Hizbullah tarafından sıklıkla vurgulandığı ifade edilmiştir. Saha araştırmamız süresince askeri kanattan biriyle herhangi bir iletişimimizin olmayışı nedeniyle, askeri kanatta yer alan kişilerin sosyal profillerine dair net bir şey söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte anlatılanlardan yola çıkarak bu kişilerin İbrahim peygamberin oğlu İsmail'i tanrıya kurban etme hikayesinde olduğu gibi ciddi bir 'fedakarlıkta bulundukları' aşıkardır.

1.2. Hizbullah Üyelerinde Gündelik Yaşam Pratikleri ve Aile

"You are what you do!"¹¹⁹

[C. G. Jung]

Hizbullah üyeleri için gündelik yaşam pratiklerinin Hizbullah, Birey ve Gündelik Yaşam kategorisi altında müstakil bir konsept olarak belirlenmesinin nedeni görüşmelerde ortaya çıkan 'idealist' anlatıların, gündelik yaşamda nasıl pratize edildiğine dair bir karşılaştırma yapma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Bu kategorinin belirginleşmesinde Jung'un alıntılanan sözünde vurgulandığı gibi 'gündelik yaşam pratiklerine' dair sorulan soruların etkisi de bulunmaktadır.

Cami faaliyetlerinin merkezde olduğu dönemde aşağıda değerlendirilen pratikler, gündelik yaşamın vazgeçilmez unsurlarındandır. Örneğin belli bir gruptan,

¹¹⁹ Ne yapıyorsan o'sun!

camiden veya camilerden sorumlu olan Hizbullah mensupları, camide Kur'an, İslam tarihi gibi derslerin verilmesi gibi faaliyetlerin daha ötesinde bazı sorumluluklara sahiptir. Derse gelmeyen kişilerin takibi, bir sorunları olup olmadığının öğrenilmesi, sorunlarının çözülmesi, bu kişilerin gelişimlerinin takip edilmesi, aile ve sosyal ilişkilerinin gözlemlenmesi, cami etrafında bulunan işyerleri ve evlerde bulunan kişilerin gözlemlenmesi ve tüm faaliyetlerin haftalık olarak üst birimlere raporlanması bu sorumlulukların sadece bir kısmını oluşturmaktadır. Bu sorumlulukların yanı sıra, periyodik toplantılara katılıp direktiflerin alınması, Hizbullah'ın cami derslerinin aksine 'cemaat işlerinin' konuşulduğu, dini ve ideolojik eğitimin alındığı, güvenlikle ilgili durumların değerlendirildiği ve bir tehlike durumunda nasıl davranılması gerektiğinin uygulamalı olarak öğretildiği gündelik yaşam pratiklerinden de bahsedilebilir.

Aynı pratikler ve sorumluluklar, okul yapılanması içinde bulunan kişiler için de geçerlidir. Okulda bulunan Hizbullah üyeleri için de Hizbullah terminolojisinde 'alaka'¹²⁰ denilen kişilerle ilgilenmek ana sorumluluklardandır. Camilerdeki gibi düzenli bir öğretme – öğrenme hiyerarşisinin olmadığı okullarda temel sorumluluk 'alakanın' tüm sorunlarıyla ilgilenmek ve elden geldiğince onu yeni 'Hizbullahi' çevresinden başka bir sosyal ilişkisi kalmayacak şekilde soyutlamaktır. Belli bir süreden sonra hazır olduğuna inanılan bu kişilere 'davet' yapılmakta ve kabul etmeleri durumunda kendilerinden özgeçmiş ve 'son altı ay içinde çekilmiş' bir fotoğraf talep edilmektedir.

Son altı ay içinde çekilmiş fotoğraf talebinin gerçek olup olmadığı ve gerçekse illegal bir örgüt içerisindeki bürokrasinin ironik taraflarını bir tarafa bırakacak olursak Hizbullah, mensuplarını ve onları çevreleyen sosyal yaşamı yakından kontrol eden bir yapıdadır. Hizbullah, bu özgeçmişte kişinin yaşam hikayesi, ailesi ve çevresi hakkında detaylı bilgiler, ailesi ve akrabalarının politik görüşleri gibi pek çok ayrıntıyı talep etmiştir. Bunun yanı sıra pelür kağıda haftalık periyodlarla yazılan ve Hizbullah mensubunun çevresinde ne olup bitiyorsa anlatmasının beklendiği raporlar, gündelik yaşamın önemli bir rutindir. Dikkatle değerlendirilen bu raporlardan bilgi eksikliği gibi gerekçelerle zayıf bulunanlar ise, raporu tutan kişiye iade edilip tamamlanması talep edilmektedir. Rutin raporların yanı sıra 'ihtiyaç duyulduğunda' bazı kişi ve

¹²⁰ Türkçe'ye ilişki olarak çevrilebilecek bu kelime, Kur'an'da Muminun suresi 14. ayette insanın ana rahminde geçirdiği süreçler anlatılırken embriyo kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Alaka kelimesinin Hizbullah tarafından hangi anlamda kullanıldığı bilinmemektedir.

olaylara dair ek raporlar talep edilmiştir. İhtiyaçtan kasıt ise, hakkında istihbarat yürütülen kişiye dair kapsamlı bilgi talebidir. Musab’a rapor yazıp yazmadığını sorduğumuzda;

“Musab – Yazıyorduk, bize sorulan şeyleri, dikkatimizi çeken şeyleri... ta oturduğumuz konutlara kadar. Ondan sonra caminin bulunduğu bina çevresi... Hatta bir bakkal vardı. X’liyidiler. Çocuğun ismi Mervan’dı. Mervan ismi normalde kolay kolay Sünni şeyde görülmez yani. Öyle zannediyorum Alevi olsa gerek¹²¹. Çocuğun bir tanesinin ismi Nazım’dı. Onlarla ilişkim iyiydi. Çay içerdik, muhabbet ederdim. Şey bile derdim, hani karşı karşıya gelirsek tanımam sizi, siz de beni tanımayın diye. Onun dışında eleştirildiğim oldu. Cemaatten kulağımı çektiler.

Mehmet Kurt – Genelde nasıl bilgilerdi?

Musab – Yani onların fikirlerine dair, ne olduklarına dair, bize bakışlarıyla ilgili. Çok sallamazdım. Hani detaylı bilgi vermezdim.¹²²”

Şüphe duyulan herkes hakkında bilgi talep edilmesi ve Hizbullah mensubu herkesin raporlar yoluyla bir istihbarat elemanı gibi kullanılması, Hizbullah’ın 2000 öncesi yapısında rutin bir uygulamadır. Beykoz Operasyonu sonrasında örgüt arşivinin ele geçirilmiş olması ve Hizbullah’ın illegal bir örgüt olarak dağılma sürecine girmesi bu uygulamanın bitirilmesine neden olmuştur. Hizbullah’ın yeniden toparlandığı 2003 sonrasında ise legal faaliyetler ağırlıkta olduğu için bu uygulamaya başvurulmadığı tahmin edilmektedir.

Hizbullah’ta gündelik yaşamın önemli unsurlarından biri de güvenlik ve gizlilik. Güvenliğin had safhada gözetildiği Hizbullah’ta, tüm mensuplarının devamlı dikkatli olmaları talep edilmekte, takip edilip edilmediklerine dair kontrol etmeleri istenmekte ve bu konular gündelik yaşamda uygulamalı olarak öğretilmektedir. Örneğin gidilecek bir evin güvenli olup olmadığını kontrol etmek için pencereye bir saksı koyma, arkadan takip eden varsa görebilmek için sokağı geniş alma, bir başka Hizbullah elemanı ile dışarıda bir yerde görüşülecekse oraya vaktinde gidip görüşülecek kişi bulunamayınca belli periyotlarla birkaç defa daha kontrol etme ve belli bir süre sonra bu kişinin gelmediği tespit edildiğinde sorumlulara haber verip, bu

¹²¹ Musab’ın Mervan isminin Sünniler tarafından tercih edilmediği ama Aleviler arasında yaygın olduğu cümlesi, gerçeklikle taban tabana zıttır. Zira Kerbela olayında Hz. Hüseyin’in öldürülmesinden sorumlu olan kişinin adı Mervan’dır. Bu nedenle Aleviler arasında Mervan ismine rastlamak mümkün değildir. Bununla birlikte Sünniler arasında da yaygın olmayan bu isim, farklı bir isim olması nedeniyle Musab tarafından Alevi ismi olarak düşünülmüş olabilir.

¹²² Musab’la kişisel görüşme, 24.01.2014.

kişinin yakalandığı varsayılarak bildiği evlerin boşaltılması veya evdeki Hizbullah materyallerinin yok edilmesi bu önlemlerin sadece bir kaçıdır. Gözaltına alınma, sorgulanma veya tutuklanma gibi bir durumun gelişmesi durumunda bu kişinin bildiği tüm evler boşaltılır ve ilişki içerisinde olduğu Hizbullah elemanları, ne kadar süreceği belli olmayan bir saklanma sürecine girer. Sorgulanan Hizbullah mensubu içinse konuşmamak, arkadaşlarını ve grubunu ele vermemek asıl amaçtır. Bu nedenle her Hizbullah elemanının sorguya çekilmesi durumunda sorumlusuna dair vereceği sahte bir eşkâl vardır. Hizbullah'tan ayrılmasının üzerinden ondan fazla zaman geçmesine rağmen Azad, polise verilmek üzere tüm detaylarına çalıştığı sahte eşkâli bir çırpıda saymıştır. Son olarak bu tedbirlerin özellikle 1999 ve sonrasında artan polis operasyonları neticesinde hayati önem kazandığı ve yıllarca çalışılan bu bilgilerin, Hizbullah mensuplarının polisten saklanması ve kaçış sürecinde oldukça etkili olduğu söylenebilir.

Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere güvenlik ve gizlilik Hizbullah üyelerinin gündelik yaşamlarında hayati öneme sahiptir. Hizbullah elemanları, tanıştıkları en sıradan kişinin dahi PKK'li, güvenlik görevlisi, JİTEM elemanı ve istihbaratçı olabileceği konusunda sıklıkla uyarılmış, neticede Hizbullah yapısı içerisindeki sorumlular dışında hiç kimseye güvenmemeyi öğrenmişlerdir. Bunun yarattığı psikolojik rahatsızlık ve teyakkuz halinin, Hizbullah mensuplarında nasıl bir korku ve şüphe hali yarattığı tahmin edilebilir. Adeta sorgu durumunda polise verilmek üzere tasarlanan sahte profil, adeta Hizbullah elemanının gündelik hayatını kontrol eden bir otoriteye dönüşmüştür. Yarattığı psikolojik teyakkuz göz önünde bulundurulduğunda bu profilin, gerçek bir karakterden çok da farklı olmadığını, hatta daha etkili olabileceği öne sürülebilir. Bu eşkâlin Azad'ın zihninde capcanlı durması ve Azad'ın hala gayri ihtiyari bir şekilde sokakları geniş bir açıyla döndüğünü ve arkasını kontrol ettiğini söylemesi bu iddiayı güçlendirmektedir. Nitekim Azad'la buluşmamızda da benzer bir durum tekrar etmiş, görüşme saati ve yeri Azad tarafından iki defa değiştirildikten sonra sokağa bakan ve birkaç çıkış noktası bulunan bir çay evi tercih edilmiştir. Azad'la görüşmemiz boyunca tüm hareketlerimiz, dikkatli bir gözlemci olduğunu fark ettiğim Azad tarafından kontrol edilmiştir.

Tüm korunma çabalarıyla birlikte 1990larda bir Hizbullah mensubunu tanımak zor değildir. Birlikte yaşamının yarattığı aidiyet duygusunun sonucu olan ortak bir estetik duygusu ve dini hassasiyetler nedeniyle şalvar tipi veya bol pantolonlar giyen,

işi elveriyorsa sakallı¹²³, namaz kılarken ağırlığını bir ayağının üstüne verip ellerini göbeği yerine kalbinin altında bağlayan bu ortak tutum, ayırt edici bir özellik olarak Hizbullah mensuplarından gözlemlenebilmekteydi. Kadınlar içinse bu ortak dini algılayış ve estetik kendisini siyah çarşaf veya geniş siyah pardösü şeklinde göstermektedir. Bununla birlikte tüm siyah çarşaf giyenlerin Hizbullah mensubu olduğu yanlışlığına kapılmak yanıltıcıdır. Yaptığımız gözlem ve görüşmelerde orta ve üstü yaş grubundaki kadınların güneydoğunun bazı yerlerinde geleneksel olarak siyah çarşaf giydiği ortaya çıkmış, gençler arasında ise Hizbullah veya başka bir İslamcı gruba aidiyet nedeniyle siyah çarşafın tercih edildiği ifade edilmiştir¹²⁴.

Hizbullah mensuplarının aile yaşamı da gündelik yaşamın analizinin bir parçası olarak oldukça değerli bilgiler sunmaktadır. Bu noktada bireysel olarak Hizbullah üyesi olanlar ile aile olarak Hizbullah mensubu olanlar arasında bir farkın olduğu vurgulanmalıdır. Bireysel olarak Hizbullah mensubu olan kişiler, büyük oranda aileleriyle psikolojik gerilimler yaşamakta ve hatta kimi zaman fiili şiddete maruz kalmaktadır. Bunun en önemli örneklerinden biri, Hizbullah üyesi olduğu için PKK'li olduğu iddia edilen babası tarafından 14 yaşındayken öldürülen Ali ile ilgili ezgidir. Hizbullah mensuplarının hatıralarında ve grup aidiyetlerinde önemli bir yer tutan albümlerden Şehitler Kervanı'nın yedincisinde Ali'nin hikayesi silah sesleri eşliğinde şu sözlerle tasvir edilmektedir.

Küçük Alim gelmedi bugün güllerim yaşlı

Kara gözlüm neredesin annenin gözü yaşlı

Bir başka baharda mı gülecek gözlerimiz

Bir baba mermisi mi görececek yüreğimiz

On dördünde gül yüzlüm yine bahar gelecek

Göreceksin şehadet ne müjdelere verecek

Can verdiğin toprakta kim bilir ne kadar gül

Nice Fuat, Hanifi, Aliler can verecek

¹²³ Sakalın pek çok nedenden dolayı uzatılabileceği ve sakallı birinin doğal olarak Hizbullah mensubu olarak kabul edilemeyeceği vurgulanmalıdır.

¹²⁴ Fethullah'la kişisel görüşme, 11.08.2013.

Bir başka baharda mı gülecek gözlerimiz

Bir baba mermisi mi görecek yüreğimiz

Senin derdin başkadır dilin dönmüyor Alim

Ellerim savaştadır öfkem dinmiyor Alim

Bir baba mermisiyle İslam için ölüme

Selam küçük şehidim lanet olsun zulüme

Bir başka baharda mı gülecek gözlerimiz

Bir baba mermisi mi görecek yüreğimiz¹²⁵

Ailelerle yaşanan gerginliklerin az bir kısmı bu denli trajik şekilde sonuçlanmakla birlikte, yaşanan gerilimin boyutları oldukça yaygındır. Ailelerin Hizbullah'a karşı oluş nedenleri arasında güvenlik endişeleri, politik nedenler ve Hizbullah'ın Şii bir örgüt olduğu inancı başı çekmektedir. Yaşanan gerilimler ve çatışmalar ise peygamber ve sahabenin hayatından verilen örneklerle meşrulaştırılmakta *'Bunlar İslam adına başımıza geliyor, direneceğiz, boyun eğmeyeceğiz. Hakka isyan varsa kula itaat yoktur. Dünyevi konularda annemizin, babamızın sözünü dinleyeceğiz ama cemaat ile ilgili konularda babamızdan izin almayacağız. Onun rızası bizim için önemli değil. Başımıza gelen sövgüler, dayaklar, hakaretler bize sevap olarak geri dönüyor¹²⁶*, denilmekte ve Müslüman olduğu için aileleriyle karşı karşıya gelen sahabeden Yasir'den, Ammar'dan ve Musab bin Umeyr'den örnekler verilmektedir.

Görüşmelerimiz esnasında ailelerinin rızası olmadığı için onları terk edip Hizbullah evlerinde yaşamaya başlayan pek çok kişinin varlığından haberdar olduk. Bu evler, bir kaç parça eşyayla döşenen, güvenlikle ilgili bir problem yaşandığında hemen tahliye edilebilecek ve çoğunlukla ara mahallelerde ve şehrin çeperlerinde yer alan yerlerdir. Bu evlere giriş ve çıkış, geniş güvenlik önlemleri altında olmaktadır. Yine komşularla ilişkilerin iyi tutulması ve bu yolla onlar hakkında bilgi sahibi olmak, güvenlik tedbirlerinden bir diğeridir.

¹²⁵ <http://www.youtube.com/watch?v=gOI9xGijSJg>, Erişim Tarihi: 15.06.2014.

¹²⁶ Dilgeş'le Kişisel Görüşme, 22.09.2013.

Dilgeş'in ifade ettiğine göre Hizbullah'a ailecek katılım oldukça azdır. Dilgeş'in gözlemlerinin 1990ların başına dair olması, durumun daha sonra değişmiş olabileceğini düşündürmektedir. Daha önce bahsi geçen Serbest ise Hizbullah'a ailesiyle birlikte katılmış kişilerdendir. Serbest'in verdiği bilgilere göre tipik bir Hizbullah ailesi, her zaman herhangi bir Hizbullah mensubunun kalmak veya saklanmak için gelebileceği, kimi zaman evdeki sayının 20 – 30'u bulabildiği evlerdir. Bu evlerde güvenlik soruşturmalarının yoğunluk kazandığı veya şiddet olaylarının arttığı hassas dönemlerde nöbet tutulmakta ve evin etrafındaki gündelik hayat dikkatle kontrol edilmektedir. Nitekim Mehmet Baran'ın yazdığı Yaşanmışların Hikayesi kitabında da güvenlik gerekçesiyle nöbet tutma ritüelleri anlatılmaktadır (2007). Ailenin tümü Hizbullah'a üye olsa bile, güvenlik ve gizlilik gerekçesiyle hiç kimse diğer aile fertleriyle Hizbullah'a dair konuşmamaktadır. Bu anlamda örgüt faaliyetleri açısından sorumluluk duyulan kişi, Hizbullah içinde konumu ne olursa olsun ailenin bir başka ferdi değil, kişinin kendi sorumlusudur ve kimi durumlarda ailede her fert başka bir sorumluya bağlı olarak çalışabilmektedir. Öyle ki bir Hizbullah mensubundan kardeşi veya bir başka aile ferdi hakkında rapor istenebilmekte veya kimi zaman kişi, kardeşi hakkında ajan veya muhbir olma şüphesiyle raporlar yazmaktadır. Bu raporlar gizlilik ve önemlerine göre şehir sorumlularına gönderilebileceği gibi, iyice katlanıp küçültülen kağıdın üzerine cemaati ifade etmek için C harfi yazıldığında doğrudan Hizbullah yönetimine gitmekte ve verilen cevap aynı kanallarla geri dönmektedir. Bu rapor ve yazışmaların yetkili olmayan biri tarafından okunması yasaktır ve mesaj okunduktan sonra güvenlik gerekçesiyle yok edilmek zorundadır.

Hizbullah ailesinin bir diğer özelliği ise, takibat durumlarında doğal bir saklanma mekanı sunmasıdır. Hizbullah evine sığınan Hizbullah üyesi, evin baskına uğraması durumunda ailenin bir akrabası gibi davranmakta ve tercihen önceden hazırlanmış bir senaryoya göre hareket edilmektedir.

Görüşmelerde ortaya çıktığı gibi bir Hizbullah üyesinin gündelik hayatı katı bir hiyerarşi, görev bölümü ve güvenlik kaygısının merkezde olduğu bir şekilde devam etmektedir. Bu güvenlik ve gizlilik uygulamasının sınırları diğer aile fertleriyle bir şey paylaşmaktan, kendi kardeşini raporlamaya kadar yoğun bir otokontrol biçimine dönüşmekte ve kişinin dışarıdan bir kontrol olmaksızın Hizbullah prensiplerine uyması sonucuna yol açmaktadır. Bu anlamda Hizbullah'ın katı bir örgüt hiyerarşisine sahip

olduğu ve küçük, gizli ve suç odaklı gruplarla ilgili sosyoloji literatürünün betimlediği bir yapı arz ettiği ifade edilebilir (Gastil, 1993; Boyd, 1991). ,

1.3. Hizbullah’tan Kopuş, Kopuş Biçimleri ve Kopuşun Travması

Hizbullah, birey ve gündelik yaşam kategorisi altında incelenen son konsept, Hizbullah mensuplarının Hizbullah’tan ayrılma süreçleridir. Hizbullah’tan kopuşun bireysel ve grupsal olarak iki şekilde gerçekleştiği ve her iki durumun farklı sonuçlar yarattığını tespit etmiş edilmiştir. Bireysel kopuşlar dönemsel olarak Beykoz Operasyonu öncesi ve sonrasında özellik ve sonuçları açısından farklılık arz etmektedir. Hizbullah içinde bulunulan konum da kopuşun biçimi ve sürecini etkileyen bir diğer faktördür. Bunları sırasıyla inceleyecek olursak karşımıza şu sonuçlar çıkmaktadır.

Bireysel kopuşlar bir anda gerçekleşmemekte, genellikle kopuş belli bir zaman dilimine yayılmaktadır. Örneğin Hizbullah’ta bir yıldan uzun bir süre geçiren Dilgeş, kopuşunun da bir yılı bulduğunu, zaman zaman Hizbullah üyeliği döneminde tanıştığı kişilerin ona neden Hizbullah’tan ayrıldığını sorduğunu ve geri dönmesi gerektiğini söylediklerini ifade etmektedir. Dilgeş’e göre kopuşun aşamalı gerçekleşmesi, kişisel güvenliğini korumak ve ‘bir anda tepki koyuyormuş gibi’ görünmemek içindir. 1990ların başında, henüz şiddet olayları başlangıç aşamasındayken şiddet olaylarından duyduğu rahatsızlık ve Hizbullah’ın PKK merkezli Kürtlük aleyhtarı söylemleri nedeniyle Hizbullah’tan ayrıldığını ifade eden Dilgeş, ayrılık sonrasında herhangi bir sorun yaşamamıştır. Dilgeş’in ayrılması, yapısal/eleştirel bir ayrılık olarak değerlendirilebilir.

Yapısal/eleştirel ayrılıklar Sermest’in kopuşunda da etkindir. Hizbullah içindeki bazı kişilerin samimiyetinden duyulan şüphe, yazdıkları raporların ilgililere iletilmemesi ama iletilmiş ve cevap verilmiş gibi yapılması, Sermest’in ilgilenmesi gereken ‘alakalarla’ ilgilenmemesi ve dünya klasikleri olarak bilinen romanlar gibi cemaatin tasvip etmediği kitaplar okuması nedeniyle eleştiri alması Sermest’in Hizbullah’tan kopuş sürecini başlatmıştır. Yine artan şiddet, Sermest’te ciddi şüpheler yaratmıştır. Sermest’in bu dönemi pişmanlıkla hatırladığı ve etkisinden kurtulamadığından, Sermest’in profili aktarılırken de bahsedilmiştir. Sermest’in kopuşu, Dilgeş’in kopuşuyla karşılaştırıldığında daha zor olmuştur. Zira Sermest’in ailesinin

büyük kısmı hala Hizbullah üyesidir ve ailesinin karşı çıkmasını da göze alan Serbest, Hizbullah'tan ayrılmıştır. Fakat bilmediği şey, ailenin Hizbullah'a katılmasına aracı olan abisi de Hizbullah'tan ayrılmıştır ama ayrılığını kimse bilmemektedir. Ağabeyi okul bitene kadar Hizbullah içinde faaliyetlerine devam ediyormuş gibi yapmaktadır. Aileden iki ferdin Hizbullah'tan ayrılmasına rağmen bunu birbirlerine söylememiş olması, ayrılışın güvenlik kaygılarıyla ne kadar iç içe olduğunu göstermektedir. Serbest Hizbullah'tan ayrılışını şu şekilde anlatmaktadır.

“X dedim, artık dedim bu iş beni sarmıyor. Bu işte yokum. Bak dedi, sen böyle bir şey yaparsan bizim için bitersin falan fistan. Benim için bitti dedim. Sonuçlarına katlanırsın dediler. Ben de elinizden geleni ardınıza koymayın dedim. Cuma günüydü. Çıktık. Pazartesi günü geldim, selam verdim, kimse (selamımı) almıyor. Ulan baktım okulda tanıdığım kimse yok, hiç kimse yok! (gülüyor). Hiç kimse yok, bir kişi bile yok. Ve selamımı almıyorlar. Bırak selam almamayı, yüzlerini çeviriyorlar. Yollarını değiştiriyorlar. Vay be! Bakıyorum böyle ciddi anlamda onlara emek verdiğim, onlar için uğraştığım... Baktım adamlar küs. Sanki hiç tanışmamışız. Çıktım dışarı sigara içtim. Hepsi tek başıma tabi! Kimseyi tanıımıyormuşum yani!

Kendimizi işin içinde gördük. Yani benim için lise ikiye kadar, herhalde onun dışında bir hayat yoktu. Merkez o. Arkadaşlar sipariş usulü, her şey sipariş usulü. Düşünsene ilk gün gittin, okulda orta birinden tut lise sona kadar senin arkadaşların var. Bir yönden avantaj ama dezavantajları da var. Hatırlıyorum ben lise ikiye kadar bir şarkı dinlemiş değilim. Şarkıyı bırak türkü bile dinlemişliğim yoktur. Aşık oldum, beş yıl boyunca aşık olduğumu kendimden bile gizledim. Aşık olduğum için davaya ihanet ettiğimi düşündüm. Büyük vicdan azabı çektim. Çünkü ısmarlama, her şey ısmarlama!

...

Ayrıldığımda okul da çalkalandı. Onlar böyle beklemiyordu. Onların kurduğu tüm alakalar fiyaskoyla sonuçlandı. Belli bir aşamaya getirdikleri kimseler bitti. Kimse de yanıma yanaşmıyor. E diğerleriyle de zaten hiçbir ilişkimiz olmadı neredeyse.

Sonra onlardan biri aleyhimde bir dedikodu çıkarmış. Sözde ben öğretmeni onların aleyhine kışkırtmışım. Sen ne saçmalıyorsun dedim. Baktım adam bana cephe almayı bırak, kanımı akıtmak için yol arıyor. Yok artık dedim. Sen kim oluyorsun, git senin sahibin gelsin terbiyesiz, dedim (Sinirleniyor). Neyse bizim X

bir daha sipariş gönderdi, dedi konuşalım. Şehir dışında bir yere gittik, konuştuk. Dedi yav sen bizim çocuklara şey yapıyorsun. Ben de dedim senin cemaatinden ayrıldım, İslam'dan ayrılmadım. Kimsin, nesen? Ben size karışmıyorum, siz de bana karışmayın dedim. Ben sizin aleyhinize zerre kadar bir şey yapmam, yaptırmam da dedim. Siz beni tanımamışsınız dedim. Vallah dedi, ben bilmiyorum ama ayağını yorganına göre uzat! Ben de dedim elinden ne geliyorsa yap dedim. Bazı ayaklar yorganlardan uzak olur. Dedi, sen bilirsin.

Gittim. Artık okul da sıkmaya başladı. Onları ciddiye de almıyordum. Çünkü hangisinin ne mal olduğunu biliyordum.

...

Ondan sonra neyse okulda iyice sıkmaya başladı. Sonra XX geldi. Sen geldin. Sen şiir yazıyormuşsun falan. Onun için gelmiştin. Biz de seni takmamıştık!

Mehmet Kurt – Niye takmamıştınız? (gülüyor)

Sermest – Bizim derdimiz başımızdan aşkın. Sen şiir diyorsun! Proje yapıyoruz, kaçacak. Artık okul okumayacak, yeter! Okumanın da cazip bir tarafı kalmadı. Neyse okulu bıraktık gittik.

Mehmet Kurt – Nereye gidiyordunuz?

Sermest – Niye Malatya, bilmiyorum. Malatya'ya gittim.

Mehmet Kurt – Nasıl gittin?

Sermest – Biletimi kestim, gittim. Akşam eve gideceğim diye gittim, oraya gittim. Aaa! (şaşıyor) o çok önemli, biz milleti dolandırdık. Para meselesi. Biz milleti dolandırdık. Dedik okul gazetesi çıkaracak, dergi çıkaracak.

Mehmet Kurt – Şiir de yazıyorsun!

Sermest – Şiir de yazıyoruz (gülüyor). Neyse o öğretmenden bu kadar, şu öğretmenden bu kadar... Birçok kişi vardı. Bir kaç esnaf vardı, onlara da söyledik. Onlar da destek verdiler. Ondan sonra dedik artık paramız var, gidelim!

Mehmet Kurt – Planı bilinçli yaptınız yani!

Sermest – bilinçli canım! (gülüyor)

Mehmet Kurt – X niye kaçıyor seninle bu arada?

Sermest – Canımız sıkılmış yav! Değişiklik yapacağız. X sen git dedi, ben sonra geleceğim dedi. Sonra ben gittim, Malatya'da bir gün kaldım. Baktım bir şey yok. Antalya Kemer'de iş var dediler. Kalktım Antalya'ya gittim. Hayatımda ilk

defa denizi gördüm. Denizin suyunu tattım, tuzlu olduğunu anladım. Dedim tüh kahretsin, bu su içilmiyor!

Mehmet Kurt – Bu kadar su ve içilmiyor ha!

Sermest – Evet, çok saçma gelmişti bana (gülüyor). Yani dünyayı görmemişiz. Sonra gittim, Kemer gibi bir yere, tatil yerine düşmüşüm. Ulan çalışıyoruz, hiçbir iman, hiçbir izan yok millette. Hiç utanma yok, tamam mı? Bakıyorum, afallamışım, böyle yolun ortasında çıkarıyor pantolonunu. Hiç utanma yok! Turist harbiden gavurmuş dedim. Neyse bir ay kadar kaldım, sonra abim geldi beni okula geri getirdi. Bir daha gittik okula. Bu sefer bahane bulmamız lazım. Sıkıldık, kaçtık diyemeyiz. Bu sefer ihaleyi Hizbullah’a yıktım. Onlar yaptı dedim. Abim hepsini fırçaladı. Dedi bu okula gelecek dedi. Eğer buna bir şey olursa sizi yakarım dedi. Siz kim oluyorsunuz, dedi. Daha dünkü çocuksunuz, dedi.”

Sermest’in anlatısında Hizbullah aidiyetinin ne denli güçlü olduğu ve ayrılıktan sonra kendisine uygulanan sosyal dışlamanın boyutları dikkat çekicidir. Her ne kadar Sermest, ‘ihaleyi Hizbullah’a yıktık’ dese de, Sermest’in yaşadığı sosyal dışlama ve yalnızlık hissinin okulu bırakıp kaçmasında etkilidir. Buna ilave olarak Sermest’in Antalya’da yaşadığı tecrübeler ve bunlara verdiği tepkiler, Sermest’in psiko – sosyal durumuna dair göstergelerle doludur. Bu göstergelerin başlıcaları Sermest’in daha önce tanımadığı bir kültürel ortamda hissettiği yabancılık duygusu ve Sermest’in sınıfsal durumunu ortaya koyan ekonomik bileşenler olarak ifade edilebilir. Daha birkaç ay evvel ‘şeriatın eli kulağındadır’ diye büyük bir inançla bağlı olduğu Hizbullah’tan ve onu kuşatan sosyal çevreden tamamen farklı olan bu ‘yeni dünya’, Sermest’i şaşırtmıştır. Kopuş sonrasındaki yalıtılmışlık ve dışlanmışlık hissi, Sermest’in kopuş travmasının yansımalarıdır.

Aynı travma görüşülen diğer eski Hizbullah mensupları için de geçerlidir. Önceki bölümde İstanbul’a gidince oradaki farklılığı görüp, şeriat istedikleri ülkenin düşündüklerinden çok farklı olduğunu söyleyen Azad’la aynı şekilde Musab da İstanbul’da bir kırılma yaşamıştır.

“ Mehmet Kurt – Peki ayrılma gerekçen neydi?

Musab – Bir çok şey var. Tek bir gerekçeye endekslemek doğru olmaz. Mesela biz bir devrim yapacaktık. Yani böyle bir hayal vardı. İstanbul’a gittim ben, Tayyipçileri gördüğüm zaman ilk şeyim orada kırıldı zaten. Yav dedim, biz ne

yapıyoruz abi dedim. Hangi İslam, hangi devrim, neyden bahsediyorsun! Artık bu İslamcılardan gıcığım geliyor. Çoğu ideolojik yavşaktır. (gülüyor).

Yine tabi bizim gözümüzde cemaatin dokunulmazlığı vardı. Yani PKK'yle girdiği savaşta galip çıkmıştı. O zaman öyle düşünüyorduk. Ama şimdi öyle düşünmüyorum. O zaman galibiyetti bizim için. Sonra Beykoz'da öyle bir darbe yiyince. Yani sıradan adam bile bu tür bir hataya düşmeyecek kadar birikimli iken, örgüt lideri olarak sen nasıl öyle bir şey yaparsın¹²⁷. Bunun gibi yüzlerce şey. Tabi böyle bir darbe gelince şoka girdik. Arkadaşlarla oturduk. Başta intikam yeminleri ettik. İşte şöyle yapacağız, böyle yapacağız. Neydi bu yani, bir balon gibi söniyordu.¹²⁸”

Musab gibi pek çok kişi Beykoz Operasyonu'nu takip eden bir kaç yılda Hizbullah'tan ayrılmıştır. Hizbullah'tan ayrılmaların kitlesel boyuta vardığı bu dönemde, daha önceki dönemlerde yaşanan bireysel kopuşlar gibi travmatik durumlar oluşmuştur. Bununla birlikte bu travmatik durumlar, eskisi gibi sosyal dışlama şeklinde olmaktan çok, liderin öldürülmesi, güvenlik operasyonları ve tutuklamalar ile Hizbullah'ın medyaya yansıyan infazları sonucunda oluşmuştur. Bu dönemde yaşanan şaşkınlık ve 'psikolojik tahribatı' Kamuran, şu şekilde ifade etmektedir.

“Hani psikolojik olarak ilk zamanlarda müthiş bir şey yaşadım. Zorluk yaşadım. Sosyal çevren onlar, bugüne kadar umutlarını bağlamışsın. Birçok şeyi göze almışsın onlar için. Kopuş kolay olmuyor. Bende o ilk dönemlerde müthiş bir psikolojik tahribat yarattı yani. Bunu da şeyle aşabildim ancak. Yani kendi etrafımda arkadaşlık, dostluk ettiğim arkadaşlarımla paylaşarak aşabildim. Yani öyle bir şeyimiz de vardı. Şansımız vardı. Bizim gibi düşünen, bizim gibi geçmişte onlarla beraber olup bağını koparan insanlar vardı etrafımızda. Şimdi o duygusal paylaşım seni motive ediyor aslında. Diyorsun ki ben tek değilim, benim gibi başka insanlar da var. Oradan bir destek sağlıyorsun. Sonra da kendi müstakil şeyini kendin yaratıyorsun zaten. Bir özgüven de geliştiriyorsunuz. Fakat bu her insanda öyle olmuyor. Yani birçok insan tanıdım, İslami yaşantısını bıraktı. Ateist oldu. Yozlaşanlar oldu. Uyuşturucuya başlayanlar oldu. Namazı bırakanlar oldu. Ulusalıcı olanlar oldu.

Mehmet Kurt – Türk ulusalcısı mı?

¹²⁷ Velioğlu'nun Beykoz Operasyonu sonrası öldürülmesi, Hizbullah arşivini yok etmekle görevli Edip Gümüş ve Cemal Tutar'ın bunu tam anlamıyla yapamaması ve Velioğlu'nun öldürüldüğü operasyondan yara almadan kurtulmasına vurgu yapılmaktadır.

¹²⁸ Musab'la kişisel görüşme, 24.01.2014.

Kamuran – Hayır, hayır! Kürt ulusalcısı. Yani bu gibi tipler oldu.

Mehmet Kurt – Başka böyle bildiğiniz örnekler var mı? Bir arkadaşım okuldan tanıdığı iki eski Hizbullah üyesini Protestan kilisesinin ilahi korosunda görmüş?

Kamuran – Yani öylesini görmedim de, ziyadesiyle yozlaşanları gördüm.

Mehmet Kurt – Keşke hiç bulaşmasaydım dediğiniz oluyor mu? Yoksa...

Kamuran – Oluyor tabi. Keşke hiç bulaşmasaydım dediğim oluyor. Niye oluyor? Çünkü müthiş bir şey yaşıyorsunuz. Yani otuzlu yaşlara gelmişsiniz, kendinizi yaşlanmış hissediyorsunuz. Yıpranmışlık var. Yani kendi içinizde çok ciddi anlamda sorunlar yaşıyorsunuz. Çok daha salim, daha müstakim, daha sağlıklı sosyal çevre olabilir diyorsunuz. Daha iyi bir tercih yapabilirsiniz diyorsunuz. Yani bunu yapamayan adam, ders almamış demektir. Dolayısıyla yav ne olursa olsun güzeldi, şuydu buydu, iyi ki oldu demek bence akıl karı bir şey değil!¹²⁹”

Kamuran’ın kopuşu Beykoz Operasyonu sonrasına denk geldiği için, çevresinde kendisi gibi pek çok kişi bulunmaktadır ve bu açıdan Sermest’in yaşadığı sosyal dışlanmayı yaşamamıştır. Dahası Beykoz Operasyonu sonrasında Hizbullah, birkaç yıl toparlanma süreci yaşadığı için, ayrılan bir ferde böyle bir baskı uygulayacak güçte değildir.

Yusuf’a göre Hizbullah’tan ayrılan hiç kimse, bu ayrılıştan dolayı herhangi bir sorun yaşamamıştır. Sorun yaşayanlar, sorgulanan ve işkence görenler ihaneti ve ajanlığı tespit edilenlerdir. Yusuf, eğer arşivler açıklanırsa, Hizbullah’ın iç infazlarının altında bu nedenlerin yattığının anlaşılabileceğini iddia etmektedir. Yusuf bu konuda oldukça iddialıdır ve Beykoz arşivinin açıklanması durumunda birçok kişinin, sevdiği kişilerden nefret edeceğini iddia etmektedir. Diğer yandan Yusuf, Beykoz Operasyonu’nun yarattığı şoku kabul etmekte ve pek çok kişinin bunu atlatamadığını ifade etmektedir. Yusuf’un bu şoku atlatmasına kolaylaştıran nedenler ise birebir tanıklık ettiği bazı olaylarda Hizbullah’ın iddialarının doğru olduğunu görmesi ve gördüğü bir rüyadır. Bu rüyada Yusuf, Diyarbakır ovasında bir ateş yandığını ve içinde büyük bir sıkıntı hissettiğini görür. Ova farklı noktalarda yanan ateşlerle gecenin ortasında parlamaktadır. Daha sonra bir nisan yağmuru bastırmakta ve tüm ateşler sönmektedir. Rüyasının tabirini sorduğu ‘yetkin biri’, Yusuf’a bu rüyanın içindeki

¹²⁹ Kamuran’la kişisel görüşme, 29.10.2013.

sıkıntıya cevap olduğunu söyler. Yusuf, rüyayla amel edilemeyeceğini ama bazen insanı bu şekilde rahatlattığını ve Hizbullah’a dair şüphelerini giderdiğini söylemektedir¹³⁰.

Yusuf, her ne kadar hiç kimsenin cemaatten ayrıldığı için herhangi bir sorun yaşamadığını söylese de, görüşmelerimizde ortaya çıkan bir takım bilgiler ve aktarılan bazı olaylar Yusuf’un iddialarının tersi yöndedir. Kanaatimizce Hizbullah’tan ayrılış, başlı başına bir sorun yaratmasa da, ayrılan kişinin hangi pozisyonda bulunduğu ve ayrılık sonrasında Hizbullah aleyhine konuşup konuşmadığı durumu değiştirmektedir. Örneğin önemli bir pozisyonda bulunan ve ayrıldıktan sonra Hizbullah’ı sertçe eleştiren görüşmecilerden biri yıllarca tehdit almış, ölüm fermanı çıkarıldığı için gizlenmek ve kaçmak zorunda kalmıştır. Yine Hizbullah aleyhine konuşmaları nedeniyle tehdit edilen, başka şehre kaçmak zorunda kalan, şiddete maruz kalan veya öldürülen başta bazı *seydalar* olmak üzere pek çok kişinin varlığı bilinmektedir.

Özetle ifade edecek olursak Hizbullah’tan kopuşlar, bireysel düzlemde sosyal dışlanma ve psikolojik travmalar şeklinde seyretmekte, ayrılan kişi Hizbullah’ın güvenliğini tehlikeye düşürecek önemli bir pozisyondan ayrılmışsa veya Hizbullah aleyhine konuşuyorsa güvenlikle ilgili sorunlar ortaya çıkmaktadır. Buraya kadar büyük oranda bireysel koşullar üzerinde dursak da, Hizbullah’tan başlangıcından günümüze kadar pek çok grup ayrılığı da olmuştur. Bu grupların ayrılığının biçimleri, ayrılış nedenleri ve ayrılık sonrasında yaşanan durumlar ise ikinci kategorinin konusu olan Segregasyon başlığı altında incelenecektir.

2. Sosyal Segregasyon, Minimal Homejenlikler ve Şiddetin Dili

Bu kategori altında ideolojik ve mekânsal segregasyon, geçişkenlikler, şiddetin dili ve meşrulaştırılması konseptleri belirlenmiştir.

Her ne kadar Gordon Marshall’ın Sosyoloji Sözlüğü’nde (Marshall, 2009, s. 50) *segregation* kavramının Türkçe karşılığı olarak ‘ayırım’ kelimesi önerilse de, İngilizcedeki *discrimination* kavramının karşılığı olarak ‘ayrımcılık’ tabirinin kullanılması, ayırım kelimesinin literatürde tam anlamıyla yer bulmaması ve ayrımcılıkla karıştırılabilmesi nedeniyle biz Fransızca asıllı bu kelimeyi olduğu şekliyle, segregasyon olarak, kullanmayı tercih etmekteyiz. Segregasyon kavramı,

¹³⁰ Yusuf’la kişisel görüşme, 23.05.2014.

sosyal bilim literatüründe bir grubun diğer(ler)inden güçlü olması veya onlara baskı yapması nedeniyle grupların arasında gücünün lehine oluşan eşitsizlik durumunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Segregasyon kavramının en yaygın kullanımlarından biri Amerika’da siyahlar, Latin Amerikalılar ve beyaz Amerikalılar arasındaki eşitsizliği tasvirde görülmektedir. Bununla birlikte segregasyon kavramı, sadece ırklar arasındaki güç dengesi ve eşitsizliği ifade etmek için kullanılmamakta, her türlü eşitsizlik nedeniyle oluşan ve gruplardan birini dezavantajlı kılan olgular için de kullanılmaktadır (Jackson, 2001, s. 1-17). Dahası segregasyon, belirli birey ve toplumsal grupların iletişimsizliğini veya çok az iletişimini ifade eden toplumsal sürecin ismidir (Marshall, 2009, s. 50). Biz de segregasyon kavramını, Hizbullah ile diğer gruplar ve kişiler arasında yaşanan ayrılıklar ve bu ayrılıkların sayıca üstünlük, şiddete başvurma gibi nedenlerle nasıl bir güç dengesizliği yarattığını, aynı zamanda Hizbullah ve Hizbullah’ın etkin olduğu illerde faaliyet gösteren diğer örgüt, grup ve sosyal hareketlerin birbirinden nasıl ayrıştığını anlamak için kullanmaktayız. Kanaatimizce Hizbullah örneğinde segregasyon, ideolojik ve mekânsal düzlemde oluşmakta, şiddet veya gruplar arasında geçişkenlikler ve sosyal mobilizasyon gibi sonuçlar doğurmaktadır.

2.1. Segregasyon, Minimal Homojenlikler ve Geçişkenlikler

Hizbullah tarihi bölümünde, 1980lerin ortasından itibaren Hizbullah ile başta Menzil grubu olmak üzere pek çok grubun karşı karşıya geldiği ifade edilmişti. Bu başlık altında bu ‘karşılaşmaların’ yarattığı algı, tarafların birbirini nasıl betimledikleri ve ne düzeyde ilişkilendikleri üzerinde durulmuştur.

Öncelikle ifade edilmesi gerekir ki Hizbullah ve Hizbullah bağlamında değindiğimiz örgüt ve yapıların hemen hepsi, kuruluş ve gelişimleri itibarıyla tam bir kopuş ve segregasyon timsalidir. Bunun en belirgin örneği, Hizbullah başta olmak üzere Güneydoğu ve Doğu Anadolu’da faaliyet gösteren İslamcı yapıların liderlerinin büyük çoğunluğunun, geçmişte Milli Türk Talebe Birliği (MTTB), Milli Görüş merkezli partiler, Akıncılar gibi oluşumlarda yetişmeleridir. Bu bağlamda ilk ideolojik kopuş, her ne kadar etnik söylem yerine ümmetçi söylem üzerinden gerçekleşse de, Türk ve bazı Kürt İslamcı gruplar arasında olmuştur. Bir görüşmecimiz, Hüseyin Velioğlu’nun Hizbullah’ın kuruluşundan önce kendisine ‘*Bu Türklerin*

Müslümanlığından, Erbakan'ın, Selamet'in (Milli Selamet Partisi) Müslümanlığından bir şey çıkmaz. Biz Kürtlerin İslam birliği altında birleşmesi ve devlet kurması lazım' dediğini aktarmıştır. Hizbullah söyleminde Kürt merkezli politik bir söylemin Hüseyin Velioğlu'nun hayatta olduğu dönemde çok az yer aldığı düşünüldüğünde, Türk İslamcılığıyla yaşanan bu kopuşun sadece etnik motivasyonlarla yaşanmadığı; kültürel farklılıkların ve İslamcılığı değerlendirme biçimlerinin de bu kopuşta etkili olduğu düşünülebilir.

Hizbullah tarihi bölümünde Hizbullah'ın kuruluş ve gelişim yılları boyunca güneydoğu illerinde pek çok İslamcı grup ve yapılanmanın varlığından bahsetmiştik. Bu gruplardan Menzil, Vahdet, Zehra ve 1980lerde faaliyet gösteren iki grubun¹³¹ içinde yer almış veya alan kişilerle yapılan görüşmeler İçkin Teori'deki karşılaştırmalı veri analizi çerçevesinde değerlendirildiğinde, bu gruplar arasındaki referanslarda benzerlik ama yöntemlerindeki farklı stratejiler ön plana çıkmaktadır.

Bu gruplardan Zehra grubu¹³² hariç geriye kalan grupların tümü İslamcılık fikrinin temel referanslarından olan Seyyid Kutub, Hasan El Benna, Said Havva gibi yazarlara sıklıkla başvurmaktadır. Bu bağlamda Mısır kökenli Müslüman Kardeşler Hareketi'nin Suriye ve Irak kolları ön plana çıkmaktadır. İslamcı grupları etkileyen bir ikinci unsur ise, birincisi kadar yaygın olmamakla birlikte İran İslam Devrimi ve onun Humeyni ve Ali Şeriatî gibi temsilcileridir. Bu gruplar arasında ilk segregasyonun İran İslam Devrimi sonrasında yaşanan bazı gelişmeler olduğu söylenebilir. Örneğin görüşmelerde ortaya çıkan kodlardan biri yaygın olarak İran'ın 'Şiileştirme politikaları' ve daha çok İran'ın Hama Katliamında Hafız Esad yönetimindeki Baasçı Suriye rejimine verdiği destektir. Müslüman Kardeşler'in Suriye koluna Hama şehrinde 1982 yılında yapılan saldırıda, binlerce kişi ölmüştür¹³³. Hama Katliamı'na İran'ın verdiği destek, güneydoğu merkezli İslamcı gruplar arasında yoğun tartışmalara neden olmuş, bazı gruplar İran'ın devlet olma gerçekliğinden kaynaklanan stratejik bir adım attığını düşünüp İran yanlısı bir eğilim benimserken, bazı gruplar ise İran'ın mezhep taassubu nedeniyle Suriye'yi desteklediğini düşünüp İran karşıtı bir konum almıştır¹³⁴. Bu muhalefet İslamcı gruplar arasında belli bir mesafe yaratmış, grup

¹³¹ Grupların isimleri, görüşmecilerin talebi nedeniyle açıklanmamaktadır.

¹³² Zehra grubu, Said-i Nursi'nin Kürt yönüne diğer Nurcu gruplara göre daha fazla vurgu yapan Nurcu bir gruptur.

¹³³ http://en.wikipedia.org/wiki/1982_Hama_massacre, Erişim Tarihi: 16.06.2014.

¹³⁴ Hama Katliamı'na İran'ın verdiği destek ve İslamcı gruplar arasında yarattığı ayrışma, SSCB'nin Macaristan ve sonrasında Çekoslovakya işgallerinin farklı sol gruplar arasında yarattığı tartışma ve ayrışmalara benzer bir içerikte seyretilmiştir.

farklılığı gözetilmeksizin gidilen çay evi gibi mekanlar ayrıışmış ve bir kısmı, gruplar arasında çatışma çıkmasını diye kapatılmıştır¹³⁵. Hama katliamı merkezli tartışmaların 1982'den sonra İslamcı gruplar arasında yaşanan segregasyonu hızlandırdığı ve belirginleştirdiği söylenebilir. Bu süreçte Hizbullah'ın konumu ise Hama Katliamını, çıkardığı albümlerde ve politik söyleminde yoğun olarak kullanmakla birlikte, İran'la ilişkilerin geliştirilmesi şeklinde seyretnmiştir.

Segregasyona neden olan bir sonraki olgu ise örgütlenme faaliyetleri nedeniyle yaşanan gerginliklerdir. İran'la geliştirilen ilişkilerde kimin 'resmi' temsilci olduğu paralelinde ilerleyen bir güç kavgasının gruplar arasında çatışmaya yol açtığı söylenebilir.

Sünni Şafii karakterini koruyan ve İran'la devrim gerçekleştirme pratiği üzerinden ilişkilenecek isteyen Hizbullah ile İran'la daha yakın ilişkiler kurduğu, bu nedenle de Şii olma ithamıyla karşılaşan Menzil grubu arasında, örgütlenme faaliyetleri konusundaki anlaşmazlıklar da ortaya çıkınca şiddetle sonuçlanan ayrıışmalar oluşmuştur. Bu ayrıışmalar, Hizbullah'ta yaşanan birkaç kitlesel kopuşun bir süre sonra Menzil saflarında sonlanmasıyla belirginleşmiştir¹³⁶. Aynı şekilde Hizbullah'ın Diyarbakır'daki örgütlenme 'başarısı' ve İslamcı grupların önemli bir kesimini oluşturan gençlik tabanının Hizbullah'a yönelmesi, Menzil grubunda da rahatsızlığa ve karşılıklı itham ve söylemlerin keskinleşmesine yol açmıştır¹³⁷. Söylem düzeyinde farklılıklarını ön plana çıkaran bu gruplar arasında, hızlı geçişkenliklerin yaşanması ise bu gruplar arasında prensipte büyük farklılıkların var olmadığını ortaya koymaktadır. Nitekim bu geçişkenlikler İslamcı gruplar arasında rahatlıkla gerçekleşirken, İslamcı bir gruptan PKK'ye veya tersi şekilde bir geçiş, istisnalar hariç tutulursa, gerçekleşmemektedir.

Dahası Hizbullah'ın PKK ile yaşadığı çatışma, İslamcı gruplar arasında yeni geçişkenlikler yaratmıştır. Menzil ve Vahdet grubu başta olmak üzere Hizbullah aleyhine konuşan bazı *seydaların* şiddet ve tehdide maruz kalması, Hizbullah ile pek çok İslamcı grup arasında bir segregasyon yaratmışken; PKK ve Hizbullah çatışması, İslamcı gruplar arasında büyük çoğunluğu Hizbullah taraftarı olmak üzere yeni bir geçişkenlik ve kutuplaşmaya yol açmıştır. PKK tarafında yer alan gruplar ise, daha evvel veya PKK'yle çatışma sürecinde Hizbullah tarafından uygulanan şiddete maruz

¹³⁵ Ömer'le kişisel görüşme, 04.08.2013.

¹³⁶ Hamza'yla kişisel görüşme, 01.02.2014.

¹³⁷ Ömer'le kişisel görüşme, 04.08.2013.

kalmış olanlardır¹³⁸. Bu süreçte Hama Katliamı ve örgütlenme pratikleri nedeniyle birbirinden ayrışan gruplar, PKK ile çatışmalar başlayınca faaliyetlerde olmasa bile taraftarlıkta yeni bir geçişkenlik yaşamıştır. Büyük çoğunluğu PKK karşıtı bir söylemi benimseyen İslamcı gruplar, Hizbullah – PKK çatışmasından ve Hizbullah’ın PKK karşısında yeni bir güç dengesi olarak beliriyor olmasından memnundur. Bu süreçte PKK’nin galip gelmesini arzulayan ama ideolojik olarak, Hizbullah ve diğer gruplara daha yakın gruplar ise Hizbullah şiddetine maruz kalan Menzil ve Vahdet gibi gruplardır.

Diğer yandan büyük oranda Türk İslamcılığı içinde yetişen çekirdek kadroların, Türk İslamcı gruplar ve partilere yönelmemesi ve tercihini etnik temelli İslamcı bir yapılanma veya etnik referansı olmayan ümmetçi bir yapılanma arasında kullanması, Türk ve Kürt İslamcılığının ayrışmaya başladığını göstermektedir. Hizbullah ile Vahdet grubunun ayrışmasında Vahdet grubu saflarında yer alan Mücahit’in bu bağlamda dile getirdikleri hem PKK – Hizbullah çatışmasının, hem de etnik ve/veya İslamcı söylemin 1990lardaki gelişimini anlamak açısından önemlidir.

“Biz Kurdistanî idik. Tabi Kurdistanî hareket etmemiz onların (Hizbullah’ın) daha sonradan işte bunlar PKKcidirler (ithamlarına yol açtı). Yani öyle şey yapmaya başladılar. E tabi ki biz de, hani işin doğrusu Allah’tan mesela onlara... PKK savaşında biz istiyorduk ki PKK onları yensin. Gönümüz bunu istiyordu, arzuluyordu biliyor musun? Çünkü onların şiddeti, biz diyorduk kim onları yenerse yensin. Ama biz PKKli olmadık, zaten olmamız da mümkün değildi. Biz Kurdistanî olmaya adaydık. Sonra Kurdistanî mi olalım, İhvani mi olalım? Bu aradaki şey, çatışma şey yaptı. Yani epey su götürdü yani. Neticede de Vahdet’ten ayrıldık¹³⁹.”

Mücahit’in ‘biz Kurdistanî idik’ söylemi, Vahdet grubunun tamamıyla ilgili olmayıp, kendisinin de içinde bulunduğu bir gruba ilgilidir. Vahdet grubunun Hizbullah’la yaşanan çatışmalar nedeniyle kendini feshettiği ve faaliyetlerini durdurduğu düşünüldüğünde, Hizbullah karşıtı olması anlaşılabilir. PKK ile çatışmaların, bazı İslamcı birey ve gruplar arasında Mücahit’in tabiriyle *Kurdistanî* söylemi arttırdığı söylenebilir. Nitekim Hizbullah’tan bazı kopuşların da, örneğin Dilgeş’in ayrılığı düşünüldüğünde Hizbullah’taki Kürt meselesi tavrının ve PKK karşıtı söylemin sonucunda gerçekleştiği anlaşılabilir.

¹³⁸ Mücahit’le kişisel görüşme, 14.02.2014.

¹³⁹ Mücahit’le kişisel görüşme, 14.02.2014.

Bununla birlikte Mücahit, ‘PKK’nin İslam karşıtı söylemine karşı’ Hizbullah’ın bir tampon görevi gördüğünü de düşünmektedir.

“Bazen öyle Allah’ım sen ne büyüksün, bu olmasaydı adam (PKK) belki gelir camide sen niye Allah diyorsun, derdi. Yani o kadar acımasızdır. Bu şeyde, bu seçimlerde ben dedim, Allah’ım sana şükürler olsun Hizbullahçıların satırları vardı¹⁴⁰. ”

1990larda PKK’nin Hizbullah’ı yenmesini arzulayan Mücahit, yakın tarihli PKK kaynaklı gerginliklere Hüda-Par’ın aynı şekilde karşılık vermemesinden etkilenmiş ve şiddete başvurmayan tarafı destekleyen bir eğilim geliştirmiştir.

Hizbullah’ın PKK ile çatışmaları devam ederken, 1990ların başında Menzil grubuyla da çatışmaların başlaması, yeni bir ayrışma sürecini başlatmıştır. Özellikle PKK ile çatışması nedeniyle Türkiye’deki pek çok İslamcı grup ve parti tarafından olumlanan Hizbullah’ın Menzil’le çatışmaya başlaması, Hizbullah’ın tüm gruplar tarafından dışlanmasına ve ilk defa olmak üzere Hizbullah’ın yalnızlaşmasına yol açmıştır¹⁴¹. Hizbullah da bu dışlama ve yalnızlaşmaya, Türkiye’nin batı illerinde yayınlanan bazı İslamcı dergilerin Diyarbakır’daki satışlarını yasaklayarak ve faaliyetlerini engelleyerek karşılık vermiştir. Bu boykot o düzeyde etkili olmuştur ki bazı İslamcı dergiler faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır¹⁴².

1991 yılından başlamak üzere 2000lerin başına kadar devam eden çatışma ve güven(siz)lik ortamı, Hizbullah’ın diğer gruplardan tamamen ayrışmasına ve mekânsal segregasyona yol açmıştır. Çatışmaların başlangıcında gerçekleşen bazı geleneksel barıştırma ve çatışmaları bitirme çabaları sona ermiş, gruplar mekânsal düzlemde birbirinden ayrılmış ve karşılıklı itham ve suçlamalarla birbirinden kopmuştur. Bu itham ve suçlamaların dili ve şiddetin meşrulaştırılmasında nasıl bir rol oynadığı bir sonraki alt başlıkta incelenecektir.

1980lerde başlayan Hizbullah faaliyetleri ve Hizbullah’ın diğer gruplarla ilişkisi konusunda temel bileşenler, etnik temelli ayrışmalar, ideolojik benzerlikler ve kopuşlar, yöntem ve örgütlenme farklılıkları nedeniyle kopuş ve çatışmalar şeklinde özetlenebilir. Nitekim görüşmelerimizde bu başlıklar, sık sık karşımıza çıkan temalar olmuştur. Bunun neticesinde, ‘minimal homojenliklerin oluşumu’ olarak

¹⁴⁰ Mücahit’le kişisel görüşme, 14.02.2014.

¹⁴¹ İzzettin’le kişisel görüşme, 01.02.2014.

¹⁴² Fethullah’la kişisel görüşme, 11.08.2013.

tanımladığımız bir süreç yaşanmış ve çatışmaların başlamasından 2000li yıllara kadar, Güneydoğu ve Doğu Anadolu illerindeki İslamcı gruplar arasında minimal homojenlikler yaşanana kadar bölünmeler yaşanmıştır. Bu minimal homojenlikler ise durağan ve değişmez olmayıp, dönemsel ve yeni gelişmelerle birlikte yeni kopuşlar veya eklemlenmeler şeklinde dönüşüm potansiyeline sahiptir.

2.2. Hizbullah'ta Yöntemin Dönüşümü ve Yeni Kopuşlar

Beykoz Operasyonu'nu takip eden bir kaç yılda Hizbullah'tan kitlesel kopuşların yaşandığı ifade edildi. Hizbullah'ın yeniden yapılanma sürecine girdiği 2003 ve Mustazaflar Derneği'nin kuruluşuyla başlayan yeni süreçte Hizbullah, legal alanda yürüteceği faaliyetler ile bir toplumsal dönüşüm sağlamayı hedeflemiştir. Legal alanda faaliyet gösterme kararının cezaevlerinde tartışıldığı ve 2003 yılında bazı salıverilmelerin ardından hayata geçirildiği Kamuran tarafından ifade edilmektedir. Elbette bu dönüşüm hiçbir tartışma ve gerilim yaşanmaksızın gerçekleşmemiştir. Legal alandaki faaliyetlere, daha selefi eğilimli değerlendirmeler nedeniyle karşı çıkan kitlenin ana gerekçesi, tağuti bir devletin kurumlarından faydalanmanın ve legal alanda faaliyet göstermenin İslami açıdan uygun olmadığıdır¹⁴³.

Yöntemin dönüşümü ve legalleşmeye cezaevlerindeki Hizbullah hükümlüleri tarafından getirilen eleştiri, herhangi bir kopuşa neden olmamıştır. Bununla birlikte, daha önce Arapça ve dini ilim tahsil etmek üzere başta Mısır olmak üzere bazı Arap ülkelerine gönderilen bazı Hizbullah üyeleri, gittikleri ülkelerde Selefi hareketlerin etkisi altına girmiş ve bunun sonucu olarak Hizbullah'la ideolojik bir ayrışma süreci başlamıştır. Bu süreç Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen derneklerin, legal alanda faaliyet göstermesiyle görünür hale gelmiş ve politik parti kurma aşamasında kopuşla sonuçlanmıştır. Kopuşun bir diğer nedeni ise Suriye'de yaşanan iç savaştır. Bu iç savaş sürecinde herhangi bir tarafa destek vermemeyi tercih eden Hizbullah'a karşı, Hizbullah içindeki bazı Selefi kişi ve küçük gruplar Hizbullah'ı tekfir etmek suretiyle Hizbullah'tan ayrılmıştır. İki görüşmecinin¹⁴⁴ ifade ettiğine göre Hizbullah'tan ayrılan bu selefi gruplar, Güneydoğu'da Selefi eğilimli diğer kişi ve gruplarla birleşmiştir. Görüşmecilerimize göre bu Selefi gruplar, Suriye'deki iç savaşta El – Nusra, Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) gibi El – Kaide bağlantılı olduğu iddia edilen örgütlerin safında

¹⁴³ Kamuran'la kişisel görüşme, 29.10.2013.

¹⁴⁴ Görüşmecilerin isimleri/müstear isimleri güvenlik gerekçesiyle açıklanmamaktadır.

savaşmaktadır. Bu grupların oldukça radikal ve tekfirci olduğunu ifade eden bir görüşmecimiz, Selefi gruptan birine *‘Siz Hizbullah’a karışıyorsunuz, Hizbullah kulağınızı çeker’* demiş, Selefi kişi de *‘kafamızı bozmasınlar, Kutlu doğumda bomba patlatırız’* demiştir. Şiddetin yeni yüzleri olarak ortaya çıkan bu algılayışın, İslamcı bir yapı olan Hizbullah’ı bile tekfir edip, Kutlu Doğum etkinlikleri gibi yüzbinlerce dindar Kürdün katıldığı bir etkinlikte bomba patlatmaktan bahsedebilmesi şiddetin varabileceği noktayı göstermesi açısından önemlidir. Nitekim bu grupların Suriye’den silah getirdiklerinin bir görüşmeci tarafından ısrarla vurgulanması ve bu silahların ileride şiddet eylemlerinde kullanılabileceği ihtimali durumun hassasiyetini göstermektedir. Aynı şekilde IŞİD’in Haziran 2014 itibariyle Irak’ın Musul kenti başta olmak üzere pek çok bölgeyi işgal etmesi, Türkiye Musul Büyükelçiliği çalışanları başta olmak üzere onlarca Türkiye vatandaşını rehin almış olması ve IŞİD saflarındaki Türkiye vatandaşlarının varlığı, gelecekte dini referanslı şiddetin Türkiye’de üretebileceği sonuçların öngörülmesi açısından önemlidir.

Bir başka görüşmecinin verdiği bilgilere göre, Hizbullah’tan sadece Selefi eğilimli gruplar ayrılmamış, aynı zamanda Şii eğilimli bazı kişi ve gruplar da kopmuş ve bölgelerinde bulunan diğer Şiir eğilimli kişi ve gruplarla birleşmiştir. Görüşmecimiz Güneydoğu’nun farklı il ve ilçelerinde örgütlenen bu grupların Şiiliği benimsediğini ama takiye yaptıkları için mezheplerini açıklamadıklarını ve faaliyetlerini gizli yürüttüklerini ifade etmiştir¹⁴⁵.

Yöntemde yaşanan değişikliklerin yeni kopuşlar ve konumlanmalar yarattığı aşıkardır. Bu değişim kimi zaman legal alanda yürütülen faaliyetler ve siyasette görünür olurken, kimi zamansa geleneksel İslamcı yöntemler tercih edilmektedir. Örneğin Şiileşen bir grubun benimsediği yöntem, bir görüşmecimiz tarafından şöyle ifade edilmektedir.

“Mesela diyelim ki şimdi bunların bir kısmı Caferi’dir. Çık meydana söyle oğlum. Söyle ben Caferi’yim ya! Ben inanıyorum ki insanları Allah’ın cennetine götürecek yol Caferilik mezhebi ve İmam-ı Cafer’dir, de yani. Niye yapmıyorsunuz yani!”

Yani işte ne olur ne olmaz, biz eski günlere döneriz. O korku vardır. Yani biz o psikolojiyi aşamamışız. Mesela biz, buradaki İslami hareketler, daha soğuk savaş

¹⁴⁵ Şiiliği benimsediği iddia edilen kişiler arasında eski Hizbullah mensuplarının olduğu kabul edilmekle birlikte, Şiileştiği düşünülen başat grup Menzil grubuna bağlı olan bazı kişiler ve gruplardır.

yıllarını yaşıyoruz. Adam mesela hala o yıllardadır, o korkuları yaşıyor. Kendisini gizliyor, yani halka kapalı yerlerde adam ders yapıyor. Üç beş kişi bir araya geliyor. Niye bunu yapıyorsun? Yani halen o var. Ya ben diyorum sen orda ne anlatıyorsun. Senin ordan anlattıklarını imamlar camide cemaate anlatıyor. Senin bunu gizlemene gerek yok ki!”

Legal alanda faaliyet gösterme, Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen yapılar için yeni bir yöntemdir. Her ne kadar yöntem aynı olsa da, ideolojik yapı ve amaçlarda bir değişimin olmadığı, kendilerini Hizbullah mensubu olarak tanımlayan görüşmeciler tarafından sıklıkla tekrarlanmaktadır. Örneğin Hüda-Par Genel Başkan Yardımcısı Necat Özdemir’le yaptığımız görüşmede Hüda-Par’ın nasıl bir değişimin sonucu olduğu sorulmuştur. Necat Özdemir, Hüda-Par’ın, İslami prensipler etrafında hareket ettiğini, tavır ve düşüncelerinin parti politikaları ve açıklamalarında görülebileceğini ifade etmiştir¹⁴⁶. Yine Yusuf’la yapılan görüşmede, dernekleşme ve partileşme sürecinin yeni bir gelişme olmadığı, 1992’den 2004 yılına kadar çeşitli baskılardan dolayı bu faaliyetlere fırsat bulunamadığı için legal alanda faaliyetlerin oluşmadığı dile getirilmiştir. Yusuf’a göre Hizbullah zaten sivil alandaki faaliyetlerini 1992’den önce düğünler, kitapevleri ve pikniklerle gerçekleştiriyordu. Yusuf’a göre 1992 öncesinde STK’ların çok yaygın olmayışı nedeniyle bu alanda herhangi bir girişimde bulunulmamıştır. Bugün ise ortam bu faaliyetleri yürütmek için uygundur ve insanlara daha hızlı ulaşmak için Kur’an ve sünnete ters düşmeyecek şekilde bu imkanlar kullanılmalıdır. Yusuf’a göre Hizbullah bir yapıdır ve gerektiğinde yüzbinleri bir araya getirmektedir. Böyle bir ortamda bu kitleyi siyasal bir zeminde buluşturmamak ise hatadır. Zira STKlar yoluyla ancak talep düzeyinde var olunabilir ama siyasi partiyle muhatap kitlesi genişler ve arzulanan şeylere daha kolay ulaşılabilir¹⁴⁷.

Hizbullah’ın değişim kavramına negatif bir anlam yüklediği ve değişmiş olmayı, geçmişte hata yapmış olmayla eşdeğer gördüğü, yaptığımız görüşmelerde ortaya çıkan temalardan biridir. Gözlemlerimiz ve görüşmelerimiz, Hizbullah’ın değişmemiş olmayı istikrarlı olmaya eşdeğer gördüğünü ortaya koymaktadır. Değişimden kasıt, Hizbullah ve Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen yapıların ideolojik dönüşümü ise, böyle bir değişimin olduğunu söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte Hizbullah, kuruluşundan itibaren oldukça pragmatik ve örgütlenmede agresif

¹⁴⁶ Necat Özdemir’le kişisel görüşme, 03.05.2014.

¹⁴⁷ Yusuf’la kişisel görüşme, 23.05.2014.

bir yapılanma modeli benimsemiştir. Bu pragmatizm, Hizbullah'ın dönemsel konumlanmalarının sınırlarını yapısal ve değişmez prensipler yerine, stratejik hedefler üzerinden çizmesine aracılık etmiştir. Bu bağlamda Hizbullah'ın pragmatik konumlanmaları, post-marksist teorist Ernesto Laclau'nun eklemlenme ve hegemoni kavramlarıyla açıklanabilir. Şöyle ki iki farklı yapının çeşitli nedenlerle karşı karşıya gelmesi ve güçlü olanın hegemonyası ve gücü lehinde yeni bir yapının ortaya çıkması anlamına gelen eklemlenme kavramı, taraflar arasında eşit olmasa da bir değişimi zorunlu kılar. Buna göre güçlü olmanın göstergesi, karşılaşılan grupların söyleminin ne düzeyde lehte dönüştürülebildiğidir (Smith, 1998, s. 84-97). Bu perspektiften incelendiğinde Hizbullah'ın kuruluşundan itibaren bir dönüşüm süreci içerisinde olduğu aşikardır. Bu dönüşüm, Laclau'nun eklemlenme teorisi doğrular biçimde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda İran'la ilişkilerde olduğu gibi Hizbullah, kimi zaman kendisinden güçlü bir hegemonik merkezin etkisi çerçevesinde dönüşürken, kimi zaman da kendisinden daha küçük grupların yöntem ve metodolojisini dönüştüren, onları kendi içinde eriten bir yapı olmuştur. İslam devrimini geleneksel ulemanın ve modern eğitim alan kitlelerin işbirliğiyle gerçekleştirme arzusuyla ortaya çıkan Hizbullah, bu yönüyle İran İslam Devrimi'nin etkisindedir. Bilindiği gibi İran İslam Devrimi'nin gerçekleşmesinde de Humeyni gibi Ayetullahlarla birlikte Ali Şeriatî gibi entelektüellerin işbirliği etkili olmuştur. Ali Şeriatî'nin eklektik bir entelektüel olarak Marksist söylemle Şia'yı, batı demokrasisi ile İslam'ı düşünce sistemi içerisinde nasıl formüle ettiğini ve bu yeni formülasyonun İran İslam Devrimi'ne giden süreçte halk kitleleri üzerinde nasıl etkili olduğunu Hizbullah tarihi bölümünde de vurgulamıştık. Hizbullah'ın da benzer bir eklektizm içerisinde pek çok referans, söylem ve yöntemi birleştirdiği ifade edilebilir. Hizbullah'ın bu stratejik konumlanmaları, onun dönemsel değişimlerinin temel motivasyonu oluşturmaktadır.

Hizbullah'ın eklemlenme teorisini doğrulayacak bir başka özelliği de ortaya çıktığı dönemde şiddetin hegemonik varlığıdır. Bir yandan Kürt meselesi çerçevesinde bir yöntem olarak benimsenen devlet şiddeti, diğer yandan İran İslam Devrimi'nin yarattığı etki; PKK ile Hizbullah'ın faaliyet alanlarının da aynı bölge olması nedeniyle şiddet şeklinde tezahür etmiştir. Bu bağlamda Hizbullah şiddeti, Hizbullah'ın ve onun örgütlendiği toplumun sosyolojik ve tarihsel koşulları çerçevesinde şekillenmiştir.

Hizbullah'ın pragmatik yapısı eski Hizbullah üyeleri tarafından da sıkça dile getirilmekte ve Hüseyin Velioğlu'nun 'fırsatları iyi değerlendiren' özelliğine vurgu

yapılmaktadır. Mücahit'e göre Velioğlu, nerede bir imkan bulduysa onu Hizbullah'ın amaçları için kullanmaya çalışmıştır. Velioğlu'nun yaşam hikayesinin anlatıldığı www.huseynisevda.biz internet sitesinde yer alan biyografide de Velioğlu'nun teorik tartışmalardan çok eylemi öncelediği ifade edilmektedir¹⁴⁸. Kamuran'a göre yaşanan bu geçişler, Hizbullah'ta usul eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

“Usul eksikliği... Yani din eğitimi ciddi anlamda kendi mensuplarına veremeyişinden kaynaklı. Çok ciddi anlamda sistematik bir eğitim yok yani. Yani derleme, oradan buradan toplanmış, bir şekilde belli noktalara vurgu yapan bir sistem. Yani usul eksikliği çok belirgin. Tabi bu siyaseten de seni şeye kaydırıyor. Yani nerede, nasıl taraf olman gerekir, kiminle iş tutman gerekir noktasında dahi seni bir kafa karışıklığına götürebilir. Onlarda da bu belirgindi. Yani şimdi İran Devrimi ile beraber şeyi başladı. Coğrafyamıza etkisi başladı. Yani onların İran'la iş tutmaları, biraz da kendilerince biz herkesi kabul ediyoruz, kendi bünyemizde barındırıyoruz anlayışıyla hareket etmelerinde kaynaklı. Lakin devlet siyasetinin önüne geçemediler artık. Oradaki istihbarat örgütleriyle, buradaki istihbarat örgütleriyle ya da başka örgütlerle iş tutmaları o pragmatizmden ziyade, dediğim gibi biraz da usul eksikliğinden kaynaklı. Yani hem siyasi, hem İslami hem itikadi anlamda bir kafa karışıklığı söz konusuydu.

Mehmet Kurt – Bu şiddet meselesine kaymanın nedenlerinden biri olarak bunu mu görüyorsun?

Kamuran – Evet. Siyaseten usulsüzlük kendiliğinden pragmatizm denilen şeye sebeptir. Yani o anki koşullarınızın anlık getirisi ve götürüsü senin için önemli olur. 90lı yılların konjonktürü de biraz bununla alakalıydı. Yani senin kendine dair ileriye dönük ciddi anlamda projen yoksa, siyaseten bir usul belirlememişsen ya da usulün usulsüzlük ise... Çünkü örgütlü yapıların genelinde bu hastalık var. Örgütlü yapıların o kapalı boyutu olur olmaz, bu ve benzeri suiistimallere kapı aralıyor. Yani çok rahatlıkla tabanın haberi olmadan üsttekilerin kendince yaptıkları siyasi hesaplar başkaları ile işbirliğine götürüyor. Yani devlet olabilir, başka bir örgüt olabilir.

Mehmet Kurt – Senin kişisel kanaatin 90larda devletle nasıl bir ilişki kurulmuştu?

¹⁴⁸ http://www.huseynisevda.biz/articles.php?article_id=480, Erişim Tarihi: 16.06.2014.

Kamuran – Benim kişisel kanaatim, onlar kendince devleti kullanmaya çalıştılar. Büyümek için, güçlenmek için. Devlet de onları bir şekilde kullanmaya çalıştı.¹⁴⁹”

Kamuran’ın ifadeleri, analiz edilmesi gereken pek çok şeyle birlikte, Hizbullah’ın eklektik yapısına dair de önemli tespitler içermektedir. Gözlemlerimiz ve görüşmelerimiz de hem İslami kaynak ve referanslar, hem de kullanılan yöntemde Hizbullah’ın bu vasfının belirgin olduğunu göstermektedir. Nitekim bu vasıf, Hizbullah’ın örgütlenmeyi önceleyen tavrıyla birleşince Hizbullah’ın eklektik bir örgüt ve bir sosyal hareket olması kaçınılmaz olmaktadır. Yaptığımız görüşmelerde, Kamuran’ın da ifade ettiği gibi, farklı birçok grup ve referanslı aynı anda kullanmak, Hizbullah üyeleri tarafından, Hizbullah’ın önyargısız ve eşitlikçi tavrının bir tezahürü olarak değerlendirilmektedir¹⁵⁰. Nitekim Hizbullah’a yakın olduğu iddia edilen haftalık Doğru Haber Gazetesi genel yayın yönetmeni Mehmet Göktaş’la yaptığımız mülakatta da Hizbullah’ın ve Hizbullah’ın legal kolu olduğu iddia edilen Hüda-Par’ın önyargısız yapılar olduğu ifade edilmiştir.

“Bugün hiçbir örgüt ve İslami yapıda Said-i Nursi ve Humeyni’nin aynı anda okunduğunu göremezsiniz. Ama Hizbullah bunu yapıyor. Bunları, Seyyid Kutub’u, Hasan El Benna’yı birlikte okuyor. Ben bir Türk İslamcıyla konuşuyordum. Seyyid Kutub’tan nefretle bahsediyordu. Bugün Saadet Partisi Erbakan hocadan sonra ciddi bir AKP nefreti devraldı. Ama Hüda-Par bunu yapmıyor. Onlar seçimde beklentilerinin altında oy almış olsalar dahi, AKP’nin başarısına seviniyorlar¹⁵¹.”

Sonuç olarak denilebilir ki Hizbullah, pragmatik ve eklektik bir örgüttür. Bunun bir sonucu olarak amaçları çerçevesinde stratejik dönüşümler yaşayabilmekte ve kitlesini de buna göre harekete geçirebilmekte ve dönüştürebilmektedir. Buna direnç gösteren gruplar ise, Beykoz Operasyonu sonrasında kişisel ve kitlesel kopuşlar, dernekleşme ve partileşme aşamalarında Selefi referanslı kopuşlarda olduğu gibi Hizbullah’tan ayrılmakta ve Hizbullah her önemli dönemde yeni bir minimal homojenlik kazanmaktadır. Minimal homojenlikten kasıt ise, bir grubun belli prensipler ve eylemler neticesinde yaşanan kopuş ve/veya katılımlarla homojenleşmesi ve aynılık fikrinin baskın hale gelerek eylem potansiyelini arttırmasıdır.

¹⁴⁹ Kamuran’la kişisel görüşme, 22.01.2014.

¹⁵⁰ Yusuf’la kişisel görüşme, 23.05.2014.

¹⁵¹ Mehmet Göktaş’la kişisel görüşme, 02.04.2014.

Hizbullah değişim kavramını olumsuz bir durum olarak algıladığı için hep aynı prensipler çerçevesinde hareket ettiğini iddia etmekle birlikte, Hizbullah tarihi incelendiğinde Hizbullah'ın sürekli değişen eklektik bir yapı olduğu görülebilir. Peki dönüşümü ve eklektizmini kucaklayıcılık ve önyargısız olmakla temellendiren Hizbullah için şiddet ne anlam ifade etmektedir? Şiddet Hizbullah söyleminde nasıl ve hangi koşullarda meşrulaştırılmaktadır? Bu durum karşısında Hizbullah'la karşı karşıya gelen grupların karşı söylemleri nasıl olmaktadır? Bir sonraki temada şiddetin dili ve şiddetin meşrulaştırılması analiz edilecektir.

2.3. Şiddetin Dili ve Meşrulaştırılması

Dinin Meşrulaştırma Gücü kitabında Okumuş, dinin siyasetten toplumsal eşitsizliklerin meşrulaştırılmasına kadar pek çok alanda etkin bir rolü olduğunu belirtir (Okumuş, 2005). Araştırma konumuz açısından değerlendirildiğinde Okumuş'un bahsettiği anlamda bir meşrulaştırma sürecinin, şiddete öncülük ettiği ifade edilebilir. İçkin Teori açısından değerlendirildiğinde şiddet kategorisi, bir önceki başlıkta incelediğimiz çatışma alanlarının oluşması, kopuş veya karşılaşmalar, şiddeti meşrulaştırıcı bir dilin inşası ve yaygınlaştırılması, şiddeti önlemeye veya engellemeye çalışan aracı kurumların çabaları ve şiddetin ortaya çıkması aşamaları çerçevesinde incelenebilir. Bu basamaklar İçkin Teori çerçevesinde belirlediğimiz alt konseptler kadar (Locke, 2003, s. 39-54), şiddetin tarihsel olarak ortaya çıkması sürecine de çizgisel bir çerçeve oluşturmaktadır. Yapılan görüşmelerde de şiddet dilinin, şiddeti öncelediği ve belirttiğimiz aşamaları izlediği ortaya çıkmıştır.

Hizbullah ve çatıştığı gruplar açısından şiddet dilinin ilk meşrulaştırma aracı, 'kendini savunma' söylemidir. Yapılan görüşmelerde, şiddete bulaşmış tüm grupların ortak mazereti, kendilerine yönelen şiddete, savunma amaçlı karşılık vermek zorunda kaldıkları olmuştur. Örneğin yaptığımız görüşmede Yusuf, 1990lardaki şiddet olaylarının temelinde PKK, devlet ve Menzil grubu başta olmak üzere 'Rabitacıların'¹⁵² baskıları olduğunu iddia etmektedir. Yusuf'a göre Hizbullah, hiçbir zaman 'tarzını' değiştirmemiş, tebliği ana amaç olarak belirlemiştir. Yusuf'a göre cihat, ihmal edilmeyecek ama gerektiğinde kullanılacak yöntemlerden biridir. Buna göre 1990lı yıllardaki şiddet de savunma amaçlıdır ve herhangi bir saldırı amacıyla

¹⁵² Vahdet grubu kast edilmektedir.

gerçekleşmemiştir¹⁵³. Hüda-Par Genel Başkan Yardımcısı Necat Özdemir’le yaptığımız görüşmede de, Hüda-Par’ın şiddete başvurma ihtimali sorulmuştur. Özdemir, cemaatin meşru müdafaa ve kendini savunma hakkı bulunduğunu ve bunun dışında herhangi bir şiddetin yaşanmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Özdemir, ayrıca Hizbullah’ın geçmişteki eylemlerinin de kendini savunma refleksi nedeniyle oluştuğunu belirtmiştir¹⁵⁴. ‘İslami bilinçlenmesini’ İhvan hareketiyle başlatan, Hizbullah’tan ayrılıp Vahdet grubuyla hareket eden ama *Kurdistanî* söylemi nedeniyle Vahdet grubundan da ayrılan Mücahit’e göre, Vahdet grubuyla Hizbullah arasında yaşanan bir kısmı satırlı ve yaralamayla sonuçlanan kavgalarda temel amaç Vahdet grubunun kendini savunmasıdır¹⁵⁵. Yine Menzil grubundan Hamza’ya göre Hizbullah ile Menzil grubu arasında ideolojik bir farklılık yoktur ve her iki grup da aşağı yukarı İran ve Müslüman Kardeşlerle ilişki ve onlara bakış konusunda neredeyse birbirinin aynısıdır. Hamza’ya göre temel farklılık yöntemde olmuştur. Hamza, Menzil’in kaçırılıp öldürülen lideri Fidan Güngör’ün başlangıçtan itibaren şiddete karşı olduğunu, yapılan şûralarda karşılık vermeme kararı alındığını ama iş çığırından çıkıp bir topyekun bir yok etme boyutuna varınca kendilerini savunmak zorunda kaldıklarını ifade etmiştir¹⁵⁶.

‘Herkesin kendini savunduğu’ ama görüldüğü kadarıyla ‘hiç kimsenin saldırıda bulunmadığı’ on yıllık bir aralıkta binden fazla kişinin ölmüş olması, savunmanın gerçek bir nedenden çok meşrulaştırıcı bir araç olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Şiddetin ortaya çıkışında ikinci aşama, şiddeti meşrulaştırıcı dilin zenginleştirilmesi, yaygınlaştırılması ve mekânsal ayrışmalarla birlikte safaların belirginleşmesidir. Daha öncesinde stratejik birlikteliklerle bir arada veya iletişim içinde olan grupların tabanlarının da gruplar arasındaki bu geçişkenlikten dolayı keskin bir şekilde konumlanmadığı aşıkardır. Fakat şiddeti meşrulaştırıcı dil, tabanın da saf belirlemesine aracılık etmiş ve saf belirleme süreçlerinde gruplar arasında taban ve örgütlenme merkezli tartışmalar çıkmıştır. Şiddetin fiili olarak ortaya çıktığı başlangıç aşaması bu aşamadır. Bu aşamaya paralel bir şekilde çatışmanın önlenmesi için girişimler de başlamış ama bu girişimler çatışmaların şiddetlenmesiyle sekteye

¹⁵³ Yusuf’la kişisel görüşme, 23.05.2014.

¹⁵⁴ Necat Özdemir’le görüşme, 03.05.2014.

¹⁵⁵ Mücahit’le kişisel görüşme, 14.02.2014.

¹⁵⁶ Hamza’yla kişisel görüşme, 23.01.2014.

uğramıştır. Çatışmaların önlenmesi konusundaki editöryal çalışmalarında Deutsch, Coleman ve Marcus çatışma biçimleri ve çözümleri konusunda oldukça kapsamlı bilgiler sunmakta ve çatışma çözümü (*conflict resolution*) süreçlerinin içeriği ve metotlarının zaman ve mekana göre farklılık arz edebileceğini vurgulamaktadırlar (2006). Konumuz açısından değerlendirildiğinde çatışma çözümleme süreçlerinin Hizbullah örneğinde geleneksel dini referanslı müsalahalar¹⁵⁷ şeklinde geliştiği söylenebilir. Müsalaha süreçlerine dair yapılan görüşmelerde ortaya çıkan verilere göre, taraflar savunma söyleminin aksine saldırıya hazırdır. Nitekim okul ve cami kavgaları başta olmak üzere gündelik yaşamın bir parçasına dönüşen kavgalar bir kaç yıl içerisinde silahlı çatışmalara ve ölümlü şiddet vakalarına evrilmiş, müsalaha girişimleri de sonuçsuz kalmıştır.

Olayların henüz öldürme boyutuna varmadığı bu dönemde şiddeti meşrulaştırıcı dil oldukça yaygınlaşmış ve taraflar birbirlerini düşman olarak itham etmeye başlamıştır. Oldukça dindar olan Ahmet'in uzun mülakatımız boyunca, Hizbullah yerine Hizb¹⁵⁸ tabirini kullanması ve bundaki ısrarı, gruplar arasındaki saflaşmanın en tehlikesiz olanıdır¹⁵⁹. Grupların birbirini tanımlama biçimleri incelendiğinde her grubun, kendi ideolojik referansları çerçevesinde karşısındakini, şiddeti meşru kılan bir betimlemeyle tarif ettiği görülecektir. Örneğin Hizbullah, Menzil grubuna nifak grubu veya münafıklar, Vahdet grubuna rabıtacılar, Suudi destekli, Amerika ve İsrail taraftarı, PKK'ye mürted örgüt ve devlete tağuti rejim demektedir. Aynı şekilde PKK, Hizbullah için Hizbulkontra demektedir ve Hizbullah'ın devlet destekli paramiliter bir örgüt olduğu iddiasında bulunmaktadır. Vahdet ve Menzil grupları ise Hizbullah yerine, şeytanın partisi anlamına gelen Hizbuşşeytan¹⁶⁰ tabirini kullanmaktadır.

İthamlar sadece rakip veya muhalif gruplar arasında gerçekleşmemekte, aynı zamanda çoğunlukla seküler yaşam tarzlarına da yönelmektedir. Bu anlamda İzzettin'in Hizbullah mensuplarından biriyle yaşadığı diyalog aydınlatıcıdır.

“Yani PKK'nın bu tahammülsüzlüğünü biliyoruz. Yani bunu anlamakta bir zorluk yok. Güç toplamış, işte yüzyıldır yetmiş yıldır, atmış yıldır gerçekleştirilemeyen bir mücadeleyi örgütlemiş ve bir anda buna öykündüğü veya

¹⁵⁷ Conflict Resolution kavramı yerine, eski Türkçe'de yer alan ve kavramı tam olarak karşılayan Arapça kökenli müsalaha kelimesi kullanılacak ve bu şekilde kullanılması önerilecektir.

¹⁵⁸ Hizbullah tabiri Allah'ın partisi anlamında Kur'an'da geçen bir tabir olmakla birlikte Ahmet, klik, fraksiyon, parti anlamına gelen Hizb tabirini kullanmıştır.

¹⁵⁹ Ahmet'le kişisel görüşme, 04.02.2014.

¹⁶⁰ Hizbuşşeytan da Kur'an'da geçen bir ifade olarak, Allah'ın partisinden olmayan ve/veya ona karşıt grupları tanımlamak için kullanılmaktadır.

bunun gölgesinde kendini geliştirdiğini düşündüğü bir yapıyla teması, iktidar dilini kullanarak ya da ne bileyim otoritenin dilini kullanarak temas kurma arzusu olabilir. Şimdi bu bence Hizbullah'ın şiddete yönelmesini başlatan unsur değil, onlar zaten buna niyetliydi. Çünkü şahadet, cihat, harekete geçme, onların yerini alma, onlar gibi olma, potansiyel olarak bunu barındırdığı için. Şiddete niyet o şiddetin bahanesini üretmekten daha önemli bir şeydir. Bahane her zaman üretilebilir. Ben mesela şu anda bile Hizbullah'ın veya gurubunun, farklı isimler altındaki yapılarının hala şiddete eğilim taşıdığını düşünüyorum. Niye? Çünkü hala kullandığı dil, yarın şiddete tevessül ettiğinde kendi haklılığını güçlendirecek argümanları depolamaktır. Hayır, eğer sen bu formda bir hazırlık yapıyorsan senin amacın aslında o formda nasıl davranacağını da ortaya çıkarmış oluyorsun. İlla senin bunu deklare etmen gerekmiyor. Şimdi bazen bir gençle sohbet ediyoruz. İkinci çıkışlarının arifesinde, henüz kamuoyu bilmiyor. 2003'dü. Ya hocam dedi tespit etmişler X'de şu kadar fahişe var şu kadar belgeli çalışıyor, şu kadar belgesiz çalışıyor falan. Hani bu eski hikayeydi. Her şehrin duyulan efsanelerinden birisidir. Dedim herhalde sizin tekrar milleti terbiye niyetiniz var. Şimdi hani genci yarın birine dayak attırmaya inandırmanız için önce dayak atılması gereken bir duruma inandırmanız lazım. Yani bak bunlar var, öyleyse sen hazırlıklı ol, sana bir iş düşebilir. Halbuki fahişe varsa bu bir sistem sorunudur. Bu rejim sorunudur. Bunu doğuran fahişenin kendisi değildir. Bir toplumsal düzen var, bir toplumsal hakikat var. Sen bu toplumsal hakikate dokunmadan, ben bu işi çözerime inandırırıyorsun birini. Yani bu eski alışkanlıklarının kalıntıları da olabilir ama bana göre şayet birileri oynamak isterse, yani şu iktidar buna imkan oluşturmadığı için böyle bir durumla karşı karşıya değiliz ama diyelim ki bunu istismar etmek isteyen eski yapı gibi, Ergenekoncu yapı gibi bir iktidarın olduğunu düşünsek aynı sonuçlarla karşılaşabiliriz yani.¹⁶¹

İzzettin'in bahsettiği örnek olaydan da anlaşılacağı gibi, şiddetten önce, onun bir yöntem olarak uygulanmasını meşrulaştıran argümanların geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda yaşam tarzlarına yönelik ithamlar da geçmişte olduğu gibi bugün de şiddeti meşrulaştırıcı bir dilin inşası olarak değerlendirilmelidir. Örneğin Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen dernekler ve Hüda-Par tarafından güzellik yarışması, konser¹⁶² veya eşcinsellik ile ilgili konferansları sert bir dille 'protesto etmesi'¹⁶³,

¹⁶¹ İzzettin'le kişisel görüşme, 01.02.2014.

¹⁶² <http://muhalefet.org/haber-hizbullahtan-duman-grubuna-tehdit-19-6130.aspx>, Erişim Tarihi: 16.06.2014.

¹⁶³ http://www.radikal.com.tr/turkiye/hizbullaha_yakin_site_yazinca_escinsellik_paneli iptal_edildi-1187821, Erişim Tarihi: 17.06.2014.

Hizbullah'ın şu anda bir yöntem olarak şiddeti benimsemese de potansiyel olarak şiddeti başvurulabilir bir araç olarak gördüğünü göstermektedir.

Hizbullah yetkilileriyle yapılan yazılı görüşmede Hizbullah'a diğer İslamcı gruplar, PKK, cihat, şiddet gibi konularda sorulan soruların cevapları önemli veriler sunmaktadır¹⁶⁴.

“İslam'ı referans alan bir cemaat olarak ‘şiddet’ konusunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bizim silahlı propaganda diye bir yöntemimiz yoktur. Bu konuyla ilgili değişik münasebetlerle görüşümüzü beyan etmişiz. Kısaca İslam'ı öğrenme, gereğini yaşama ve bunun etrafında örgütlenip insanlara tebliğ etmeye engel olunmadığı ve varlığımızı tehdit edecek bir saldırı söz konusu olmadıkça başkasına karşı güç kullanma gibi bir düşüncemiz yoktur.

Cihat hakkında ne düşünüyorsunuz?

Cihad; davet, tebliğ, iyiliği emredip kötülüğü sakındırmaktan başlayıp mukatele denilen bugünün tabiri ile silahlı savaşa kadar varan geniş anlamlı bir kavramdır. Cihattan kastınız mukatele ise zaten yukarıdaki soruların cevabında verdik.

BDP'lilerle yaşanan gerginlikler¹⁶⁵ Cemaatin yeniden silahlı mücadele aşamasına geçmesine neden olur mu?

Biz on yılı aşkın bir süredir PKK ve uzantılarının Müslüman halka yaptığı saldırılara rağmen sabrediyor, tekrar doksanlı yıllardaki gibi olayların yaşanmaması için elimizden gelen gayreti göstermeye çalışıyoruz. Ancak karşı taraftan sürekli saldırı ve tahrikler devam ediyor. Bu duruşumuz ve sabrımız saldırıların devamı ve niteliğine bağlıdır. Saldırıları inancımızı yaşamak ve bunu gelecek nesillere ulaştırmayı engelleme durumuna gelirse davamızı ve Müslüman kardeşlerimizi savunmayı, saldırıları bertaraf etmeyi İslami bir görev ve sorumluluk olarak görürüz.

Sizce Hizbullah cemaati düşünce sisteminde ve eylemlerinde herhangi bir hata yaptı mı?

Hizbullah, düşünce sistemini Kur'an ve sünnetten aldığı için bu konuda bir hata ve yanlışlıktan söz etmek mümkün değildir. Bizim düşüncemiz vasat ve

¹⁶⁴ Yazılı görüşmenin tamamı ekler bölümünde bulunmaktadır.

¹⁶⁵ 2014 yerel seçimleri sürecinde BDP ve Hûda-Par arasında yaşanan gerginlikler kast edilmiştir.

mutedildir. Kur'an ve Sünneti temel kaynak olarak ele aldığımız için kendimizi bunlara göre dizayn etmeye çalışıyoruz. Eylemelere gelince; biz bilerek ve isteyerek İslam'a aykırı bir şey yapmadık. Yani cemaatin planlamalarında ve çözümlerinde gayri İslamilik söz konusu değildir. Ancak uygulamada bireyler eylem icra ederken istenmeyen hatalar olmuş olabilir. Bunlarda istisnai durumlardır."

Verilen cevaplardan da anlaşılacağı gibi, Hizbullah şiddeti bir yöntem olarak inkar etmemekte ve onun savunma amaçlı kullanılabileceğini kabul etmektedir. Bununla birlikte 1990larda savunma argümanı ile meşrulaştırılan şiddetin boyutlarının, şiddetin tüm muhatapları için savunma sınırını aştığı ortadadır. Aynı zamanda Hizbullah'ın geçmişi nasıl algıladığına yönelik sorduğumuz son soru da, Hizbullah'ın bilinçli bir hata yapmadığı ama uygulamalarda bireysel hataların olmuş olabileceğini iddia etmektedir ki bu da hataları bireysel örnekler, doğruları ise prensipler olarak değerlendirme eğiliminin bir uzantısı olarak yaygın bir teamül olarak ortaya çıkmaktadır.

Şiddet dilinin meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanımı olgusuna odaklandığımız bu başlıkta, ayrıştırıcı ve itham edici bir söylemin, meşrulaştırıcı bir araç olarak şiddetin kendisinden önce geldiğini ve bu dilin saflaşma ve kutuplaşmaların belirginleşmesini ve keskinleşmesini sağladığını ifade ettik. Bu bağlamda tarafların söylemlerinde ortaya çıkan itham edici argümanların, şiddetin ilk basamağı olarak ortaya çıktığını, müsalahe araçlarının ise keskin kutuplaşma ve fiili şiddet ortamıyla yok olduğunu tespit ettik. Şiddetin başlamasını takip eden süreçte ise ona hız kazandıracak örneklerin çoğaldığını ve meşrulaştırıcı argümanlar olarak sıklıkla kullanıldığını ortaya koyduk.

3. Grup Aidiyeti, Dini İdeoloji ve Etnik Kimlik: Hizbullah'ta Varoluş Biçimleri

Yapılan görüşmeler sonucunda belirlenen son kategori Hizbullah'ta varoluş biçimleridir. Bu varoluş biçimleri üç ana tema çerçevesinde ortaya çıkmakta ve her tema farklı referans, bileşen ve motivasyonları barındırmaktadır. Buna göre Hizbullah mensuplarında varoluş üç katmanda şekillenmektedir. Birinci katman diğer katmanları da önemli oranda etkileyen ve belirleyen Hizbullah bireylerinin grup aidiyetidir. İkinci

katman, din ve dinin ideolojik bir varoluş biçimi olarak ulus-ötesi bir argüman olarak inşasıdır. Üçüncü katman ise etnik kimlik ve etnik kimliğin dini referanslar yoluyla İslamcı ideolojik söylem içerisinde meşrulaştırılmasıdır.

3.1. Otorite ve Hegemoni: Hizbullah'ta Grup Aidiyeti

Zygmunt Bauman, *Liquid Modernity* kitabında, cemaat (*community*) fikri ve aidiyetinin derinliklerinde herkesin aynı olduğu varsayımının yattığını ve cemaat bağlılığını cazip kılan fikrin, kişiye sağladığı bu konfor olduğunu ifade eder (2000, s. 99). Bauman'ın tespiti, minimal homojenliklerin oluşumu tezimizi de doğrulayacak şekilde, aidiyet fikrinin grup üyelerine konfor sağlayıp, grup aidiyetini güçlendirdiğini ortaya koyar.

Yapılan görüşmelerde ortaya çıkan veriler Hizbullah'ta grup aidiyetin, Hizbullah mensuplarında üç katmanlı varoluş biçiminin en yoğun ve güçlü çekirdeği olduğunu ortaya koymaktadır.

“Onlarla olmak bir ayrıcalıktı, hele gençler için. Çünkü hem dini anlamda kendilerine hitap ediyor hem de o okudukları okul, devlet okulu. Yani bildikleri, tanıdıkları dini geleneğe aykırı bir sistem.

...

Onların en belirgin özelliği, hedef gösteriyorlar. Şimdi hedef gösterdikleri için sen direkt o hedefe yöneliyorsun. Mesela bu hedef, görünür bir hedef. Yani tariflere ya da idealizme ya da bir felsefi ideolojiye dayanmıyor. Bu yüzden çok çabuk ilerletiliyor. Hedef sistemi değiştireceğiz, yeni bir sistem. Bunun nasıl yapılacağı, hangi prensiplere göre bu hedefin gerçekleştirileceği önemli değil. Zaten cami derslerinde bunu alıyorsun. Kur'an öğrendikten sonra sana peygamberlerin hayatı, siyer anlatılıyor. Ama bununla beraber şöyle bir şey oluşturulur sisteme karşı. Yani bu sisteme karşı ol gibi değil. Hak – batıl mücadelesi gibi. Habil – Kabil olayında, işte bunlar Habil, bunlar Kabil tarafı. İster istemez çocuk görüntü arayacaktır. Habil tarafı kim, Kabil tarafı kim. Yani direkt blok çizgiler yapılıyor, sınırlar belirleniyor¹⁶⁶.”

Sermest'e göre Hizbullahçı olmak, özellikle gençler arasında bir ayrıcalığın göstergesidir. Hizbullah, bir yandan geleneksel dindarlık biçimleriyle çatışmamakta,

¹⁶⁶ Sermest'le kişisel görüşme, 27.10.2013.

diğer yandan kişiye bir amaç sunmakta ve onun etrafında örgütlenme imtiyazı sağlamaktadır. Bu imtiyaz kişiye bir amaç sunmanın yanı sıra, onda bir özgüven ve güç duygusu da oluşturmaktadır. Örneğin Musab başta olmak üzere pek çok görüşmeci, Beykoz Operasyonu'na kadar 'cemaati' yenilmez kabul ettiklerini ifade etmiştir. Musab'a göre Hizbullah, PKK ve diğer gruplarla girdiği 'savaşlarda' hep galip ayrılmıştır¹⁶⁷. Bu galibiyet duygusu, Hizbullah'a mensup bireylerde doğal olarak bir özgüven ve güç duygusu oluşturmaktadır.

Grup aidiyetinden kaynaklanan güç ve otorite duygusu ise bir süre sonra Hizbullah bireylerinde, karşılaştığı 'toplumsal problemleri' inisiyatif olarak 'düzeltme' eğilimi doğurmaktadır. Mahallede esrar içtikleri veya hırsızlık yaptıkları iddiasıyla bir grupla kavga ettiklerini, karşı gruptan bir, kendilerinden ise 'iki yaralı verdiklerini' anlatan bir görüşmeci, cemaatten izin almayıp bu eylemi gerçekleştirdikleri için cemaatten 'firça yediklerini' ve ciddi bir cezayla karşı karşıya kalmak üzere olduklarını ama herkes doğruyu anlattığı için uyarılmayla yetinildiğini anlatmıştır. Bir başka görüşmeci, tanıdığı bir Hizbullah üyesinin, 'açık saçık giyindiği ve evine sık sık erkeklerin girdiğini' gözlemlediği bir kadına, cemaatten herhangi bir emir almaksızın şiddet uyguladığını anlatmıştır.

Hizbullah'ın dağılma sürecine girdiği Beykoz Operasyonu'na kadar, grup aidiyeti oldukça güçlüdür ve inisiyatif kullanılarak gerçekleştirilen eylemler, cemaat hiyerarşisi içerisinde sorgulanmakta ve ceza verilmektedir. Diğer yandan cami dersleri, Hizbullah'a katılabilecek kişilerle 'alaka' kurma, cemaat hiyerarşisi içerisinde muhtelif görevlendirilmeler, periyodik rapor yazımları yoluyla grup aidiyeti güçlen(diril)mektedir. Kişilerin yakın takibi ve kontrolü esasına dayanan bu sistem, Durkheim'in mekanik dayanışmacı toplum modeline benzemektedir. Durkheim'e göre daha çok sanayi öncesi toplumlarda var olan bu dayanışma biçiminde iş bölümü az; dayanışma, benzerlik fikri ve buna bağlı olarak kolektif kimlik ise belirgin ve ön plandadır. Ortak bir değer sistemi ve ahlak anlayışı varsayımına dayanan bu topluluklarda, grubun değerlerine aykırı 'suçlar' şiddetle cezalandırılabilir (Aron, 2006, s. 296-298). Hizbullah örneğinde de grup aidiyetinin mekanik dayanışmacı toplum modeline benzediğini, ortak değer ve ilkelere bağlılık duygusunun güçlü olduğu ve buna aykırı davranışların cezalandırıldığı görülmektedir. Gündelik yaşamı analiz ettiğimiz kategoride anlatılan tüm uygulamalar, sonuç olarak grup

¹⁶⁷ Musab'la kişisel görüşme, 24.01.2014.

aidiyetini kişinin yaşamında merkezi bir konuma yükseltmekte ve grup aidiyetine ters düşecek tüm eylemler, aile ilişkileri ve algılayışlar ikinci plana itilmektedir. Bu anlamda Azad'ın söyledikleri grup aidiyeti ve adanmışlık kültürü bağlamında değerli veriler sunmaktadır.

“Mesela o dönem bir kavram vardı. İbn-i Teymiyye'nin bir sözü: 'Düşmanlarım bana ne yapabilir ki! Öldürülmem şehadet, sürdürülmem hicret, hapsedilmem halvettir. Bu psikoloji ile hareket ettiğiniz zaman düşmanlarınız size hiçbir şey yapamazlar. Sizi öldürseler dahi şehit olacaksınız Allah yolunda. Ve doğal olarak bunun dışında bir alternatif yoktur. Sürekli okuduğunuz kaynaklarda Mekke döneminde peygamberin çekmiş olduğu sıkıntıları görürsünüz. Babalarından, annelerinden, amcalarından, dayılarından daha farklı insanlardan işkence görmüş insanlar görürsünüz.’¹⁶⁸”

Benzer veriler, Serbest'le yapılan görüşmede de ortaya çıkmaktadır. Serbest, İslam'ın başlangıcında henüz gizlenme dönemi devam ederken gizli toplantı ve ibadetlerin yapıldığı Erkam isimli sahabenin evinin (*Dar'ul Erkam*) güvenlik ve gizlilik teması altında sık sık işlendiğini belirtmekte ve o döneme bir eleştiri olarak *'sanki peygamberin hayatı sadece Dar'ul Erkam'dan ibaretti'*¹⁶⁹ demektedir. Veriler ışığında değerlendirildiğinde gündelik yaşamın alt temalarından olan güvenlik ve gizlilik olgularının, sonuç olarak grup aidiyetini güçlendiren unsurlar olduğu ortaya çıkacaktır. Bu grup aidiyeti o denli güçlüdür ki, 1996 yılında PKK'yle çatışmalar sonlanıp Hizbullah iç hesaplaşma sürecini (Hizbullah'a sızdığı iddia edilen ajanların ve polisle işbirliği yaptığı iddia edilen muhbirlerin tespiti) başlattığında, Azad'a göre bir çok kişi doğrudan gidip cemaate teslim olmuştur.

“Cemaatten bir mesaj gelmişti tüm üyelere. Mesaj şu idi: Biz kendi içimizdeki tüm ajanların tespitini yaptık. Ya bu ajanlar gelir bize teslim olurlar ya da gelip teslim olmazlarsa, biz bunları öldüreceğiz. Ve size bir ay süre tanıyoruz. Gelin teslim olun, teslim olanlara asla karışılmayacaktır. Sadece bilgilerine başvurulacaktır, sonra serbest bırakılacaklardır. Bu bir aylık süre zarfında bir sürü insanın gidip başvurdukları, içinde bulunmuş olduğu süre zarfında polisin onları sıkıştırdığı söylenmişti¹⁷⁰.”

¹⁶⁸ Azad'la kişisel görüşme, 28.10.2013.

¹⁶⁹ Serbest'le kişisel görüşme, 27.10.2013.

¹⁷⁰ Azad'la kişisel görüşme, 28.10.2013.

Görüldüğü gibi grup aidiyetinin sağlanması gündelik hayatın rutinlerinin belirlenmesi ve yakın kontrolü ile sağlanırken, bireylerde kendini feda etme kültürü ilk dönem İslam tarihinden örnekler de verilmek suretiyle güçlendirilmektedir. Bu bağlamda bedel ödemek, hapis yatmak veya ‘şehit olmak’ Hizbullah mensubu pek çok kişinin arzuladığı bir duruma dönüş(türül)mektedir. Kamuran’a göre de ilk dönemlerde Hizbullah davası nedeniyle cezaevinde kalmak, Hizbullah üyesine önemli bir karizma kazandırmaktadır. Fakat Beykoz Operasyonu’nu takip eden yıllarda cezaevine girenlerin sayısı binleri aştığı ve cezaevine girmek adeta bir rutine dönüştüğü için bu karizma da ortadan kalkmıştır¹⁷¹. Diğer yandan Hizbullah aidiyeti, üyelerin üzerinde ciddi bir otorite olarak tezahür etmekte ve bir oto kontrol ve sansürün uzantısı olarak değerlendirilebilecek iç kontrol mekanizmalarına dönüşmektedir. Bu bağlamda Hizbullah aidiyetinin sadece gönüllülük esasına dayalı bir temelde ilerlemediği, Hizbullah mensubu olduğu sürece iç kontrol mekanizmalarının katı otoriter bir biçimde gerçekleştiği söylenebilir.

Hizbullah’ta grup aidiyetinin Weberyen anlamda otorite kavramıyla ilişkili olduğu açıktır. Max Weber, otoriteyi geleneksel, yasal ve karizmatik otorite şeklinde üçe ayırır. Weberyen anlamda meşruiyetin kaynağı geleneksel otoritede geleneklerin kutsallığına, yasal otoritede kanunların geçerliliğine, karizmatik otoritede ise önderin olağanüstü niteliklerine dayanır (2008, s. 111). Yani tüm otorite tiplerinde esas belirleyici olan, iktidarı kullanan kişinin uyruklarınca nasıl değerlendirildiğidir (Sennett, 1992, s. 28). Her otorite ilişkisinde otoriteyi elinde bulunduran(lar) ile otorite altında olanlar arasında birbirine karşıt iki taraf bulunur. Weber özellikle otorite altındaki kişilerin oluşturdukları sübjektif kabul üzerinde durur. Weber’e göre sadece emirlere itaat edilmesi otoritenin varlığını göstermez. Ayrıca otoritenin varlığı için, itaat edilen otoriteye meşruiyet atfedilmiş olması gerekir (Kızılçelik, 1994, s. 259). Diğer yandan Max Weber otorite ve güç kavramını birbirinden ayırır. Eğer kişi kendi iradesini başkasının direnmesine rağmen yerine getirebiliyorsa bu gücün (*power*) göstergesidir. Fakat bir emir, emrin muhatapları tarafından içselleştiriliyor ve meşru addediliyorsa burada otoritenin varlığı söz konusudur (Weber, 2007, s. 105; Mouzelis, 2003, s. 17). Dolayısıyla Max Weber’de otorite/egemenlik kavramı yasal ve meşru yaptırımı; güç kavramı ise zorla yaptırımı ifade eder. Yaptırım gücü belirsizdir. Akla gelebilecek her türlü yöntemle uyruklar itaate zorlanabilir. Otoritede ise meşru bir itaat

¹⁷¹ Kamuran’la kişisel görüşme, 22.01.2014.

vasfı belirleyici unsurdur (Weber, 2005, s. 28-35; Kivisto, 2008, s. 83). İnsanlar da meşru bir sebep bulduklarında iktidara itaat ederler (Turner, 1997, s. 55).

Hizbullah'ta grup aidiyeti ve otorite bağlamında değerlendirildiğinde, yapılan görüşmelerde öne çıkan vurgu, otoritenin şiddet dönemine kadar kişisel motivasyon merkezli devam ettiği, şiddet başladıktan sonra ise güvenlik ve gizlilik prensiplerinin aidiyet hissini beslediği yönündedir. Güvenlik ve gizlilik ise otoritenin görünür hale gelmesine aracılık etmektedir. 1996'da başladığı ifade edilen iç hesaplaşma süreci ise, Weberyen anlamda meşru bir otoriteden çok güç hissine dayanmaktadır. Bununla birlikte Beykoz Operasyonu, otoritenin yıkıldığı (Weberyen anlamda karizmanın yitirildiği) ve grup aidiyetinin parçalandığı bir eşik olmuştur.

“Azad - Cemaatin kabul etmiş olduğu resmi bilgi Hüseyin Velioğlu 17 Ocak 2000'de Beykoz'da çıkan bir çatışmada şehit olmuştur. Onun dışındaki hiçbir spekülasyona değer vermediler. Açıkçası bu bilgilerin hiçbir zaman doğruluğu ispatlanamadı. Doğal olarak ispatlanamıyorsa mevcut var olan bilgileri kabul etmek zorunda kalıyorsunuz. Ama Beykoz operasyonu çerçevesinde çok ciddi bir şüpheler de vardır.

Mehmet Kurt – Nasıl şüpheler?

Azad – Tabi Türkiye tarihinde ender görülen bir operasyon tarzıdır bu. 4 saat süren bir çatışmanın canlı yayında verilmesi gibi bir olay, sanırım dünyada az rastlanan olaylardan biridir. Ben operasyonu baştan sona kadar evde, televizyonda kendim izledim.

Mehmet Kurt – Nasıl hissettiniz? Ne konuştunuz? Polis de bilmiyormuş diye söylüyorlar.

Azad – Biz Hüseyin Velioğlu'na operasyon yapıldığını bilmiyorduk. Sadece polisin de bilmediğini söylüyorlar. Operasyon olduğu gün cemaatin üst düzey yetkililerine operasyon yapıldığını duyduk. Hemen eve koştuk, televizyonun başına geçtik. İşte olayları takip ediyoruz. Operasyon bittikten sonra çatışmada bir kişinin öldüğünü, iki kişinin de sağ yakalandığı bilgisi medya ajanslarına düştü. Daha sonra yanılmıyorsam ya aynı gündü, ya da bir gün sonraydı çatışmada öldürülenin Hüseyin Velioğlu olduğu söylendi. O dönem benim sorumlum olan arkadaşla beraber bizim evdeydik. Ben Hüseyin Velioğlu'nun cemaatin üyesi olduğunu bilmiyordum o güne kadar. Kendi sorumluma sordum Hüseyin Velioğlu kim diye. O da muhtemelen cemaat içinde komutanlardan biridir dedi. O da bilmiyordu. O ifadesinden bu anlaşıyordu. Dedim peki cemaat içindeki bir komutansa bu adam herhâlde büyük bir komutandır ve ciddi bir misilleme

yapılır hani devlete. Tabi o anda ajanslarda Hüseyin Velioğlu'nun ajanslarda cemaatin lideri olduğu sık sık vurgulanıyordu ve bütün haber ajansları ilgili ilgisiz bütün insanlar televizyona çıkmış Hizbullah analizi yapıyorlar. Çok ciddi saçmalayan insanlar vardı. İstihbarattan olan adamlar konuşuyor, gazeteciler falan.

Mehmet Kurt – Neler diyorlar?

Azad – O dönem genelde Hizbullah'ın devlet bağlantısı üzerinde çok sık durmaya çalışıyorlardı. 90'lı yıllarda PKK ile girmiş olduğu çatışmalar sık sık işleniyordu. O gün TV'de Gonca Kuriş meselesini sürekli gündeme getiriyorlardı. Ahmet Taner Kışlalı, Uğur Mumcu suikastlarını sürekli gündeme getiriyorlardı. Radikal İslamcı örgütlerin bu eylemleri gerçekleştirdiğini söylüyorlar ki, bu bana sorarsanız, ilgisi olmadığını düşünüyorum. Gonca Kuriş işi doğrudur. Hizbullah kaçırdı sonra öldürdü. Ama Ahmet Taner Kışlalı, Uğur Mumcu, Bahriye Üçok cinayetlerinin kesinlikle Hizbullah'la hiçbir ilişkisi yoktur. Kendini Hizbullah Müslümanı olarak tanıtan insanlar, cinayetlerin Hizbullah tarafından işlendiğini söylüyorlar ve biz bu olaylara gülüyorduk o esnada. Tabi ki Hüseyin Velioğlu'nun lider olduğunu düşünmüyorduk o arada. Sabah uyandığımızda bize haber geldi. Evet öldürülen kişi Hizbullah'ın lideri Hüseyin Velioğlu'dur denildi. O anda bütün dünyamız yıkıldı. Bir an sanki damarlarımızda gezen kanlar dondu. Tüylerimiz diken diken oldu. Yani çok ciddi bir şekilde sıkıntı yaşadık o esnada. Çünkü her ne kadar tanımasak da onun çabalarıyla kurulmuş bir hareketin bu seviyeye gelmesi, çünkü bizim gözümüzde çok ciddi bir seviyeye gelmişti Hizbullah hareketi. PKK ile çatışmaya girmiş galip ayrılmış, Menzille çatışmaya girmiş galip ayrılmış, Vahdet grubuyla çatışmaya girmiş galip ayrılmış. Kürdistan bölgesinde çok ciddi bir otorite diye düşünüyorduk. Devletin bükemediği PKK'nın elini bükmişti. Çok ciddi işler başarmış olduğu deniyordu. Onun yapmış olduğu, çıkarmış olduğu bu hareket... ve bundan dolayı bizde bir soğuk düş etkisi yarattı o an, 2-3 günde. O anda arkadaşların kendi aralarında hep konuştukları şey cemaat çok ciddi bir misilleme yapacaktır. Yani muhtemelen bunun misillemenin karşılığı ancak ve ancak muhtemelen ya başbakan olur ya cumhurbaşkanı olur ya genel kurmay başkanı olur ya istihbarat başkanı olur; başka türlü onun dengi kimse yoktur. Kısas alınacaksa, bu işte böyle olur. Tabi ki yanılmıyorsam 10-15 gün Hüseyin Velioğlu'nun cenazesini Adli Tıp'ta beklettiler. Bütün arkadaşlar cenaze gelecek diye Batman'a gidiyordu. Bir türlü cenazeyi teslim etmiyorlardı ve bu çok ciddi bir öfkeye dönüşmüştü cemaat tarafından. Aynı zamanda cemaatin bireyleri kendi kafasında eylem yapma potansiyeline sahip değiller. Direk

üstlerinden emir almadan asla kendi kafalarından hareket etmezler¹⁷². Bundan dolayı bir eylemsellik de söz konusu değil, sadece bekleyiş. Bu bekleyiş insanı öldürüyor¹⁷³. ”

Azad gibi pek çok eski Hizbullah üyesi için Beykoz Operasyonu bir milat olmuştur. Bu milat, ilk zamanlarda ciddi bir öfke ve intikam duygusu şeklinde ortaya çıkmış, zaman geçtikçe pek çok kişi için Beykoz Operasyonu, grup aidiyetinin parçalanması sonucunu doğurmuştur. Liderin isminin ilk defa televizyon programında duyulduğu ve muazzam bir gizlilik içerisinde yürütülen faaliyetlerin oluşturduğu güvenlik algısı ve aidiyet hissi, Beykoz Operasyonu sonrasında ‘cevap bulunamayan sorular¹⁷⁴, nedeniyle pek çok kişi için yıkılmış veya ciddi oranda zayıflamıştır.

Hizbullah’ta varoluş katmanları açısından en yoğun çekirdek olarak betimlediğimiz ve diğer iki katmanı da büyük oranda belirleme ve dönüştürme potansiyeline sahip aidiyet hissinin bireysel ve kitlesel olarak bitmesinin yarattığı psiko-sosyal durumlar, kopuş biçimleri ve kopuşun travması bölümünde detaylıca incelenmiştir. Yeniden kısaca ifade etmek gerekirse grup aidiyetinin bitmesi, diğer katmanlara aidiyeti de ciddi oranda etkilemiş, Hizbullah’tan kopanlar arasında, Kamuran’ın tanıklığına göre, ‘ateist olanlar, İslami yaşantısını bırakanlar ve ulusalcı olanlar’ (Kürt milliyetçisi) çıkmıştır¹⁷⁵.

Bir sonraki başlıkta Hizbullah mensuplarında dini aidiyet ve dini aidiyetin ideolojik bir argüman olarak inşası incelenecektir.

3.2. İslamcılığın İdeolojik İnşası ve Hizbullah’ta Dini Aidiyet

“İnkılabı düşünmek, devrimci düşünmek... Aslında hepimizde bu duygu, bu düşünce vardı. Bir gün Türkiye’de biz devrim yapacağız. İslam cumhuriyeti kuracağız Türkiye’de. Belki Türkiye’yi bilmiyorduk. Açıkçası kendi açımdan olayı ele alırsam, çünkü gördüğüm bir tek yer vardı. Diyarbakır’dı; Bismil’di, Silvan’dı. Mardin’di; Nusaybin’di. Çevre il ve ilçeler...”¹⁷⁶

¹⁷² Her ne kadar Azad, üstlerden emir almadan eylem yapılamayacağını söylese de bunun genel kural olduğu ama sansasyonel bazı öldürme eylemleri hariç olmak üzere pek çok alanda Hizbullah mensubu bireylerin kişisel inisiyatif alarak kendi başlarına da hareket edebildikleri, verilerin tümü analiz edildiğinde, ortaya çıkmaktadır.

¹⁷³ Azad’la kişisel görüşme, 28.10.2013.

¹⁷⁴ Bu sorular ağırlıklı olarak Velioğlu’nun öldüğü bir ortamda arşivin neden yok edilemediği, liderin ölümüne nasıl izin verildiği ve diğer iki kişinin nasıl sağ çıktığı, medyada yer alan ve pek çok Hizbullah üyesinin bir duyumu düzeyinde bildiğini söylediği ama ilk defa yüzleştiği şiddet olayları ve infazların Hizbullah tarafından nasıl açıklandığı ve son olarak yeni liderin vasfına dair tartışmalar oluşturmaktadır.

¹⁷⁵ Kamuran’la kişisel görüşme, 22.01.2014.

¹⁷⁶ Azad’la kişisel görüşme, 28.10.2013.

Dini referans alan bir grup olarak Hizbullah'ta dini söylemin ideoloji kavramıyla yakın ilişkisi vardır. Marksist kuramda önemli bir yer tutan ideoloji kavramı, Marx'a göre bir birey veya toplumsal grubun 'zihninde egemen olan fikirler ve tasarımlar sistemidir'. Marx'ın ideoloji kavramını inceleyen Marksist filozof Althusser'e göre ise ideoloji, 'bireylerin gerçek varoluş koşullarıyla aralarındaki hayali ilişkilerin bir tasarımıdır'. Althusser, İdeolojilerin, bireyleri özne olarak adlandırdıklarını ve bu özneye sesleniş üzerinden onu ideolojinin bir parçası kıldıklarını ifade eder (Althusser, 2000, s. 47, 51, 60-71). Hizbullah'ta dini söylemin aynı zamanda ideolojik bir söylemin özelliklerini taşıdığı tespiti, İslamcı ideolojilerin benzer yapısı nedeniyle şaşırtıcı olmayacaktır. İdeoloji kavramının doğasına uygun olarak, yaşamı soyut kategorilere ayıran İslamcılık, temelde bir din olarak İslam'ın siyasal bir kurgu olarak inşasından ibarettir (Aktay, 2014).

Hizbullah tarihi bölümünde açıklanan İslamcılığın bir ideoloji olarak inşası, batı sömürgeciliğine verilen bir yanıt olarak yirminci yüzyılın tarihsel ve sosyolojik koşulları çerçevesinde gerçekleşmiştir. Diğer yandan, Türkiye'deki, örgütlenmede Kürt yoğunluklu pek çok İslamcı grupta olduğu gibi Hizbullah'ta da İslamcı söylem, köken olarak Türk İslamcı söylemi içinde gelişmiştir. Hizbullah'ın çekirdek kadrolarının Milli Görüş partileri başta olmak üzere MTTB veya Akıncılar gibi gruplar içinde yetişmeleri, bu yapıların İslamcı söylemlerinden etkilenmelerine yol açmıştır. Bu bağlamda Hizbullah'ta İslamcı politik söylem, çeşitli konularda 'ithal' bir dil geliştirmiştir¹⁷⁷. Sinan'a göre '*Hizbullah'ta Kurdistan meselesine ve Kürt kimliğine, Türkiye İslamcılığının etkisi nedeniyle ciddi bir yabancılaşma vardır*'¹⁷⁸. Hizbullah'ta dini ve etnik söylem, bir sonraki başlıkta detaylıca incelendiğinden, burada Sinan'ın Türkiye İslamcılığı ile var olan ortak bağa yaptığı vurgu not edilmelidir.

Yapılan görüşmelerde Hizbullah'ta dini söylemin, yukarıda çerçevesi çizilen şekilde ideolojik bir argüman olarak kurulduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda Hizbullah'ta varoluşun ikinci katmanı olarak İslamcılık, ulus-ötesi referanslarla kurgulanan bir aidiyet biçimidir. Bu aidiyet biçiminin çeşitli konulara karşı yarattığı duyarlılık, İslamcı referanslara dair izler taşımaktadır. Örneğin Yusuf'a göre Hizbullah için en önemli hedef Filistin ve Mescid-i Aksa'dır. Coğrafi, tarihsel ve kültürel olarak

¹⁷⁷ Dilgeş'le kişisel görüşme, 22.09.2013.

¹⁷⁸ Sinan'la kişisel görüşme, 30.11.2013.

kendisine daha yakın olan Kürt meselesini birincil ilgi alanı olarak görmek yerine, Filistin'i birincil hedef olarak ifade etmek; Sinan'ın ifadesiyle 'İslamcılığın kendi kültürel ve tarihsel benliğine yabancılaştırıcı etkisinin' bir tezahürü olarak değerlendirilebilir. Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen organizasyonların eylem ve gösteri spektrumlarında da bu tespitin tezahürlerini görmek mümkündür. Bu anlamda Hizbullah'ın eklektik bir grup olduğu tespiti, Yusuf'un Said-i Nursi, Müslüman Kardeşler Hareketi ve İran İslam Devrimi'ni Hizbullah'ın üç temel referansı arasında saymasında da görünür olmaktadır¹⁷⁹. İran İslam Devrimi'nin yarattığı etkiyi Azad, şu şekilde anlatmaktadır.

“İran devrimi bütün İslam dünyasında ölen bir ruhun tekrar canlanması gibi olmuştu. Mesela Osmanlı'nın çöküşünden sonra İslamcılığın, İslami kesimlerin kaybettiği bir şey olduğu gün gibi açıktı. Osmanlı'nın son dönemlerinde dahi İslamcılık hareketi Osmanlı'nın ayakta kalmasını sağlamış bir şey değildi. İran İslam inkılabı bu ruhu tekrardan yeşerten bir şey olmuştu ve Mısır'da, Pakistan'da, Cezayir'de, Kürdistan'da, Irak'ta, Suriye'de ciddi bir hareketlilik söz konusuydu ve doğal olarak bütün İslami kesimlerin merkezi haline gelmişti İran. İran'a kayıtsız kalmak mümkün değildi İslami hareketler açısından; çünkü gerçekleşmiş bir devrim söz konusuydu. Bu devrime kayıtsız kalmak akıl karı değildi¹⁸⁰. ”

İran İslam Devrimi'nin İslamcı gruplar arasında yarattığı heyecan, Dilgeş'in Hizbullah'ın sınıfsal bir olgu olarak ortaya çıktığı ve Siyonizm, İsrail, Amerika, emperyalizm gibi söylemlerde pek çok İslamcı grupla ortak bir söyleme sahip olduğu tespitine de yansımaktadır¹⁸¹. Anılan konularda Türkiye'deki diğer İslamcı yapılarla aynı söylemi geliştiren Hizbullah, İslami referanslar konusunda da yirminci yüzyıl İslamcı ideologlarından etkilenmiştir. Kamuran'ın ifadelerine göre bu kaynaklar, Hizbullah tarafından entelektüel bir zeminden değerlendirilmemekte, bu kaynaklara daha çok eylemselliğe referans olması açısından başvurulmaktadır. Ona göre Hizbullah, teorik tartışmaları gereksiz bulduğu gibi *'dünyevi şeylerin peşinde koşmayı da önemsiz bulur, cemaat işlerini ve tebliğ yükümlülüğünü yerine getirerek Allah'ın rızasını kazanmayı önceler'*.¹⁸² Bir 'davanın' anlatılması esasına dayalı tebliği merkeze alan Hizbullah'ın, bunu teorik temelli çözümlemeler yerine eylemsellikle icra

¹⁷⁹ Yusuf'la kişisel görüşme, 23.05.2014.

¹⁸⁰ Azad'la kişisel görüşme, 28.10.2013.

¹⁸¹ Dilgeş'le kişisel görüşme, 22.09.2013.

¹⁸² Kamuran'la kişisel görüşme, 29.10.2013.

etmeyi tercih etmesi, Hizbullah'ta dini aidiyetin eylemle ilişkisini göstermektedir. Kamuran'a göre Hizbullah'ta ideolojik donanım büyük oranda 'köylülük' olarak tanımladığı bir zeminde gerçekleşmektedir.

“Kamuran – Hüseyin Velioğlu bayağı köylülük kokan bir tipti. Çok da bizim anladığımız düzeyde sistematığe oturtulmuş bir düşünce sistemi yoktu. Üç beş tane videosu var. Belki siz de izleme fırsatı buldunuz. Bakın yani nasıl bir tip olduğuna. Net bir şekilde görülüyor.

Mehmet Kurt – Köylülüğü nasıl açıklıyorsunuz? Mesela bir köylü ne yapar, şehirli ne yapar?

Kamuran – Köylü kati kanaatlere sahiptir. Yani onun açısından şuurculuk yoktur hayatı tarif ederken. Siyah ve beyaz arasındaki tonları çok fazla gözetmez. Dolayısıyla kuracağı sistem de tek tipçi olur. Farklılıkları çok fazla gözetmez, katı olur, tahammül etmez. Ama bünyesinde barındırdığı samimiyet nedeniyle fedakarlık ve dürüstlüğü harmanlar, karakterize eder¹⁸³.”

Hizbullah'ı 'köylü' ve 'siyah ile beyaz arasındaki tonları gözetmeyen' bir yapı olarak değerlendiren Kamuran'ın söyledikleri, Hizbullah'ın eylemi önceleyen bir örgüt olduğu tespitine de referans teşkil etmektedir. Bu bağlamda Hizbullah'ta İslamcılık da eylemi önceleyen bir algılayışla yaşanmaktadır. Azad'ın 'gördüğüm tek bir yer vardı' ifadesi, İslam devrimi yapma hayalleri ifadesiyle birlikte değerlendirildiğinde eylemi önceleyen Hizbullah'ın, kendi toplumsallığına yabancılaşmış olduğunu göstermektedir. Bu yabancılaşma Hizbullah mensubunda, hakkında çok fazla şey bilmediği ama uğruna savaşılacak düzeyde değerli bulduğu bir dünya sunmaktadır.

Genel anlamda Hizbullah'ta dini aidiyet, grup aidiyeti içinde belirlenen söylemden beslenmektedir. Hizbullah'ta grup aidiyetini etkileyen çekirdek kadronun Türkiye'deki İslamcı hareketler içerisinde yetişmeleri nedeniyle benimsedikleri ilkeler ise büyük oranda Türkiye İslamcılığıyla paralel şekilde ulus-ötesi bir İslamcı söylemdir.

¹⁸³ Kamuran'la kişisel görüşme, 22.01.2014.

3.3. *Bijî Îslam Bimre Koletî*: Hizbullah'ta Etnik Kimlik ve Kürt Meselesi Algısı

Sinan'ın deri koltuklarla döşeli ofisine bir aracı yoluyla gidip Hizbullah hakkında araştırma yaptığımı ve bilgisine başvurmak istediğimi söylediğimde, Sinan'ın ilk sorusu tezimde Kürdistan ismini kullanıp kullanmayacağım olmuştur. Sinan'a göre Kürtlerle ilgili yapılan çalışmalarda Kürdistan isminin kullanılması akademik özgürlüğün göstergesiydi. Hiçbir zaman Hizbullah'a üye olmadığını ama Hizbullah'ı yakından bildiğini ifade eden Sinan'a göre Hizbullah '*Kurdistanî*' bir örgüttür¹⁸⁴. Aynı şekilde Hizbullah üyesi olmamakla birlikte Hizbullah'ı yakından tanıdığını gözlemlediğim ve kendini İslamcı bir Kürt olarak tanımlayan Mahmut da Hizbullah'ın geçmişte çok hata yaptığını ama '*Kurdistanî*' bir yapı olduğu ifade etmektedir¹⁸⁵. Hizbullah – Vahdet grubu ayrılığında Vahdet grubuna dahil olan ve daha sonra '*Kurdistanî*' perspektifi nedeniyle Vahdet grubundan ayrılan Mücahit de *Partiya İslamiya Kurdistan*'a (Kürdistan İslam Partisi – PİK¹⁸⁶) olan sempatisini gizlememiştir. Hizbullah'tan PKK ve Kürt karşıtı söylemleri ve şiddet eylemleri nedeniyle ayrıldığını söyleyen Dilgeş veya yıllar önceki bir olaydan bahsederken kendini '*em Misilman in, em ehlê şerîetê ne û em Kurdistanî ne. Em dawa xelasiya Kurdistanê dîkin*¹⁸⁷, olarak ifade eden ve Türk devletinin tank ve toplarına teslim olmayıp *Kurdistanî* kaldığını söyleyen Ahmet¹⁸⁸, tezde kullanılmak üzere müstear bir isim talep edildiğinde 'Kürtçe bir isim olmasını tercih eden' Azad¹⁸⁹, Hizbullah'ın büyük oranda Kürtlerden oluştuğunu ifade eden, Kürt meselesini dini bir terminoloji içerisinde tartışan Hizbullah mensupları ve Hizbullah'ı yakından tanımış görüşmeciler için *Kurdistanîliğin* anlamı nedir? Gözlemlerimiz, pek çok Hizbullah mensubunun Kürt meselesiyle ilgili bir gündemlerinin, tartışmasının ve fikirlerinin olduğu yönündedir. Büyük çoğunluğu akıcı düzeyde Kürtçe konuşan ve bir kısmı 'Kürtçe konuşmayı özellikle tercih eden' Hizbullah eski ve mevcut üyelerinin verdiği bilgilere göre, Hizbullah her zaman 'Kürdistan'ı merkez alan Kürt' bir yapı olmuştur. Hizbullah mensuplarına göre

¹⁸⁴ Sinan'la kişisel görüşme, 30.11.2013.

¹⁸⁵ Mahmut'la kişisel görüşme, 15.11.2013.

¹⁸⁶ Muhammed Salih Mustafa tarafından 1979 yılında Mekke'de kurulduğu söylenen ve kuruluş bildirgesinin, Türkiye Hizbullah'ını da oldukça etkileyen Suriyeli Kürt İhvanı Said Havva tarafından yazılan PİK'in Türkiye, ABD ve Avrupa'da etkin olduğu ifade edilmektedir. Bkz. http://en.wikipedia.org/wiki/Islamic_Kurdistan_Party ve <http://www.mnyekta.com/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=1040>, Erişim Tarihi: 18.06.2014.

¹⁸⁷ Müslümanız, şeriat ehliyiz ve Kurdistanîyiz. Davamız Kürdistan'ın kurtuluşudur.

¹⁸⁸ Ahmet'le kişisel görüşme, 04.02.2014.

¹⁸⁹ Azad'la kişisel görüşme, 28.10.2013.

Kürtlüğün üç önemli göstergesi Kürtçe konuşmak, Kürt geleneklerinin yaşatılması ve İslam dinidir.

Hizbullah'ın çıkardığı Mizgîn, Şehit, Şehitler Kervanı, Hinariya Kur'an, Seyfullah, Mizgîna İslam, Miskîna Jar, Katliama Susa gibi albüm ve albüm serileri Kürtçenin yaygın kullanımı ve Hizbullah'ta etnik dini söylemin nasıl inşa edildiğine dair oldukça önemli oranda veriler sunmaktadır. Albümlerde olduğu gibi gündelik hayatta da Kürtçe, tercih edilen birincil dildir.

Mahmut başta olmak üzere görüşmecilerin çoğu tarafından Kürtlüğün ikincil bileşeni olarak kabul edilen Kürt gelenekleri Hizbullah'ın sosyo-ekonomik koşullarıyla birlikte değerlendirildiğinde anlam kazanmaktadır. Görüşmecilerin çoğunun taşra (köy, kasaba, küçük şehir) kökenli olması, geleneksel dindar ailelerden geliyor olmaları ve bir kısmının aşiret ve aile bağlarına yaptıkları vurgu Kürtlüğü 'otantik' bir kurguyla algılamalarına neden olmuştur. Mahmut, 'halen küçük şehirlerde geleneklere uygun veya dini giyinmeyen kişilere Türk denildiğini', seküler yaşamın göstergelerinin Türklükle eş anlamlı kullandığını¹⁹⁰ ifade etmektedir. Bu anlamda Kürt geleneği olarak tanımlanan kültürel kodların büyük çoğunluğu, İslam referanslı davranışlardır ve etnik farklılıklar dini ve seküler kodlar üzerinden belirlenmektedir.

Diğer yandan çekirdek kadroları Milli Görüş çizgisindeki oluşumlarda yetişen, Müslüman Kardeşler Hareketi ve İran İslam Devrimi'nden etkilenen Hizbullah için Kürtlükle olduğu kadar Türklükle ilişki de incelenmelidir. Milli Selamet Partisinin taşra teşkilatında aktif görevler üstlendiğini ifade eden Mahmut, il teşkilatından bir grupla bir mitingde attığı '*bijî İslam, bimre koletî*¹⁹¹' ve 'Azadî İslam'da' sloganı nedeniyle parti teşkilatı tarafından uyarıldığını söylemekte ve Türkiye'de sadece Müslümanlığın ve Kürtlüğün yasak olduğunu ifade etmektedir. Attığı slogan nedeniyle MSP parti teşkilatı içinde adının Kürtçüye çıkarıldığını, 'azadî¹⁹²' dediği için 'bunlar komünist söylemleridir, kullanma' diye uyarıldığını söyleyen Mahmut'a göre yerel veya ulusal parti ve gruplarının isimleri Türkçe olsa da kendileri her zaman Kürt İslamcı olmuştur¹⁹³.

Hizbullah mensubu bireylerde ortaya çıkan Kürtlük vurgusu, söz konusu grup faaliyetleri ve kamusal alanda görünürlük olunca ortadan kaybolmaktadır. Örneğin

¹⁹⁰ Mahmut'la kişisel görüşme, 08.11.2013.

¹⁹¹ Yaşasın İslam, köleliğe ölüm!

¹⁹² Özgürlük.

¹⁹³ Mahmut'la kişisel görüşme, 08.11.2013.

Sermest'e göre Kürtlük ile ilgili en küçük vurgu dahi Hizbullah içinde kavmiyetçilik ve ırkçılık olarak görülmekte ve eleştirilmektedir¹⁹⁴. Azad, cemaat içinde Said Havva gibi İhvancı ve Kürt kökenli yazarlara sık sık başvurulmasına rağmen Said Havva'nın Kürt olduğunu bilmediklerini ifade etmektedir¹⁹⁵. Yapılan diğer görüşmeler ve gözlemler de göz önünde bulundurulduğunda Hizbullah'ta dini öncelediği düşünülen etnik bir söylemin benimsenmediği ve bu yönde söylem geliştirdiği tespit edilen kişilerin kınandığı ifade edilebilir. Hizbullah'ın Kürtçeyi müzik albümlerinde ve gündelik hayatında yoğun bir şekilde kullanmasını nasıl değerlendirdiğini sorduğum Yusuf, 'Hizbullah'ın Kürdistan'ı merkez alan bir cemaat olduğunu, mensuplarının çoğunun Kürt kökenli olduğunu ve Kürtlükle herhangi bir sıkıntısı olmadığını ama Hizbullah'ın ümmetçi bir perspektifle hareket ettiğini' söylemiş ve Hizbullah'ın Midyat bölgesindeki mensupları için, yörede konuşulan yerel Arapça *Mihelmice* ilahi kaseti de çıkardığını ifade etmiştir. 'Ümmetçi bir perspektifle hareket eden Hizbullah'ta Türklerin yok denecek kadar az olmasının nedeninin ne olabileceğini' sorduğum Yusuf'a göre 'Türk İslamcılarda Osmanlı'dan gelen bir abilik duygusu ve ancak biz yönetebiliriz fikri vardır. Ayrıca Hizbullah'ın Kürdistan'da ortaya çıkması Türk İslamcılarının katılımını zorlaştırmaktadır. Zira Türk İslamcılarda dahi Kürt deyince böler, ayırıştırır fikri bulunmaktadır. Hizbullah İslami düşünse de Türkler tarafından böyle algılanmaktadır¹⁹⁶.' Aynı soruya Hizbullah'a yakınlığıyla bilinen Doğru Haber genel yayın yönetmeni ve Türk asıllı Mehmet Göktaş şu şekilde cevap vermiştir.

"Bir diğer konu Türk İslamcılarının en radikalinin bile altını biraz kazıdığınızda altından Türkçülük çıkar. Ülkücüleri demiyorum. İslamcılar böyleler. Ben konuştuğumda bana 'hocam bu Kürdistan sözünü kullanmasanız' diyorlar. Kürtçe ilahilerden, ezgilerden rahatsız oluyorlar. İstanbul Kazlıçeşme mitingi için hazırlık çalışmalarında böyle bir intiba oluşmasın diye tüm konuşulacaklar, müzikler teker teker kontrol edilmiş. Kürtçe ilahilerden çok meşhur bir iki tane dışında (Kani Muhammed) programa dahil edilmemiş. Sonra biri demiş ki yav Mehmet Hoca Kürdistan propagandası yapmazsa kimse yapmaz. Ben Türklerin İslamcılarının ırkçılıktan çok etkilendiklerini düşünüyorum. Kemalizm'in zehridir bu. Aynı zamanda Bir Kürdün öncülüğünde hareket etmek istemiyorlar. Küçümsüyorlar. Kürtler hurafe ve bidatlerle uğraşsın istiyorlar. Aynı duygu Türk

¹⁹⁴ Sermest'le kişisel görüşme, 27.10.2013.

¹⁹⁵ Azad'la kişisel görüşme, 28.10.2013.

¹⁹⁶ Yusuf'la kişisel görüşme, 23.05.2014.

solcuları arasında da var. Türk İslamcılar ve solcular konformistler ve halkla iletişim kuramıyorlar. Tabana seslenemiyorlar. Ama Kürtlerin İslamcılarını bunu yapabildi. Hatta PKK tabana seslenebildi. Halkla iletişim kurabildi. Türklerin bir kısmı bu potansiyelden nemalanmak istiyor. Ben Allah'ın, İslam'ın sancaktarlığını Kürtlere verdiğini düşünüyorum. Bir Türk'e yalan makinası bağlayın ve Arabistan, Türkistan, Türkmenistan, Kürdistan, Azerbaycan deyin. Kürdistan dediğiniz anda makina tepki verir. Türkler bu konuda önyargılılar¹⁹⁷.”

Yapılan görüşmelerin çoğunda eski veya mevcut Hizbullah mensuplarının, Kürt kökenli İslamcıların Türk İslamcılığının milliyetçi yönüne vurgu yaptıkları gözlemlenmiştir. Dahası ismini verdiğimiz Kürt İslamcı grupların çoğu, 1980lerde Türk İslamcılığından ayrılmıştır. Etnik ayrımcılık olarak değerlendirdikleri durumlar nedeniyle Türk İslamcılığından ayrılan ve müstakil örgütlerini kuran bu gruplar, Kürt meselesiyle ilişkilene konusunda ise farklı perspektiflere sahiptir. Burada sadece Hizbullah'ın Kürt kimliği ve meselesi ile ilişkisi incelenmiştir. Veri ve gözlemlerimize göre Hizbullah etnik kökeni kimlik referanslarında birinci sıraya koymamakla birlikte, Kürt meselesiyle *de facto* olarak ilgili ve ilişkilidir. Bununla birlikte pek çok kültürel kodu da, milliyetçilik olarak değerlendirdiği için temkinli bir duruş sergilemektedir. Hizbullah yetkilileriyle yaptığımız yazılı görüşmede bu tespitin göstergeleri bulunmaktadır.

“Kürt sorunu hakkında ne düşünüyorsunuz?”

(Cevap verilmedi)

Mensuplarının önemli bir kısmı Kürt olan bir oluşum olarak Türkiye’de Kürt sorunun çözümü konusundaki fikirleriniz nelerdir?

(Cevap verilmedi)

Kürt sorununun çözümü konusunda bir programınız var mı?

(Cevap verilmedi)

Sivil cumalar hakkında ne düşünüyorsunuz?

Sorunuzdaki maksat hutbelerin Kürtçe okunması ise doğrudur. Hutbe cumanın bir parçasıdır. Müslümanların haftalık toplantısı anlamına gelen Cuma hutbelerinin halkın en iyi anlayacağı bir şekilde okunması doğru olandır. Ancak

¹⁹⁷ Mehmet Göktaş’la kişisel görüşme, 03.04.2014.

namazla ilişkisi olmayan, vakit namazlarını kılmayanların Cuma namazını siyasi malzeme olarak kullanmak için bunu yaptıkları açıkça ortadadır.

Anadilde eğitim konusunda ne düşünüyorsunuz?

Her insanın eğitimini anadilinde alması tabii haklarındandır. Devlet; imkanlarını halkın anadilde eğitim alması için kullanmalıdır. Çok küçük etnik gruplara bile talep etmeleri halinde devlet tarafından kendi dillerinde eğitim almaları için imkân sunulmalıdır.

Hizbullah ümmetçi bir perspektifi benimsemesine rağmen neden Kürt olmayan Müslümanların teveccühünü görmedi?

Biz bu tespiti katılmıyoruz. Ancak çıkış noktamızın Kürdistan olması hasebiyle bu bölgede teveccühün, diğer taraflara nispeten daha fazla olması doğaldır.

Hizbullah içinde Kürt olmayan Müslümanların oranı neydi?

Milliyetçi düşünceleri temel almadığımız için böyle bir oran peşine düşmedik. Ancak Türkiye’deki her etnik kökenden kardeşlerimiz vardır¹⁹⁸.”

Menzil, Vahdet ve PKK ile çatışmalarla ilgili sorulara cevap vermeyi tercih etmeyen Hizbullah adına sorularımızı cevaplayan görüşmeci, Kürt meselesiyle ilgili sorulara da cevap vermemiştir. Elbette sosyal bilim etiğinin bir gereği olarak sorular yazılı olarak sunulduğunda, ‘istenilen sorulara cevap verilmeyebileceği’ ifade edilmiştir. Bununla birlikte geçmişteki çatışmalar ve Kürt meselesiyle ilgili sorulara cevap vermemeyi tercih eden Hizbullah yetkilisinin ‘sessizliği’ altında yatan sebepler incelenmelidir. Yusuf’a göre Hizbullah, geçmişteki çatışmalara dair polemiklere girmeyi faydasız bulmaktadır¹⁹⁹. Diğer yandan Hizbullah tarihi bölümünde Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen Hüda-Par’ın parti programını incelediğimizde, Kürt meselesinin çözümü için önerdikleri çözümlerin, bugün BDP-HDP partileri veya kısmen de PKK tarafından da önerilen çözümler olduğu görülecektir. Ana dilde eğitim, Kürtçe yer isimlerinin iadesi, Kürtler ve Türklerin anayasada kurucu iki halk olarak kabul edilmesi, köy yakma ve zorunlu göç olaylarıyla hesaplaşma, Ergenekon, JİTEM ve benzeri yapıların ‘bölgede yaptıkları hukuksuzlukların soruşturulması’ gibi önerilerin ‘Barış Süreci’ olarak adlandırılan süreçte PKK tarafından da aynı şekilde önerildiği ve/veya kabul edilebildiği görülecektir. Kamuran’a göre bu durum,

¹⁹⁸ Hizbullah’la yazılı görüşme, 04.05.2014.

¹⁹⁹ Yusuf’la kişisel görüşme, 23.05.2014.

partileşme ile birlikte gelişen yeni bir durumdur. Kamuran, geçmişte böyle bir talebin konuşulduğuna veya gündemleştirildiğine şahit olmamıştır. Ona göre tabanın talepleri parti politikasını belirlemekte ve Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen yapıları dönüşüme zorlamaktadır²⁰⁰. Kamuran'ın tespitlerine katılmakla birlikte, iddia edilen bu dönüşümün henüz kamusal alanda İslamcı söylemle eşit ağırlıkta dile getirilen bir seviyeye erişemediği düşünülmektedir. Bu anlamda Mahmut'un '*Bizim İslamcılığımız merkezdeydi, ama Kürtlüğümüz şakacıktandı*²⁰¹', sözlerine yer vermek gerekir. Hüda-Par'ın 2014 yerel seçimleri öncesinde, 27 Mart 2014'te, Bingöl'de gerçekleştirdiği mitingde dair gözlemlerin de bu konuya dair faydalı veriler sunduğu düşünülmektedir.

Kadın ve erkeklerin haremlik ve selamlık olarak ayrıldığı, kadınlarda siyah çarşaf, erkeklerde ise sakalın ağırlıklı olduğu bu mitingde konuşmalar başlamadan evvel '*serokê me Muhemmed e*²⁰²!' nakaratının kitle tarafından heyecanla paylaşıldığı gözlemlendi. Atılan sloganlar, tevhid ve rabia işaretlerinin birlikte yapılması, tekbir nidalarına 'Allahuekber' şeklinde heyecanla katılım ve Hizbullah halayı olarak bilinen halaylarda sayının yüzleri geçmesi adeta varlığını tüm azametiyle göstermek isteyen bir toplumsal psikolojinin ürünü olarak değerlendirilebilir. Konuşmacıları takdim eden sunucunun bunu Kürtçe (*Kurmanji, Zazaki*) ve Türkçe yapmasından sonra Kur'an tilavetiyle²⁰³ başlayan miting konuşmasının sadece başında Hüda-Par'ın 'Şeyh Said Kıyamının' takipçileri olduğu vurgulanmış, daha sonra büyük oranda dini söylem üzerine kurulu bir konuşma yapılmıştır. Konuşmada, dünyanın her zaman hak – batıl mücadelesine, Musaların ve Firavunların mücadelesine sahne olduğu vurgulanmıştır. Hüda-Par Genel Başkanı Zekeriya Yapıcıoğlu konuşmasında, yola çıkış sebeplerinin özgürce İslami yaşam olduğunu, % 99'u Müslüman olan bir ülkede dinlerini özgürce yaşamak istedikleri için Hüda-Par'ı kurduklarını belirtmiştir. İnsana bakışlarının insanca olduğunu ifade eden ve maymundan gelmediklerini söyleyen Yapıcıoğlu, ırkçılığa karşı olduklarını Fars kökenli sahabe Selman-ı Farisi'yi örnek vererek

²⁰⁰ Kamuran'la kişisel görüşme, 29.10.2013.

²⁰¹ Mahmut'la kişisel görüşme, 08.11.2013.

²⁰² Liderimiz Muhammed'dir anlamına gelen bu cümlede 'serok' tabirinin özellikle önemli olduğunu düşünmekteyim. Hizbullah'ın İslam'ı ideolojik bir söylem biçiminde inşasının bir göstergesi olan bu cümle, PKK'nin de Abdullah Öcalan için 'serok' tabirini kullanması nedeniyle aynı zamanda bir itiraz ve muhalefet biçimi olarak algılanabilir.

²⁰³ Kur'an'ın tecvit kurallarına göre bir kitle önünde okunması için kullanılan tabir. Kur'an'dan seçilen bölümün Fetih süresinin ilk bölümleri olması ve Fetih süresinin Medine'den Mekke'ye giden peygamber ve sahabenin engellenmesi ve Hudeybiye Barış Anlaşması'nın imzalandığı döneme denk gelmesi, peygambere Mekke'nin Müslümanlar tarafından fethedileceğinin müjdesinin ilk defa bu sürede verildiğinin tefsirciler tarafından ifade edildiği vurgulanmalıdır. Kur'an'dan özellikle bu bölümün seçilmiş olmasının, henüz güçlü olunmayan ama gelecekteki başarıyla müjdelenen bir durumu tasvir ediyor oluşu, kanaatimizce Hizbullah söyleminde 'güncel durumların İslam tarihindeki olaylarla bağının kurulması, meşrulaştırılması ve kitlelerin bu yönde motive edilmesiyle ilgilidir.

vurgulamıştır. Konuşmanın geneli incelendiğinde temel referansın dini söylem olduğu rahatlıkla görülmüştür.

Peki ortaya çıkan bu tablo ne şekilde değerlendirilmelidir? Kanaatimizce Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen Hüda-Par, Kamuran'ın da ifade ettiği gibi, tabanın beklentisi ve baskısı neticesinde önceye göre Kürt meselesine daha fazla vurgu yapmaktadır²⁰⁴. Politik iddiası olan bir partinin, oy aldığı bölgeye yönelik böyle bir söylem geliştirmemesi düşünülemez. Hüda-Par'ın parti programı ve Hüda-Par yetkilileriyle yaptığı görüşmeler bağlamında Elitsoy, Hüda-Par'ın, Hizbullah'ın geçmiş söylemleri de göz önünde bulundurulduğunda oldukça farklı bir söylem geliştirmiş olduğunu tespit etmektedir. Elitsoy'a göre Hüda-Par, Hizbullah'ın geçmişte yaptığı eylemlerle hesaplaşma yoluyla Kürtlerin zihnindeki şüpheleri gideremediği sürece, Kürtlerin büyük çoğunluğunun güvenini kazanamayacaktır. Aynı zamanda Elitsoy'un da söylediği gibi Hüda-Par, Kürt etnik kimliği ile İslamcı ideolojik söylemi birleştirebilmesi durumunda rakibi olan BDP seçmeninin ilgisini çekebilir (Elitsoy, 2013, s. 105-109). Bununla birlikte gözlemlerimiz, Hüda-Par'ın parti programı ve resmi açıklamalarında daha sık vurgulansa dahi, henüz etnik referanslı bir söylem geliştirmede yönündedir. Bunun ana nedeni ise, Hizbullah ve bağlantılı organizasyonların, PKK söylemiyle aynı zeminde değerlendirilmeme konusunda gösterdikleri hassasiyettir. Yıllarca PKK ile çatışmış olduğu ve *de facto* bir ateşkes sürecinin devam ettiği düşünüldüğünde, PKK hakkındaki algının çok da olumlu olmayacağı aşikardır. Nitekim yapılan görüşmelerin önemli bir kısmında Kürtlük vurgusu, bireysel düzlemde önemli temalardan biri olmuşsa da; PKK karşıtı söylem de aynı ağırlıkta var olan bir diğer tema olmuştur. Bu temanın ana bileşenleri ise PKK'nin İslam'a ve Müslümanlara karşı davranışları konusundaki kanaatlerdir.

“PKK'nin hitap edemediği kitle genelde İslami kesimdir. Dini hassasiyetleri olan kesime PKK hiçbir zaman hitap edememiştir. Mesela Öcalan, Yalçın Küçük ile yapmış olduğu bir röportajda Şeyh Sait'e hain diyor, İngiliz ajanı diyor. Bedüzzaman'a hain diyor, İdris-i Bitlisi'ye satılmış diyor. Şimdi siz her fırsatta bu toplumun değer atfettiği insana küfrederseniz, hakaret ederseniz bu toplum sizi desteklemez. Çünkü Kürdistan toplumunun mayası İslam'dır, 1500 yıllık İslami geçmişi olan bir toplumdur. Siz her fırsatta o toplumun dini değerlerine küfrederseniz bu toplum sizi desteklemez. Sizi destekleyen Müslüman Kürtler de

²⁰⁴ Tabanın bu beklentisinin oluşturduğu baskının, karar alma mekanizmalarındaki birincil etken olmadığı ikinci bölümün sonunda yer alan Hizbullah'ı Anlamak şeması bağlamında değerlendirildi.

dini kaygıları olmayanlardır. Politik anlamda veya entelektüel anlamda dini bilgisi olan birey ciddi şekilde sizi desteklemez.

...

Benim dayı oğlum Hizbullah tarafından kafasından satırla yaralanmıştı okul çıkışında. On altı dikiş atılmıştı ve bir parmağı yok şu anda. Şu anda Amerika'da yaşıyor. Ben Hizbullah'tan ayrıldıktan sonra onunla bir hukukum oluştu; çünkü oturup onunla sohbetlerimizde PKK'nin yanlışlarından bahsederdik. Gerçi o PKK'nin yanlışlarını kabul etmezdi. Genelde PKK'nin yapmış olduğu hareketlerin meşru olduğunu savunurdu, hala da öyledir. Biz de bunların böyle olmadığını söylüyorduk; çünkü mesela eğer özgürlüklerden bahsediyorsak kendi dışımızdaki unsurların da özgürlüklerinin olduğunu savunmalıyız. Çünkü özgürlük sadece PKK ve PKK yanlıları için olmamalıdır. Ben bir Müslüman olarak kendimi PKK olarak görmüyorum. PKK benim hiçbir dönemimde de olmayacaktır. Veyahut da bir Hristiyan'ın, bir Asuri'nin, bir Keldani'nin özgürlüğü ne olacaktır PKK olarak. Yani Kürdistan kurulduğu zaman bunların hakları olmayacak mıdır orada?²⁰⁵ ..

Müstear olarak Kürtçe bir ismi tercih eden ve Kürtlüğünü sık sık vurgulayan Azad'ın ifadeleri diğer görüşmecilerin ifadelerini desteklemektedir. Buna göre bireysel düzlemde Kürt kimliğine İslami bir zeminden vurgu yapan Azad ve diğer görüşmeciler, söz konusu PKK olduğunda şüphelerini dile getirmektedirler.

Sinan'la yapılan görüşmede Hizbullah'ın ilk öldürdüğü PKK'linin Süryani asıllı Mikail Bayro olmasının Hizbullah tarafından özellikle yapılmış bir seçim olabileceği ifade edilmiştir. Buna göre Hizbullah, bir Kürdü öldürdüğü izlenimi uyandırmak istememiş, PKK'nin arka çıkmayacağını düşündüğü Süryani birine yönelmiştir. Şiddet eylemleri boyunca 50 civarında Süryani'nin Hizbullah tarafından öldürüldüğünü söyleyen Sinan'ın ifadeleri²⁰⁶, Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen kuruluşların özellikle seküler etkinlikleri²⁰⁷ hedef alan söylemleri ile birlikte değerlendirildiğinde Azad'ın PKK karşıtlığının azınlıkların haklarını savunan bir zeminden çok taktiksel

²⁰⁵ Azad'la kişisel görüşme, 28.10.2013.

²⁰⁶ Sinan'la kişisel görüşme, 30.11.2013.

²⁰⁷ Tango ahlaksızlığın en büyüğüdür, diyerek Batman'da tango derslerinin yapılmasının engellenmesi, eşcinsellikle ilgili akademik bir konuşmanın sert dille protesto edilmesi sonucunda etkinliğin iptali, bir şarkı sözünde Kur'an'a hakaret edildiği gerekçesiyle Duman konserine yönelik açıklamalar bunlardan birkaçı olarak not edilebilir. Bkz. <http://t24.com.tr/haber/batmanda-tango-yapmak-yasak.69198>, <http://www.dogruhaber.com.tr/Haber/Iptal-Yetmez-Bu-Ahlaksizlar-Mardinden-Gitmeli-125261.html> ve http://www.radikal.com.tr/hayat/duman_grubu_diyarbakirdaki_konserini_verdi-1133140, Erişim Tarihi: 19.06.2014.

bir zeminden kaynaklandığını göstermektedir. Buna göre diğer azınlıkların hakları, stratejik bir sıkıştırma yöntemi ve karşı argüman olarak inşa edilmektedir.

Hizbullah için Kürt etnik kimliği, bireysel düzlemde sıkça vurgulanan ama Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen kurum ve kuruluşların söylemlerinde eksikliği göze çarpan bir olgudur. Bunun istisnası Hüda-Par'ın parti programı olmakla birlikte, büyük oranda Kürt seçmenden oy alan bir partinin Kürt sorunu söyleminin tabanın sosyal gerçekliğiyle ilişkisi olduğu açıktır. Bununla birlikte, resmi belgelerde yer alan tespit ve öneriler, Hüda-Par'ın parti mitingleri ve basın açıklamalarına yansımamakta, bu alanlarda geliştirilen söylem daha çok İslam referanslı olarak gelişmektedir.

Sonuç olarak Hizbullah'ta varoluş biçimleri merkezde Hizbullah grup aidiyetinin olduğu üç katmandan oluşmaktadır. Hizbullah grup aidiyeti, katmanlı kimlikler olarak tanımladığımız yapının en yoğun ve diğer katmanları etkileyen merkezidir. İkinci katman İslam'ın ideolojik bir söylem şeklinde inşasıdır ve bu katman, büyük oranda birinci katmanda edinilen dini formasyon ve politik söylem tarafından belirlenmektedir. Ayrıca ikinci katman, teorik temelli bir aidiyet biçimi olmayıp, eylemi önceleyen bir yapıya sahiptir. Son olarak etnik kimlik ve Kürt meselesi algısı, Hizbullah'ta bireysel görüşmelerde daha sık vurgulanan ama resmi kurumların söyleminde daha az yer tutan 'gevşek' bir aidiyet biçimidir. Bu aidiyet biçimi, daha çok dini referanslı bir etnik söylem şeklinde gelişmekte ve referanslarını Şeyh Said gibi figürlerde bulmaktadır.

4. Teorik Soyutlamalar ve Sonuçlar

Saha araştırmasını önceleyen teorik bir duruş yerine, saha verilerinin ayrıntılı analizi, karşılaştırılması ve veriler neticesinde teorik bir soyutlama yapılması gerektiğini savunan İçkin Teori (Glaser & Strauss, 1967) çerçevesinde sürdürülen bu çalışma, gelinen aşamaya kadar verilerin karşılaştırmalı bir şekilde analizi ve kodlanması, tespit edilen kodların konseptlere ve kategorilere dönüştürülmesi, süreç boyunca saha notları ve gözlemlerin bulgulara dahil edilmesi (Conrad, 1978, s. 102-103) aşamalarından geçmiştir. Karşılaştırma yapmadaki temel amaç, verilerde ortaya çıkan benzerlik ve farklılıkların tespitidir. Nitekim bu benzerlik ve farklılık kategoriler ve onun alt temaları olarak çeşitli konseptler olarak (Lingard, Albert, & Levinson, 2008, s. 459-460) karşımıza çıkmıştır. Bu anlamda Glaser ve Strauss'un önerdiği 4

basamaklı yöntemin ilk üç basamağı uygulanmış ve her kategoriden sonra teorik sınırlama ve soyutlamalara (Locke, 2003, s. 39-54) gidilmiştir. Bu başlık altında, İçkin Teori'nin son basamağı olan teorinin geliştirilmesi ve yazımı gerçekleştirilmektedir. Elbette burada yer alan teorik soyutlama ve sonuçlar, İçkin Teori'de devamlı karşılaştırma (*constant comparison*) ilkesi bağlamında çalışmanın diğer bölümlerinde ulaşılan sonuçlarla birlikte değerlendirilip, sonuç bölümünde ayrıca değerlendirilmektedir.

Saha verilerinde ortaya çıkan üç ana kategori birey ve gündelik hayat, sosyal segregasyonla bağlantılı olarak gelişen minimal homojenlikler, şiddet ve son olarak aidiyet algısıdır. Bu üç kategori altında konseptleştirilen temalar ise birey ve gündelik hayat kategorisi için Hizbullah'a katılım ve Hizbullah profilleri, gündelik yaşam pratikleri ve aile ile Hizbullah'tan kopuş ve kopuşun psiko-sosyal dinamikleridir. İkinci kategori olan sosyal segregasyonun alt konseptleri ise ideolojik kopuşlar, mekânsal segregasyon ve geçişkenlikler, Hizbullah'ta yöntemin dönüşümü sonucunda yeni kopuşların analizi ile şiddet dili ve şiddetin meşrulaştırma araçlarıdır. Son kategori ise Hizbullah'ta kimlik ve aidiyet algısına ve bu aidiyet biçimlerinin temel referanslarına odaklanmıştır. Bu bağlamda grup aidiyetinin merkezde olduğu üç katmanlı bir kimlik algısının varlığı tespit edilmiş ve bu aidiyet biçimlerinin birbiriyle ilişkisi incelenmiştir.

Verilerin karşılaştırılmalı analizi çerçevesinde ulaşılan teorik soyutlamalar ve sonuçlar şu şekilde ifade edilebilir.

Hizbullah'ta gündelik yaşam katı bir hiyerarşi, belirlenmiş rutinler, güvenlik ve gizlilik kaygılarının varlığı eşliğinde devam etmektedir. Aileyle yaşanan gerginliğin gündelik yaşam rutinlerinin bir parçası olarak seyrettiği tespit edilmiştir. Hizbullah'ta grup aidiyetinin yarattığı belirleyici ve dönüştürücü güçle birlikte değerlendirildiğinde gündelik yaşam pratikleri, Jungcu anlamda Hizbullah kimliğinin esas belirleyenisidir. Başka bir deyişle Hizbullah'ta grup aidiyeti gündelik yaşamın kontrolü ve düzenlenmesi aracılığıyla sağlanmaktadır.

Grup aidiyetinin bireysel veya kitlesel düzeyde bitişi ise gündelik yaşam pratiklerinin değişimi ve bu pratiklerin daha önceden oluşturduğu aidiyet, güvenlik ve nispi konfor hissinin parçalanması nedeniyle travmatik düzeyde seyretmektedir.

Hizbullah'ta kimlik algısının büyük oranda çekirdek ve en yoğun kimlik olan grup aidiyeti çerçevesinde belirlendiği ve geliştiği tespit edilmiştir. Gündelik yaşam kategorisindeki kopuşun travması temasıyla birlikte değerlendirildiğinde, Hizbullah'ta kopuşun travmasının aidiyet ve benlik algısına da önemli oranda etki ettiği düşünülmektedir. Bir başka ifadeyle gündelik yaşam pratiklerini belirleyen ve grup aidiyetinin güçlenmesini sağlayan uygulamalar, gruptan ayrılışla birlikte sağladığı destekleyici unsurlar ortadan kalktığı için bireyde bir yabancılaşma duygusu oluşturmakta, bu durum da Hizbullah mensubunun kimlik katmanlarını farklı düzey ve boyutlarda etkilemektedir. Bu minvalde İslamcı ideolojiden seküler bir yaşam tarzına geçişler ile etnik aidiyetin dini aidiyetin önüne geçtiği sonuçlar yaşanmaktadır.

Hizbullah ve diğer gruplar arasında yaşanan segregasyon, söylemin farklılaşmasından şiddete, ideolojik farklılık ve tartışmalardan mekânsal segregasyona ilerleyen bir seyir izlemektedir. Çeşitli nedenlerle ortaya çıkan segregasyon, diğer yandan grup aidiyetini beslemekte ve ayrışmayı derinleştirmektedir. Ayrışma derinleştikçe minimal homojenlikler oluşmakta, Durkheim'in mekanik dayanışmacı toplum modeline benzer şekilde, aynılık ve ortak prensiplere inanç, grup aidiyetini güçlendirmektedir.

İçkin teorideki temel sosyal süreçlerin tespiti (Schreiber, 2001, s. 71-72) bağlamında değerlendirildiğinde minimal homojenlikler, Hizbullah'ın stratejik dönüşümler konusunda karar almasını kolaylaştırıcı etkide bulunmaktadır. Fakat statik ve değişmez olmayan minimal homojenlikler, dönüşüm ve eklemlenme kararlarının alınmasını kolaylaştırdığı gibi ürettiği sonuçlardan da etkilenmektedir. Daha açık bir ifadeyle, eklemlenme ve değişim kararlarını kolaylaştıran minimal homojenlikler, yeni çatışma ve tartışma alanları doğurmaktadır ve kopuşlara neden olup daha minimal homojenliklere evrilmektedir.

İstikrarlı bir bölünme ve homojenleşme süreci, grup aidiyetinin gücünün de bir göstergesidir. Bu bölünme ve homojenleşme süreci güvenlik ve gizlilik temelli ilerlediği sürece grup aidiyeti de gücünü ve dönüştürücü etkisini devam ettirmektedir. Nitekim Hizbullah'ın legal faaliyetler dönemine girdiği 2004 yılı sonrasında grup aidiyeti, bireyin yaşamında belirleyici etkisini eskiye oranla yitirmiştir.

Hizbullah özelinde şiddet, kontrol edilemez, beklenmedik zamanlarda ortaya çıkan ve herhangi bir amacı olmayan bir süreç değildir. Aksine oldukça sistematik ve

stratejik bir süreç izleyen şiddet, ilk olarak şiddeti meşrulaştırıcı bir dilin inşası şeklinde ortaya çıkmakta, müsalaha araçlarının devreye girdiği bir ara dönem yaşadıktan sonra fiili şiddete dönüşmektedir.

Hizbullah'ın dahil olduğu/başvurduğu şekliyle şiddet, tıpkı bir STK, siyasal parti veya yayıncılık faaliyeti gibi araçsal bir göstergedir. Laclau'nun eklemlenme kavramıyla açıklanabilecek şekilde pragmatik bir örgüt olan Hizbullah, yapısı itibarıyla pek çok farklı grup ve anlayışı barındırabileceği gibi, pek çok yöntemi de bir arada kullanabilecek bir potansiyele sahiptir. Hizbullah'ın bugün şiddete başvurmuyor oluşu, şiddete kategorik bir karşıtlıktan çok stratejik bir araç olarak yaklaşması nedeniyledir. Hizbullah için şiddet, stratejik olarak anlamlı bulunduğu meşrulaştırıcı bir dil oluşturulmak suretiyle (kendini savunma gibi) başvurulabilir bir yöneme dönüşmektedir.

Hizbullah'ta kimlik ve aidiyet, katmanlı ve birbirinden belli derecelerde beslenen bir özelliğe sahiptir. Hizbullah kimliğinin merkezini teşkil eden çekirdek, grup aidiyetidir. Grup aidiyeti ikinci katman olan dinin ideolojik bir argüman olarak inşasına aracılık ettiği gibi etnik kimlik algısını da dönüştürür ve onu dini söylem üzerinden kabul edilebilir bir forma sokar. Grup aidiyetinin gücü ve dönüştürücü etkisi ise gündelik yaşam pratiklerinin nasıl ve ne oranda düzenlendiğiyle yakından ilişkilidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Hizbullah Hikaye ve Romanlarında Toplumsal Belleğin İnşası

1. Toplumsal Bellek, Tarih ve Söylem

Uzun yıllar boyunca sessizlik ve gizlilik içerisinde fikirlerini yayan ve eylemlerini sürdüren Hizbullah, kamusal alanda sivil toplum kuruluşları, politik parti ve pek çok etkinliklerle görünür hale geldiyse de, Hizbullah'ın kendi geçmişini kamuoyu önünde açıkça konuştuğu söylenemez. Elbette bu tespitten, Hüda-Par sonrasında çeşitli platformlarda parti yetkililerinin açıklaması beklenen görüşler ve Hizbullah avukatlarının açıklamaları, istisnai bir durum olarak, hariç tutulmalıdır. Önceki bölümlerde tezimizin saha araştırması esnasında, Hizbullah üyelerine ulaşmada karşılaştığımız zorluklar ve ulaştığımız kişilerin bazı konularda konuşmaya isteksizlikleri hakkında açıklamalar yapmış, bu durumun nedenleri üzerine fikirler yürütmüştük. Bununla birlikte Hizbullah'ın medya ve sosyal medyada, kamusal alan ve yayın dünyasında hızla büyüyen bir etkinliğe sahip olduğu ve bunun analize ihtiyaç duyan yeni bir söylem alanı oluşturduğu yadsınamaz.

Bir yandan sosyal bilimcilere, medyaya ve kamuoyuna konuşmakta çekingen davranan Hizbullah, diğer yandan bahsi geçen alanlarda mütevazı ama her geçen gün artan üretimler yapmaktadır. Bu alanlardan biri de Hizbullah'ın yayın alanındaki etkinlikleridir. Gazete, dergi, televizyon ve yayın evi aracılığıyla Hizbullah, sosyal bilimcilerin göz ardı edemeyeceği oranda veri sunmaktadır. Elbette bu faaliyetlerin bütünü, sosyal bilimciler ve kamuoyuyla dolaylı bir konuşma biçimi olarak değerlendirilmelidir. Ancak görüldüğü kadarıyla bu çaba, dışarıda duran 'diğerlerine' yönelik olmaktan çok, içeride bulunan Hizbullah tabanına yöneliktir. Bu nedenle bu anlatma biçiminin 'mahremiyetinden' ve geçmişteki gizlilik politikasının devamı olduğundan bahsedilebilir. Elbette bir kişiye veya duymaya istekli bir grubun kulaklarına fısıldanan tüm mahrem şeyler gibi bu anlatım biçimi de belli bir söylem biçimi çerçevesinde icra edilmektedir. Sonuç olarak bu söylem biçimi bir sosyal dil oluşturmaktadır. Paul Gee'nin tanımıyla sosyal dil (*social language*) belli bir sosyal kimliğin uzantısı ve onun çerçevesinde oluşan dil çeşitliliğidir. Bu anlamda sosyal diller, kültürel anlamda miras alınan ve öğrenilen şeylerin bütünü ve sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede tıp dili, edebiyat dili, sokak çetelerinin, sosyolojinin,

hukukun, arkadaşlar arasında gerçekleşen bir akşam yemeğinin sosyal dillerin sonucu olarak söylem alanları yarattığı ifade edilebilir (Gee, 2011, s. 156). Kapalı bir sosyal kimliğin taşıyıcısı olarak Hizbullah'ın da nevi şahsına münhasır bir sosyal dil oluşturduğu yadsınamaz.

Elbette tüm dil ve söylem alanları gibi bu olgu da ideolojiden bağımsız değildir. Dahası, bir metin veya söylem doğası gereği ideolojiden bağımsız olamayacağı gibi ve pozitivist anlamda objektif de olamaz. Bu şekliyle dil, sadece gramatik formülasyonlarla bir araya gelen bir bütün olmaktan öte, ideoloji ve inancın ortaya çıktığı bir saha olarak değerlendirilmelidir (Paltridge, 2006, s. 45). Hizbullah'ın oluşturduğu bu doğası gereği ideolojik sosyal dil nasıl analiz edilebilir? Hangi metinler bu tür bir analiz için en uygun veriyi sağlar? Bu veriler hangi teorik ve metodolojik yöntemle analiz edilebilir?

Bu bölümde amaç, bir önceki bölümle paralel ve onun bir uzantısı olarak, Hizbullah bağlantılı kuruluşların yayın alanında ürettiği metinleri içkin teori, söylem analizi ve toplumsal bellek çalışmaları çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutmaktır. Bu anlamda gazete, dergi, roman, öykü ve diğer basılı eserler, internet sitesi ve sosyal medya gibi bir çok alanda üretilen metinler çalışma evrenini oluşturmaktadır. Bu evren içinde örneklem olarak tercih edilen yayınlar, Hizbullah'ın yayınladığı öykü ve romanlardır.

Yukarıda sayılan üretimlerin çoğu Hizbullah'ın geçmişi hatırlama, inşa etme ve grup aidiyetini sağlama/sağlamlaştırma yolunda bir toplumsal bellek oluşturma çabası olarak değerlendirilebilir. Toplumsal bellek çalışmaları (*memory studies*) sosyal bilimlerin son yıllarda artan oranda ilgilendiği alanlardan olmuştur. Sadece kognitif psikolojinin konusu olan bireysel bellek yerine sosyal bilimciler, toplumsal bellek olgusunun incelenmesi gerektiğini önermektedir. Bu durumdan hareketle bu bölüm, Hizbullah hikaye ve romanlarını toplumsal bellek çalışmaları, içkin teori ve söylem analizi yöntemleriyle incelemektedir. İçkin Teori, tezin genelinde kullanılan bir yöntem olduğu için bu konuya metodolojik çerçeve kısmında yer verilmişti. Bu nedenle burada toplumsal bellek çalışmaları ve söylem analizi konularına değinilecektir. Amacımız bu konuların derinlemesine bir analizini yapmaktan çok, Hizbullah hikaye ve romanlarını inceleyecek teorik araçları anlaşılır kılmaktır.

Toplumsal kimlik ve tarihi oluşturan şey belleğin kendisidir (Vincent, 1916, s. 250) ve toplumsal hafıza bir ulusun ve/veya grubun tarih yazımı için oldukça önemlidir (Möckel-Rieke, 1998, s. 6). Geçmişin nasıl hatırlandığı şu anda yapılanlar ve gelecekte

nasıl yaşanacağı üzerinde belirleyici etkiye sahiptir. Kişisel bellek, toplumsal belleğin oluşumuna katkısı itibariyle önemli olmakla birlikte, toplumsal bellek kişisel belleklerin toplamına indirgenemez. Zira toplumsal belleğin yorumlanması ve analizi için din, sınıf, aile gibi pek çok kurum ve değişken de hesaba katılmalıdır (Rodriguez & Fortier, 2007, s. 8).

Uzun yıllar boyunca bellek, geçmişin saklandığı bir arşiv odası olarak tasavvur edildi. Fakat güncel çalışmalar göstermektedir ki bellek sadece bir arşiv odası değildir ve geçmişin tecrübesi bugüne dair değişkenlerden bağımsız hatırlanmaz. Tecrübeyi konuşmanın neredeyse tek yolu ise bellektir ve bellek içinde bulunan zamandan ve gelecek tasavvurundan bağımsız değildir. Aynı zamanda hatırlamak, bireysel bir aktivite olmaktan çok toplumsal etkenlerin sonucunda oluşan bir olgudur (Rodriguez & Fortier, 2007, s. 8). Önceki bellek çalışmalarının aksine, hatırlama (*recall*) belleğin yüklendiği işlevlerden sadece bir tanesidir ve bellek tanıma (*recognition*), doğrulama, eklemleme, birleştirme ve değerlendirme gibi pek çok işlevi yürütmektedir (Fentress & Wickham, 1992, s. 26). Dolayısıyla tarihin kendisi dahi yaşanmış olgulardan çok, var olduğu iddia edilen bu olguların hatırlanma ve aktarılma biçimi olarak tanımlanır (Rodriguez & Fortier, 2007, s. 11).

Tarihin sonucu ve tarihsel söylemin yaratıcısı olarak insan, şüphesiz çerçevesi çizilen bağlamda bir kayıt cihazı gibi geçmişi kaydedip beynin arşivlerine kaldırmaz. Bunun yerine toplumsal ve politik bir varlık olarak onu devamlı inşa eder ve belli bir sosyal dilin etkisiyle onu söylem alanına taşır. Bu anlatı neticesinde bir hatıra, toplumsal belleğin bir parçası olur ve sosyal alanda yerini alır (Fentress & Wickham, 1992, s. 47). Anlatı toplumsallığın bir parçası ve sonucudur. Roland Barthes'in de söylediği gibi “*There does no exist, and never has existed, a people without narratives* (anlatısı olmayan bir toplum yoktur ve hiç olmamıştır)” (Rodriguez & Fortier, 2007, s. 8).

Peki bu anlatı hangi vasıtalarla ortaya çıkar? Modern dünyada toplumsal bellek anlatılarının yer bulduğu en geniş alan medya ve yayın dünyasıdır. Bu iki araç modern toplumun kültürel belleğinin taşıyıcısı ve büyük oranda oluşturucusu olarak kabul edilebilir. Bu nedenle yazılı/görsel medya ve kültürel bellek kavramları iç içedir ve medya kültürel belleği inşa eden başlıca araç olarak tanımlanır (Möckel-Rieke, 1998, s. 8).

Sonuç olarak toplumsal hafıza, kişisel belleklerin yanı sıra toplumsal kurum ve olgulardan etkilenir. Geçmişin şimdi ve gelecekle kesiştiği bir dairede sosyal bir dilin

aracılığıyla söylem alanına çıkar; tarihin ve muhataplarının algısı çerçevesinde yeniden şekillenir. Elbette ortaya çıkan söylem, mutlak ve değişmez bir söylem değildir ve içinde doğduğu koşullar çerçevesinde incelenmelidir. Bu bağlamda söylem analizi yöntemi, Hizbullah hikaye ve romanlarını incelemek için faydalı araçlar sunmaktadır.

Söylem analizine dair bir tartışmaya geçmeden önce söylem veya metin analizinin toplumsal araştırmalara önemli bir katkı sağladığını ama diğer teorik ve metodolojik imkanlarla desteklenmediği sürece eksik kalacağını ifade edilmektedir. Fairclough'un da söylediği gibi bu analiz yöntemi, özerklik kazanmış bir analiz çerçevesinden, sonuçlanmış bir durumdan çok, bir süreç olarak değerlendirilmeli ve disiplinler arası tartışma ve teoriler aracılığıyla güçlendirilmelidir (2003, s. 16). Bu nedenle bu bölümde söylem ve metin analizi yöntemi, genel teorik çerçevemiz olan içkin teoriyle paralel bir şekilde kullanılmaktadır.

Öncelikle ifade edilmelidir ki söylem analizi dil ve onu çevreleyen toplumsallığın ilişkisi ve analizine odaklanır. Dahası söylemin inşa ediliş biçimi, süreci ve söylemin nasıl bir sıra ve düzenle kurulduğu da söylem analizcilerinin ilgilendiği konulardandır. Sadece konuşmalar değil, metinler de sosyal ve kültürel pratikler içine gömülü bir yapı olarak ele alınır. Bu çabanın tümünde ortak amaç, kelimelerin ötesinde bulunan anlam dünyasının keşfi ve analizidir (Paltridge, 2006, s. 2-19). Söylem analizi, yazarın veya konuşmacının söylenmeden bıraktığı ve genellikle okuyucu veya dinleyicinin anlayacağı varsayılan anlamların da ortaya çıkarılmasını amaçlar. Zira yazılı veya sözlü metinler, tıpkı bir buzdağı gibi söylenmek istenenin küçük bir kısmını açığa çıkarır. Geriye kalan kısmın, iletişim veya okuma eyleminin sunduğu bağlam aracılığıyla, muhatap tarafından anlaşılacağı varsayılır. Elbette bir kişinin veya topluluğun yazılı veya sözlü bir metinden tam olarak kastının tüm boyutlarıyla anlaşılabilmesi her zaman imkan dahilinde değildir. Dahası kimi zaman kendi metin ve söylemlerimiz dahi, derinlikli bir analiz olmaksızın tüm anlam katmanlarını açığa çıkarmazlar (Gee, 2011, s. 8-13). Bu noktada dilin var oluş amacını sorgulamanın tam zamanıdır. Pek çok insan dilin tek amacının bilginin aktarılması olduğunu düşünebilir. Ancak bizler bunun çok ötesinde işlevlerle dili kullanırız (Gee, 2011, s. 42). Kişi konuştuğu veya yazdığı andan itibaren, temel olarak gerçeklik etrafında odaklanan altı şeyden birini icra eder.

1. Maddi dünyanın anlam veya değer perspektifiyle ilgili inşa
2. Kimlikler ve ilişkiler hakkında icra
3. Etkinlikler ve onların anlatılması

4. Politik söylemin yansımalarının sosyal alanda dağılması
5. Şeyler arasındaki bağlantıların dile getirilmesi
6. Semiyotik (göstergebilimsel) açıdan semboller sisteminin ve bilginin farklı formlarının ne şekilde icra edildiği (Gee, 1999, s. 12).

Yukarıdaki çerçeveden bakıldığında konuşmacı veya yazarın dili kullanırken tercih ettiği sözcükler, kalıplar ve diğer dilsel özellikler, muhatabın zihninde nasıl bir resim oluşması istendiğine yöneliktir. Her konuşma veya metin, nasıl bir kimlikle anılmak istediğimiz ve o kimliğin bileşenlerinin ne olması gerektiğine yönelik bir girişimdir (Gee, 2011, s. 88-92). Elbette insanlar dili, sadece tek ve değişmez bir kimliğin inşası için kullanmazlar. Bunun yerine farklı bağlamlarda kolaylık sağlayacak alternatif kimliklerin inşası için, dili de farklı biçimlerde kullanırlar. Dünyada yer alan her şey çeşitli biçim ve formlarla birbiriyle ilişkilendirilebilir ve dil, bu bağlantıyı farklı amaç ve işlevler için yeniden ve yeniden inşa etmenin en önemli aracıdır. Bu anlamda dilin icrasında kullanılan her kelime potansiyel anlamlara sahiptir (Gee, 2011, s. 110-151). Bizler bu anlamlardan birine veya birkaçına yönelik bir performans sergileriz.

Sözlü veya yazılı bir metni anlamak için ne söylenildiğinin yanı sıra, kimin söylediğini de bilmek elzemdir. Bu konuşmacının hangi kimlikle icrada bulunduğunu anlamının keşfi açısından önemlidir (Gee, 2011, s. 156). Bir kişinin sosyal yaşamda farklı rol ve statüleri bulunur ve bir anlatımda ortaya çıkan anlam da buna paralel olarak şekillenir ve dönüşür (Paltridge, 2006, s. 38). Söylem sadece anlamın oluşmasına yönelik bir girişim değildir. Bir söylem içinde ortaya çıkan konuşmacının kimliği ve metni yaratanın anlam dünyası da söylem analizi yoluyla incelenebilir (Paltridge, 2006, s. 11).

Dilin icrasında mutlak bir anlamdan bahsetmekten çok durumsal anlamlar (*situated meanings*) ve kültürel modellerden (*cultural models*) bahsedilebilir. Bu iki kavramın gayesi, dilin icrasındaki varsayımsal mutlak anlam yerine; konuşmacının dili spesifik bir durumda, spesifik bir anlamı ifade etmek için nasıl kullandığını analiz etmektir. Dolayısıyla anlam stabil ve değişmez değildir. Dahası anlam, farklı bağlamlarda kullanılmak üzere çok katmanlıdır. Bu nedenle anlamın oluşumu, yazarın ve muhatabın kimliği ve sosyal gerçekliğiyle doğrudan ilintilidir (Gee, 1999, s. 40). Elbette sosyal gerçeklik anlamı belirlemede mutlak bir otoriteye sahip değildir. Bununla birlikte anlamın kendisi evrensel bir mahiyet arz etmekten çok, yerel bir özellik arz eder (Gee, 1999, s. 61). Durumsal anlamların bir diğer özelliği de onun

geçmişle ve bellekle olan ilişkisidir (Gee, 2011, s. 153). Yazar, durumsal bir anlamın okuyucunun zihninde karşılık bulması için toplumsal belleğin ortak öğelerine atıfta bulunur.

Söylem analizinde metin, sözlü ve yazılı olmak üzere iki kısma ayrılır ve her birinin farklı analiz yöntemleri vardır. Yazılı metinler, sözlü metinlerin aksine, daha fazla anlam katmanı barındırır (Paltridge, 2006, s. 14) ve daha incelikli araçlarla analize muhtaçtır. Bir yazılı metin, belli bir sosyal olgunun devamıdır ve her zaman başka metinlere ve anlamlara referansla yazılır. Bu nedenle metinlerde anlam, ancak metinlerarasılık (*intertextuality*) olgusu göz önünde bulundurularak değerlendirilebilir. Metinlerarasılık çerçevesinden bakıldığında bir metnin, harici ve dahili olmak üzere iki katmanlı bir örgüsü bulunur. Harici örgüde sosyal pratikler ve yapılar, metni oluşturan ve anlamını belirleyen temel öğeler olarak kabul edilir. Dahası bir metnin, harici örgüde başka metin ve ideolojilerle ilişkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Harici öğelerin analizi için bakılması gereken ana bileşenler ise, metinde bulunan temsiliyetler, eylemler ve kimliklerin nasıl inşa edildiğidir (Fairclough, 2003, s. 26-36). Elbette bir metne neyin dahil edildiği kadar, bir metinden neyin hariç tutulduğu da metin analizi açısından önemlidir (Fairclough, 2003, s. 61).

Yukarıdaki çerçeve açısından değerlendirildiğinde bir metnin analizi için ana bileşenler, o metni sosyal olgu ve ilişkilerin bir sonucu olarak değerlendirmek, bir sosyal dil aracılığıyla inşa edildiğinin farkında olmaktır. Dahası metnin diğer metin ve sosyal olgularla ilişkisinin metinlerarasılık çerçevesinde değerlendirilmesi, metne dahil edilen ve metinden hariç tutulan şeylerin tespiti de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu şekilde metin, yeni bir muhtemel anlama imkan vermediği aşamaya kadar analiz edilir ve metnin varsayımsal, durumsal anlamları bu şekilde tespit edilir.

Hizbullah hikaye ve romanları, yukarıda çerçevesi çizilen araçlarla bir analize tabi tutulmaktadır. Yukarıdaki perspektiften bakıldığında hiçbir metnin tamamen kurgudan ibaret olmayacağı, en kurgusal veya fantastik metinlerin dahi bir dereceye kadar sosyal gerçekliğin devamı ve yansıması olduğu ortaya çıkacaktır.

Bununla birlikte Hizbullah'ın hikaye ve roman olarak nitelemeyi tercih ettiği metinlerin çoğu, büyük oranda yaşanan olayların Hizbullah'ın sosyal dili üzerinden söylem alanına yansımış şekilden ibarettir. Nitekim görüşmecilerden Yusuf da, bu

hikaye ve romanlarda anlatılan hikayelerin yaşanmış hikayeler olduğunu ve sadece kişi ve yer isimlerinin değiştirildiğini ifade etmiştir²⁰⁸.

Kurguya dayalı dini metinler, Hizbullah'ın her zaman ilgi duyduğu bir alan olmuştur. Kişisel gözlemimiz, 1990lı yıllarda Güneydoğu ve Doğu Anadolu'nun imam hatip liselerinde büyük bir etkinlik ve ağırlığı bulunan Hizbullah'ın dini roman ve hikayeler aracılığıyla yapıya eleman kazandırmaya çalıştığı yönündedir. Bu amaçla çoğunluğu yaşça diğer öğrencilerden büyük Hizbullah üyesi öğrenciler, okula yeni gelen öğrenciler veya 'tebliğ edilebilir kabul ettikleri öğrencilerle' iletişim kurmak adına, onlara dini hikaye ve romanlar verilirdi. Kitap iade edildiğinde, kitabın okunduğundan emin olmak için kitabın konusu ve okuyanın duyguları hakkında sohbet edilirdi. Böylece kitap alışverişi ile yakınlık kurulmuş olur; o saatten sonra öğrenci istisnasız her teneffüs ziyaret edilirdi. Sınıfın kapısından alınan öğrenci tek boş zamanını, yaşça kendisinden büyük bu Hizbullah mensubu öğrenciyle geçirirdi/geçirmek zorunda kalırdı. Bu yolla öğrencinin sosyal çevresinden yalıtılması sağlanır ve yeni bir sosyal çevre oluşturmak adına öğrenci, pikniklere, birlikte 'top oynamaya', namaz kılmaya ve ev sohbetlerine götürülürdü. Bu süreç boyunca dini hikaye ve romanlar okunmaya devam edilir ve öğrencinin tefekkürünün şekillenmesi sağlanırdı. Hizbullah, bu amaçla, Türkiye'de dini alanda yayınlanan tüm metinleri kullanırdı. Bu metinlerin başında Emine Şenlikoğlu, Hekimoğlu İsmail, Şule Yüksel Şenler, Hasan Nail Canat romanları gelirdi. Elbette okunan metinler bunlarla sınırlı değildi ve o dönemde henüz Hizbullah tarafından yazılan bir metin olmadığı için, dini alanda yazılan tüm öykü ve kitaplar bu amaçlar çerçevesinde kullanılırdı. 1990lı yıllarda Hizbullah içerisinde benzer faaliyetler yürütmüş Hüseyin'in ifade ettiğine göre bu kitapları okuyup varlığından haberdar olunmayan testi geçen çocuklar, bir sonraki aşamada başka etkinlik ve okumaların içine dahil edilirdi. Hüseyin, bu etkinlik ve okumaları da yaş ve seviyeye göre ayarlanmış peygamberin (siyer), ve sahabenin hayatını anlatan kitaplar, 'fikir' kitapları (Ali Şeriatî, Hasan El Benna, Seyyid Kutup, Mevdudî, Said-i Nursî), piknikler, futbol maçları, ev sohbetleri şeklinde sıralamaktadır. Hüseyin'in aktardığına göre fikir kitapları, genelde yaşça daha büyük olanlara verilir ve verilen kitaplarda sistematik bir sıralamadan çok eldeki imkanlar ve hedefteki öğrencinin durumu gözetilirdi.

²⁰⁸ Yusuf'la kişisel görüşme, 03.05.2014.

“Bunların sonucunda takdir gören, onaylanan öğrencide kendisine sahip çıkan bu insanlara karşı bir samimiyet oluşurdu. Bu aşamada kişiye Hizbullah’a katılması teklifinde bulunulur ve kişi kabul ederse, gruba özgeçmiş vermesi istenirdi. Bu özgeçmişte kişinin yaşamı, ailesi hakkında ayrıntılı bilgi vermesi beklenirdi. Nitekim Hizbullah operasyonlarında pek çok kişi bu özgeçmişler nedeniyle yargılandı, hapis yattı.”²⁰⁹

Hüseyin’in anlattıkları ve kişisel gözlemlerimiz, roman ve hikayelerin yapıya eleman kazandırma sürecinde kilit rol oynadığını göstermektedir. Elbette bu şekilde kitap verilenlerin tümü Hizbullah’a katılmamaktadır. Nitekim Hüseyin’in de belirttiğine göre belli bir süre ilgilenilen bir öğrenci, beklentileri karşılamadığı zaman onu kollayan kişi tarafından ihmal edilir ve kendi haline bırakılırdı. Kişisel gözlemlerimiz bu şekilde ilgilenilen bir öğrencinin sosyal çevresinden yalıtılma aşamasında sorun çıkaran arkadaşlarına şiddet de uygulanabildiği yönündedir. 1990lı yıllarda Hizbullah’ın ilgilendiği arkadaşlarıyla ilişkilerini devam ettirmek isteyen ama Hizbullah’ın tebliğ ve davete uygun görmediği kişilerin bir kısmının okul veya parasız yatılıda şiddete maruz kaldığını bizzat gözlemledik. Bu dönemde Hizbullah mensubu öğrenciler arasında şiddet oldukça rutin bir uygulamaydı ve grubun istediği şekilde hareket etmeyen, karşı çıkan, Hizbullah elemanlarının tabiriyle ‘serserilik yapan’ herkes şiddete maruz kalırdı.

1990ların şiddet dolu günleri geride kaldı. Hizbullah artık liselerde eski örgütlenme gücüne sahip değil. Fakat geçen süre zarfında Hizbullah kendi roman ve hikayelerini basacak duruma geldi ve tabanını pek çok kulvarda daha da genişletti. Çoğunluğu Dua Yayınları tarafından basılan hikaye, roman, ‘fikir’ ve tarih kitapları Hizbullah’ın faaliyet alanlarını ne kadar da genişlettiğinin göstergelerinden kabul edilmelidir.

Çalışmada öykü ve romanların örneklem olarak tercih edilmesinin nedeni, doğası itibariyle büyük oranda kurguya yaslanan bu iki türün, araştırma konumuz özelinde kurgudan çok ‘gerçekliğe’ yaslanmasıdır. Elbette buradaki ‘gerçeklik’ Hizbullah’ın söylem alanı içerisinde oluşan gerçekliktir ve yukarıda açıklanan sosyal dil ve ideolojiden bağımsız değildir. Bununla birlikte yayınlanan öykü ve romanlar, Hizbullah üyelerinin yakın tarihte yaşadığı olayların yine Hizbullah üyelerinin bakış açısıyla yazılmasından ibarettir. Yayınlanan eserler belli oranda kurgu içerse de büyük oranda gerçek hikayelere dayanmaktadır. Bu durumun güvenilirliğini sağlamak adına,

²⁰⁹ Hüseyin’le kişisel görüşme, 10.11.2013.

bu literatüre hakim ve kendini Hizbullah'ın bir ferdi olarak tanımlayan Yusuf'la kitaplar hakkında ayrıntılı bir görüşme gerçekleştirilmiş ve kendisine her kitabın hikayesi ayrı ayrı sorulmuştur. Alınan bilgiler doğrultusunda söz konusu kitaplar değerlendirmeye tabi tutulmuş ve kitapların içerikleri içkin teori ve söylem analizi çerçevesinde analiz edilmiştir. Bu bağlamda ortaya çıkan kodlamalar konseptlere evrilmiş ve aşağıda ayrıntılı bir şekilde incelenen kategoriler ortaya çıkmıştır. Bu kategoriler neticesinde varılan teorik sonuçlar ise bölümün sonunda açıklanmıştır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi toplumsal bellek, tarih ve kimliğin oluşumu, bu kimliğin gelecek nesillere sosyal dil aracılığıyla aktarımı açısından temel belirleyicilerin başında gelmektedir. Bunun önemli oranda farkında olduğunu düşündüğümüz Hizbullah, yayınlarıyla bu alanda kayda değer bir etkinlik göstermektedir. Bu başlık altında, Hizbullah'ta toplumsal belleğin hikaye ve romanlar aracılığıyla nasıl inşa edildiğine odaklanılmıştır. Hizbullah, söz konusu inşa sürecinde hangi kaynakları kullanmakta, hangi tema ve olaylar toplumsal belleğin inşa sürecinde ön plana çıkarılmaktadır? 'Kurgusal' karakterlerde ortaya çıkan ortak özellikler nelerdir?

2. Xalê Bekir, Xalet ve Diğerleri: Adanmışlık Kültürü ve İslam'ın Fedaileri

Hizbullah kitaplarında öne çıkan en belirgin temalardan biri, tavizsiz, inanmış, adanmış ve davası uğruna şehit olmak isteyen karakterlerdir. Bu karakterler yaşlı ihtiyar erkek veya kadın, babasını, kocasını veya kardeşini 'şehit' vermiş genç kadın, başörtülü küçük kız çocuk, şehit olmak isteyen erkek çocuk gibi pek çok farklı biçimde karşımıza çıkmaktadır. Bu karakterler toplumsal cinsiyet, yaş, eylem ve fikir düzeyinde farklı özelliklerle ön plana çıkmaktadır. Konuyla ilgili hususlar ilerleyen başlıklarda ayrıca incelenmektedir. Fakat bu karakterlerin ortak özelliklerinden en bariz olanının adanmışlık kültürü olmasından hareketle, bu başlık altında adanmışlık yönüyle temayüz eden karakterlere odaklanılmıştır.

Mehmet Baran'ın yazdığı ve çoğunlukla Silvan'daki Hizbullah mensuplarının yaşam hikayelerine odaklanan *Yaşanmışların Hikayesi* (2007), okurlarına öykü türünde bir eser olarak sunulmakla birlikte, isminden ve içeriğindeki pek çok tarihi olaydan da anlaşılacağı üzere, pek de kurgusal bir eser olmadığını adeta ifşa etmektedir. Söz

konusu öykülerde, Silvan’da yaşayan Hizbullah mensuplarının 1990lardan günümüze kadar karşılaştıkları çeşitli olaylar, Hizbullah perspektifinden anlatılmaktadır.

Söz konusu kitapta dikkate değer ilk karakter Xalê Bekir (Kürtçede Bekir Dayı) karakteridir. Yiğit İhtiyar isimli öyküde Xalê Bekir, yaşlanmış, alnı çizgilerle dolu, çatık kaşlı bir ihtiyar olarak betimlenmektedir (Baran, 2007, s. 72). Bununla birlikte eylemleri ile ilgili anlatıya gelince Xalê Bekir, sahabeden Amr Bin Cemuh’a benzetilmektedir. Amr bin Cemuh, yaşı ilerlemiş, zengin Medinelilerden biriydi ve ailesi İslam’a katıldıktan sonra kendisi de Müslüman olmuş, Uhud savaşında yaşının ilerlemiş olmasına ve sakatlığına rağmen savaşmaya gönüllü olmuş ve hayatını kaybetmiştir²¹⁰. Xalê Bekir ise hikayede 1999 yılının ramazan bayramında Hizbullah mensuplarının Susa (Yolaç) Köyü mezarlığını ziyaret etmelerinin engellenmesi esnasında yaşanan ve birkaç gün süren Hizbullah mensupları ile polis ve jandarma karşılaşmasında²¹¹ gösterdiği tavır nedeniyle anlatıya konu olmaktadır. Bu olaylar esnasında üç gün boyunca Hizbullah mensupları güvenlik güçleri tarafından köye sokulmamıştır. Bayramın üçüncü gününde Xalê Bekir, güvenlik güçlerinin engellerine aldırış etmeksizin ‘emin adımlarla mezarlığa ilerleyişini’ sürdürmüştür. Hikayede ifade edildiği şekliyle ‘Xalê Bekir ilerliyordu; çünkü o İslam’ın bir neferiydi’ (Baran, 2007, s. 74). Hikayede Xalê Bekir’in karşısına polisler çıkar ve nereye gittiğini sorar. O da mezarlığa gittiğini söyleyince polis, bunun yasak olduğunu belirtir ve tartışırlar. Tartışma esnasında Xalê Bekir ‘Siz Müslüman değil misiniz? Bayramda ziyaret yolunu kapatmak hangi dinde var?’ deyince polisten bir tokat yer ve karşılık verir. Hikayenin devamında yere serilen polis nedeniyle Xalê Bekir, diğer polislerin saldırısına uğrar ve karakolda da şiddet görmeye devam eder. Sorgusu esnasında Hizbullah’ın güvenlik perspektifinin bir uzantısı olan hiçbir doğru bilgi vermez, konuşmaz, kendi isminin de Şükrü olduğunu belirtir. Fakat hikayede belirtildiği gibi Xalê Bekir’in bu inadı yersizdir, zira polislerin elinde Xalê Bekir’in nüfus cüzdanı bulunmaktadır (Baran, 2007, s. 75-78).

İçkin Teori çerçevesinden bakıldığında Xalê Bekir hikayesinde öne çıkan konseptler onun yaşlılığına rağmen sergilediği davranışlar ve onun kahramanlaştırılarak anlatılmasıdır. Bahse konu olayda hiç kimsenin mezarlığa girmek için polisle karşı karşıya gelmeye onun kadar cesaret gösteremediği, polis şiddetine karşılık verdiği, Hizbullah’ın gizlilik kurallarından olan kimliğini deşifre etmeme

²¹⁰ <http://www.enfal.de/ccdad84.htm>, Erişim Tarihi: 14.05.2014.

²¹¹ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnewsmobile.aspx?id=90062>, Erişim Tarihi: 14.05.2014.

kuralına ‘absürt’ bir durumda dahi harfiyen riayet ettiği ön plana çıkarılmaktadır. Bu konseptlerin ortak teması ise adanmışlık kültürüdür ve Xalê Bekir’in Hizbullah mensuplarına örnek olması arzulanmıştır.

Söylem analizi çerçevesinden incelendiğinde Xalê Bekir’in polise yönlendirdiği Müslüman olup olmama ithamı ise, Xalê Bekir’in yasaklama eylemini gerçekleştiren emniyet güçlerine bakışını gösterir ve bir Müslümanın bunu yapmayacağı varsayımına dayanır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Xalê Bekir, inancın biçimi ve performe edilmesi açısından da Hizbullah’ın benimsediği bir perspektifle hareket etmektedir. Kanaatimizce onun adanmışlık biçimi, hikayesinin ‘yaşanmışlar’ arasında yer bulmasında etkili olmuştur.

Bu başlık altında incelenen ikinci hikaye ise Xalê Bekir’in ‘yaşlı hanımını’ konu alan ‘Ve Xalet’ hikayesidir. Bu hikayede, Susa Mezarlığı’na girişin yasaklanmasının üçüncü gününde sayıları azalan eylemcilere rağmen Xalê Bekir, ‘yaşlı hanımı’ ve çocuklarının Silvan-Susa (Yolaç) köyü arasındaki arazide eylem yapmaya devam ettiğini öğrenmekteyiz. Bir yandan eyleme devam etmeleri açısından adanmışlıklarına vurgu yapılan aile, diğer yandan Amr bin Cemuh’un eşi Hind’e ve ailenin diğer fertlerine örtük bir imada bulunmaktadır. Söylem analizi bölümünde de ifade edildiği gibi, söylemin sadece bir kısmı açığa çıkmış, geriye kalan kısım ise ima yoluyla okuyucunun hayal dünyasına bırakılmıştır. ‘Ve Xalet’ öyküsünde Xalet’in kim olduğu açık bir şekilde yazılmamakla birlikte, bu kişinin Xalê Bekir’in ‘yaşlı hanımı’ olduğu, olay örgüsünden kolayca anlaşılmaktadır. Hikayede yaşlı kadın, polisle çatışma nedeniyle yaralanmış, yerde yatan bir ihtiyara yardım etmekte, yaralının burnuna denk gelen bir taşın açtığı yarayı tedavi etmeye çalışmaktadır. Bu esnada polise taş atan siyah çarşafli genç bir kadından yardım istemekte, genç kadın ise tekbirler eşliğinde polise taş attıktan sonra yaşlı kadının yardımına gelmektedir. Genç çarşafli kadının taş atması ve isabet ettirmesi hikayede, Hz. Davut’un Calut’a attığı taş ile karşılaştırılmaktadır. Bu esnada yaşlı kadın yarayı kapatmak için genç kadından başörtüsünü istemektedir (Baran, 2007, s. 85-90). Yazar burada olayı şu şekilde betimlemektedir:

“O anda çarşafli genç kız, yaşlı kadına doğru geldi. Hala tekbir getirmeye devam ediyordu.

- Teyze, ben dayının intikamını aldım.

Nefes nefese kalmış, çarşafta görünen gözleri gülüyordu. Anlatmaya devam etti.

- *Bu adam, dayıya taşı fırlatıp isabet ettirirken, yerinde zıplayıp oynamaya başladı. Ben onun sevincini kursağında bırakmaya ahdettim kendi kendime. Ona doğru yaklaştım. Ben taşı fırlattım, Rabbi de isabet ettirdi. İşte şimdi görevimi ifa edip size yardıma geldim. Aslında ilk seslenişinizde sizi duymuştum.*
- *Eline sağlık kızım. Şimdi sen başörtünü çıkar, şu kanı durduralım. Zira başında çarşafın var.”* (Baran, 2007, s. 86).

Olay örgüsünde ortaya çıkan temalar, yaşlı kadının yaralı ihtiyara yardımı, hem genç hem yaşlı kadının olay karşısında göstermiş olduğu ‘cesarettir’. Hikayenin geri kalan kısmında yaşlı kadın, bu sefer de geri çekilen bir genç erkek topluluğuna elinde büyük bir siyah poşetle yaklaşmakta ve gençlerin polise taş atması için onları teşvik etmektedir. Görsel verilerin analizi bölümünde de incelendiği gibi yaşlı kadın, adeta cepheye mermi taşıyan yaşlı kadın gibi gençlere taş uzatmakta, onları taşları atmak için teşvik etmekte ve dua etmektedir. Yazara göre bu manzaraların şimdiye kadar sadece Filistin’de ortaya çıktığı sanılmakta ama aynı sahnenin Silvan’da da gerçekleştiği ifade edilmektedir. Yazar burada ‘*Ama burası ne Filistin, ne de karşıdakiler Yahudi idi (!)*’ demektedir (Baran, 2007, s. 88-90).

Yukarıdaki hikayenin ve metnin analizi yapıldığında ortaya çıkan ana temalar, cesaret, risk alma ve kahramanlaştırmadır. Hikayede Xalê Bekir’in hanımı yaşlı olmasına rağmen, yaralıların yardımına koşmakta, taş atan gençlere taş taşımakta ve onları cesaretlendirmektedir. Bunu yaparken geri çekilen kadınlardan çok fiziki olarak erkeklere yakın durmaktadır. Elbette bu fiziki yakınlığın, sembolik bir yakınlığı da ima ettiği aşikardır. Zira Hizbullah hikaye ve romanlarında kadınların temsiliyetleri, bu imajın aksinedir ve ortaya çıkan bu zıt durum, arzu edilen mesaj çerçevesinde yorumlanmıştır. Hikayede yaşlı kadının kendi ismi yerine ‘Xalê Bekir’in yaşlı hanımı’ olarak tanıtılması da toplumsal cinsiyet ve cinsiyet eşitliği açısından değerlendirildiğinde erkek egemen bazı kodların varlığına işaret etmektedir. Yine genç kadının başörtüsü istenirken, ‘ne de olsa çarşafın var’ diye bir meşrulaştırma yoluna gidilmesi, böyle bir talebin okuyucularda başörtüsü şartının ihmal edilmediği algısını güçlendirmeye yöneliktir. Bu bağlamda mücadele ediyor veya yaralı bir kişiye yardım ediyor olsa dahi genç kadının başörtüsünü korumaya devam ettiği mesajı, Hizbullah mensuplarının başörtüsü konusundaki algısının boyutları hakkında fikir vermektedir. Hikaye’de betimlenen kadın profili, Aretxaga’nın (1997) *Shattering Silence* isimli etnografik çalışmasında incelediği İrlanda’da politik şiddet ve toplumsal cinsiyet

bağlamındaki tespitlerine benzerlik göstermektedir. Aretxaga, ne kadar aktif olurlarsa olsunlar İrlanda'da milliyetçi kadınların eylem ve aktivitelerinin görünmez hale geldiğini ve toplumsal cinsiyet bağlamında erkek egemen bir anlayışın baskınlığının varlığını tespit etmektedir (1997). Bu tespitlere benzer olarak ve son bölümde ayrıntısıyla görüleceği gibi Hizbullah'ta da kadının konumu, tüm etkinliğine rağmen belli bir söylem alanına sıkıştırılmış ve eylemleri toplumsal cinsiyet dengeleri gözetilerek belli kalıplarda ve erkekleştirilerek/erkekliğe yaslanarak betimlenmektedir.

İncelenen bir diğer örnek öykü de 'Başörtülü Değil mi?' hikayesidir. Bu hikayenin ana kahramanı, yedi sekiz yaşlarında 'başından başörtüsünün hiç düşmediği' bir kız çocuğudur. Hizbullah'ın 'mürted örgüt' olarak tanımladığı PKK ile çatışmaları devam ediyor olduğu için kız çocuğunun babası evden çıkamamakta, bu nedenle kız çocuğu ekmek almak için bakkala gitmektedir. Hizbullah terminolojisinde öteki'nin temsili konusuna ilerleyen başlıklarda değinildiği için, burada sadece kız çocuğunun temsiline odaklanılmıştır. Hikayeye göre kız çocuğunun başörtüsü nedeniyle onun Hizbullahçı bir aileye mensup olduğuna hükmeden birkaç kişi, kız çocuğuna şiddet uygulamak için onu takip etmekte, takip esnasında sözlü sataşmaların yanı sıra takipçilerden biri silahını çıkarmakta, ama eve yaklaşıldığı için takipçiler geri dönmektedir. Eve varan kız çocuğu olanları babasına anlatmakta, babası da ona '*benim küçük gazim*' demektedir. Yazar hikayeyi şu cümlelerle bitirmektedir: '*Artık o, küçük bir gaziydi. Yüzü tebessüm kokan küçük gazi...*' (Baran, 2007, s. 58-62).

Hikayede ön plana çıkan temalar, kız çocuğunun başörtüsü aşkı, yaşanan şiddet ortamı nedeniyle babanın evden çıkamaması ve bunun sonucunda 'kız çocuğunun' evden çıkıp evin ihtiyaçlarını karşılaması, başörtüsü/inancı nedeniyle kız çocuğunun takip edilmesi ama bu kişilerin eve yaklaşmaya korkmasıdır. Burada adeta takipçiler, korumasız bir çocuğa güç yetiren kişiler olarak tasvir edilmekte, eve yaklaşamamaktadır. Dahası küçük kız çocuğu, artık küçük bir gazi olmakta ve Hizbullah içerisinde yaygın bir söylem alanı oluşturan şehadet, gazilik, hicret söyleminden payesini almaktadır. Böylece yeni nesillerin aidiyet bağlarının güçlendirilmesi sağlanmaktadır. Diğer yandan kız çocuğunun ekmek almak için evden dışarı çıkabilmesi, babasının bunu yapamamasına ve meşru bir nedenle kamusal alana çıkabilmesine işaret edilmektedir. Bu durum da Aretxaga'ya atıfla yapılan tespitleri doğrulayan bir başka unsur olarak değerlendirilebilir. Buna örnek olarak kadının kamusal veya politik alandaki görünürlüğünün erkek egemen kodlar üzerinden gerçekleşmesi ve 'dinen meşru bir nedenle' kamusal alana çıkabilmek anılabilir.

Yukarıdaki üç hikaye dışında pek çok hikayede Hizbullah'ın karakterlerinde belirgin bir kahramanlaştırma, adanmışlık kültürü nedeniyle oluşan sarsılmaz bir inanç ve bu konuda gösterilen olağanüstü fedakarlık temaları ön plana çıkmaktadır.

3. “Şehadet Bir Çağrıdır Nesillere, Çağlara”: Hizbullah Söyleminde Şehadet Kültü

Hizbullah'ın sözlü veya yazılı söyleminde en belirgin unsurlardan biri de şehadet söylemidir. İslam terminolojisinde şehadet kavramı, yaygın bir kullanıma sahip olmakla birlikte, Hizbullah'ın şehadete yüklediği anlam ve şehadet kavramını kullanma sıklığı, pek çok İslami referanslı grup ve cemaate göre oldukça yüksek düzeydedir. Bu bağlamda Sünni düşüncede de şehadet söyleminin varlığından bahsetmekle birlikte, Hizbullah'ın şehadet söyleminin Şiilikteki şehadet söylemine yakın olduğu söylenebilir. Şiilikte şehadet, neredeyse iman esaslarından biri olarak kabul edilmektedir. Hizbullah hikaye ve romanları da incelendiğinde şehadet kavramının, arzulanan, ulaşılacak istenen bir payeye ve topluluk içinde belirgin bir statü kazanmaya karşılık geldiği görülecektir. Elbette bir önceki başlıkta olduğu gibi şehadet olgusu da içinde bulunulan toplumsal koşul ve olgulardan bağımsız bir arzu biçimi olarak ortaya çıkmamaktadır. Bunun yerine merkezinde erkeklerin ve erkeklik olgusunun olduğu bir biçimle şehadet kavramı inşa edilmektedir.

Bu başlık altında incelenen ilk hikaye, Mehmet Baran'ın *‘Şehid Hanımı’* hikayesidir (2007). Bu hikayede beş kız çocuğu olan bir ailede, altıncı çocuğun ‘erkek doğması’ nedeniyle ‘ailenin huzuru’ katlanmaktadır. Baran'ın ifadesine göre baba, İslam'ın ‘ateşten gömlek’ olduğu bir dönemde bu gömleği giymiş ve ‘kamil insan’ olmuştur. Bölgede ‘din düşmanı mürted örgüt dönemi’ vardır ve baba işe giderken ‘katledilir’. Babanın ‘şehadetinden’ sonra evin huzuru bozulur. Bu aşamada hikayesine odaklanılan genç kız, ‘şehitlerin yakın akrabalarına şefaet edebildiği’ düşüncesine kapılır ve ‘şehit hanımı olma arzusuyla babasının dava arkadaşlarından biriyle’ evlenmek ister. Genç kız bu şekilde ‘Allah'ın rahmet ve affına biraz daha yakınlaşabileceğini’ düşünür. Bu düşünceler içerisinde evlenen genç kız, bir erkek çocuk sahibi olduktan sonra ‘evladının yetim kalma ihtimali nedeniyle’ kocasının ölmesinden çekinir ve kocasının ‘şehit’ olmaması için dua eder. Hikayenin sonunda genç kız, çocuğunun babasının kendisine bağışlandığını ama şehid hanımı olma düşüncesinin hala gönlünün sultanı olduğunu ifade eder (Baran, 2007, s. 7-11).

Tematik açıdan yukarıdaki hikayenin devamı kabul edilebilecek *‘Melek Kardeşim’* hikayesinde evini ve ailesini terk eden bir babanın geride bıraktığı kardeşlerin hikayesi, evin kız çocuğu üzerinden anlatılır. Babanın evi terk etmesinden sonra erkek çocuk evin hem reisi, hem ‘davası’ olur. Ne var ki bir süre sonra erkek kardeş ‘zalimlerin, katillerin, dinsizlerin kurşunlarına hedef olur ve şehit düşer’. Hikayenin başında evi terk eden baba ve yakın akrabalar ‘çarşaf’ giymeleri ve ‘Müslümanca yaşamaları’ nedeniyle kardeşleri sorumlu tutar ve inançları konusunda baskı uygularlar. Bu baskıdan kurtulmak isteyen genç kız, kardeşinin ‘bir dava arkadaşıyla’ evlenmek zorunda kalır. Evliliğinin birinci yılı dolmadan genç kızın kocası da vurulur ve kadın beş aylık hamileyken dul kalır. Bu süreçte çocuğunun erkek olması için devamlı dua eder ve tekrar evlenmemek için direnir. Ona göre ‘onu cennete taşıyacak bir ameli yoksa da şehit bacasıdır ve onun şefaatiyle dağılmış aile ahirette yeniden bir araya gelir’ (Baran, 2007, s. 12-18).

‘Melek Kardeşim’de hikayesi anlatılan genç kadının hikayesi ‘Musibet’ hikayesinde de devam eder. Bu hikayede genç kadın çevresinin baskılarına dayanamaz ve yeniden evlenmek zorunda kalır. Fakat bu sefer huzurlu ve sıcak bir yuvası vardır. Bu evliliğinden iki çocuğu daha olur. ‘Mürted örgüt belası’ (PKK ile çatışmalar) coğrafyayı kavurmaya devam etmektedir. Genç kadın ‘şehid kardeşinin’, ‘hak-batıl mücadelesi dünya var oldukça devam edecektir’ sözlerini hatırlar. Bir süre sonra ‘Mürted örgüt belası’ ortadan kalkar ama bu sefer de ‘tağut zulmü’ (güvenlik güçlerinin operasyonları) ortaya çıkar. Bir sabah kocasını uğurlayan kadının içine korku düşer ve kocasına dikkatli olmasını söyler. Kocasısı da ‘şehadetten mi kaçayım istiyorsun!’ diyerek karısını azarlar. Bir süre sonra erkek kardeşi ve ilk kocası gibi ikinci kocası da ‘zalimler tarafından şehit edilir’. Yazarın tüm bu olanların arkasında gördüğü tek neden *‘ölenlerin suçlarının Müslüman olmasıdır’* (Baran, 2007, s. 19-22).

Bu üç hikayeyi birlikte incelememizin nedeni, barındırdıkları ortak temalardır. Bu temaların birincisi, ‘şehadet’ payesinin neredeyse erkeklere münhasır bir statü olmasıdır. Bu durum ‘Şehid Hanımı’ isimli hikayede, genç kızın şehit hanımı olma istenciyle evlenmek istemesinde ortaya çıkar. Evlenmek istediği kişinin ölmesini istemek, elbette psikoloji disiplini çerçevesinde de tartışılmalıdır. Bununla birlikte, kanaatimiz burada ‘şehadetin’ kutsallığına ve önemine vurgu yapıldığıdır. Diğer yandan bu ‘kutsal şehadet’, pratik düzlemde erkeklere özel bir durummuş gibi anlatılmaktadır. Nedense genç kadın, kendi ‘şehadeti’ yerine, evleneceği kişinin şehadetini arzulamaktadır. İkinci hikayede de ölen kişi erkek kardeşidir. Evi terk eden

baba başta olmak üzere yakın akrabalar bu ölümün nedeni olarak, yazarın ifadesine göre, ‘çarşafı ve İslami yaşamı’ görürler. Kadın evlenir ama kocası da öldürülür. Bu hikayede de evin reisinin ve ‘davasının’ erkek olması, genç kadının, erkek kardeşinin bu payesiyle mutlu olması, erkek çocuğunun olmasını istemesi, toplumsal cinsiyet açısından incelenmelidir. Bu hikayelerde neden ısrarla ‘erkeklerin şehadeti ve kadınların acısı’ temaları belirmektedir? Kanaatimizce bu temaların bu denli belirgin biçimde varlıkları, toplumsal cinsiyet açısından kadın ve erkeğe atfedilen rollerle ilgilidir. Bu roller o denli benimsenmiştir ki, kardeşi, kocası veya babasını kaybeden kadınların bundan mutluluk duyduğu, onların şefaatiyle ahirette yeniden bir araya gelecekleri ifade edilmektedir. Bir nevi ‘dava uğruna’ parçalanan aile, ahirette ‘şehit olmanın’ bir mükafatı olarak yeniden bir araya gelecektir.

Erkeklerin de şehadete yüklediği anlam ‘Musibet’ hikayesinde, kocanın karısını ‘şehadetten mi kaçayım, istiyorsun!’ şeklinde paylamasıyla ortaya çıkmaktadır. Kocaya göre yaşam güvenliğini, geleceğini, ailesini düşünmek dahi ‘şehadetten kaçmak’ olarak algılanmaktadır.

Hikayelerde ortaya çıkan bir diğer tema ise, bu denli istenen şehadete rağmen yaşanan olayların belirgin bir mağduriyet diliyle ifade edilmesidir. Bu durum ‘tağut rejimin zulmü’, ‘mürted örgütün uğursuzluğu, belası, düşmanlığı’ gibi ifadelerde ortaya çıkmaktadır. Bir taraftan şehadeti arzulama, diğer yandan zulme uğrama ve mağdur olma söylemi birlikte ilerlemektedir.

İncelenen metinlerde sık sık vurgu yapılan ‘şehadetin’ biçimi ise söylem alanına çıkmamaktadır. Bu durum Fairclough’un ‘bir metinde neyin var olduğu kadar neyin olmadığı/neyin hariç tutulduğu önemlidir’, tespitinde ne kadar haklı olduğunu ortaya çıkarmaktadır (Fairclough, 2003, s. 61). Bu denli vurgu yapılan ‘şehadet’ nasıl gerçekleşmiştir? ‘Şehit olanlar’ ne şekilde ve nasıl bir eylem biçimi neticesinde ‘şehit’ düşmüştür? Kanaatimizce sorulan soruların cevaplarının metinden hariç tutulup, geride kalan kadın ve çocukların mağduriyetine odaklanan anlatım biçiminin amacı, ‘mağduriyet söylemini’ güçlü ve etkili kılmaktır. Nitekim adanmışlık kültürü temasıyla incelenen metinlerde de bu söylem biçiminin belirgin bir şekilde yokluğundan bahsetmiştik. Bu söylem biçimi yerine, mücadele edilen ‘zalimin, tağutun ve mürtedin’ zulüm ve baskısına odaklanmak tercih edilmiştir.

Peki bu ifadelerde ortaya çıktığı şekliyle Hizbullah söyleminde öteki nasıl bir temsiliyetle tasvir edilmektedir?

4. Mürted, Tağut ve Yahudi: Hizbullah Söyleminde Ötekinin Temsili

Hizbullah hikaye ve romanlarında ötekinin nasıl temsil edildiğini analiz etmek, Hizbullah'ın kendisinden farklı ideoloji ve gruplara dair fikirlerini ve bu bağlamda onlarla bir arada yaşayabilme potansiyeli taşıyıp taşımadığını gösterecektir. Bunu ifade ederken elbette Hizbullah'ın farklı gruplarla geçmişte yaşadıklarını belirleyen olay ve eylemlerin iç dinamiklerini göz ardı ediyor değiliz. Bu başlık altındaki amacımız ise, bir önceki bölümde değinilen 'öteki' algısının Hizbullah hikaye ve romanlarındaki izdüşümlerini analiz etmektir.

Hizbullah hikaye ve romanlarında PKK, 'mürted' tabiriyle tanımlanmaktadır. Dini terminolojide mürted, daha önce Müslüman olup dinden dönmüş kimseye denir. Oxford İslam Sözlüğüne göre mürtede uygulanan ceza, uygulama şekli çeşitli olmakla birlikte ölümdür. Bununla birlikte dinden çıkmaya ölüm cezası verilemeyeceğini belirten İslam alimleri de bulunmaktadır (Esposito, 2003, s. 22). PKK için mürted örgüt tabirinin tercih edilmesi, Hizbullah terminolojisinde şiddet içerikli eylemlere meşruiyet kazandırmaktadır. Zira yine geleneksel İslam yorumuna göre hiç Müslüman olmamış bir kimse, hukuki haklara sahiptir ve İslam'a karşı savaşmadığı sürece, öldürülmesi yönünde herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Fakat mürtedin geleneksel şeriat yorumunda hükmü ölümdür. Bu pencereden bakıldığında PKK mensupları ve sempatanlarına mürted denilmesinin, şiddeti meşrulaştırıcı bir araç olduğu ortaya çıkacaktır. Nitekim bu şiddetin boyutları 1990lı yıllarda tüm açıklığıyla ortaya çıkmış ve ancak yüzlerce kişinin öldürülmesi, böyle bir meşruiyet zemininin yaratılmış olması nedeniyle Hizbullah için sorun olmamıştır.

Yukarıdaki çerçeveden değerlendirildiğinde PKK için mürted tabirinin pek çok kaynakta kullanıldığı ve bu tabirin bilinçli bir tercihin sonucu olduğu ortaya çıkacaktır. Örneğin Baran'ın *Yaşanmışların Hikayesi* kitabında, 1990lı yıllar için 'coğrafyada din düşmanı mürted örgüt döneminin olduğu', 'mürted örgüt belasının tüm uğursuzluğuyla coğrafyayı kavurduğu', 'mürted örgütün Müslümanlara karşı açmış olduğu zalimce savaş' (Baran, 2007) tabirleri kullanılmaktadır. Aynı şekilde Naşit Tutar'ın 39. Koğuş isimli romanında da cezaevindeki PKK tutukluları 'mürted örgütün elemanları' olarak (Tutar N. , 2007, s. 222-242) tasvir edilmektedir. Bilal Yararlı'nın *Takip* isimli romanında ise mürted tabiri yerine Marksist tabiri (2012, s. 15-22) tercih edilmektedir.

PKK için kullanılan benzer tabirlerin Hizbullah söylemindeki yansımalarını çoğaltmak mümkündür. Fakat Hizbullah söyleminde PKK imajının nasıl tasvir edildiğini daha derinlikli incelemekte fayda vardır. Naşit Tutar'ın *Hakikat Yolcuları* isimli kitabında köy imamı karakteri, PKK hakkında 'İslam'la alakası olmayan ve bozuk fikirleri insanların beynine sokan, İslam hakim olmasın diye yapmadığını bırakmayan bir örgüt' tabirini kullanmaktadır. PKK çevre köyleri basıp insanları öldürmekte, kızları kandırıp dağa kaçırmakta, erkeklerle birlikte çatışmalara girmeye zorlamaktadır²¹². Köy imamı vatanlarını işgalden kurtarma iddiasıyla ortaya çıkan PKK örgütünün, insanları köleleştirdiğini ve bölgeye haddi hesabı olmayan bir zarar verdiğini söylemekte, sözlerini ise yegane yol ve kurtuluşun İslam'da olduğunu belirterek bitirmektedir (Tutar N. , 2009, s. 43-66). Bu imajın bir uzantısı olarak Mehmet Baran'ın '*Başörtülü Değil mi?*' hikayesinde başörtülü küçük bir kızı takip eden PKK taraftarları, '*burnu kalkık adam, küçük kıza tabancayı doğrultmuş ve böğürmeli sesiyle durmasını istemişti*' (Baran, 2007, s. 61) şeklinde tasvir edilmektedir. Yine Baran'ın '*Ahret Gelini*' hikayesinde benzer kişiler, '*katillerin gözlerinden ateş püskürüyordu. Sımaları şeytan yüzünü görmüş gibiydi. İblisle daha yeni sofradan kalkmış gibiydiler*' (Baran, 2007, s. 66) şeklinde betimlenmektedir. Fakat düşmanın tasvirine karşı Hizbullah'ın kendi mensuplarını, İslami bir adanmışlık içinde hareket eden yoksul, cefakar ve nur yüzlü insanlar olarak betimlediğini, bunun da belirgin bir şekilde iyi ile kötünün, tanrı ile şeytanın, Allah yolunda olanlar ile (Hizbullah) şeytan yolunda olanların (Hizbuşşeytan) savaşı şeklinde temsil edildiğini belirtmekte fayda vardır.

Verilen örneklerde uyumlu bir paralellikten bahsedebiliriz. Mürted olarak tanımlanan bir örgüt ve onların eylemlerinin İslam karşıtı olarak betimlenmesi aynı düzlemde gerçekleşen bir fikir örgüsünün ürünleridir. Bu fikir örgüsünün, Hizbullah'ın benimsediği İslam yorumundan kaynaklandığı ve 1990larda yaşanan şiddete dini meşruiyet kazandırdığı açıktır.

Hizbullah söyleminde *tağuti düzen* olarak tanımlanan sistem, Türkiye Cumhuriyeti'dir. İslami ilimler literatüründe tağut, Allah'ın hükmüyle hükmetmeyen tüm rejimlerin ortak adıdır. Kur'an'da Zümer süresi 17 ve 18inci ayetlerde "*Tâğût'tan, ona kulluk etmekten kaçınan ve içtenlikle Allah'a yönelenler için müjde vardır. O*

²¹² Köy imamına göre dağlarda kızlarla erkekler aynı mağarada kalmaktadır. 've Xalet' hikayesinde bir gösteri esnasında polisle çatışma esnasında bile başörtüsünün çıkarılmadığının ifade edilmesi ile köy imamı karakterinin söyledikleri karşılaştırıldığında, köy imamının dağdaki mağarada haremlik-selamlık beklentisinin ideolojik temelleri belirginleşecektir.

hâlde, kullarımı müjdele!” denilmektedir. Bu ayetin teolojik tartışmalarda ne şekilde yorumlandığı konumuz dahilinde olmadığı için, konuyu derinlikli bir incelemeye tabi tutmaya gerek görmüyoruz. Bununla birlikte yukarıda da ifade edildiği şekliyle tağut tanımlaması, Hizbullah söyleminde ‘hakikatin’ zıttıdır ve bu söylemin nasıl bir düşünce ve eylem biçimi yarattığı incelenmelidir. Öncelikle tağut ifadesi, Hizbullah hikaye ve romanlarında mürted ifadesi kadar yoğun kullanılmamaktadır. Bunun en önemli nedeni, Hizbullah’ın tağut olarak nitelediği devletle karşılaşmaktan çok, mürted olarak nitelediği PKK ile ‘mücadele’ etmiş olmasıdır. Bu anlamda Hizbullah’ın söylemde karşısında durduğu yapılar çeşitliken, eylemde belli bazı gruplara odaklanmıştır.

Tağut ifadesi Mehmet Baran’ın *Yaşanmışların Hikayesi* kitabında ‘tam da bu bela (PKK) bitti derken, tağut zulmü ortaya çıktı’ (2007, s. 20-21) şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Hizbullah’ın tağut olarak tanımladığı rejim, Hizbullah mensuplarını kaçırmakta, onlara işkence etmekte, temel insan haklarının kullanımı konusunda engeller çıkarmaktadır. Hizbullah mensupları JİTEM elemanları tarafından kaçırılmakta, resmi kayıtlara geçene değin bu kişilere işkence edilmekte, bu kişiler itirafçı olmaları için zorlanmakta ve kimi zaman öldürülmektedir. Öldürülenlerden kayda geçmeyenler, faili meçhul olarak kalmakta, kayda geçenler ise intihar süsü verme gibi çeşitli yollarla örtbas edilmektedir. (Tutar İ. , 2010). Bu bağlamda Hizbullah’ın ilk cezaevi koğuşunun hikayesini anlatan 39. Koğuş romanında şöyle denilmektedir:

“Bu sistem ilk kurulduğundan beri İslam’a tavır alan bir sistemdir. Zamanında alimlerimizi, molla ve şeyhlerimizi az mı darağacında sallandırdılar? Kuran-ı Kerim’i yasaklayan, camilerimizi kışlaya çeviren, bazı camilerimizi atların barınağı haline getiren bu sistem değil miydi? Şeyh Said ve arkadaşlarının yaptığı kıyamı en acımasız şekilde bastıran, onları idam edip sonra da İslam’a ait ne varsa yasaklayan da yine bu sistem değil miydi?” (Tutar N. , 2007, s. 41-60).

Hizbullah hikaye ve romanlarında bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. İncelenecek yeterince veri olduğu için bu örnekle yetinmeyi uygun buluyoruz. Tağut olarak tanımlanan devlet, alıntılanan söylemlerde belirgin bir düşman ve zalim imajıyla temsil edilmektedir. Sistem karşıtlığı tarihsel referanslarla desteklenmekte ve Hizbullah’ın entelektüel ve tarihsel soy ağacı Şeyh Said üzerinden

anlamlandırılmaktadır. İlginçtir, Hizbullah'ın mürted olarak nitelediği PKK için de Şeyh Said karakteri önemli bir karaktere dönüşmüştür ve genellikle Şeyh Said mücadelesi etnik referanslar yoluyla anlatılır. Birbirine taban tabana zıt iki yapının aynı kişi veya olayı farklı şekillerde yorumlaması ve hangisinin gerçek olduğunun ortaya çıkarılması, tarihçilerin alanıdır. Bununla birlikte sosyologlar için birbirine tamamen zıt iki yapının söylemde aynı kişi ve olayda birleşmesi incelenmeye değer konulardandır.

Hizbullah söyleminde mürted ve tağut algısına paralel olarak anti-semitik bir söylemin izdüşümlerini de bulmak mümkündür. Örneğin 'İslami dava' nedeniyle görevinden atılan ve İstanbul'da inşaat işleri yapmak suretiyle zengin olan ama 'davasını unutan' bir karakterin hikayesinin anlatıldığı *Müteahhit* isimli romanda Hasan karakteri, devrin cemaat devri olmadığını, herkesin bireysel çıkarlarını düşündüğünü söylerken, daha sonra Hasan'ın karakterine benzer bir seyir izleyecek olan müteahhit Ahmet ise bunun Yahudilerin bir oyunu olduğunu, kültürel değerlerin ortadan kaldırılmak istendiğini ifade etmektedir (Turan, 2009). Yine 'Ve Xalet' hikayesinde polisle karşı karşıya gelen, polis şiddetine maruz kalan ve polise taş atan çoğunluğu kadın kişilerle ilgili anlatımlardan sonra yazar, '*Bu görüntüler sadece Filistin'de beyinlere kazınmıştı. Ama burası ne Filistin ne de karşıdakiler Yahudi idi (!)*' (Baran, 2007, s. 88-90) denilmek suretiyle, bu tür bir şiddetin ancak Yahudilere uygun bir şiddet olabileceği ima edilmektedir. Polis şiddeti veya kapitalist sistem eleştirisi pek çok benzetmeyle açıklanabilecekken, bunun için özellikle Yahudilerin seçilmiş olması, Hizbullah hikaye ve romanlarında anti-semitik söylemin varlığına işaret etmektedir. Yukarıdaki veriler, Hizbullah'ın çeşitli miting, gösterileri ve yayınlarında izi sürülebilecek benzerliklerle desteklenebilir.

Yukarıda açıklanan Hizbullah söyleminde PKK, devlet ve Yahudi prototipinin yanı sıra belirgin bir seküler imajından da bahsedilebilir. Bahsi geçen seküler tipin politik veya siyasal anlamda seküler olmasına gerek yoktur. Hizbullah söylemindeki seküler, 'ladini' olarak tanımlanan her türlü yaşam biçimini sürdüren kişidir. Hatta denilebilir ki politik anlamda yukarıdaki üç prototipin de dahil olduğu ve gündelik yaşam pratikleri üzerinden İslami bulunmayan herkes, Hizbullah tarafından bu kategoriye dahil edilmektedir. Bu tiplerle en iyi örnek Bilal Yararlı'nın yazdığı '*Akıbet Cennet mi Cehennem mi?*' romanıdır. Bu romanda Hizbullahi olarak lanse edilen üniversite öğrencisi Orhan ve onun arkadaşı/öğrencisi Mehmet'in dışındaki herkes, İslam dışı düşünce ve yaşantıları nedeniyle yargılanmaktadır. Bununla birlikte

bahse konu olan İslami anlayış o denli dardır ki, Orhan ve onun nezdinde Hizbullah'ın perspektifini paylaşmayan herkes dindışı ve sapkın olarak kabul edilmektedir. Hikaye, tasvirlerden anlaşıldığına göre Dicle Üniversitesi olması kuvvetle muhtemel bir üniversitede geçmektedir. Orhan ve Mehmet bu üniversitede öğrencidir. Öğrenciler arasında belirgin gruplaşmalar vardır ve Hizbullah'ın bu grupları ne şekilde tanımladığı, yapılan betimlemelerden anlaşılmaktadır. Farklı grup ve fraksiyonlardan öğrenciler önce felsefe, daha sonra da tarih dersine girerler ve felsefe dersinde öğrenciler arasında doğru bilginin kaynağı üzerine bir tartışma yürütülür. Bu derste Orhan'ın argümanları aracılığıyla diğer argümanlara karşı çıkılır. Tarih dersinde öğretmen öğrencileri bir arkeoloji gezisine çıkaracağını söyler ve bu gezi esnasında bir trafik kazası yaşanır. Kaza sonucunda herkes ölür ve Orhan'ın argümanlarını paylaşmayan herkes kabir azabı, sırat köprüsü gibi çeşitli aşamalardan geçip yargılanır ve cehenneme gönderilirler. Kitabın büyük kısmı, bu azabın biçimi, kimin hangi azapla acı çektiği ve seküler insanların düşünceleri nedeniyle pişmanlıkları konularına ayrılmıştır (Yararlı, 2008).

Hikayedeki öğeleri ayrıntılı bir şekilde analize geçmeden önce hikayenin bir üniversitede başlamasına rağmen, sahnelerin ve tartışma içeriklerinin daha çok bir liseyi andırdığını, yazarın Orhan'ın argümanları dışındaki argümanlara hakim olmadığını ve/veya başlangıç düzeyinde ve taraflı okumalara sahip olduğunu ifade etmekte fayda vardır. Kanaatimizce bu durum, Hizbullah mensubu kişilerin karşı çıktıkları 'ötekine' dair ne düzeyde bilgi sahibi olduğunun önemli göstergelerinden kabul edilebilir. Nitekim görüşmecilerimizden eski Hizbullah üyesi Kamuran'ın da Hizbullah'ın entelektüel birikimine dair dile getirdiği şüpheler bu veriyi doğrulamaktadır.

Yararlı'nın kitabında Orhan ve Mehmet karakteri dışındaki karakterlerin isimleri belli bir politik perspektifi yansıtmaktadır. Örneğin söyleminden materyalist olduğunu anladığımız ve hikaye boyunca en fazla azaba maruz kalan karakterin ismi Ruşen'dir ve Ruşen'in PKK taraftarı olduğu birçok yerde ima edilmektedir. Karakterlerden '*entel takılan ve batı felsefesini edinerek kendine bir harman oluşturan*' karakterin ismi Tarık, '*ulusalcı düşünceye sahip olan*' karakterin adı Atilla'dır ve yazar Atilla'nın derinlemesine bilgi sahibi olmadığını, cahil olduğunu vurgulamaktadır. '*Kafa bulandırmayı kendine adet edinen*' karakterin ismi ise Nejat'tır. Kazadan sonra Ruşen'in ailesinin ölü uğurlama merasiminden anlamayan bir aile olduğu özellikle vurgulanmış, böylece ailenin Ruşen'in davranış ve 'imansızlığındaki' sorumluluğu dile

getirilmiştir. Diğer yandan Ruşen'in ailesinin bir orta sınıf ailesi olduğu yapılan tasvirlerden anlaşılmaktadır. Kanaatimizce Hizbullah mensubiyetinde kuvvetle muhtemel sınıfsal bir durum söz konusudur. Hikayenin devamında halk arasında yaygın olarak başvurulmuş çeşitli kaynaklarda tasvir edilen kıyamet, ahiret ve cehennem azabı tasvirleri bulunmaktadır (Yararlı, 2008).

Yararlı'nın romanına paralel olarak Naşit Tutar'ın *Hakikat Yolcuları* kitabında da Yusuf karakteri, üniversite sınavına gittiğinde gördüğü manzaradan iğrenmektedir! İğrendiği manzara '*açık saçık bayanlardan*' başka bir şey değildir. Bunun yerine Yusuf karakteri, başörtüsü nedeniyle sınava alınmayan ve başörtüsünü çıkarmamaya karar verip sınava girmeyen bir 'bayanın' bu durumunda etkilenmiştir. Üniversiteye kayıt yaptırma sürecinde de erkeklerle 'sarmaş dolaş' olan ve bunu normalmiş gibi gösteren 'bayanlar' Yusuf'un çok zoruna gitmiş ve Yusuf bunlardan iğrenmiştir. Nitekim Yusuf, yurttan geçirdiği ilk günde de şortla dolaşan, 'birbirleriyle argo konuşan', İslamiyetten uzak olan kişilerden hoşlanmamıştır. Yusuf'un bu tür durumlarda kurtuluş yeri okulun mescididir ve akıl hocalığını da köyündeki imam yapmaktadır (Tutar N. , 2009).

Hizbullah'ın öteki söyleminin özellikle Bilal Yararlı ve Naşit Tutar romanlarında belirginleştiğini ifade edebiliriz. Bu söylemde öteki, dejenere olmuş, ahlaki olarak zayıf, gayrı İslami yaşantısı nedeniyle azabın en kötüsüne layık, küçük ve 'dünyevi' menfaatler nedeniyle aklını ve ruhunu esir etmiş kişidir. Bunun aksine Hizbullahçı birey, davasına inanan, cefakar ve neredeyse insani hiçbir özelliği olmayan, insan ile melek karışımı bir tiptir. Bir sonraki başlıkta Hizbullah hikaye ve romanlarında Hizbullah'ın kendilik algısına (*the perception of self*) odaklanılmıştır.

5. Hizbullah Söyleminde Kendilik Algısı

Hizbullah'ın ötekilik algısını tamamlayan en önemli bileşenlerden biri, Hizbullah'ın kendini (*self*) hikaye ve romanlarda nasıl bir söylemle anlattığıdır. Hizbullah'ın kendi hakkında olumlayıcı bir dil kullandığı aşikardır. Bu olumlayıcı dilde ortaya çıkan temsiller ve özellikler incelendiğinde, Hizbullah'ın düşünce kodları hakkında daha ayrıntılı bir tablo elde etme imkanı bulunmaktadır. Bu başlık altında sadece Hizbullah'ın birey algısı değil, ideal toplum modeli olarak tasvir ettiği toplumsal yapının özellikleri de ele alınmıştır. Adanmışlık kültürü veya İslam'ın Fedailerini alt başlığında, Hizbullah'ın adanmışlığa yüklediği anlama ve bu bağlamda

oluşan/oluşması beklenen karakter tipine dair bilgiler verilmişti. Bu nedenle, bu başlık altında konunun daha önce değinilmeyen yönlerine odaklanılmıştır.

Bu bağlamda incelenen ilk roman, Hizbullah üyelerinden Cemal Uçar'ın hayatını konu alan *Cemal'im* romanıdır. Görüşmecilerimizden Hüseyin'in aktardığı bilgilere göre Cemal Uçar, Mardin'in Nusaybin ilçesinden olup, uzun yıllar Hizbullah lideri Hüseyin Velioğlu'nun etrafında yer alan üç dört figürden biri olmuştur. Bu nedenle Dicle Üniversitesi matematik bölümündeki eğitimini üçüncü sınıfta bırakmıştır²¹³.

Romanın kamuoyu açısından en önemli tarafı ise romanda dönemin Diyarbakır Emniyet müdürü A. Gaffar Okkan cinayetinin, Cemal Uçar'ın şüpheli intiharı/öldürülmesinden sonra bizzat Hüseyin Velioğlu tarafından planlandığının itiraf edilmesidir. Romanın son bölümünde aktarıldığına göre, İstanbul'da Cemal Uçar'ın şüpheli ölümünü öğrenen Velioğlu, ölümden sorumlu tutulan Gaffar Okkan ve iki Hizbullah itirafçısının bizzat öldürülmesi emrini vermiş, kendi ömrü yetmezse bunun bir vasiyet olarak uygulanmasını istemiştir (Tutar İ. , 2010, s. 214-215). Kamuoyunun bildiğinin aksine, Okkan cinayetinin sadece Beykoz operasyonu ile ilgili olmadığı, bu kararın çok daha önceden verildiği, Velioğlu'nun öldürülmesinden sonra ise bu kararın Hizbullah tarafından uygulandığı anlaşılmaktadır.

Romandaki baş karakter Cemal, misafir olduğu evde devletin takip, tehdit ve baskınlarını anlatmakta ama kısa bir süre sonra kendisi de JİTEM üyesi olduğu ifade edilen bazı kişiler tarafından kaçırılmakta ve uzun bir süre kendisinden haber alınamamaktadır. İtirafçı yapılamayan ve işkenceye uğrayan Cemal, doktordan sağlam raporu aldırılıp hapishaneye yerleştirilmekte ama itirafçıların da bulunduğu bir ortamda, cezaevi müdürünün odasında çıkan bir arbede esnasında öldürülmekte ve intihar süsü verilmek suretiyle koğuşuna bırakılmaktadır (Tutar İ. , 2010).

Anlatımda öne çıkan unsurlardan biri Cemal'in, bu yolda yitip gideceksin diyen babasına '*Babacığım, Allah sana mal ve evlatlar vermiş. Farz et ki ben diğer evlatlarının zekatıyım*' demesidir (Tutar İ. , 2010, s. 59-64). Hikayede anlatılan Cemal karakteri, Hizbullah'ın idealleştirdiği dava adamı prototipine uygun olarak sabırlı, metanetli, tedbirli, İslami yaşamından ve prensiplerinden ödün vermeyen, itirafçı olmayı kabul etmeyen bir karakterdir. Onun aksine itirafçı olmayı kabul eden iki kişi ise, zayıf karakterli, ahlaki açıdan noksan ve hain olarak tasvir edilmektedir (Tutar İ. , 2010).

²¹³ Hüseyin'le kişisel görüşme, 10.11.2013.

Cemal karakteri gibi Naşit Tutar'ın *Hakikat Yolcuları*'ndaki Yusuf karakteri de idealleştirilmiş bir Hizbullah karakteri olarak anlatılmaktadır. Yusuf kendini İslam'a adanmış, dinin tek başına yaşanamayacağını düşündüğü için grup aidiyetini önemseyen, tüm derdi diğer Müslüman kardeşleriyle birlikte insanlara doğru yolu göstermek olan ve eylemlerinde bağlı olduğu grupla hareket eden, insanlara yardım etmek için 'tıp fakültesini ilk senesinde kazanmış', kendisine rehber olarak köy imamını seçmiş ve kampüste gördüğü 'açık saçık, sarmaş dolaş insanları' gördükçe kurtuluşu mescitte bulan bir karakterdir (Tutar N. , 2009). Aynı unsurları Mehmet Ali Gönül'ün *Umuda Cemre Düştü* romanında, cezaevinde olan bir babanın oğluna doğru yolu göstermek için yazdığı ve roman boyunca devam eden mektuplarında da görürüz. Mektubun başında baba, oğluna cezaevine giriş hikayesini ve Müslümanların mücadele anlayışlarını anlatır. Daha sonra İslam'da aile, komşuluk, doğruluk gibi pek çok konuda oğluna tavsiyelerde bulunur. Babasıyla tek iletişim aracı mektup olan çocuk da hikaye boyunca babasının tavsiyelerinin gündelik yaşamdaki uzantılarını gözlemler ve babasının istediği biçimde hareket ederek babasına layık bir çocuk olmaya çalışır (Gönül, 2007). Benzer özellikler, önceki bölümde hikayesi anlatılan Yararlı'nın Orhan karakterinde de görülebilir (Yararlı, 2008). Mehmet Ali Gönül'ün *Derviş* romanında hikayesi anlatılan Ziya, önceleri gayri ahlaki olarak tanımlanan faaliyetler içindeyken Hizbullah'ın cami faaliyetleriyle tanışıp hidayete erer ve örnek bir kişiliğe dönüşür. Hizbullah kaynaklı faaliyetlerinden ötürü birkaç defa göz altına alınan Ziya, işkence görmesine rağmen konuşmaz. Bir süre sonra Ziya, kötülük kaynağı olarak gördüğü evdeki televizyonu ebeveyninin hoşnutsuzluğuna rağmen kaldırmaya çalışır. Hikayenin sonunda Ziya, PKK ile bir çatışmada öldürülür. Bu olayda bir PKK militanı da vurulur. Ziya yaralandığında tekbirler eşliğinde ruhunu teslim ederken, onunla birlikte olan Süleyman'ı düşünür. Bunun aksine 'militanların pos bıyıklı komutanı', hızlarını kesiyor diye yaralı 'PKK militanının' öldürülmesini emreder (Gönül, 2010). Böylece biri arkadaşını ölümlerine bile düşünen, diğeri ise kendi menfaati için yaralı arkadaşının öldürülmesini emreden iki karakterle Gönül, Hizbullah ve diğeri üzerine bir betimleme yapar.

Ziya'nın hikayesine paralel olarak Hasan Sabaz'ın *Can Laleler Susmasın* romanında da daha önce hırsızlık yapan, uyuşturucu kullanan Salih karakteri Hizbullah'la tanıştıktan sonra hidayete erer ve arkadaşlarıyla birlikte cami faaliyetlerinin bir parçası olup örnek bir karaktere dönüşür. Salih karakterinin ailesi başlangıçta bu durumdan memnun olmakla birlikte, Salih'in geleneksel İslam

anlayışının dışına çıkan davranışları nedeniyle ona karşı çıkarlar. Zamanla Salih karakteri, bazı olaylara karışır, göz altına alınır, bir Hizbullah mensubunun öldürülmesi olayına tanıklık eder. Pek çok Hizbullah hikayesinde ortaya çıktığı gibi aile, oğullarının devlet şiddetine uğramasından sonra onun etrafında kenetlenir ve ailede bir dindarlaşma eğilimi görülür (Sabaz, 2009).

Dikkat edildiğinde yukarıdaki tiplerin tümü erkektir ve davalarına inanmış, grup aidiyeti güçlü, yılmayan ve korkmayan karakterler olarak tasvir edilmektedir. Bu karakterlerin önemli kısmı ‘tağut sistemin’ veya ‘mürted örgütün’ baskı, şiddet ve yıldırımlarına rağmen ‘davalarından’ geri dönmemişlerdir. Fakat Fairclough’un da ifade ettiği gibi, bu metinlerde neyin var olmadığını da sormak, metin analizi açısından önem arz etmektedir (Fairclough, 2003, s. 61). Hikayesi anlatılan karakterlerde eksik bırakılan şey nedir? Bu kişiler neden korkusuz, toplumsal veya ailevi hiçbir kaygısı ve korkusu olmayan insan üstü karakterler olarak tasvir edilmiştir? Yaşanan şiddet ve çatışmaların içeriği ve nedenleri neden anlatılmamıştır? Gerçekte cezaevine giren karakterlerin tek suçu ‘sadece Müslüman’ olmak mıdır? Söz konusu karakterler herhangi bir öldürme, adam kaçırma, işkence ile sorgulama, ölüm emri verme gibi suçlar nedeniyle mi cezaevindedir, yoksa yaşadıkları bir kader veya rastlantıdan mı ibarettir? Kanaatimizce bu soruların cevapları metinde çizilmek istenen karakterlere yakıştırılmadığı için hariç bırakılmıştır. Her ne kadar Hizbullah, yapmış olduğu eylemleri üstlense de toplumsal belleğin oluşumunun bir parçası olan hikaye ve romanlarda veya diğer tarih yazımlarında bu konulara özellikle değinmemektedir.

Hizbullah hikaye ve romanlarında tasvir edilen erkek ve kadın karakterlerin özellikleri ayrışır. Mehmet Baran’ın *Yaşanmışların Hikayesi*’nde anlatılan kadınların çoğu, erkeklerin ‘şehadeti’ nedeniyle geride kalan kız kardeş, çocuk, eş ve annelerden ibarettir. Bu hikayelerde kadınlar da erkekler gibi fedakarlıklar yapsa da yapılan fedakarlıkların içeriği erkeklerinkinden farklıdır. Örneğin kadınlar, erkekler gibi çatışmaz, infaz ve sorgularda bulunmaz, zorunlu olmadıkça evden dışarı çıkmazlar. Bunun istisnalarından biri ‘Ve Xalet’ öyküsünde polise taş atan genç kızken, diğeri de ‘Küflü Çay’ hikayesinde kocası evden çıkamadığı için yoksulluk yaşayan ve evlerinde saklanan diğer Hizbullah mensuplarına bir şey ikram edemediği için suçluluk duyan ve kocasıyla birlikte gece nöbeti tutup, misafirlerine nöbet tutturmayan Ayşe karakteridir (Baran, 2007). *Umuda Cemre Düştü* romanında, hapisyanede olan baba nedeniyle, ailenin tüm sorumluluğu eşe kalır ve eş de çocuklarını ‘davanın arzuladığı şekilde’ yetiştirirken, komşu kadınlarla dini dersler yapar ve ‘tebliğ’ faaliyetlerini sürdürür

(Gönül, 2007). Benzer bir durum, kocası müteahhitlik yoluyla zenginleşip ‘ahlaki yozlaşmaya uğrayan’ Saliha için de geçerlidir. Saliha, kocası Ahmet’in ahlaki yozlaşmasından etkilenmez ve mahallede sürdürdüğü ders halkalarına devam eder. Bu nedenle göz altına alınır ama bir süre sonra serbest bırakılır. Saliha’nın kocası zenginleştikten sonra bir villaya taşınmak ister ama Saliha, ders halkasının sekteye uğrayacağı gerekçesiyle buna karşı çıkar (Turan, 2009). Muhammed Müfit Yaray’ın *Amine Sensin* romanında İzmir’de bir ilköğretim okulunun başarılı öğrencisi Amine, katıldığı bir sohbette peygamber ve sahabe hayatından çok etkilenir ve başını örtmeye karar verir. Romanda Amine’nin başörtüsü mücadelesi anlatılmaktadır (2011). Yine Ömer Saruhan’ın *Yeter ki Kur’an Susmasın* romanında 1990’lardaki Hizbullah’ın cemaat örgütlenmesi kadın faaliyetleri üzerinden detaylıca anlatılmaktadır (2007).

Hizbullah hikayelerinde ortaya çıkan kadın ve erkek profiller karşılaştırıldığında kadınların daha çok ev dersleri gibi ‘tebliğ’ faaliyetleri, çocukların bakım ve sorumluluğu gibi alanlarda etkin olduğu ve kamusal alanda erkekler düzeyinde temsil edilmediği görülecektir. Bu durum Aretxaga’nın çalışmasında yaptığı tasvirlerle paralel ilerlemektedir (1997). Tıpkı Aretxaga’nın çalışmasında olduğu gibi Hizbullah anlatısında da kadınlar, etkinliklerine rağmen belli bir söylem ve faaliyet alanına mahkum edilmişlerdir. Hizbullah romanlarındaki kadın profillerinin aksine erkekler, cami faaliyetleri gibi ‘tebliğ’ faaliyetlerinin yanı sıra, ‘cihattan’ da sorumlu olan, bu uğurda hapse giren, işkence gören ve ölen karakterlerdir.

Yukarıdaki tiplerle paralel olarak Hizbullah’ın ideolojisini benimseyen köylerde sorunların ortadan kalktığı, kan davası ve kız kaçırmaların bittiği, insanların eşitlik ve huzur içinde yaşadığı, köyün zengini ile çobanının eşitlendiği bir hikayeyi anlatan Naşit Tutar’ın *İmana Susayan Gönüller* romanı (Tutar N. , 2007), adeta bir asrı saadet tablosuyla Hizbullah köyünü aynı düzlemde birleştirmektedir.

Bu başlık altında şimdiye kadar Hizbullah’ın kendilik algısı bağlamında ideal tipler olarak kadın, erkek ve ideal toplum tiplerleri üzerinde duruldu. Bu tipler aynı zamanda, Max Weber’in ideal tiplerini hatırlatmaktadır. Weber’e göre ideal tipler, herhangi bir değer yargısıyla ilgisi olmayan, toplumda belli oranlarda var olan ama soyutlanmış/saf biçimiyle toplumda var olması çoğu zaman mümkün olmayan, tüm özellikleriyle bir olguda bulunması da elzem olmayan soyut bir yapı ve sentezdir. Dolayısıyla ideal tip, ahlaki ya da dini açıdan teşvik edilen, “mükemmel” bir yapı değildir. O, değer yargısından arınmış zihni bir soyutlamadır. Bir peygamber için kullanılabileceği gibi bazı özellikleri nedeniyle bir düşkün için de kullanılabilir

(Eryılmaz, 2008, s. 44). Weberyian anlamda ideal tip, sadece toplumsal fenomenin yorumlanması ve açıklanmasına doğrudan katkı sağlayacak analitik bir araçtır (Sennett, 1992, s. 24). Bunun aksine Hizbullah söyleminde ortaya çıkan ideal tipler, toplumda bahse konu olan tüm özellikleriyle var olduğu iddia edilen tiplerdir. Bu anlamda sadece Hizbullah'ın kendilik algısı değil, ötekilik algısında da ortaya çıkan tipler Weberyian anlamda ideal tipler olarak tanımlanabilir. Diğer yandan yaşanan şeyler gerçek olaylara dayanmasına rağmen, olayların anlatılış biçimi ve karakterlerin tasviri Weberyian anlamda ideal tipler olarak sınıflandırılabilir.

6. Medrese-i Yusufiye: Cezaevi Temsili ve Kimlik

1990ların başından başlamak üzere Hizbullah mensupları Hizbullah bağlantılı suçlar nedeniyle cezaevine girmiştir. 1990'ların ikinci yarısından 2000'lerin ortalarına kadar on binlerce Hizbullah üyesi çeşitli suçlamalarla göz altına alınmış, bunların 300 civarında olanı müebbet hapis cezasına, on bin kadarı ise cami faaliyetleri nedeniyle dört yıldan on yıla kadar farklı sürelerle hapis cezasına çarptırılmıştır²¹⁴. Peki on binlerce üyesi cezaevine girmiş bir yapı için cezaevi ne anlama gelmektedir? Cezaevi yaşantısı nasıl düzenlenmekte, Hizbullah ideolojisi cezaevinde ne şekilde yaşanmaktadır? Görüşmecilerimizden eski Hizbullah üyesi Kamuran, cami faaliyetleri nedeniyle yıllarca farklı cezaevlerinde²¹⁵ ve Hizbullah koğuşlarında kalmıştır. Kamuran'ın ifadelerine göre Hizbullah üyeleri cezaevlerinde ciddi bir moral bozukluğu, psikolojik çöküntü ve umutsuzluk içindedir. Özellikle uzun süreli hapis cezası alan üyelerin gelecekte beklenenleri ve umutları yoktur²¹⁶.

Kamuran'ın ifadelerinin aksine Hizbullah romanlarında cezaevi bir medrese-i yusufiye olarak tanımlanmakta, Hizbullah koğuşlarının eylem ve davranışlarıyla herkese örnek olduğu belirtilmekte ve bu durum nedeniyle adeta dışarıda olanların cezaevine girmek istediği, içeride olanların ise çıkmak istemedikleri bir yapıdan bahsedilmektedir. On binlerce kişinin hapis cezası aldığı, bunların bir kısmının müebbet hapis olması nedeniyle oluşturulan literatürün mahpuslar için bir umut ve motivasyon aracı olarak kullanılması anlaşılır bir durumdur. Nitekim Hizbullah

²¹⁴ Hizbullah davası avukatlarından Hüda-Par genel başkan yardımcısı Necat Özdemir'le kişisel görüşme, 03.05.2014.

²¹⁵ Kamuran'ın cezaevinde kaldığı süre tam olarak bilinmekle birlikte, kişinin mahremiyeti ve kimliğinin deşifre olmaması için bu süre belirtilmemektedir.

²¹⁶ Kamuran'la kişisel görüşme, 29.10.2013

romancılığının sembol ismi olarak tanımlanabilecek Naşit Tutar, kitaplarını cezaevinde yazmaktadır.

Bu başlık altında, cezaevi literatüründe ortaya çıkan cezaevi temsili ve Hizbullah kimliğinin cezaevi üzerinden nasıl inşa edildiğine odaklanılacaktır. Bu amaçla incelenen ilk roman, Naşit Tutar'ın 39. *Koğuş* isimli eseridir (2007). 39. *Koğuş*, Hizbullah'ın Diyarbakır D tipi cezaevindeki ilk koğuşudur. Kitap Hizbullah'ın lider kadrosundan Selahattin Ürük ile 4 Hizbullah üyesinin cezaevine giriş süreciyle başlamaktadır. Yazara göre cezaevine ilk girişte komiser, Selahattin Ürük'ün davranış ve konuşma tarzından etkilenmekte ve onun sıradan bir mahkum olmadığını anlamaktadır. Selahattin'e göre her şeyde bir hayır vardır ve 'cezaevine düşmeleri' boşuna değildir. Cezaevine girer girmez bu beş kişi birlikte hareket etme kararı verirler ve koğuştaki farklılıklarının altını çizen davranış modelleri geliştirirler. Roman karakterlerinden Fuat, on yıl sonra ilk defa koğuştaki ezan okur. 'Temizlik imanının yarısıdır' şiarıyla bulundukları yeri temizleyip ibadete uygun hale getirirler. Kitabın dördüncü bölümünde cezaevindeki gündelik hayata alışma süreci ve grup ruhunun yansıması olarak kabul edilecek davranışlar sergilenmeye başlanır. Bu 'küçük inananlar topluluğu' her ne kadar ideal bir çerçeveye anlatılsa da bir kısmının ailesi onları ziyaret etmemekte, zira birçoğunun ailesi gibi Hasan karakterinin ailesi de 'davasını haklı bulmamaktadır'. Kitabın beşinci bölümünde Hizbullah üyeleri güvenlik gerekçesiyle nöbet tutmaya karar vermektedir. Kanaatimizce nöbet uygulaması güvenlik kaygısının ötesinde, grup aidiyeti ve kimliğini pekiştiren ve dışarıdaki hayatın güvenlik algısını cezaevi üzerinden yeniden üreten bir söylem alanı olarak okunmalıdır.

Kitabın yedinci bölümünde Hasan tahliye olmakta ve Hizbullah'ın ilk tahliyesi olması nedeniyle Selahattin'in ona 'sen bizim dışarıdaki yansımamızsın. Onun için hal ve hareketlerine dikkat etmen gerekiyor' demektedir. Böylece dışarıdaki Hizbullah üyelerinin cezaevi imajının inşası yolunda da adım atılmaktadır. Kitabın ilerleyen bölümlerinde tutuklamaların artması nedeniyle koğuştaki Hizbullah üyelerinin sayısı artmakta, buna paralel olarak cezaevi idaresi tarafından da Hizbullahçıların gücü kabul edilmektedir. Yazar dokuzuncu bölümde ise 39. *Koğuş*'un namının duyulmaya başladığını, herkesin onları konuştuğunu, hatta sırf onları görmek için insanların Hizbullah'a katılıp, suç işleyerek kendilerini tutuklattığını ve onları görmeye geldiğini anlatmaktadır! Bu abartılı yüceltme biçimi, elbette işlevsel açıdan içeridekilerin moralinin yüksek tutulmasına yardımcı olmaktadır. Zamanla artan tutuklamalar ve

diğer cezaevlerinde bulunan/bulunacak mahkumlar açısından bir motivasyon unsuru olarak kullanılan bu abartılı yüceltme biçimi, Hizbullah'ın cezaevi kimliğinin inşası sürecinde önemli bir aşama olarak değerlendirilebilir.

Kitabın onuncu bölümünde Hizbullah üyesi mahkumların sayısının artması nedeniyle, Selahattin ve arkadaşları her Pazartesi ve Perşembe günü Hizbullah düğünü yapmaya karar verirler. Hizbullah'ın kuruluşundan 1990lı yılların ortalarına kadar, Hizbullah düğünleri kimi zaman binlerce sakallı erkeğin kol kola girerek icra ettikleri bir halay biçimidir ve bu düğünler, hem Hizbullah'a katılımın sağlanması hem gövde gösterisi olması açısından oldukça önemli işlevler yüklenmiştir. Bu davranışın, ortada herhangi bir düğün yokken, cezaevinde de tekrar edilmesi başlangıçta absürt görünmekle birlikte, içeridekilerin motivasyonu ve güç gösterisi gibi işlevleri açısından düşünüldüğünde efektif bir taktik olduğu anlaşılabacaktır. Artık Hizbullah, cezaevinde kendi yaşam alanını oluşturmuş, 'zindanın' duvarlarına dini ayet ve vecizeler içeren tablo ve afişler asmaya başlamıştır.

Kitabın ilerleyen bölümlerinde grubun lideri konumunda bulunan Selahattin tahliye olmuş, tutuklamalar arttığı için farklı sosyal ve eğitim arka planlarından Hizbullah üyeleri de cezaevine girmiştir. Yazarın özellikle dördü eğitim, ikisi tıp fakültesi öğrencisi Hizbullah üyesini vurgulaması ise, adeta Hizbullah kimliğinin sınıfsal durumuna bir itirazdır ve eğitilmişlerin de Hizbullah üyesi olduğu iması taşımaktadır. Kitabın on ikinci bölümünde Hizbullah, ilk defa sayım vermeyerek eylem yapmakta, tebliğ amacıyla diğer koğuşlara bazı Hizbullah üyelerinin gönderilmesini sağlamakta ama bu misyon başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Hizbullah üyelerinin sayısı arttıkça bir tabakalaşma oluşmakta, köylüler, eğitilmişler, yeniler, eskiler için farklı ders grupları oluşturulmaktadır. Bu arada Hizbullah üyelerinin sayısı altmışa ulaştığı için ilk defa Cuma namazı fikri ortaya çıkmaktadır. Şafii mezhebine göre Cuma namazı için kırk kişinin toplanması şartı olduğundan, bu davranışın anlamı siyasal anlamda Şii refleksleri olan Hizbullah'ın uygulama alanında Sunni-Şafii ekolünü takip ettiğidir. Yazar, Cuma namazıyla birlikte cezaevlerinin bir medrese ve eğitim yerine dönüştüğünü, gelecekteki kişiler için bir umut kaynağı olduğunu ve artık zindanların yaşanılmaz yerler olmayıp, kapıları açık bir cennete dönüştüğünü ifade etmektedir (Tutar N. , 39. Koğuş, 2007). Böylece kapıları yüksek güvenlikle örtülü fiziki cezaevinden çıkamayan mahkumlar, zihinlerdeki cezaevinin kapısını açmakta ve cezaevi, kapıları açık bir cennet olarak tasvir edilerek, mahkumun motivasyonu sağlanmakta ve özgürlüğe dair umut ifade edilmektedir.

39. Koğuş'un tarihsel olarak bir devamı olarak nitelendirilebilecek *Yusuflî Direniş* romanı (2013), yine Naşit Tutar tarafından kaleme alınmıştır. Kitap, 39. Koğuş'un sonunda Bingöl Cezaevi'ne gönderilen Hizbullah üyelerinin Bingöl Cezaevi'ndeki anılarına odaklanmakta, burada cezaevi müdürünün 'sindirme' politikalarına karşı, 'Yusuflî' olarak tanımlanan direnişlerinin hikayeleri anlatılmaktadır. Kitapta *'zindanın medrese-i yusuflîye'ye dönüştüğünü herkes bilir. Bu yüzden tahliye olanlar üzülür, ceza alanlar ise sanki bir medreseye, bir üniversiteye gidiyormuş gibi sevinirdi'* denilmektedir. Bununla birlikte Bingöl Cezaevi, Hizbullah açısından hasretle yad edilecek bir yer değildir. Hizbullah üyeleri, cezaevi müdürünün özel bir misyonla görevlendirildiğini ve Hizbullah'ı moral ve motivasyon açısından çökertmek için elinden geleni yaptığını ifade etmektedir. Bu kitapta hücre veya koğuş tabiri yerine 'medrese' tabiri kullanılmakta, koğuşlar 'altıncı veya yedinci medrese' şeklinde tanımlanmaktadır. Özetle kitap, cezaevi müdürünün baskıları ve Hizbullah üyelerinin pasif direnişten, sayım vermemeye, son olarak koğuşlara hiç kimseyi sokmamaya varan eylemlerini, bu eylemlerin dışarıda yankı bulduğunu ve mahkum yakınlarının valiyle görüştüğünü, on beş günlük bir eylem neticesinde yapılan operasyon neticesinde mahkumların farklı cezaevlerine dağıtıldığını anlatmaktadır (Tutar N. , 2013).

İskender Tutar'ın Cemal'im romanında da cezaevi İbrahim'i yakmayan Nemrut'un ateşine benzetilmekte, 'Müslümanların' moral ve motivasyonlarının cezaevi koşullarından etkilenmediği ifade edilmektedir (Tutar İ. , 2010, s. 126-144).

Hizbullah'ın cezaevine yüklediği anlam incelendiğinde şu çıkarsamaları yapmak mümkündür. Öncelikle cezaevi, Hizbullah'ın söyleminde bir medrese olarak görülme eğilimindedir. Her ne kadar görüşmecilerimizden Kamuran, gözlemlediği cezaevi koşulları için yukarıda anlatılan romanların içeriğine tam anlamıyla zıt şeyler söylese de, Kamuran'ın 39. Koğuş veya Bingöl Cezaevi'nde kalıp kalmadığını bilmediğimiz için, bu anlatıların ne düzeyde örtüştüğünü, ne düzeyde zıtlıştığını söylemek güçtür. Bununla birlikte Hizbullah'ın cezaevi ve mahkum kimliği açısından Weberyan bir ideal tip yaratmak istediği açıktır. Bu ideal tipte cezaevi bir medrese ve eğitim yuvasıdır. Dışarıda olanlar dahi cezaevine özenmekte ve mahkum olmak istemektedir. Mahkumiyet, 'dava misyonunda' herhangi bir yıpranma yaratmamış, bilakis sadece eylem alanını değiştirmiştir. Bu anlatıyla söylem alanına çıkan cezaevi tasvirleri, Hizbullah'ın Ruşen Çakır'ın da ifade ettiği gibi bir cezaevi örgütü olma ihtimaliyle karşı karşıya kaldığı (Çakır, 2011) pozisyon da göz önünde bulundurulduğunda

anlaşılır bir durumdur. Şiddete bulaşanlar hariç tutulmak üzere, on binlerce kişinin cami faaliyetleri veya Hizbullah arşivinde özgeçmişleri bulunduğu gerekçesiyle örgüt üyeliğinden mahkum olduğu ve Hizbullah'ın yer altı örgütünden legal alanda faaliyet göstermesini zorunlu kılan bir yapıya dönüşmesini sağlayan sürecin en önemli bileşenlerinden biri cezaevidir. Bu nedenle cezaevinde Hizbullah kimliğinin korunması, oluşan yeni koşullara göre yeniden inşası ve grup aidiyetinin koğuştta nöbet tutma, damatsız, gelinsiz düğün yapma gibi aktivite ve eylemler üzerinden korunmaya çalışılması elzem görülmüştür.

Hizbullah'ın hikaye ve romanlarını toplumsal belleğin inşası bağlamında söylem analizine tabi tuttuğumuz bu bölümde aşağıdaki sonuçlara varılmıştır.

1. Hizbullah hikaye ve romanlarındaki anlatılar, geçmişin yeniden inşası ve toplumsal belleğin yeni nesillere aktarılması işlevi görmektedir.

2. Bu bağlamda Hizbullah hikaye ve romanlarında ortaya konan karakterler, gerçekte var olduğu iddia edilen ama Weberyan anlamda ideal tipler ve soyutlamalardır. Kötüler, ağızlarından salyalar akıtan, vahşi, insafsız, prensipleri olmayan karakterler olarak anlatılırken; iyiler insan üstü doğaları itibarıyla insan-melek karışımı bir yerde durmaktadır. Ötekinin kötülük ve vahşilik sembolü olarak aktarımı bu anlamda sadece Hizbullah'ın yaptığı bir şey değildir. Aksine pek çok ulus ve ideoloji de ötekini marjinde duran, barbar, insan ile hayvan arası bir tür olarak tasvir ederken, kendilerini de insan ve melek arası bir tür olarak betimlemektedir.

3. Hizbullah hikaye ve romanlarında Fairclough'unda belirttiği şekliyle belirgin anlamda göz ardı edilen, söylem alanına çıkmayan durumlardan (2003) bahsedilebilir. Kamuoyunda şiddet olgusu üzerinden bilinen Hizbullah, yazılan hikaye ve romanlarda bu konuya hemen hemen hiç değinmemektedir. Bu da toplumsal belleğin oluşumunda şiddet olgusunun yazılı söylem düzeyine çıkmadığını göstermektedir. Kanaatimizce bu söylem alanına çıkmama durumu, oluşturulmak istenen Hizbullah imajı ve Hizbullah'ın dönüşüm arzusunun bir gereği olarak okunmalıdır. Diğer taraftan Hizbullah'ın dahil olduğu ve/veya kaynaklık ettiği şiddetin, hikaye ve romanlarda meşru bir anlatım zemini bulamaması da ihtimal dahilindedir.

4. Hizbullah için cezaevi söylemi, cezaevinin bir medrese olduğu ve dışarıdaki hayatta gerçekleştirilemeyen ideal toplumun cezaevinde gerçekleştirildiği anlatısı şeklinde var olmaktadır. Cezaevinde bulunmuş olan ve hala bulunan Hizbullah üyesi mahkumların psiko-sosyal durumları göz önünde bulundurulduğunda, Hizbullah'ın neden böyle bir söyleme başvurmak istemiş olduğu anlaşılacaktır.

Hizbullah'ın yazılı metinleri üzerinden oluşturduğu toplumsal belleğin söylem analizinin yapıldığı bu bölümden sonra, Hizbullah etkinliklerinin görsel analizine odaklanan son bölüme geçilebilir. Bu yolla Hizbullah'ın sözlü, yazılı ve görsel analizini tamamlanmış olacaktır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Politik ve Dini Bir Grubu Görsel Olarak Çerçevelemek

Neredeyse çeyrek asır boyunca çalışmalarını gizli olarak sürdüren illegal bir grup, çalışmalarını legal alanda sürdürmeye başlayınca nasıl bir görsel analiz imkanı sunar? Kamuoyunun hakkında çok az bilgi sahibi olduğu bir yapı, kamusal alanı legal yollarla kullanmaya başladığında nasıl görünür? Lideri ve üst yönteminin fotoğraflarının dahi çok zor elde edilebildiği bir dönemden sonra on binlerce üyesinin kamuoyuna açık bir çok etkinlikte görünür hale gelmesi görsel olarak nasıl yorumlanabilir? Uzun yıllar boyunca gizli ve tamamen illegal olarak varlığında devam eden Hizbullah, sosyal medyayı nasıl kullanmaktadır? 1990lar boyunca yüzlerce insanın öldürülmesinden sorumlu tutulan ve bu süreç boyunca kendi üyeleri de öldürülen bir yapı, ölüm olgusunu görsel olarak nasıl inşa etmektedir? Bu anlamda öldürülen Hizbullah mensuplarının fotoğrafları Hizbullah tarafından nasıl bir politik, dini ve estetik çerçevede sunulmaktadır? Hizbullah üyeleri için mekan ve geçmiş nasıl bir toplumsal hafızada şekillenmektedir? Hizbullah'ın politik kolu olduğu iddia edilen ve ilk defa 2014 yerel seçimlerine katılan Hüda-Par mitingleri, kitlelerin görsel analizi açısından nasıl değerlendirilebilir? Söz konusu kitlesel görsellik, Hüda-Par'ın etkinlik gösterdiği Güneydoğu illerindeki diğer partilerin (özellikle BDP ve AK Parti) kitlesel görselliğiyle bir benzerlik veya farklılık arz etmekte midir? Öyleyse bu görsellik nasıl bir sosyolojik olguya işaret etmektedir? Medya, Hizbullah'ı hangi görsel çerçeve içerisinde sunmaktadır? Yeni yeni gelişen Hizbullah medyası, Hizbullah cemaati ve uzantılarını (STK, politik parti ve ilgili faaliyet alanları) nasıl bir görsel çerçeve içinde sunmaktadır? Ortaya çıkan temsiller, toplumsal cinsiyet, ideoloji, inanç algısı gibi boyutlar açısından nasıl değerlendirilebilir?

Tezin son bölümü, yukarıda sorulan sorulara bir cevap arayışı olarak değerlendirilmelidir. Bu bölüm, Hizbullah hareketini metot bölümünde teorik çerçevesi çizilen görsel sosyolojinin imkanları çerçevesinde analiz edecektir. Bu analizi yukarıda sorulan sorulara da bir cevap arayışı olarak değerlendirilmelidir.

Bu bölümün hazırlık sürecinde Hizbullah'ın, Hüda-Par'ın internet sitelerinde binlerce görsel veri derlenmiş ve başlıklar halinde incelenen konseptler geliştirilmiştir. Ayrıca, medyada Hizbullah'ın temsili konusunda ayrıca arşiv taraması yapılmış ve elde

edilen veriler de bu bölümde değerlendirilmek üzere derlenmiştir. Bunun yanı sıra bu bölümde değerlendirilmek üzere tarafımızdan fotoğraflar çekilmiştir. Bu fotoğrafların önemli kısmı Hüda-Par'ın 2014 yerel seçim sürecinde düzenlediği mitinglerde çekilmiştir. Bu çalışma sürecinde sadece Hüda-Par mitingleri takip edilmemiş, karşılaştırmalar yapılmak üzere BDP mitingleri de takip edilmiştir. Son olarak Hizbullah'ın ürettiği, yaydığı veya onlar hakkında üretilen afiş, billboard, slogan, kitap kapağı gibi görsellere dair araştırmalar yapılmış ve elde edilen veriler bu bölümde değerlendirilmek üzere arşivlenmiştir. Çalışma sürecinde oluşturulan arşiv verileri ve yapılan analizler neticesinde Hizbullah Cemaati'nin görsel olarak şu alt başlıklarla çerçevelenebileceği sonucuna varılmıştır.

1. Ölüm Kültü

Ölüm olgusu çeşitli boyutlarıyla sosyal ve beşeri bilimlerin ilgilendiği ana konulardan biri olmuştur. Sosyolojinin öncülerinden kabul edilen Emile Durkheim'in *İntihar* (2011) isimli çalışması, sosyoloji alanında ölüm olgusunun incelendiği ilk çalışmadır. Bu çalışmada Durkheim intihar olgusunun sanayileşen toplumda nasıl bir sosyal gerçeklik içerisinde ortaya çıktığını ve hangi sosyal kalıplar içerisinde tekrar ettiğini demografik verilerin analizi yöntemiyle incelemiştir. Antropoloji disiplinde de ölüm ve kurban ritüelleri antropologların ilgilendiği konulardan olmuştur. Bu alandaki önemli çalışmalardan biri Rene Girard'ın kurban ritüellerinin antropolojik analizini içeren *The Spacegoat/Günah Keçisi* (1986) ve *Violence and the Sacred/Şiddet ve Kutsal* (1988) isimli eserleridir. Bu eserlerinde Girard, kurban ritüellerinin izlerini pagan dinlerden tek tanrılı dinlere kadar sürer. Kurban etme/edilme ritüellerinin başkasının yerine geçme/taklit etme arzusu olarak formüle ettiği *mimetic desire* olgusuyla başladığını iddia eden Girard, bu arzunun taklit etme/özenme derecesi yoğunlaştıkça kopyalanan bir rekabete dönüştüğünü (*mimetic rivalry*) ve kurban kriziyle noktalandığını ifade eder.

Elbette burada amacımız kurban ritüeli veya ölümün farklı toplum ve inanç gruplarınca nasıl algılandığını detaylıca incelemek değildir. Son tahlilde biyolojik bir olgu olan ölüm, kültür ve inanç gibi pek çok değişken neticesinde biçimi ve yapısı itibarıyla farklı ritüellerin nesnesi olur. Zira ölüm, ölümün sosyal alanda yarattığı değişim ve ölüm öncesi-sonrası ritüeller, toplumsal yaşamda geniş bir yer tutar (York,

2000, s. 142-161). Söz konusu durum, ölümün doğal yollarla gerçekleşmemesi olunca, bu alandaki ritüelleri ve onu anlamaya çalışan literatür de ciddi anlamda genişler.

Ölümün doğal yollarla gerçekleşmemesi kaza, hastalık gibi nedenlerle olabileceği gibi intihar, şiddet ve savaş gibi nedenlerle de olabilir. Bu nedenlerin büyük bir kısmı çok geniş anlamıyla ‘beklenmedik ölümler’ şeklinde kategorileştirilebilir. Bununla birlikte burada ölüm olgusuna dair ayrıntılı bir analiz yapmaktan çok, Hizbullah hareketi mensuplarının şiddet sonucu ölümü ve ölümün görsel temsili konusuna odaklanılmıştır.

Ölüm olgusu Hizbullah hareketinde büyük oranda şehadet kavramı çerçevesinde dillendirilmektedir. Şehadete dair cemaat söyleminde belirginleşen ana özellik, arzu edilen bir durum olarak şehadete erişmektir. Bu konunun ayrıntılı görsel analizine geçmeden evvel, şehadet kavramının nasıl tanımlandığını açıklamak icap eder. Şehadet kavramı, İslami literatürde sıkça karşımıza çıkan bir kavramdır. İslami terminoloji içinde şehadet, en kısa tanımıyla Allah yolunda ölmektir. Müslümanların kutsal kitabı Kuran-ı Kerim, çeşitli açılardan şehadete atıflar içerir. Örneğin *"Allah yolunda öldürülenlere "ölüdür" demeyin. Aslında onlar diridirler fakat siz farkında değilsiniz"* (Kur'an, 2: 154) ayeti şehadet sonucu ölümün, yok olma anlamına gelmediğini ifade etmektedir. □ *"Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz, Allah'ın bağışlaması ve rahmeti onların topladıklarından daha iyidir"* (Kur'an, 3: 157) □ ayeti ölümün bir mükafat olduğuna vurgu yapmaktadır. Tevbe süresi 111'inci ayette ise *"Allah, Allah yolunda çarpışıp öldüren ve öldürülen müminlerden, karşılığı cennet olmak üzere, mallarını ve canlarını satın almıştır. Bu O'nun üzerine, Tevrat, İncil ve Kur'an'da vad edilmiş olan bir haktır. Allah'tan daha çok ahbine vefa gösterebilen kim vardır? Şu halde yapmış olduğunuz bu alışverişinizden dolayı sevinin. İşte büyük kurtuluş budur"* (Kur'an, 9: 111) denilmek suretiyle Allah yolunda ölmek veya öldürmenin Allah nezdindeki karşılığından bahsedilmektedir.

Kur'an dışında İslam peygamberinin pek çok sözünde/hadisinde de şehadete vurgu yapıldığı görülür. Bu hadislerin bir kısmında Allah yolunda ölmek veya öldürmek şehadet olarak kabul edildiği gibi (Müslim, s. 1915/165; Ahmed, s. 522; Mace, s. 2804; Davud, s. 1/391; Hakim, s. 2/78), vebadan ölmek (Buhari, s. 2673; Ahmed, s. 522), karaciğer zarı iltihaplanmasından ölmek (Davud, s. 3111), erken doğum nedeniyle ölmek (Darimi, s. 208), yıkıntı altından kalmak suretiyle ölmek (Buhari, s. 689), yanarak (Nesai, s. 1846), suda boğularak, malı veya kanı uğruna (Davud, s. 4772) ve hatta yatağında şehitliği arzularak ölmek (Davud, s. 2541)

şehitlik olarak değerlendirilmiştir. Elbette burada amacımız şehitlik kavramının dindeki yeri hakkında bir tartışma yürütmek değildir. Burada işaret edilen ‘dinî malzeme’ Müslüman toplumlarda şehadet kavramına yüklenen anlam ve değer in dayanaklarını sergilemesi bakımından önemlidir. Ancak bizim asıl yapmak istediğimiz şey, şehadet kavramının nasıl bir toplumsal ve sosyo-psikolojik bağlam içerisinde algılandığına dair analiz yapmaktır.

Yukarıdaki alıntılardan da anlaşılacağı gibi şehadet kavramı özellikle hadislerde oldukça yaygın bir kullanım alanına sahiptir. Bu alandaki literatür tarandığında neredeyse bir Müslümanın normal yollarla ölmesinin mümkün olmadığı görülecektir. Elbette hadis disiplini uzman bir kişi, yukarıdaki hadislerin bir kısmının metin veya senet açısından problemli olup olmadığını değerlendirmesini yapabilecektir. Bir sosyolog olarak bizim amacımız ise yukarıda alıntılanan ayet ve hadislerin toplumsal bellekte nasıl karşılık bulduğunu incelemektir. Bu anlamda söylenecek ilk şey, sosyal psikoloji açısından şehadet kavramının ölen kişinin ardında bıraktığı yakınları ve dostları için rehabilite edici bir etkisinin olabileceğidir. Ayetlerde çerçevesi çizilen mükafatlandırılma vaadi, pek çok nedenden ötürü hayatını yitirmenin şehitlik olarak addedileceği yönündeki hadislerle birlikte değerlendirildiğinde, söz konusu literatürün ölen kişiden çok geride kalanlar açısından bazı etkileri olabileceğini göstermektedir. Bir yakını kaybeden Müslüman bireylerin, söz konusu hadisler aracılığıyla ölüme travmatik bir tecrübe olmaktan öte anlamlar yüklemesi pek doğaldır. Nitekim şehitlik kavramı, seküler kültür içerisinde de karşılığı olan bir olgudur. Örneğin ulus-devlet süreciyle birlikte ‘vatan uğruna ölmek’ şehadet olarak algılanabildiği gibi, ‘görev şehidi’ olmak da mümkündür. Sol literatürde ise şehitlik kavramı karşımıza ‘devrim şehidi’ olarak çıkmaktadır.

Şehitlik kavramının bir grubun üyelerini bir arada tutma, bir amaç etrafında birleştirme ve arzu edilen sonuçları elde etme konusunda hayatı anlamlı kılma veya yok sayma motivasyonu oluşturduğu aşıkardır. Nitekim Margaret Cormack’ın editörlüğünü yaptığı *Sacrificing the Self: Perspectives on Martyrdom and Religion/ Kendini Kurban Etmek: Şehadet ve Din Üzerine Perspektifler* (2002) isimli kitapta farklı inanç gruplarının şehadet, kurban ve ölüm kültü algısı hakkında detaylı bilgiler verilmektedir. Kitap, aynı zamanda şehadet kavramının farklı inanç grupları arasındaki benzerlik ve farklılıklarını karşılaştırmak için de bir imkan sunmaktadır. Bu alanda başvurulabilecek bir diğer eser de Daniel Boyarin’in *Dying For God: Martyrdom and the Making of Christianity and Judaism* kitabıdır. Peygamberinin kendisini ümmeti

için feda ettiğine inanılan bir inanç olarak tanımlanabilecek Hristiyanlıktaki şehadet ve ölüm fikrine dair tarihsel, teolojik ve antropolojik analizlerin bulunduğu kitap (Boyarın, 1999) ilgili literatür içerisinde değerli eserlerden biri olarak kabul edilmektedir.

Hizbullah Cemaatinde ölümün (şehadetin) nasıl algılandığı ve temsil edildiği konusunda analiz yapabilmek için örneklem olarak kullanılan örnek olay, 25 Haziran 1992 gününde Diyarbakır'ın Silvan ilçesi Yolaç (Susa) Köyü'nde gerçekleşen cami baskını sonrası Hizbullah mensubu 10 kişinin öldürülmesi olayıdır. Söz konusu olay, Hizbullah ile PKK arasında çatışmaların yeni başladığı bir dönemde, bir grup silahlı kişinin asker kıyafetiyle Susa Camisi'ni basması ve 10 kişiyi öldürmesiyle sonuçlanmıştır. Hizbullah'ın şehadet/ölüm olgusuna bakışını bu örnek olay üzerinde incelememizin nedeni, Susa olayının zaman içinde Hizbullah için sembolik önemi oldukça yüksek bir etkinliğe dönüşmesidir. Dua Yayınları tarafından basılan Susa Gülleri isimli kitapta (Zerey, 2013) anlatıldığında göre Susa olayı, PKK'nın asker kıyafeti giyerek köy camisine yaptığı baskın sonucunda gerçekleşmiş; yatsı namazı kılan cemaatten 10 kişi ölmüş, 5 kişi ise yaralanmıştır. Hürriyet Gazetesinin 07 ve 08 Temmuz 1999 tarihli²¹⁷ yazı dizisinde aktarılan haberlere göre ise Susa (Yolaç) Köyü Camisi'nin altında bulunan iki hücre, Hizbullah'a ait eğitim merkezi ve işkencehane olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda fidye veya başka nedenlerle kaçırılan kişiler, haklarında karar verilene veya fidyeleri ödenene kadar burada tutulmaktadır.²¹⁸ Olayın gerçekleştiği gece, Hürriyet Gazetesi haberine göre olayın gerçekleştiği gece, yatsı namazını kılan Hizbullah mensupları tebliğ ve silah temizliği faaliyetlerini yürütmektedir. Asker kıyafetleri giymiş PKK mensupları, cami cemaatinin dışarı çıkmasını talep etmiş, asker tarafından basıldıklarını düşünen Hizbullah mensubu kişiler de gelen talep üzerine silahlarını pencereden atıp cami dışına çıkmıştır. Gelenlerin asker olmadığını fark eden iki cemaat mensubu, kaçıp silahlarıyla geri dönmüş ve PKK mensuplarına ateş açmıştır. Bunun üzerine PKK mensupları da rehlin aldığı kişileri silahla tarayarak öldürmüştür. Bununla birlikte olay örgüsü Hizbullah tarafından bu şekilde anlatılmamaktadır. Gazetede anlatı örgüsü ile Susa Gülleri kitabındaki anlatı farklılaşmakta, kitapta Hizbullah mensuplarının silahlı olduğuna dair herhangi bir anlatıya yer verilmemektedir (Zerey, 2013, s. 7).

²¹⁷ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=-90062> (Erişim Tarihi 22.04.2014)

²¹⁸ <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/07/07/129013.asp> (Erişim Tarihi 22.04.2014)

Susa Olayı kısa bir zaman içerisinde, Susa'nın Hizbullah için önemli bir ziyaret merkezine dönüşmesi sonucunu doğurmuş, ve hatta zaman içinde başka yerlerde öldürülen bazı Hizbullah mensupları da getirilip Susa'ya gömülmüştür. Hürriyet Gazetesi'nin aynı tarihli haberine göre 1999 yılında Susa Olayı'nın gerçekleştiği gün ve bayram günlerinde mezarlığın binlerce kişi tarafından ziyaret edilmesi bir gövde gösterisi olarak algılanmış ve Diyarbakır Valiliği'nin verdiği bir kararla ziyaretçiler köye sokulmamış, bu nedenle aynı yılın Ramazan Bayramı'nda birkaç gün süren gösteri ve olaylar zuhur etmiştir. Denilebilir ki Susa Olayı, Hizbullah Cemaati'nin söyleminde önemli bir temsile dönmüştür. Zira günümüzde de her yıl Susa Olayı'nı anma etkinlikleri hem Susa köyünde he başka şehir ve ülkelerde düzenlenmektedir. Şekil 2, Susa Olayı 2013 anma etkinlikleri esnasında çekilmiştir. Semiyotik açıdan pek çok gösterenle dolu olan bu fotoğrafta, Susa anma etkinlikleri esnasında bir grup insan tekbir getirmektedir. Hizbullah etkinliklerinde oldukça sık karşımıza çıkan tekbir getirme, grup aidiyetini güçlendiren bir faktör olarak okunabilir. Aynı zamanda Susa anması, biçimiyle Türkiye'deki İslami geleneklerin ötesinde bazı göstergelere işaret etmektedir. Bildiğimiz kadarıyla Türkiye'de dini cenaze ve anmalar oldukça yapılandırılmış, belli geleneklerin takip edildiği ve bu geleneklerin harfiyen uygulandığı törenlerdir. Bunun tek istisnası bazı travmatik kazalar ve ölme/öldürme olayları olabilir. Bu istisnada dahi kitlesel bir 'performanstan'²¹⁹ çok, ölenin en yakınındaki kişiler (anne, eş, kardeş ve nadiren baba) tarafından, yine taşkınlık ve abartıya kaçmamak koşuluyla, icra edilebilmektedir. Bununla birlikte sol geleneğe cenaze ve anmalarda slogana rastlama ihtimali daha fazladır. Bununla birlikte bunun da abartıya kaçmaması beklenir. Bu anlamıyla Hizbullah'ın taziye ve anma gelenekleri, Türkiye'de sol geleneğin cenazelerinde bulunan çeşitli ritüellerle benzerlik göstermektedir. Fakat Hizbullah'taki bu geleneğin varlığı sadece sol geleneklerdeki muhtemel etki ve ilişki çerçevesinde açıklanamaz. Her ne kadar Hizbullah algısında din, sol dünya görüşünde belli anlamlarda sınıf bilinci ve ideoloji kavramlarına denk gelen bir yerde duruyor olsa da taziye ve anma toplantılarında Hizbullah'ın büyük oranda İran'da Hz. Hüseyin ve Kerbela'yı anma etkinliği olan *Taziyeh*'den etkilendiği iddia edilebilir. Bu etki ilk bakışta belirgin olmamakla birlikte, iki gelenek arasında var olan benzerlikler ve sonuç itibarıyla yüklendikleri toplumsal işlevler yakından analiz edildiğinde fark edilecektir. Kökeni İslam öncesine götürülen ve en iyi formlarını

²¹⁹ antropolojik geleneğe gündelik hayatta icra edilen davranış bütününe verilen anlamıyla performans kast edilmektedir.

Shahname'de bulabileceğimiz *taziye*h parformatif geleneği, İslam sonrasında Hz. Hüseyin'in Kerbela'da öldürülüşünün anlatıldığı teatral bir dramaya dönmüştür. Şii geleneği ve inancında başat bir yer tutan *taziye*h anmalarında bu olay tiyatro sahnelerinden sokak ve meydanlara profesyonel ve amatör pek çok kişi tarafından sahnelenir ve bu etkinliklerin büyük olanlarında halkın geniş katılımıyla Narges Erami'nin belirttiği gibi İslam dünyasının sokaklara taşan ve halkın iştirakiyle yapılan tek *teatral* draması sergilenir²²⁰. Bu performanslarının Şii inancında ve halkın dini aidiyetinde ciddi anlamda etkili olduğunu bilen Fars sultanları bu geleneği canlı tutmak ve dini otorite üzerinden iktidarlarını sağlamlaştırmak için çaba göstermiştir. Bunun neticesinde de Saba Mahmood'un *Politics of Piety/Adanmışlığın Politikası*'nda (2005) çerçevesini mükemmelce çizdiği adanmışlığın ortaya çıkmasındaki dinamikler gelişmiştir. Bir nevi *taziye*h, geçmişte yaşanan acının tekrar tekrar hatırlanması, gündeme getirilmesi ve sahnelenmesi yoluyla Şii inancına adanmışlığın tecessüm etmiş performansına dönüşmüştür (Chelkowski, 2010). Elbette söylediklerimiz modern Şii gelenek ve onun dinamiklerinin tümüne yönelik bir betimleme iddiası taşımamaktadır. Bunun yerine bu geleneğin şekli ve toplumda yarattığı etki, Hizbullah'ın etkinlikleriyle karşılaştırılmaktadır²²¹. Hizbullah geleneğinde de Susa anması başta olmak üzere, çeşitli olaylar *taziye*h geleneğine benzer şekillerde performe edilmektedir ve ortaya çıkardığı sonuçlar da grup bilinci ve aidiyetinin güçlenmesi yönünde olmaktadır. Anmalarda getirilen tekbirler, atılan bazı dini sloganlar ve tiyatro yoluyla Susa'yı hatırlama ve bilinçlerde canlı tutma etkinlikleri pek çok açıdan *taziye*h geleneğinde icra edilen ritüellere benzerlik göstermektedir.

Diğer yandan toplu bir şekilde yapılan bu eylem, sloganların grup aidiyeti çevresinde de etkileri olduğunu göstermektedir. Bu etkilerin en önemlisi gruptan olmayanlara verilen birlik ve güç mesajıdır. Bu anlamda Hizbullah etkinliklerinde konuşmalar sık sık tekbirlerle kesilmekte, zaman zaman etkinliğin sunucusu tarafından kitleleri harekete geçirmek amacıyla tekbir komutu verilmektedir. Harper'ın fotoğrafın bilimsel okunması olarak tanımladığı durum (Harper, 1988, s. 60-66), bu fotoğrafın analizi için imkan sunmaktadır.

Şekil 1'deki öğeler incelediğinde büyük çoğunluğu beyaz veya açık renkli giyinmiş insanlar karşımıza çıkmaktadır. Hizbullah bu tür anma etkinliklerinde erkeklerin giydiği hakim rengin beyaz olması, tesadüfi değildir. Beyaz rengi, çoğu

²²⁰ Narges Erami'yle kişisel görüşme, 18.04.2013, New Haven/ABD

²²¹ Görsel bir karşılaştırma için Şekil 3'de *taziye*h performanslarının birinde çekilmiş görseli incelenebilir.

zaman Hizbullah veya başka İslam referanslı gruplarda, kefenle ilintisi nedeniyle, şehadetin rengi olarak kabul edilmektedir. Bir nevi dünyanın kirinden arınma ve ölüm sonrası hayatın temizleyici olduğu inancına paralel bir anlayış geliştirilmekte, ölen kişinin kefeninin beyaz olmasına referansla, onu anan kişiler de ölmeye hazır olduğunu ima etmektedir.

Fotoğrafta dikkat çeken ikinci unsur ise çocukların varlığıdır. Yapılan pek çok görüşmede de 35 yaş grubuna kadar olan mülakatçılar, Hizbullah'a katılımda en etkili faktörlerden birinin Hizbullah'ın çeşitli anma etkinlikleri veya düğünlerdeki grup ruhu olduğunu ifade etmiştir. Bu anlamda 'şehadet' etkinlikleri, gruba katılım ve şehit olmaya namzet yeni bireylerin yetişmesi açısından bir etki yaratmaktadır.

Emmison ve Smith'in iki karşıtlıkların incelenmesi (Emmison & Smith, 2007, s. 66-68) olarak tanımladığı perpektiften fotoğraf incelendiğinde en önemli ikili karşıtlığın yaşa bağlı kıdem olduğu görülecektir. Grubun ön tarafında sandalyelerde oturan daha yaşlı grup ile arkada sıralanan daha genç grubun varlığı yaşa bağlı kıdemin varlığına işaretir.

Şekil 2: Susa Anması

Kaynak: İlke Haber Ajansı, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2014

Şekil 3: İran'da Taziye Geleneği

Kaynak: www.en.wikipedia.org, Erişim Tarihi 25.04.2014

İkili karşıtlıklar açısından Şekil 4, toplumsal cinsiyet açısından önemli gösterenlerle doludur. Susa anması esnasında çekilen bu fotoğrafın uzak köşesinde kadınlara ayrılmış bir bölüm görülmektedir. Sembolik bir paravanla ayrılmış bu bölümde, açık alanda uygulanan bir haremlik-selamlık uygulaması olduğu görülecektir. Hizbullah'ın pek çok etkinliğinde haremlik-selamlık uygulamasının gözetilmesi İslam referanslı geleneksel yaşamın kamusal alandaki temsiliyetinin göstergelerindendir. Kapalı mekanlarda bazı muhafazakar geleneklerde hala icra edilen bu uygulama, adeta Hizbullah ile birlikte kamusal alana taşmaktadır. Elbette Türkiye'de çeşitli muhafazakar grup ve partilerin buna benzer uygulamalarının olduğu bilinmektedir. Ancak gözlemleyebildiğimiz kadarıyla bu uygulamalar kapalı mekanlarla sınırlıdır. Açık mekanlarda ise Hizbullah etkinliklerinde olduğu gibi sıkı bir ayırım söz konusu değildir. Sosyal bilim literatüründe *gender segregation* (cinsiyet ayrımcılığı) olarak tanımlanan bu olgu (Bridges, 2003, s. 543-546), aşağıdaki Fotoğrafta var olan mekânsal ayrışma üzerinden cinsiyet eşitliğinin seviyesini gözlemlemek için iyi bir imkan sunmaktadır. Bu duruma paralel olarak, gözlemleyebildiğimiz kadarıyla yaşa bağlı kıdem anlayışı (*seniority*), kadınlar arasında geçerli değildir. Bunun en başat göstereni ise yaşlı erkeklere tahsis edilen oturma

düzeninin kadınlara tahsis edilmemiş olması ve kadınların sıralanışında yaşlı-geniç ayrımının uygulanmamış olmasıdır.

Fotoğraflardaki bir diğeri gösteren ise erkeklerde sakalın, kadınlarda ise siyah çarşafın baskın ağırlığıdır. Denilebilir ki dini kimliğin (Peek, 2005, s. 217-219) Hizbullah tarafından en önemli bileşeni erkekler için sakal, kadınlar için çarşaftır. Bu durum Peek'in ifade ettiğii miras edinilmiş, tercih edilmiş ve deklare edilmiş kimlik türleriyle de (Peek, 2005, s. 223-226) paralellik arz etmektedir.

Şekil 4: Kamusal Alanda Haremlik-Selamlık Uygulaması

Kaynak: İlke Haber Ajansı, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2014

Şekil 5'te Hizbullah tarafından Şehitlik olarak tabir edilen Susa olayı esnasında öldürülen Hizbullah üyelerinin mezarları görünmektedir. Ulaşabildiğimiz kadarıyla Hizbullah'ın şehit olarak tanımladığı ölülerin tümü erkeklerden müteşekkildir. Söylem düzeyinde şehadet, herhangi bir cinsiyet ayrımcılığına gitmese de pratikte şiddete bulaşan ve hayatını kaybedenlerin tümü erkektir. Bu olgunun aksine söylem düzeyinde kadın ve çocukları da kapsayan şehadet söylemi nasıl anlaşılmalıdır? Susa Olayı'nda

hayatını kaybeden 12 yaşındaki Zeki Fidancı'nın annesinden rivayetle söylediği sözler, sorumuza cevap olabilir:

“Annesi şöyle anlatıyor; “M. Zeki “Bu sene okula kayıt olacağım, artık köye gelmeyeceğim” dedi. Ben “İyidir, hele bir git, kimseyle kavga etme” dedim. Kendisi ise “Valla kim bizi döverse biz de onu döveceğiz, başımızı onlara eğmeyeceğiz” dedi. “Anne, Allah için bak şehitlere benziyor muyum? ” deyip böyle kendisine bakıyordu. Ben de “Hadi git işine ne şehit diyorsun, nerede şehit olacaksınız? Nerede kafir var, nerede savaş var ki gideceksiniz” derdim. “Hele anneme bak, sanki annem deli gibi. Valla kafir de var, savaş da var, insan da şehit düşer”. Bunlar daha küçük olanın söylediğidir, adı Muhammed Zeki idi. ” (Zerey, 2013, s. 21)

Annesinden naklen 12 yaşındaki M. Zeki'nin dile getirdiği şeyler, söylem analizine tabi tutulduğunda belirgin bir şehadet söylemi, savaş ihtimali, müminler (biz) ve kafirler (onlar) ayrımı ön plana çıkacaktır. Dikkat edilirse anne, bu söyleme katılmamakta ve savaşın veya kafirin (yaşadığı coğrafyada) var olduğuna inanmamaktadır. Bu anlamda Hizbullah'a aidiyet M. Zeki'de keskin bir söylem, inanış ve adanmışlık yaratmıştır. Annenin söylemi ise daha geleneksel bir dindarlık söylemidir ve Zeki'nin söylemi kadar ayrıştırıcı değildir. Dahası anne, Zeki ile diyalogunu naklederken ilk cümlelerde sen dilini kullanmakla birlikte *“Hadi git işine, ne şehit diyorsun, nerede şehit olacaksınız?”* derken, Zeki'yi daha büyük bir grubun parçası olarak telakki eden bir dil kullanmış ve siz diline geçmiştir. Bunda Zeki'nin Susa olayında hayatını kaybeden diğer üç kardeşinin Hizbullah aidiyetine vurgu olabileceği gibi, Hizbullah grubunun tümüne yönelik bir söylem de gerçekleşmiş olabilir.

Şekil 5 bağlamında değerlendirildiğinde şehadet söyleminin grup aidiyetini sağlama ve adanmışlığa motive etme açısından Hizbullah grubunda önemli bir yer tutmuş olduğu ifade edilebilir.

Şekil 5: Mekan ve Dava

Kaynak: İlke Haber Ajansı, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2014

Şekil 6’da Susa Olayı’nın gerçekleştiği cami görülmektedir. Küçük, tek katlı bu yapı Hizbullah mensupları için önemli bir sembole dönüşmüş ve caminin resmi, medya ve sosyal medyada sıkça kullanılmaktadır. Artık kullanılmayan harabe bir mekan olması, caminin bu haliyle sembolleştirildiğini ve Hizbullah mensuplarında aidiyet bilincini yükseltmeye yönelik bir işlev yüklendiğini göstermektedir. Aynı fotoğrafın Hizbullah lideri Hüseyin Velioğlu’nun photoshopla eklenmiş versiyonu ise bir ideolojik kurgu ve semantik açıdan anlamın genişlemesi amaçlarına matuftur. Wagner’ın belirttiği şekliyle fotoğraf, ‘masumane’ bir üretim aracı olmaktan çıkmış, muhatapları için bir propaganda aracına dönüşmüştür. Bu nedenle biri 1992, diğeri 2000 yılında gerçekleşen iki olay, görsel olarak aynı Fotoğrafta buluşmakta ve ölüm/şehadet olgusu grubun ideolojik bir aracı olarak kutsanmaktadır.

Şekil 6: Mekanın Semantik Dönüşümü

Kaynak: İlke Haber Ajansı, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2014

Ölüm ve şehadetin kimlik inşa aracı olarak kullanılmasının en iyi örneklerinden biri de Susa Olayını zihinlerde canlı tutmak amacıyla yapılan tiyatro ve müzik etkinlikleridir. *Meşa Şevê (Gece Yürüyüşü)* isimli tiyatro oyunu, pek çok yerde sahnelenmiş ve Susa Olayı, sembolik bir değer olarak yeniden üretilmiştir. Şekil 7, tiyatro sahnesinden iki kareyi, Şekil 8 tiyatro izleyicilerini ve Şekil 9, İran’da *taziye* konulu tiyatrolardan birini göstermektedir.

Şekil 7: Meşa Şevê/Gece Yürüyüşü

Kaynak: İlke Haber Ajansı, Erişim Tarihi: 23 Nisan 2014

Şekil 8: İdeolojik Bir Araç Olarak Tiyatro

Kaynak: İlke Haber Ajansı, Erişim Tarihi: 23 Nisan 2014

Şekil 9: İran'da Taziye Gelenegi

Kaynak: www.english.tebyan.net, Erişim Tarihi: 25.04.2014

Son olarak Hizbullah mensuplarından ölenlerin nasıl bir görsel temsil içerisinde sunulduğunu inceleyerek bu bölümü bitirelim. Hizbullah'ın internet sitesi www.huseynisevda.biz'de yer alan Şehitler Albümü isimli slaytta bir düzine kadar

Hizbullah mensubunun Fotoğrafları yer almaktadır²²². Gerek Şekil 10'daki Hizbullah mensuplarının fotoğraflarında, gerek anılan internet sitesindeki fotoğraflarda ölen Hizbullah mensupları yoğun bir biçimde güllerin, su damlalarının, okyanusun, ufuk çizgisinin yer aldığı bir çerçeve içerisinde sunulduğu görülmektedir. Emmison ve Smith'in de ifade ettiği gibi fotoğrafın nasıl bir çerçeve içerisinde sunulduğu, fotoğrafın nasıl anlamlandırıldığı ve bu anlamlandırmada kimin etkisi ve otoritesi olduğuyla (Emmison & Smith, 2007, s. 66-68) yakından ilgilidir. Fotoğrafların böyle bir çerçeve içerisinde sunulması, Kur'an'daki cennet ve şehadet tasvirleri de göz önünde bulundurulduğunda daha iyi anlaşılmaktadır. Zira bu fotoğraflardaki çerçevelerde gösterilen şey, ölen kişilerin sonsuz bir hayat yaşamaya başladıkları ve Allah yolunda ölmeleri nedeniyle cennetle mükafatlandırıldıkları fikridir. Burada yeniden, ölümün/shهادetin adanmışlık, gruba aidiyet, kimlik bilincinin oluşumu ve güçlenmesi gibi amaçlarla görsel olarak çerçevelendiği gerçeği karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 10: Şehadetin Görsel Çerçevesi

Kaynak: www.susaningulleri.biz, Erişim Tarihi: 23 Nisan 2014

2. Kamusal Alanda Temsiliyet ve Kitlelerin Ruhu

Yıllarca gizli bir örgüt olarak varlığını sürdüren ve 17 Ocak 2000 tarihinde lideri öldürüldükten sonra tamamen yer altına çekilen Hizbullah, 2003 yılında Mustazaf-Der isimli bir dernekle kamuoyunda yeniden görünür hale gelmiştir. Mustazaf-Der, 2003'ü takip eden yıllarda çeşitli konferans ve etkinliklerle yerel düzeyde etkinliklerini sürdürmekle birlikte, Danimarka'da yayınlanan ve birçok ülkedeki Müslüman grubun peygambere hakaret gerekçesiyle yasaklanmasını istediği Hz. Muhammed'e yönelik

²²² http://huseynisevda.biz/viewpage.php?page_id=3 (Erişim Tarihi: 23 Nisan 2014)

karikatür krizi esnasında Diyarbakır'da düzenlediği mitingle birlikte ulusal ve uluslararası gündeme gelmiştir. Bu etkinlik, Hizbullah'ın legal yapısı olarak ortaya çıkan sivil toplum kuruluşunun kamusal alandaki varlığının ilk fark edilişiydi. Peki on yıllarca gizli bir örgüt olarak varlığını devam ettiren, yaptığı eylemleri sahiplenmeyen, herhangi bir medya çalışması yapmayan Hizbullah, kamusal alanı nasıl kullanmaktadır? Kamusal alanda Hizbullah kitlesi görsel sosyoloji açısından nasıl incelenebilir? Bu tür etkinliklerde ortaya çıkan temsiller ve grup aidiyeti nasıl anlaşılabilir?

1990lı yıllarda Hizbullah'ın kamusal alandaki en önemli etkinliği Hizbullah düğünleriydi. Yapılan görüşmelerde de ifade edildiği gibi, grup içerisinde evliliklerin yaygın olduğu Hizbullah, bu evlilikler vesilesiyle düzenlenen düğün törenlerinde adeta bir gövde gösterisi yapmaktaydı. Büyük çoğunluğu sakallı, şalvar tipi pantolon giyen, kimi zaman sayısı binleri geçen Hizbullah mensubu erkek, mahallenin genişçe bir alanında kol kola girer, tekbir ve ilahiler eşliğinde Batman bölgesinde oynanan ve Hizbullah'la özdeşleşen *sermila* halayı çekerdi²²³. Bu esnada evlerin balkonlarından veya uygunsa damlardan çarşafli kadınlar düğün alanını seyredirdi. Başka bir görüşmecimizden öğrendiğimiz kadarıyla bir süre sonra da güvenlik gerekçesiyle yasaklandı.

Mustazaf-Der'le birlikte Hizbullah düğünlerinin yerini, Hizbullah mensuplarının benzer bir motivasyonla katıldığı konferanslar, mitingler, mevlitler ve Kutlu Doğum etkinlikleri aldı. Bu etkinliklerde elbette halay çekilmiyordu, fakat kitleler bu etkinlikleri gövde gösterisi yapmak üzere ciddi bir fırsat olarak değerlendirmekteydi. Bir ağızdan söylenen tekbirler, havaya kalkan şehadet parmakları, sloganlar, nakaratları kitlelerin katılması için basit tutulmuş akılda kalıcı ilahi, ezgi ve marşların tümü, var olduğunu haykırmak isteyen bir kitlenin kullandığı etkili araçlardı.

Bu başlık altında incelenen görsel veriler, Hizbullah'ın yıllardır düzenlediği Kutlu Doğum Etkinlikleri ve Hüda-Par'ın mitinglerinden elde edilen görsellerdir. Bu veriler, ayrıca BDP'nin Newroz etkinlikleri, mitingler ve ilk defa 2014 senesinde düzenlenmeye başlanan Kutlu Doğum etkinliklerinden elde edilen verilerle karşılaştırılmıştır. Bu yolla taraftarları büyük oranda Kürt olan ve aynı bölgelerde faaliyet gösteren iki karşıt politik grubun kamusal alandaki görsellikleri analiz edilebilmiştir.

²²³ Yusuf'la kişisel görüşme, 26.04.2014

Kutlu Doğum, Hz. Muhammed'in doğum gününe denk gelen günlerde kutlanan bir etkinlik olarak, uzun bir süre Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yılda bir gün olarak kutladığı bir etkinlik olarak kaldı. Bu etkinliklerde Diyanet'e bağlı müftülükler, halka açık bir konferans verir ve Hz. Muhammed'le ilgili konuşmaların yapıldığı bu konferanslara cami imamı aracılığıyla cami cemaatlerinin katılımı sağlanırdı. Bu etkinliklerde divan edebiyatı geleneğinde Hz. Muhammed'i temsil eden gül, görsel açıdan yoğun olarak kullanılan temalardan biriydi. Ayrıca katılımcılara gül ve gül suyu ikram edilirdi. Sınırlı sayıda bir kitleye ulaşan bu etkinlikler, özellikle taşrada halkın aşına olmadığı, fazlasıyla yapılandırılmış ve akademik içeriği yoğun etkinlikler olarak kaldı. 2000li yılların başında Kutlu Doğum, Diyanet tarafından Kutlu Doğum Haftası olarak kutlanmaya başlandı. AK Parti'nin iktidara geldiği 2002 yılından sonra Kutlu Doğum etkinliklerinin içeriği ve görünürlüğünde fark edilir bir yükselme yaşandı. Daha evvel çoğu zaman cami altlarındaki küçük salonlarda kutlanan Kutlu Doğum, 2011 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İstanbul Sütlüce Kongre Merkezi'nde düzenlediği etkinlikle daha fazla görünür hale geldi. Bu etkinliğe ilk defa dönemin CHP lideri Deniz Baykal başta olmak üzere pek çok siyasi parti lideri katıldı. Böylece Kutlu Doğum etkinlikleri, siyasi partiler için yeni bir söylem alanı oluşturmaya da başladı. Ancak Kutlu Doğumun ne şekilde kutlanacağı, belli denemelerden sonra bugünkü halini aldı.

Siyasal hayatının önemli bir kısmında katı bir laiklik anlayışıyla hareket eden CHP eski lideri Deniz Baykal dahi bu yeni söylem ve iktidar alanına sırt çevirememiş ve Kutlu Doğum yeni bir iktidar ve söylem alanına dönüştü. Diyanet, bir devlet kurumu olarak Kutlu Doğum'u, AK Parti iktidarının oluşturduğu uygun ortam sayesinde, politik alanın görmezden gelemeyeceği bir etkinliğe dönüştürmeyi başardı. Etkinliklerin cami altlarındaki kötü şartlarda kutlanan yapısını, daha ferah salonlara yükseltmeyi başardı. Bir gün olarak kutlanan etkinlikleri Kutlu Doğum Haftası olarak kutlamaya başladı ve peygamberin toplumsal yönlerine daha çok vurgu yapan temalarda programlar yapılmaya başlandı ama Kutlu Doğum meydanlara ve sloganlara Diyanet aracılığıyla taşmadı²²⁴.

Şekil 11 ve 12'de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Ankara ve İstanbul'da düzenlediği Kutlu Doğum Haftası Etkinliklerinden iki görsel bulunmaktadır. Geniş bir

²²⁴ Bunda Diyanet'in bir devlet kurumu olarak nispeten seçkin bir din anlayışına sahip olmasının ve halk dindarlığına sırt çevirmesinin rolü olabilir. Nitekim halk dindarlığı, devletin diğer kurumları ve politik partiler tarafından da çok fazla dikkate alınmadı.

katılımın gözlendiği etkinliklerde dikkat çekici unsur, Kutlu Doğum etkinliğinin devlet erkanı ve politik parti temsilcilerinin de katıldığı bir devlet protokolüne dönüşmüş olmasıdır. Formu, teması ve icra ediliş biçimi açısından Hizbullah'ın düzenlediği etkinliklerden oldukça farklılık arz eden bu etkinlikler, görsel açıdan çeşitli vesilelerle düzenlenen devlet törenlerine oldukça benzerlik arz etmektedir.

Şekil 11: Diyanet İşleri Başkanlığı Kutlu Doğum Etkinliği I

Kaynak: Diyanet İşleri Başkanlığı Basın ve Halkla İlişkileri Facebook Sayfası, Erişim Tarihi: 24 Nisan 2014

Şekil 12: Diyanet İşleri Başkanlığı Kutlu Doğum Etkinliği II

Kaynak: Diyanet İşleri Başkanlığı Basın ve Halkla İlişkileri Facebook Sayfası, Erişim Tarihi: 24 Nisan 2014

Kendilerini “Peygamber sevdalısı herkesin platformu” olarak tanıtan²²⁵ ve Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen Peygamber Sevdalıları Platformu, küçük köy ve kasabalardan il ve ilçelere, Diyarbakır’dan İstanbul’a, Almanya’dan İtalya ve Hollanda pek çok yerde Kutlu Doğum programları düzenlemektedir.

Şekil 13, 19 Nisan 2014 tarihinde Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen Peygamber Sevdalıları Platformu tarafından Diyarbakır Newroz alanında düzenlenen Kutlu Doğum etkinliğinde çekilmiştir. Peygamber Sevdalıları Platformu yetkililerinin 400 bin, emniyet kaynaklarının 80 bin kişinin katıldığını söylediği bu etkinliğin görseli pek çok açıdan incelenebilir. Öncelikle görsel karşıtlıklar açısından bakıldığında (Emmison & Smith, 2007, s. 66-68) Diyanet İşleri Başkanlığı’nın düzenlediği Kutlu Doğum etkinliği ile bu etkinlik arasında önemli farklılıklar görülecektir. Yukarıda ifade edildiği gibi Diyanet’in programı daha resmi bir görünüm arz ederken, Hizbullah’ın etkinliği ise bir miting havasındadır. Bir diğer farklılık, Diyanet’in etkinliğinde haremlik-selamlık uygulaması bulunmazken; Hizbullah etkinliğinde belirgin bir haremlik-selamlık uygulaması bulunmaktadır.

Şekil 13: Peygamber Sevdalıları Kutlu Doğum Etkinliği

Kaynak: www.islam-tr.com, Erişim Tarihi: 24 Nisan 2014

²²⁵ <http://www.peygambersevdalilari.com/hakkimizda.php> (Erişim Tarihi 24 Nisan 2014)

Aynı etkinlikte çekilen Şekil 14 ve 15'te görülen kelime-i tevhid, kelime-i şahadet, Allah ve Muhammed isimleri, Bazı İslamcı grupların sıkça kullandığı sembollerdendir.

Şekil 14: Kutlu Doğum ve Semiyotik I

Kaynak: www.islam-tr.com, Erişim Tarihi: 24 Nisan 2014

Şekil 15'te yer alan siyah zeminli kelime-i tevhid'in ortasında, Peygamber Sevdalıları Platformu'nun amblemi bulunmaktadır. Bu amblemin semiyotik açıdan gösterileni Hizbullah'ta inancın ideolojik boyutlarıdır. Bir yönüyle taşınan flama inancı temsil ederken, bu inancın Hizbullah ideoloji içerisinde ve çerçevesinde şekillendiği mesajı görselden elde edilebilir.

Peki Hizbullah'ın düzenlediği etkinliklere katılan herkesin Hizbullah mensubu veya sempatzanı olduğu söylenebilir mi? Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen Hüda-Par kurulmadan önce, Kutlu Doğum etkinliklerine katılan kitlenin önemli bir kısmının Hizbullah mensubu olduğu iddia edilmiştir. Kesin bir veri olmadığı için, kimi zaman sayısı yüzbinleri bulan etkinlikler nedeniyle Hizbullah'ın kamuoyu desteği merak konusu olmuştur. Bu anlamda Hüda-Par'ın varlığı ve aldığı oy oranı bu konuda sürdürülen tartışmalara cevap niteliğindedir. 30 Mart 2014 yerel seçimlerinde ilk defa seçimlere katılan Hüda-Par Türkiye genelinde % 0.2 oranında oy almıştır. Bu oylar sayı bazında 90 bin civarındadır. Bu sonuçlar, yukarıda sorunun cevabının olumsuz olduğunu ortaya koymaktadır.

Şekil 15: Kutlu Doğum ve Semiyotik II

Kaynak: www.islam-tr.com, Erişim Tarihi: 24 Nisan 2014

Hizbullah'ın etkin olduğu bölgelerde yaşayan halkın dini hassasiyetinin yüksek olduğu kamuoyunca bilinen bir gerçektir. Hizbullah'ın düzenlediği etkinlikler bu hassasiyetle örtüşmekle birlikte, etkinliklere katılanların tümüne Hizbullah mensubu veya sempatizanı yakıştırmayı yapmak, zorlama bir yorum olacaktır. Fakat Hizbullah'ın bu etkinlikler üzerinden bir meşruiyet zemini yaratmak istediği ifade edilebilir. Bununla birlikte Hizbullah'ın politik amaçlı yaptığı mitinglerde ortaya çıkan görsellikler de yukarıdaki verilerle karşılaştırılmalıdır. Örneğin Şekil 16, Hüda-Par'ın Bingöl yerel seçim mitinginde tarafımızdan çekilmiştir. Gerek fotoğrafta ortaya çıkan heterojen görüntü, gerek Hizbullah'ın politik veya dini etkinliklerinde yaptığımız gözlemlere dayanarak şu sonuçlara ulaşılabilir: politik amaçlı etkinliklerde görsellik açısından daha heterojen bir katılım söz konusuysen, Kutlu Doğum gibi dini etkinliklerde ise daha homojen bir görsellik bulunmaktadır. Farklı amaçlarla gerçekleştirilen etkinliklerin katılımcılarının da görsellik açısından farklılık arz etmesi, iddiamızı doğrulamaktadır.

Şekil 16: Hüda-Par Bingöl Mitingi I

Kaynak: Mehmet Kurt

Şekil 16’da gözlemlenen bir başka durum ise yaşa bağlı kıdem olgusunun (*seniority*) burada da görünür olmasıdır. Bir nevi Hizbullah mensuplarından yaş ve bilgi açısından kıdemli olanlar ‘cemaatlerinin’ önünde yer almak suretiyle bu olguya işaret etmektedirler. Nitekim Bingöl mitinginde çektiğimiz bu fotoğraf esnasında topluluğun önünde duran grubun Bingöl başta olmak üzere cemaatin alim olarak tabir edilen kitlesi olduğunu öğrendik. Söz konusu grup miting boyunca aynı noktada durmuş ve yapılan konuşmaları, çoğu zaman ellerini önlerinde bağlayarak dinlemişlerdir.

Şekil 17, Diyarbakır Kutlu Doğum etkinliğinde çekilmiştir. Görselde geleneksel kıyafetleriyle kadınların, çarşafılılara hakimiyeti göze çarpmaktadır. Etkinlikte göz ardı edilemeyecek oranda yoğun bir çarşafılı kadın oranı gözlemlense de, Hizbullah’ın politik amaçlı etkinliklerinde olduğu gibi çarşafılı kadın oranı grubun neredeyse tamamını oluşturmamaktadır.

Şekil 17: Diyarbakır Kutlu Doğum Etkinliği

Kaynak: İlke Haber Ajansı, Erişim Tarihi: 23.04.2014

Hizbullah'ın politik amaçlı etkinliklerinde ise yukarıdaki görüntünün yerini Şekil 18'deki baskın siyah çarşafli kadın görüntüsü almaktadır. Elbette tüm çarşafli kadınların ideolojik olarak Hizbullah'a yakın olduğunu iddia etmek bir yanılgı olur. Özellikle Doğu ve Güneydoğu'nun bazı bölgelerinde çarşaf, geleneksel bir kıyafet biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin Cizre'de çarşaf dini bir kıyafet olmasının yanı sıra, şehirli (*bajarî*) olarak tabir edilen kitlenin geleneksel kıyafeti olarak tercih edilmektedir. Dahası bazı Nakşibendi tarikatlarının etkin olduğu bölgelerde de siyah çarşaf geleneksel bir kıyafet olarak kullanılmaktadır.

Şekil 18: Hüda-Par Bingöl Mitingi II

Kaynak: Mehmet Kurt

Kutlu Doğum etkinlikleri, aynı zamanda Doğu ve Güneydoğu illerinde politik hesaplaşmaların bir parçasına dönüşmüştür. Örneğin BDP, ilk defa Hizbullah'ın yaptığı gibi açık alanda bir Kutlu Doğum etkinliği düzenlemiştir. Yukarıdaki bilgilere ek olarak söylenebilecek bir diğer şey de politik partilerin bir yandan belli özellikleri barındıran bireyleri kendi taraftarı olarak kabul etme eğilimlerini sürdürürken, politik bir strateji olarak diğer grubun baskın özelliklerini barındıran bireyleri de kendi taraftarı olarak gösterme eğilimi taşımalarıdır. Örneğin İlke Haber Ajansı tarafından sunulan Şekil 19, başörtülü olmayan bir genç kadının fotoğrafı olması hasebiyle böyle bir motivasyonla ön plana çıkarılmış olabilir. Buna paralel olarak BDP'nin düzenlediği Diyarbakır Kutlu Doğum etkinliğinde çekilen Şekil 20'de ise çarşafly bir kadının PKK tarafından sıkça kullanılan yeşil, kırmızı, sarı renkli bir bayrak taşıdığı görülecektir. Burada da motivasyon, BDP'nin çarşafly kadınlar arasında da destek sahibi olduğunu göstermektir.

Şekil 19: Semiyotik Savaşları: Hüda-Par Etkinliğinde Başı Açık Kadın

Kaynak: İlke Haber Ajansı, Erişim Tarihi: 23.04.2014

Şekil 20: Semiyotik Savaşları: BDP Etkinliğinde Çarşaflı Kadın

Kaynak: www.haberyurdum.com, Erişim Tarihi: 23.04.2014

Bireysel örnekler ön plana çıkarılmakla birlikte, gözlemler ve incelenen binlerce fotoğraftan ortaya çıkan sonuç, çarşafli kadınların Hizbullah etkinliklerinde daha sık görülmesi iken, geleneksel Kürt kıyafetli kadınların ise BDP mitinglerinde daha sık görülmesidir. Yine BDP mitinglerinde Hizbullah mitingleri kadar sakallı ve kumaş pantolon giyen kişi yoktur. Durum etnik ve dini aidiyet bağlamında değerlendirildiğinde Hizbullah mensuplarında dini aidiyetin, BDP seçmeninde ise etnik aidiyetin temel olduğu ortaya çıkacaktır.

Şekil 21, 30 Mart 2014 yerel seçiminde partilerini temsil eden Bingöl Hüda-Par ve Bingöl BDP belediye başkan adaylarının tanıtım broşürleridir. “İnanca, Kimliğe, Hizmete Oy ver” sloganıyla seçime giren Hüda-Par’a karşı BDP, “Öz Yönetimle Özgür Kimliğe” sloganıyla seçime girmiştir. Her iki seçim sloganında da kimlik vurgusu bulunmakla birlikte, bu söylemin yansıması olarak kabul edilebilecek miting alanlarında Hüda-Par için inanç, BDP içinse kimlik vurgusu ön plana çıkmıştır. Söz konusu durum, adayların sunduğu görsel verilerden de anlaşılacaktır. Hüda-Par adayı Mehmet Şenlik, takkesi ve Bingöl mitinginde gözlemlediğimiz şalvar tipi pantolonuyla geleneksel dini bir imaj çizerken, BDP eş başkan adayı Zarife Karasungur, etnik vurgusu yüksek geleneksel bir kıyafetle karşımıza çıkmaktadır. Takip ettiğimiz Bingöl ve Diyarbakır mitinglerinde Hüda-Par Kürt meselesi ile ilgili kayda değer bir söylem sergilememiş, etnik meseleler hemen hemen hiç yer bulmamıştır. Bunun tek istisnası Şeyh Said Ayaklanması’nın bahis konusu yapıldığı bölümlerdir. Şeyh Said Ayaklanması’na vurgu yapılırken de ayaklanmanın dini yönü ön plana çıkarılmıştır.

Şekil 21: Görsel Karşıtlık: Hüda-Par ve BDP Adayları

Kaynak: www.hudapar.org ve BDP Bingöl Facebook Sayfası, Erişim Tarihi: 24.04.2014

Aşağıdaki fotoğraflardan biri Hizbullah'ın Kutlu Doğum etkinliğinde diğeri BDP'nin 2014 Newroz etkinliğinde aynı noktadan çekilmiştir. Bu iki fotoğrafın karşılaştırılması üzerinden iki oluşumun politik söylemi daha belirgin olarak ortaya çıkacaktır. Soldaki görselde Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen Peygamber Sevdalıları Platformu tarafından Diyarbakır Newroz alanında, 19 Nisan 2014 tarihinde düzenlenen Kutlu Doğum etkinliğinde elinde kelime-i tevhid taşıyan bir kişi görülürken, 21 Mart 2014 tarihinde BDP'nin düzenlediği Newroz etkinliğinde aynı noktada çekilen fotoğrafta ise özgür Kürdistan sloganı ve elinde PKK tarafından sıkça kullanılan Kürdistan bayrağı bulunan kişiler bulunmaktadır. Denilebilir ki Hizbullah kitlesi için etnik söylem ve etnisite merkezli politika öncelikli değilken BDP kitlesi için bu söylem oldukça belirleyicidir.

Şekil 22: İnanç, Kimlik ve Görsellik

Kaynak: www.islam-tr.com ve Mehmet Kurt

Son olarak ifade edilmesi gereken nokta ise kitlelerin mobilizasyonu ve ihtiyaçları bağlamında değişen ve dönüşen politik söylemlerdir. Yapılan görüşmelerde 2000 öncesinde Hizbullah'ın hiçbir etnik söylemi kullanmadığı defalarca ifade edilmiştir. Öyle ki zaman zaman örgüt içerisinde etnik kökeni vurgulayan bir söylemin dahi dini açıdan uygun bulunmadığı bir ortamın varlığından bahsedilmiştir. Bununla birlikte Hizbullah, gündelik hayatta, çıkardığı ilahi, ezgi ve marş kasetlerinde Kürtçe'yi yoğun olarak kullanmıştır. Kürtçe'nin bu denli yoğun kullanımına rağmen söylem düzeyinde ortaya çıkmaması, Hizbullah için Kürtlüğün etnik değil folklorik bir mesele olduğunu düşündürmektedir. Fakat Hizbullah'ın STKlar üzerinden legal alanda görünmesinin ardından Kürtlük ve Kürtlüğe dair ifadeler, söylem düzeyinde belirginleşmeye başlamıştır. BDP kadar olmasa da belli oranda baş vurulan bu söylemde reel politik ortamın etkili olduğu ifade edilebilir. Nitekim Hizbullah Davası

avukatlarından Sinan’la yapılan görüşmede de grubun kendisini, eğer illaki etnik bir tanımlama kullanılacaksa, Kürt Hizbullah’ı olarak tanımlamayı tercih ettiğini ifade etmiştir²²⁶. Yapılan gözlem ve mülakatlarda bu söylemin folklorik düzeyi aşmadığı gözlemlenmiştir.

PKK ve politik uzantısı olduğu iddia edilen partiler ise uzun bir süre dini bir söylem kullanmayı reddetmiştir. Fakat son yıllarda BDP’nin dindar bazı bireyleri kadrosuna alması, Sivil Cuma gibi eylem ve etkinliklere din adamlarının katılması ve Kürt meselesini dini bir söylem üzerinden kitlelere izah etme çabası, Abdullah Öcalan’ın çağrısıyla 10-11 Mayıs 2014 tarihlerinde Demokratik İslam Kongresi’nin düzenlenmiş olması, PKK’nin İslam’ı politik söylemine dahil etmeye çalıştığını göstermektedir. Diyarbakır ve Van başta olmak üzere pek çok yerde düzenlenen bu etkinliklerde amacın, Kutlu Doğum etkinliklerini Hizbullah’ın tekeline bırakmamak olduğu BDPliler tarafından ifade edilmiştir. Bu anlamda yasal bir parti olarak ortaya çıkan ve ilk defa 2014 yerel seçimlerine katılan Hûda-Par’ın BDP’yi bu etkinlikleri düzenleme konusunda etkilediği ifade edilebilir. Diğer yandan Hûda-Par’ın belirmeye başlayan etnik referanslı mesajlarının kaynağı da BDP olarak tespit edilebilir. Aynı tespit, Hûda-Par’ın, BDP’nin din ve dini etkinlik politikalarını belirlemede etkili olduğu konusunda da yapılabilir. Şekil 23’te BDP’nin Van’da düzenlediği Kutlu Doğum etkinliğinden iki görsel yer almaktadır. Hizbullah’ın düzenlediği Kutlu Doğum etkinliklerinin aksine geleneksel kıyafetli kadınların yoğunluğu, etkinlikte haremlik-selamlık uygulamasının yapılmaması ve etnik referansların bulunması göze çarpan ilk özelliklerdir.

Şekil 23: BDP Kutlu Doğum Etkinliği

Kaynak: www.aksam.com.tr, Erişim Tarihi: 24.04.2014

²²⁶ Sinan’la kişisel görüşme, 30.11.2013.

Aynı durum Şekil 24'te daha net görülmektedir. BDP'nin Şemdinli'de düzenlediği Kutlu Doğum mevlidinde çekilen bu görselde Kur'an rahlesinin örtüsü yeşil, kırmızı ve sarıdır.

Tüm bu karşılaştırmalar üzerine denilebilir ki Kürtler arasında çeşitli oranlarda tabanı bulunan her iki parti de, kitlelerin mobilizasyonu konusunda pragmatik bir siyaset izlemektedir. Bununla birlikte Hüda-Par, etnik söylemi ön plana çıkarmamaktadır. BDP ise PKK yapısının ideolojik yapısı nedeniyle uzun süre uzak durmayı tercih ettiği dini söyleme gün geçtikçe daha fazla yakınlaşmakta ve daha belirgin adımlar atmaktadır.

Şekil 24: Şemdinli Kutlu Doğum Mevlidi

Kaynak: www.haber7.com, Erişim Tarihi: 24.04.2014

Hizbullah'ın kamusal alanda görsel olarak temsili konusunda yapılabilecek bir diğer tespit de Hizbullah'ın geleneksel dini referanslı yaşam tarzını, çoğu zaman Türkiye tarihinde ilk defa olmak üzere, kamusal alana taşıdığıdır. Açık alanlardaki miting ve toplantılarda uygulanan haremlik-selamlık uygulaması bunun en bariz örneği olarak ifade edilebilir. Aynı zamanda Kutlu doğum benzeri etkinliklerle Hizbullah, oluşturmaya çalıştığı politik söylem için bir meşruiyet zemini yaratmaya çalışmaktadır. 1990lar boyunca faili meçhul cinayetler, derin devletle işbirliği, seküler yaşam tarzlarına yönelik tehdit ve uygulanan şiddet ile zihinlerde yer eden oluşum, Mustazaf-Der'le birlikte, kamuoyunun önemli bir kesiminde ortak hassasiyet olarak beliren peygambere saygı, Kutlu Doğum gibi etkinlikler aracılığıyla yeni bir söylem alanı ve imaj yaratma çabasına girişmiştir. Aynı zamanda Hizbullah, yukarıda anılan etkinlikler aracılığıyla uluslararası bağlantılar kurmakta ve farklı Ortadoğu ülkelerinden din

adamları bu etkinliklere katılım göstermektedir. Yaptığımız mülakatların birinde, Hizbullah'ın önemli yayın organlarından birinin başında bulunan görüşmeci de bu bağlantıları doğrulamış ve Hizbullah'ın Irak ve Mısır başta olmak üzere çeşitli ülkelerden din adamları ve kuruluşlarla iletişim içinde olduğunu ifade etmiştir. Diyarbakır 2014 Kutlu Doğum etkinliğinden elde edilen Şekil 25, bu söylemin görsel alandaki yansıması olarak değerlendirilebilir. Fotoğrafta Kutlu Doğum etkinliğine katılan farklı Ortadoğu ülkelerinden katılımcılar, protokol koltuklarında görülmektedir. Kanaatimizce hiç bir ideolojik, politik ve dini grup, küreselleşen dünyada yerel kalamadığı için, bu tür girişimler de bu fark edişin bir uzantısı olarak okunmalıdır. Belli anlamlarda meşruiyetin zemini, yerelin ötesinde bilinmek ve desteklenmekle ilgilidir.

Şekil 25: Kutlu Doğumun Uluslararasılaşması

Kaynak: www.islam-tr.com, Erişim Tarihi: 24.04.2014

3. Bedeni ve Bireyi Yeniden Düşünmek: Görselliğin Biyopolitikası

Grup aidiyetinin merkeze alındığı bir hareket olan Hizbullah için bireyin konumu nedir? Beden Hizbullah'ın birey anlayışı çerçevesinde hangi anlamları yüklenmekte ve nasıl temsil edilmektedir? Grup ve bireyin ihtiyaç ve talepleri karşı karşıya geldiğinde hangisi yönünde tercihte bulunulur? Foucault'nun bahsettiği anlamda *biyopolitik* ve *biyoiktidarın* varlığı (1997, s. 242-244), bu başlık altında incelenen Hizbullah mensuplarının görselleri çerçevesinde nasıl değerlendirilmelidir? *Toplumu Savunmak Gerekir* (1997) isimli eserinde Foucault, *biyopolitiği* iktidarın kendi gücünü nüfusun fiziksel ve politik bedenine *biyoiktidar* olarak tanımladığı araçlarla ve anlam katmanları aracılığıyla yayması olarak tanımlar. Buna örnek olarak da iktidarın, nüfusun sayı ve davranış açısından kontrolünü politik amaç ve hedefler çerçevesinde belirleme arzusunu verir (Foucault, 1997, s. 242-244). Konumuz açısından *biopolitik*, Hizbullah mensuplarının belirli ideal ve arzular çerçevesinde benzer davranış kalıplarına bürünmesi ve bu meyanda ortaya çıkan görselliğin temsilidir. Daha açık bir ifadeyle, Hizbullah'ın birey ve beden konusunda mensupları üzerinde bir iktidara sahip olduğunu, bu iktidarın da *biyoiktidar* aracılığıyla belirgin bazı tekrarlar yoluyla görünür olduğu iddia edilebilir. Buradaki iktidar veya biyoiktidar'dan kasıt, Foucault'un iktidarın çeşitli biçimleri ve katmanları olduğu tezine de paralel olarak, mensupları üzerinde kontrol kapasitesi olan bir grubun sahip olduğu güçtür. Hizbullah, bazı geleneksel ve dini referanslar aracılığıyla mensuplarının gündelik hayatında ve yaşam şeklinde *Foucauldien* anlamda iktidara sahiptir. Örneğin 1990lı yıllarda mensuplarının tüm davranışlarını bilme, kontrol etme ve bunu belli bir iktidar hiyerarşisine bağlama geleneği, yapılan görüşmelerin bir çoğunda ortak unsurlardan olmuştur. Kimi zaman şehir dışındaki bir yakın akrabayı hastalık nedeniyle ziyaret etmenin dahi, katı bir izin hiyerarşisi içerisinde gerçekleştiği bu iktidar biçimi, ibadetlerden gündelik yaşam rutinlerine kadar pek çok şeyi kontrol etme ihtiyacı hissetmiştir. Bunun güvenlik amaçlı bir tedbir olduğu yönünde bir gerekçe üretilse dahi, bu kuralın ihlalinin Hizbullah'ın diğer mensuplarına da ders olacak şekilde cezalandırılması²²⁷ biyo-iktidarın varlığına delil teşkil etmektedir. Bu iktidarın, giyim

²²⁷ Fiziki cezalardan çok sosyal baskı unsurlarının devreye girdiği sıkı kontrol mekanizmaları ve bu bağlamda ortaya çıkan sembolik şiddet kast edilmektedir. Elbette bu dönemde sembolik şiddet kadar fiziki şiddetin varlığından da bahsetmek mümkündür.

kuşamdan evliliğe ve hatta kiminle evlenileceğine kadar pek çok şeyi kontrol etmek istediği aşıkardır. Nitekim ortaya çıkan pratik de bu yönde olmuş ve Hizbullah, *Tönniesçi* anlamda bir cemaat olarak grup üyelerinin davranışlarına yönelik yakın ve sıkı bir kontrol mekanizması geliştirmiştir. Bu başlık altında incelenen görüntülerde ortaya çıkan siyah çarşaf, kız çocuklarına çarşaf ve benzeri kıyafetlerin giydirilmesi, miting ve etkinliklerde atılan sloganlar ve söylenen tekbirler, işaret parmağının havada olduğu görseller; *Tönniesçi* anlamda bir cemaatin, geleneksel referansları bir sosyal baskı aracına çevirerek bir biyo-iktidar yarattığı ve bunu biyopolitik şekilde uyguladığı şeklinde değerlendirilebilir.

Bu bölümde yapılan analizlerin merkezinde kadın ve çocuk bireyler bulunmaktadır. Bunun sebebi Hizbullah'ın etkinlik ve gösterilerinde dikkat çeken en önemli unsurların kadın ve çocuklar olmasıdır. Hizbullah etkinlikleri, özellikle çocuklar için, grup aidiyetinin gelişimi için önemli bir etkiye sahiptir. Yapılan görüşmelerde de bu etkiyi doğrulayan veriler elde edilmiştir. Bu anlamda Hizbullah'ın kayda değer bir kitlesi, daha gençken ve hatta kimi zaman çocuk yaşta Hizbullah'a katılmıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi gençler ve çocuklarda bu motivasyonu yaratan önemli faktörlerden biri Hizbullah'ın toplu etkinlikleridir. 1990lı yıllarda Hizbullah düğünü olarak tanımlanan ve yüzlerce, bazen binlerce kişinin aynı anda halay çektiği etkinliklerin, yaptığımız görüşmelerde ortaya çıktığı gibi genç bireylerde önemli bir etki yarattığı daha önce ifade edilmişti. Güvenlik gerekçesiyle bu etkinlikler 1990ların ortalarında Hizbullah tarafından yasaklanmış olmakla birlikte, benzer işlev gören etkinliklerin bir önceki bölümde ortaya çıkan çerçeve içinde yeniden görünür hale geldiği ifade edilebilir. Bu realitenin bir parçası olarak Hizbullah'ın özellikle çocuk bireylerin sunduğu görsel imkanlardan faydalandığı söylenebilir. Elbette burada iddia, grubun karar alma mekanizmalarında böyle bir motivasyonun var olduğunu iddia etmek değildir. Bunun yerine, grup üyelerinin bir gelecek kurgusu ve umudu olarak çocuk bireyleri ön plana çıkardığı *de facto* bir durum olarak ortaya çıkmış olabilir. Bu noktada baş örtüsü takmış, şehadet parmağını yetişkin Hizbullah mensupları gibi havaya kaldıran, bayrak veya afiş taşıyan çocukların çokluğu dikkate değerdir. Aşağıda yer alan çocuk fotoğraflarının tümünde öne çıkan ortak tema, kız çocukları için başörtüsü ve/veya çarşaf ile işaret parmağının slogan amaçlı havaya kaldırılmasıdır. Adeta bu iki görüntü, Hizbullah etkinliklerinde yer alan çocuklarla özdeşleşmiştir. Çocuklar üzerinden ortaya çıkan bu görsellik, temel olarak dava için gelecek nesillerin yetiştiriliyor olduğuna yönelik verilmek istenen mesajdır. Adeta çocuk bir gelecek

kurgusu, arzu edilen bir neslin yetiştirilmesine yönelik umudun tecessüm etmiş halidir. Dahası bu görsellik içerisinde sunulan ve onaylanan çocuk için, gruba aidiyet konusunda bir motivasyon sağlanmış olmaktadır. Bir nevi çocuğun aşağıda ortaya çıkan görsellik içerisinde kabul edilir, takdir edilir ve onaylanır bir konumu olduğu ima edilmektedir. Elbette bu durum çocuk için de beli bir ideal yaratmakta ve onun gruba bağlılığı sağlanmış olmaktadır.

Şekil 26: Hizbullah Etkinliklerinde Çocuk ve Görsellik

Kaynak: www.islam-tr.com, Erişim Tarihi: 24.04.2014

Kaynak: Mehmet Kurt

Kız çocuklarının tek tip giyinmiş ve başörtülü kıyafetlerle, korolar halinde ilahi ve marşlar söylediği fotoğraflara da sıklıkla rastlanabilir. Kutlu Doğum gibi çeşitli etkinliklerin önemli bir parçası haline gelen bu durum, Hizbullah'ın çeşitli illerde bulunan Kız Kur'an Kursları ve medreselerinde de sıklıkla gözlemlenmektedir. 2009 ve 2010 yıllarında Diyarbakır ve Adana'da Hizbullah mensubu olduğu iddia edilen bazı aileler, ilköğretim öğrencisi kız çocuklarının okulda başörtülü olarak eğitim görmesi yönünde çeşitli girişimlerde bulunmuştur²²⁸. Bu döneme denk gelecek şekilde Hizbullah bağlantılı Peygamber Sevdalıları ve Kur'an nesli Platformu, kız çocuklarına yönelik Batman başta olmak üzere bazı illerde medreseler açmış ve bu çocukların mezuniyeti vesilesiyle icazet törenleri düzenlemiştir. Bu konuyla ilgili çeşitli haberler zaman zaman medyaya yansımaktadır²²⁹. Aşağıda yer alan görselde bu icazet törenlerinden bir kare bulunmaktadır. Yakın siyasi tarihi başörtüsü krizlerinin merkezde olduğu bir çerçevede şekillenen Türkiye için aşağıdaki görsel, alışıldık bir tablo değildir. Barthes'in yaklaşımıyla aşağıdaki fotoğraf *studium* kategorisinde (1981, s. 25-60) değerlendirilerek incelenebilir. Yine Emmison ve Smith'in yaklaşımıyla (2007, s. 28-30) bu fotoğraf, Türkiye'deki başörtüsü krizi görselleriyle karşılaştırıldığında şu karşıtlıklar ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin aşına olduğu başörtüsü krizleri genellikle çarşafli kadınlarla ilgili değildir ve çoğunlukla üniversitelere girişte yaşanmıştır. Hizbullah'ın söyleminde ise başörtüsünün yaşı ve biçimi daha muhafazakar bir görsellik arz etmektedir. Aynı zamanda devletin kurumsal yapılanması içerisinde gerçekleşen alışıldık başörtüsü krizlerinin aksine, Hizbullah'ın ortaya koyduğu perspektif, resmi kurumlarla herhangi bir zemin paylaşmamaktadır.

²²⁸ <http://www.ilkehaberajansi.com.tr/haber/kizlari-basortulu-okumak-isteyen-aileye-para-cezasi-zulmu.html>, (ErişimTarihi 25.04.2014)

²²⁹ http://www.radikal.com.tr/turkiye/batmanda_diploma_toreni_sadece_gozleri_acik-1173505, (ErişimTarihi 25.04.2014)

Şekil 28: Hizbullah Medresesi İcazet Töreni

Kaynak: www.yuksekovahaber.com, Erişim Tarihi: 25.04.2014

Wagner'in ortaya koyduğu 5 biçimli fotoğraf okumalarından belgesel fotoğrafçılık ve/veya masumane fotoğrafın analizi çerçevesinden (Wagner, 1979, s. 17-18) incelendiğinde Şekil 28, aşağıda yer alan görsellerle karşılaştırılabilir. Ortaya çıkan tabloda çocukluk aşamasından genç kadınlık aşamasına geçişte Hizbullah'ın ideolojik örüntüsünü 'başarıyla' gerçekleştirdiği görülecektir.

Şekil 29: Hizbullah Etkinliklerinde Kız Çocukları

Kaynak: www.islam-tr.com ve www.dogruhaber.com.tr, Erişim Tarihi: 24.04.2014

Çocukların yanı sıra, kadının ulus-devlet süreçlerinde özellikle önemli bir pozisyonu olduğunun farkında olan anlayış, bu süreçlerde kadını ideolojik bir anlatı unsuru yapmaktan çekinmemiştir. Yapılan araştırmalar, özellikle çatışma sonrası toplumlarda kadının toplumsal cinsiyet açısından eşitliğinin, devletin toplumun stabil bir dengede bulunmasına paralel ilerlediğini göstermektedir (Benard, Jones, Olike, & Cathryn Quantic, 2008, s. 7-10). Bu bakımdan kadın bedeninin ve toplumda üstlendiği rolün bir gruptaki eşitlik ve temel insan hakları konusunda iyi bir gösteren olduğu iddia edilebilir.

Diğer yandan kadının ulus devlet süreçlerinde önemli bir pozisyonunun olduğu, onun görsel olarak ön saflarda bulunmasının ideolojik söyleme kattığı güç de dikkate alınmalıdır. Elbette fiziksel olarak ön saflarda olmak ile iktidarı eşit oranda paylaşan bir olgu olarak ön safta olmak birbiriyle karıştırılmamalıdır. Diğer yandan kadının ulus inşa süreçlerinde sağladığı görsel imkan, ideolojiler ve pek çok toplumsal hareketlerde gözlemlenebilir. Örneğin Şekil 30'daki görsel, Fransız Devrimi'nin (1789) sembollerinden birine dönüşmüştür. Fotoğraftaki kadın Fransız bayrağını taşımakta ve adeta etrafında kümelenmiş insan grubuna varlığıyla cesaret vermektedir. Bu mesajın bir diğer önemli unsuru ise kadının solunda yer alan genç çocuktur. Resim adeta devrimin cinsiyet ve yaşla ilgili olmadığını ifade etmektedir.

Şekil 30: Fransız İhtilali ve Kadın

Kaynak: www.vinography.com, Erişim Tarihi: 27.04.2014

Yukarıda resmin bir benzeri Kurtuluş Savaşı'nda kadının rolünü anlatan görseldir. İki görselde de verilmek istenen mesaj ulusal kurtuluş mücadelesi sorumluluğunun herkese ait olduğudur.

Şekil 31: Kurtuluş Savaşı ve Kadın

Kaynak: www.gorselsanatlar.org, Erişim Tarihi: 27.05.2014

Arap Baharı olarak tabir edilen, Tunus, Libya, Mısır, Yemen ve Suriye başta olmak üzere pek çok Ortadoğu ülkesinde etkili olan hareketlerde de kadın figürü yaygın olarak kullanılmış, Tahrir Meydanı'ndan Yemen sokaklarına kadar her yerde kadının sokağa indiği, hak ve özgürlükleri için erkeklerle yan yana mücadele ettiği fotoğraflar medyada yer almıştır. Şekil 32, 2012 yılında en iyi fotoğraf ödülü alan ve İspanyol bir fotoğrafçı tarafından çekilen Yemenli bir kadına aittir. Yaralı bir tanıdığını kollarında tutan çarşafli kadın imgesi, Arap Baharı olarak tanımlanan sosyal hareketler, çatışmalar ve gösteriler sürecinde oldukça rağbet görmüştür. Bu fotoğrafın verdiği mesaj açısından yukarıdaki fotoğraflarda konumlandırılan kadın imgesiyle aynı motivasyonu taşıdığı söylenebilir. Bu fotoğraflara benzer yüzlerce fotoğraf ve halk hareketlerinde sembolleşmiş kadın görüntüsü bulunabilir. Hepsinde de ortak temalar idealist, davası için mücadele eden, acı çeken, fedakarlık yapan kadın profilidir.

Bununla birlikte karar alma mekanizmalarında, yönetim kademelerinde kadının temsiliyeti aynı oranda değildir.

Şekil 32: Arap Baharı ve Kadın

Fotoğraf 42 (Kaynak: www.ibnlive.in.com, Erişim Tarihi: 27.04.2014)

Nitekim Hizbullah etkinlik ve aktivitelerindeki kadın yoğunluğu da benzer bir kategoride değerlendirilebilir. Meydanlarda davası için mücadele eden kadın profili, yaygın olarak Hizbullah bağlantılı yayın organlarında kullanılsa da kadının karar alma mekanizmalarında herhangi bir etkisinin olduğu söylenemez. Bu durumun delili, ilk defa 2014 yerel seçimlerine katılan Hüda-Par'ın, hiçbir yerde kadın belediye başkan adayı göstermemiş olmasıdır. Partinin genel başkanı ve tüm genel başkan yardımcıları erkektir. 45 kurucu üyeden 8'i kadın olmakla birlikte, bunların hiçbirinin daha üst bir yönetim kademesinde bulunamaması, tezimizin geçerliliğini kanıtlamaktadır. Bu durumun varlığı, Hizbullah'ın söylemini erkeklerin ürettiği, kadınların ise buna tabi olduğu bir yapıya çevirmektedir.

TBMM, kamudaki diğer yönetim kademeleri ve politik partilerin yönetim ve temsil kademelerine bakıldığında bu durumun şaşırtıcı olmadığı ortaya çıkacaktır. Bunun en yakın örneği 2014 yerel seçimleri sonunda yaşanmıştır. Hizbullah'ın güçlü bir tabana sahip olduğu iddia edilen Bingöl'de 2014 yerel seçimleri sonucunda belediye başkanı olan AK Partili Yücel Barakazi'nin dahi ilk belediye meclis

toplantısında ‘dinen ve örfe uygun olmaması nedeniyle kadınlara belediye başkan yardımcılığı veya vekalet vermeyeceğini’ söylemesi²³⁰, kadının siyasal alanda temsiliyet probleminin sadece Hizbullah ve/veya Hüda-Par’a münhasır olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte Hüda-Par yönetim kademeleri ve yerel seçim adaylarında hiçbir kadının olmaması, Hüda-Par’ı diğer oluşumlardan ayırmaktadır. Nitekim görüşmecilerimizden Yusuf’la yaptığımız bir görüşmede de kadınların aday gösterilmemesi “duygusal yapısı nedeniyle kadının başkanlık ve hakimlik yapmasının şer’an (şeriat hükümlerine göre) uygun olmaması” gerekçe gösterilerek uygun bulunmamıştır. Bu durumun kadına verilen değerle karşılaştırılmaması gerektiği ve belediye meclis üyeliği adaylığı için Hüda-Par’ın adaylarının bulunduğunu ifade edilmiştir²³¹.

Peki yönetim kademelerinde yokluğu belirgin kadın, Hizbullah ve/veya Hüda-Par etkinlik ve aktivitelerinde ne oranda ve ne şekilde temsil edilmektedir? Daha önce ortaya konan görsel verilere paralel olarak Hizbullah aktivitelerinde kadın genellikle tüm bedeni siyah çarşafı örtülü olarak karşımıza çıkmaktadır. Başörtüsü konusunda oldukça hassas olan Hizbullah için bu durum elbette sürpriz sayılmaz. Şekil 33, Diyarbakır Kutlu Doğum etkinliği esnasında çekilmiştir. Fotoğraf incelendiğinde üç farklı örtünme biçiminin var olduğu görülecektir: sadece gözleri açıkta bırakan siyah çarşaf, gözleri ve yüzün bir kısmını açıkta bırakan siyah çarşaf ve yüzün tamamını gösteren siyah çarşaf.

Şekil 33: Hizbullah ve Tesettür

Kaynak: www.islam-tr.com, Erişim Tarihi: 24.04.2014

²³⁰ http://www.radikal.com.tr/politika/baskan_kadin_yardimci_olmaz_dedi_kadin_uye_istifa_etti-1185388, (Erişim Tarihi: 27.04.2014).

²³¹ Yusuf’la kişisel görüşme, 27.04.2014.

Peki bu üç biçimden en çok hangi çarşaf biçimine rastlanmaktadır? Şekil 34, tarafımızdan Hüda-Par Bingöl mitinginde çekilmiştir ve görsel olarak Hizbullah mensuplarında en sık karşılaşılan örtünme şekline dair bir fikir vermektedir. Diğer yandan siyah başta olmak üzere koyu renkler, Hizbullah mensubu kadınlarda en çok tercih edilen renktir. Erkeklerde şehadeti ve kefeni anımsatması nedeniyle daha yoğun olarak tercih edilen beyaz rengin aksine (erkeklerin kamusal alanda giydikleri kıyafetlerinde kadınlara nazaran daha geniş bir renk çeşitliliği kullanabildiği söylenmelidir) siyahın tercih edilmesinin nedeni nedir? Kanaatimizce düşünsel ve inançsal bağlamında birbirinin etkisinde veya devamı olan yapılar görsel olarak belli bir benzerlik arz etmektedir. Bu durumu görsel tutarlılık olarak tanımladığımızı daha önceki sayfalarda ifade etmiştik.

Siyah giyinme geleneğinin, geleneksel olarak tesettüre en uygun renk olduğu kanaati yaygın olmakla birlikte, Şii gelenekte daha yaygın olduğu ifade edilmelidir. Kuruluşu ve gelişiminde İran İslam Devrim'inin ve İran bağlantılarının etkili olduğu Hizbullah, bugün bu bağlantılara dair kesin şeyler söylenememekle birlikte, kültürel anlamda İran Şii geleneğinden ciddi anlamda etkilenmiştir.

Şekil 34: Hüda-Par Bingöl Mitingi ve Tesettür

Kaynak: Mehmet Kurt

Bu başlık altında özetle ifade edilebilecek şey, Hizbullah'ın bedenleri ve bireyleri belli bir ülkü çerçevesinde kontrol ettiğidir. Elbette buradaki kontrol doğrudan bir kontrolden çok çeşitli etkinlikler, geleneksel ve dini referanslar aracılığıyla sağlanan cemaat bilinci ve bağlılık duygusu üzerinden gelişmektedir. Özellikle çocuk bireylerin bedenlerinin, bir gelecek tasarımı olarak özellikle dikkate alındığını ifade etmek gerekir. 1990larda daha doğrudan yollarla yürütülen biyoiktidar olgusu, 2000li yıllarda ve özellikle kamusal alanda legal oluşumlar ile birlikte daha karmaşık kontrol formlarına kavuşmuştur. Bu doğrultuda kullanılan en önemli araç dini ve geleneksel referanslardır. Meydanlarda başörtüsü ve çarşafıyla 'davasını' savunan kadın, siyasal kademelerde herhangi bir temsil gücüne sahip değildir. Hizbullah ve/veya Hüda-Par'ın katı bir erkek egemen söylem tarafından belirlendiği ve yönetildiği, kadınların ise bu söylemin muhatapları ve adanmışları olduğu tespiti yerinde olacaktır.

4. Şiddetin Görsel Temsili

İkinci ve üçüncü bölümlerde 1990larda Hizbullah'ın uyguladığı şiddetten ayrıntılı olarak söz edilmiş ve şiddetin temel yöntem olarak benimsendiği yıllarda yaşananlar bilğimiz ve görüşmelerde ortaya çıkan veriler çerçevesinde analiz edilmişti.

Hizbullah, 1990ların başından 2000lerin başına kadar PKK sempatzanı, üyesi olduğu gerekçesiyle 500'den fazla kişinin öldürülmesinde sorumlu tutulmaktadır. Bunun yanı sıra bölgede bulunan diğer dini gruplar ve bir zamanlar birlikte hareket ettiği Menzil grubundan da tam sayısı net olmamakla birlikte, eğer daha fazla değilse, yüzden fazla kişi öldürülmüştür. Dahası ajanlık vb. suçlamalarla kendi üyelerine yönelik iç infazlar gerçekleştirilmiştir. Son olarak fidye amaçlı kaçırma olayları ile gündelik yaşamda başı açık kadınlar başta olmak üzere seküler bir yaşam sürdürenler, içki içen, kumar oynayan, uyuşturucu kullanan bireyler, Hizbullah'ın söylemi ve iktidarına muhalif davranış ve söylemi olan din adamları Hizbullah'ın uyguladığı yüze kezzap atma, satırla veya sopayla yaralama gibi araçlarla şiddete maruz kalmıştır.

Şiddetin nasıl meşrulaştırıldığı (Okumuş, 2005), bu meşrulaştırma sonucunda üretilen şiddete dair görsel bir verinin bulunup bulunmadığı ve varsa bu verilerin nasıl analiz edileceği bu başlığın konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda teorik dayanağımız Giorgio Agamben'in *Kutsal İnsan* (2013) ve *Olağan Üstü Hal* (2008) kitaplarıdır. *Kutsal İnsan* kitabında Agamben, Roma Hukuku'nda belirli suçları işleyen kişilerin tüm vatandaşlık haklarının ortadan kaldırıldığını ve bu kişilerin hukukun

korumasından çıkarıldıklarını ifade etmektedir. Böylece hukukun korumasından çıkarılan kişi, (ironik bir imayla) kutsal insana dönüşmekte ve bunun sonucu olarak herkes tarafından hukuki bir sorumluluk olmaksızın öldürülebilmekte ama kurban edilememektedir. Agamben bu konuda *Zoe* ve *Bios* (çıplak hayat ile değerli yaşam) kavramlarından bahseder ve hayatı öldürülebilir ama kurban edilemeyen *Zoe* ile değerli ve hukuka tabi *Bios* olarak ayırır. Ona göre *Zoe*, egemenin istisna oluşturma gücünü kullanarak hukuk dışına ittiği şeydir. Bu yolla ona uygulanabilecek her türlü şiddet meşrulaştırılmış olur. Roma hukukunun artık uygulanmadığını ifade eden Agamben, modern dünyada ise vatandaşın, *Bios*'tan *Zoe*'ye evrildikçe evrildiğini ve iktidarın kamplar, mülteciler ve istisna durumları üzerinden biyopolitikanın tüm imkânlarını kullandığını ifade etmektedir (2013).

Kutsal insan kavramını Carl Schmitt'in egemenlik ve Foucault'un *biyoktidar* kavramlarıyla temellendiren Agamben, egemenliğin en önemli özelliklerinden birinin istisna yaratma gücü olduğunu ifade eder. İstisna yaratma, egemenliğin sınırlarını belirleme ve egemenliği muhatapları nezdinde pekiştirmenin en önemli yoludur. Agamben, *Kutsal İnsan* kitabında *state of exception* (olağan üstü hal) kavramına değinmekle birlikte, bu konuyu daha sonra yayınladığı *Olağan Üstü Hal* (2008) kitabında ayrıntılı olarak incelemiştir. Agamben'e göre egemenliğin en önemli göstergelerinden biri, olağan üstü hal yaratma ve hukukun sınırları içerisinde yapamadığı şeyleri, hukuk dışında bir istisna hali yaratarak yapmasıdır. Modern iktidarların bu durumu sıklıkla kullandığını belirten Agamben, buna örnek olarak mülteci kamplarını ve Guantanamo'yu vermektedir. Agamben'e göre olağan üstü hal, uygun koşulların oluşması durumunda bir kurala dönüşme potansiyeline sahiptir ve 'uygun' koşullarda bu potansiyel gerçekliğe dönüşür (2008). Bu aşama, hukuksuzluğun hukukileştiği aşamadır.

Hizbullah için de Agamben'in çerçevesini çizdiği şekilde bir iktidar alanından ve bu alanın nasıl olağan üstü haller²³² yaratılarak uygulanan şiddeti meşrulaştırdığından bahsedilebilir. İslam'ın katı okuma biçimlerinden birini referans alan Hizbullah, uyguladığı şiddeti de bu okuma biçimiyle meşrulaştırmıştır. Bu anlamda şiddet uygulanan ve/veya öldürülen kişilerin büyük bir çoğunluğu için dini terminolojide karşılığını bulan kafir, münafık, zındık gibi terimleri kullanılmış ve insan olmaktan

²³² Hizbullah eylemlerine paralel olarak 1990larda yaygın olarak Kürt illerinde uygulanan Olağan Üstü Hal (OHAL) uygulamasının teorik olarak Agamben'in söyledikleriyle örtüştüğünü ve Hizbullah'ın da bu dönemde oluşan istisna durumunda bir egemenlik alanı oluşturduğunu ifade etmek gerekir.

kaynaklanan hak ve özgürlükler, katı dini referanslar üzerinden bir istisna alanı oluşturmak suretiyle ortadan kaldırılmıştır. Bu hak ve özgürlükler ortadan kalkınca, bu davranışları sergileyen insanlara şiddet uygulamak meşru hale gelmiş ve Hizbullah mensubunun zihninde yaratılan meşruiyet alanı, Hizbullah'ın egemenliğinin yerleşmesine aracılık etmiştir. Bu bağlamda şiddetin ancak belli gerekçelerle meşrulaşması durumunda yaygınlık kazanabileceğini ve gruba adanmışlık düzeyinde bağlılığın ancak böyle bir ortamda gerçekleşeceğini ifade etmek gerekir. Hizbullah'ın uyguladığı şiddetin temelinde, Hizbullah mantalitesinde yatan bu meşrulaştırma araçları etkili olmuştur. Elbette burada şiddetin ortaya çıkması, yaygınlaşması konusunu tek bir neden yoktur. Yukarıda da ifade edildiği gibi, Hizbullah'ın ve Hizbullah'ın ortaya çıktığı politik ortamın ürettiği şiddet biçimleri, tek bir nedenle açıklanamaz. Bununla birlikte Hizbullah şiddetinin düşünsel zemininin Agamben'in sunduğu teorik çerçeveye büyük oranda açıklanabileceği tespit edilmiştir.

Bu teorik tartışmadan sonra cevaplanması gereken ana soru Hizbullah'ın ürettiği ve dahil olduğu şiddetin görsel olarak nasıl temsil edileceği ve nasıl analiz edileceği sorusudur. Önceki bölümlerde ifade edildiği gibi Hizbullah, işlediği cinayetleri kabullenmekle birlikte bunları nefsi müdafaa, ajanlık gibi gerekçelerle meşrulaştırmakta ama işlenen cinayetlerin şeklini kabullenmemektedir. Özellikle domuz bağı, diri olarak gömme gibi öldürme şekilleri konusunda kamuoyunda var olan hassasiyet ve bunun Hizbullah'ın imajı konusunda yarattığı ciddi sorunlar, Hizbullah'ın bu öldürme şekillerini reddetmesine neden olmakta ve bunlar 'delil' olmadığı gerekçesiyle inkar edilmektedir²³³. Kanaatimizce yerleşim yerlerinde faaliyet gösteren bir yapı olarak Hizbullah, öldürdüğü kişileri kimseye fark ettirmeden gömmek ve sınırlı bir alanı etkili bir biçimde kullanma motivasyonlarıyla kamuoyunda ciddi tepkiye neden olan yollara başvurmuştur. Hizbullah hiçbir zaman bu cinayetlerin bir kısmını üstlenmemiş ve/veya işlenme şeklini reddetmiş olsa dahi, hücre ev olarak tabir edilen mekanlarda aylarca tutuklu kalmış, işkence görmüş kişilerin tanıklıkları ve yapılan operasyonlar neticesinde elde edilen deliller ve ortaya çıkan görüntüler Hizbullah'ın bu inkar söylemini zayıflatmaktadır. Örneğin Zehra Vakfı başkanı İzzettin Yıldırım'ın kaçırılıp öldürülmesi hadisesinde, İzzettin Yıldırım'ın Türkiye kamuoyunda ciddi bir karizmasının olması ve Zehra Cemaati mensuplarının kaçırma hadisesinden sonraki ciddi uğraşları, Beykoz Operasyonu'ndan hemen sonra İzzettin

²³³ <http://www.dogruhaber.com.tr/Haber/Hizbullah-Cemaati-ve-HUDA-PARA-Akilalmaz-İftira-115206.html>, (Erişim Tarihi: 26.04.2014).

Yıldırım'ın cesedine ulaşılmasını sağlamıştır. Ancak, Hizbullah'ın İstanbul'daki merkezlerinin birinde bulunan İzzettin Yıldırım'ın Hizbullah tarafından sorgulandığı *Kendi Dilinde Hizbullah* kitabında kabul edilmiş ama öldürme eylemi kabul edilmemiştir (Bagasi, t.y., s. 232-234). Bununla birlikte TRT Haber'in hazırladığı *Büyük Takip* programının ulaştığı belge ve kaset, İzzettin Yıldırım'ın işkence gördüğünü ve işkence altında bir metni okumak zorunda bırakıldığını tespit etmiştir²³⁴. Hizbullah ana davasının avukatlarından ve Hüda-Par genel başkan yardımcısı Hüseyin Yılmaz, domuz bağı delil olmadığı gerekçesiyle reddetmektedir. Önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi Beykoz Operasyonu ve diğer operasyonlarda ele geçirilen arşivin neden devlet tarafından yayınlanmadığı etrafında ciddi polemikler ve şüpheler bulunmaktadır. Bir dönem devletin bazı kademeleri ile Hizbullah'ın bazı kademelerinin işbirliği içerisinde olduğu kuvvetle muhtemeldir. Kanaatimizce bu arşivlerin devlet tarafından yayınlanmak istenmemesinin nedeni, bu bağların deşifre olmasına yönelik çekingenliktir. Bu çekingenliğin farkında olan Hizbullah da ısrarla bu arşivlerin yayınlanmasını talep etmekte ve esasında zaten bilgi sahibi oldukları bir durumu, bu söylem üzerinden örtmeye çalışmaktadır. Bununla birlikte Büyük Takip programının ulaştığı itiraf kaseti, vasiyet mektubu ve İzzettin Yıldırım'ın büyük ihtimalle domuz bağıyla öldürüldüğüne dair resimler kamuoyunda mevcuttur. Şekil 35, İzzettin Yıldırım'ın cesedinin çıkarıldığı anda çekildiği kuvvetle muhtemel iki görselden oluşmaktadır. Wright'ın bahsettiği yöntemlerden biri olan fotoğrafın ötesine bakmak (Banks, 2001, s. 10) yöntemiyle bu fotoğraflar analiz edildiğinde söz konusu fotoğrafların plastik bir albüm içerisinde yer aldığı, dolayısıyla bir arşivden elde edildiği düşünülebilir. Fotoğrafın çekildiği mevsimin kış mevsimi olduğu aşağıda yer alan fotoğrafta cesedin etrafına toplanmış kişilerin kışlık elbiselerinden anlaşılmaktadır. Bu da cesedin bulunduğu 28 Ocak 2000 tarihiyle örtüşmektedir. Bu bilgiler ışığında fotoğrafın polis arşivi veya ceset çıkarmaya tanıklık eden medya arşivlerinden birinden elde edildiği sonucu çıkarılabilir. Medya arşivlerinin, plastik bir dosyada tutulmayacağı düşünüldüğünde birinci ihtimal güçlenmektedir. Harper'ın fotoğrafın bilimsel analizi olarak tanımladığı yaklaşım üzerinden (Harper, 1988, s. 60-66) fotoğraftaki öğeler incelendiğinde maktul İzzettin Yıldırım'ın dizlerinin karnına çekik bir vaziyette durduğu görülecektir. Bilindiği gibi ölü beden hangi vaziyette

²³⁴ <http://supersan.net/videos/tr/video/V4hZ8e6udMQ/Izzettin-YILDIRIM-cinayetini-TRT-aydinlattı-Hizb-ul-Vahset-gerçeği-Part-I>, http://www.dailymotion.com/video/xqg8wm_2-hizbullah-kurulusu-amaci-buyuk-takip-trt_news ve http://www.youtube.com/watch?v=p0iWG_-Muio, (Erişim Tarihi: 26.04.2014).

ölmüşse o şekilde katılaşır. Bu da İzzettin Yıldırım'ın domuz bağı yöntemiyle öldürülmüş olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Peki İzzettin Yıldırım, nasıl bir motivasyonla öldürülmüş olabilir? Agamben'in sunduğu teorik çerçeveden bakıldığında Hizbullah'ın ajanlık ve MİT'le işbirliği suçlamalarını gerekçe göstermesi, egemenin yarattığı istisna alanıyla bu cinayeti meşrulaştırdığı tespit edilebilir.

Şekil 35: İzzettin Yıldırım

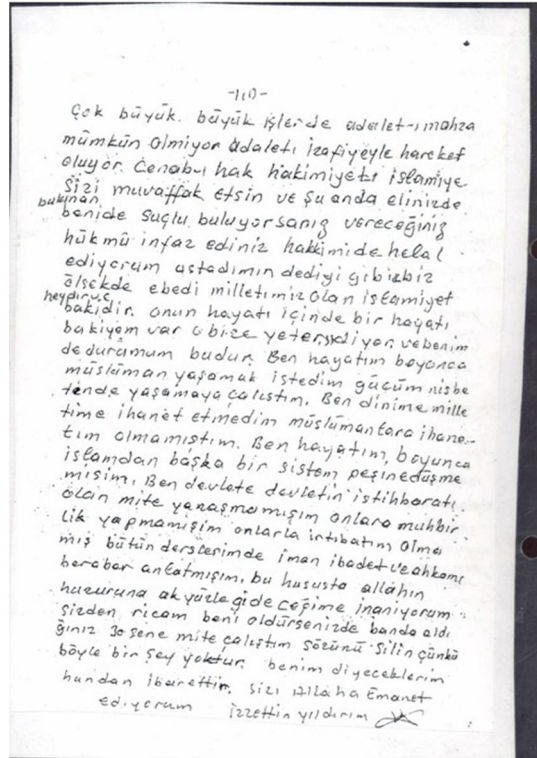

Kaynak: www.aktifhaber.com, Erişim Tarihi: 26.04.2014

Yukarıda referans gösterilen videolarda İzzettin Yıldırım'ın MİT ajanı olduğuna dair bir ifade kullandığı görülecektir. Nitekim Kendi Dilinden Hizbullah kitabında da İzzettin Yıldırım'ın ajanlıkla suçlanan ve ajan olduğunu kabul ettiği ifade edilen İbrahim Sarıaltun'un ifadesi üzerine sorgulandığı ifade edilmektedir (Bagasi, t.y., s. 232-234). İzzettin Yıldırım'ın basına yansıyan sorgu kasetinde bir metni okuduğu, konuşmanın akışından çok net bir şekilde anlaşılmaktadır. Şekil 36'da yer alan görsel İzzettin Yıldırım'a ait vasiyet metninin son sayfasıdır ve burada, İzzettin Yıldırım'ın ajanlık suçlamasını kabul etmediği ve kullandığı ifadenin silinmesini talep ettiği

görülmektedir. İzzettin Yıldırım'ı kişisel olarak tanıyan İzzettin görüşmeci de el yazısının İzzettin Yıldırım'a ait olduğunu ama bu metnin hangi koşullar altında yazıldığından emin olamayacağımızı, kişisel kanaatinin (videodaki ifadenin silinmesine referans olması nedeniyle) bu metnin video kaydından sonra kaleme alınmış olabileceğini ifade etmiştir²³⁵.

Şekil 36: İzzettin Yıldırım'ın Vasiyetinden Bir Kesit

Kaynak: www.aktifhaber.com, Erişim Tarihi: 26.04.2014

Hizbullah'ın işlediği cinayetler hakkında ürettiği söylemler incelendiğinde dindar kişilerin öldürülmesinde 'meşrulaştırıcı' olağan üstü hal, bu kişilerin ajanlık, münafıklık ve benzeri şekillerde suçlanmasıdır. Aşağıda fotoğrafı bulunan üç kişi (İzzettin Yıldırım, Gonca Kuriş ve Ubeydullah Dalar) dini kimlikleriyle bilinen kişiler olup, benzeri ithamlarla Hizbullah tarafından öldürülen kişilerdir.

²³⁵ İzzettin'le kişisel görüşme, 01.02.2014.

Şekil 37: İzzettin Yıldırım, Konca Kuriş ve Ubeydullah Dalar

Kaynak: www.baweri.com, Erişim Tarihi: 24.04.2014

Burada amaç, bahsi geçen kişilere dair ayrıntılı bilgiler vermek olmamakla birlikte sembolik önemleri nedeniyle Şekil 37’de yer alan kişilere dair temel bazı bilgiler vermek gereklidir.

İslamcı feminist bir yazar olarak tanınan Koca Kuriş, seküler ve zengin bir ailede doğmuş, 16 yaşında evlenmiş, kayınpederinin talebiyle başını örtmüş ve bu dönemde İslam’a ve tasavvufa ilgili duymuş, İran ziyaretinde bulunmuştur²³⁶. Kuriş’in Hizbullah’a üye olduğu ama Hizbullah’ın katı Kur’an yorumlamaları Kuriş’in feminist İslamcı görüşleriyle uyuşmadığı için Hizbullah’tan ayrıldığı ve onlara muhalefet ettiği bilinmektedir²³⁷. Kuriş, 1998 yılında Hizbullah tarafından kaçırılmış ve 1999 yılında uzun süreli sorgu ve işkence seanslarından sonra öldürülmüştür²³⁸. Soner Yalçın’ın Hürriyet için kaleme aldığı yazıya göre Kuriş, 38 gün boyunca sorgulanmış, işkence görmüş ve öldürülmüştür²³⁹.

“İslam düşmanı ve laik-feminist Konca Kuriş, Allah ve Kuran-ı Kerim karşıtı fiilleri ve söylemleri nedeniyle, Hizbullah savaşçıları tarafından kaçırılarak üslerimizde sorgulanmıştır. Dinsiz-laik TC'nin resmi din söylemleri ile talimatları paralelinde hareket eden ve Siyonistlerce de kullanılan Konca Kuriş,

²³⁶ http://www.dha.com.tr/turbanli-bir-annenin-yazilmamis-oykusu_134629.html, (Erişim Tarihi: 26.04.2014)

²³⁷ <http://www.hartford-hwp.com/archives/27/029.html>, (Erişim Tarihi: 26.04.2014).

²³⁸ <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/did-turkish-army-kill-the-feminist-konca-kuris-699643.html?printService=print> (Erişim Tarihi: 26.04.2014)

²³⁹ Yalçın, alıntılardığı ifadelerin sorgu ve infaz kasetlerinden mi alındığını veya kaynağının ne olduğunu söylememektedir.

Müslümanları şüpheye sevk edecek fiiliyatlar giriştiği için şeri hükümler gereği cezalandırılmıştır.” (Soner Yalçın, Hurriyet, 9 Ocak 2011)

Kuriş’in Hizbullah’ın hedefi haline gelmesinin, bir önceki bölümde tartışılan Hizbullah perspektifinde kadının yeri de göz önünde bulundurulduğunda, belirgin bazı olgularla ilişkili olduğu aşikardır. Öncelikle katı bir İslam yorumunu benimseyen Hizbullah için, Kuriş’in feminist perspektifi hem anlaşılmaz hem de Hizbullah anlayışında küfür olarak değerlendirilmiştir. Kuriş’in kaçırıldığı dönem, 28 Şubat post-modern darbesinin etkilerinin devam ettiği bir dönemdir ve Hizbullah Kuriş’in söylemini, dinsiz-laik olarak tanımladığı devletle ortaklık olarak değerlendirmiştir. Dahası Kuriş’i Siyonistlerle işbirliği içinde olmakla suçlayarak onun, Agamben’in tasvir ettiği anlamda hukuk dışına çıkması (2013) ve öldürülmesi meşrulaştırılmıştır. Diğer yandan Kuriş, Hizbullah’ın idealize ettiği kadın profiline uymamakta ve beklentileri karşılamamaktadır. Bu da onun öldürülmesinin Hizbullah mensupları üzerinde yaratılması muhtemel etki bakımından oldukça stratejik olduğunu göstermektedir. Bu anlamda Kuriş’in öldürülmesinin, Hizbullah mantalitesi açısından kontrolsüz bir şiddet göstergesi değildir. Aksine Hizbullah, bu cinayeti oldukça stratejik bir şekilde planlamış ve bu cinayet yoluyla keskin bir mesaj vermek istemiştir. Bu tespit, bir cinayetin faillerinin zihinsel yapısını sosyolojik ve antropolojik açıdan analiz etmeye olanak sağlaması açısından önemlidir.

Örneklem olarak seçilen bir diğer cinayet de Diyarbakır’da imamlık yapan Ubeydullah Dalar cinayetidir. Maktul Molla Ubeydullah Dalar, Mardinli olup bölgede iyi bilinen Molla Hadi Dalar’ın oğludur. Dalar’ı tanıyanlar tarafından yaygın olarak dile getirilen şeyler onun Arapça, Farsça ve İngilizceye hakimiyeti, mütevazı kişiliği ve derin İslami bilgisidir. Dalar’ın öldürüldüğünde hukuk fakültesi son sınıf öğrencisi olduğu söylenmekle birlikte, kimi anlatımlarda hukuk fakültesini bitirdiği ortaya çıkmaktadır. Araştırma sürecimiz esnasında Dalar’ı yakından tanıyan kişilerle görüşme imkanımız olmuştur. Anlatılanların bir kısmında Ubeydullah Dalar’ın Hizbullah/ İlim Grubuyla bağlantısı hakkında birbiriyle çelişen ifadeler bulunmakla birlikte Dalar’ın Hüseyin Velioğlu’nu bizzat tanıdığı ve bir görüşmecinin ifadesine göre; bir dönem Ankara’da ev arkadaşlığı yaptıkları söylenmektedir. Bu ev arkadaşlığına dair kesin bir delil olmadığı gibi, Dalar’ın İlim grubuna mensup olduğu da kesin değildir. Bir başka görüşmede de Dalar’ın Fidan Güngör’ün başını çektiği Menzil grubuna yakın olduğu ifade edilmiştir. Yapılan görüşmelerin birlikte

değerlendirilmesi neticesinde kanaatimiz, Dalar'ın İslami ve ilmi kimliği nedeniyle bölgede tanınan biri olduğu ve Dalar'ın bu sebeple pek çok grupla üyelikten öte kişisel ilişkiler nedeniyle tanışıklığının olduğudur. Önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi Hizbullah, bölgede hakim güç olma planları nedeniyle bilinen din adamlarının kendisine biat etmesini talep etmiş, biat etmeyen ve Hizbullah karşıtı söylemler geliştiren din adamlarına şiddet uygulamış, ölüm emri çıkartmış ve bir kısmını da infaz etmiştir. Bu bağlamda maktul Ubeydullah Dalar da imamlık yaptığı Diyarbakır Şehitlik Camisi'nde ²⁴⁰ 21 Aralık 1992 tarihinde sabah namazı çıkışında, bir göeüşmecinin ifade ettiğine göre 'çoğu çocuk yaşta olan Hizbullah mensupları tarafından çivili sopalarla' dövülerek öldürülmüştür. Hizbullah'ın erken dönem infazlarından kabul edilen bu olay, zamanlaması, yapılış şekli açısından bölgede yaşayan diğer din adamları arasında ciddi bir korku yaratmıştır. Nitekim güvenlik nedeniyle hakkında bilgi vermeyeceğimiz görüşmecilerden biri, sıranın kendilerine geldiğini düşündükleri için bir çok din adamının bölge veya ülke dışına kaçtığını ifade etmiştir. Dalar'ın öldürülmesinden sonra gelişen bu durum, Hizbullah açısından şiddetin amacına ulaştığını, din adamlarının artık Hizbullah aleyhine bir söylem geliştirirken daha dikkatli davrandığını göstermektedir. Nitekim Hizbullah'ın cami faaliyetleri de bu imaj nedeniyle cami imamları tarafından kabul edilmek zorunda kalmış, bunun sonucunda da Hizbullah'ın cami faaliyetleri Diyarbakır, Batman ve Mardin başta olmak üzere pek çok ilde rahatlıkla yapılabilmektedir. Bu gelişmelerin önemli bir kısmının Dalar'ın öldürülmesinden sonra gerçekleştiği düşünülünce, Ubeydullah Dalar cinayetinin de stratejik olarak hesaplanmış ve sonuçları açısından Hizbullah'ın 1990larda gerçekleştirmek istediği projelere paralel bir seyir izlediği söylenebilir.

Dini referanslarına rağmen dini ve ilmi kişilikleriyle bilinen yukarıdaki üç isim gibi pek çok din adamına şiddet uygulamış, bir kısmını öldürmüş bir yapı olarak Hizbullah, diğer şiddet eylemleri ve cinayetlerinde meşruiyet yaratmakta sıkıntı yaşamamıştır. Hizbullah, 500'den fazla Kürt vatandaşı, PKK taraftarı, sempatizanı ve üyesi gerekçesiyle 1990lı yıllarda öldürmüştür. Bu arada kendi mensubu 200'den fazla vatandaş da bu çatışmalarda öldürülmüştür. Radikal Gazetesi'nin TBMM'ye sunulan MİT raporuna dayandırdığı habere göre Hizbullah toplam 696 öldürme olayından sorumlu tutulmaktadır²⁴¹.

²⁴⁰ Cami Et Balık Kurumu camisi olarak da bilinir.

²⁴¹ http://www.radikal.com.tr/turkiye/mitin_gizli_hizbullah_raporu_mecliste-1117965, Erişim Tarihi 27.04.2014.

PKK-Hizbullah çatışmasına önceki bölümlerde yer verdiğimiz için bu konuyu ayrıntılı olarak ele almıyoruz. Yapmak istediğimiz şey, bazı sembolik öldürme vakaları üzerinden şiddetin görsel analizini yapmaktır. Bu anlamda inceleyeceğimiz ilk vaka Özgür Gündem’de çalışan gazeteci Hafız Akdemir’in öldürülmesi olayıdır. Şekil 38’de görülen Hafız Akdemir, uluslararası bir kuruluş olan Gazetecileri Koruma Komitesi (*Committee to Protect Journalists*) kaynaklarına göre²⁴² 8 Haziran 1992 sabahında, Hizbullah hakkında yapmış olduğu bir haberden hemen sonra sokak ortasında kafasından tek kurşunla vurularak öldürülmüştür. Kafadan tek kurşunla öldürme yönteminin 1990lı yıllarda Hizbullah’la özdeşleştiği ifade edilmişti. Akdemir cinayeti 8 yıl faili meçhul olarak kaldıktan sonra Hizbullah Ana Davası dosyasına girmiş ve olayın failleri müebbet hapis cezasına çarptırılmıştır. Verilen cezalar Yargıtay tarafından onaylanmadan cinayet sanıkları, 1 Ocak 2011’de yürürlüğe giren yeni Ceza Muhakemeleri Kanunu neticesinde şartlı tahliye edilmiş, bundan birkaç gün sonra sanıkların cezaları onaylansa da, sanıklara bir daha ulaşılamamıştır²⁴³. 1990lardaki gazeteci ölümlerini konu alan 2010 yapım tarihli Press filmindeki Faysal karakterine de ilham kaynağı olan Akdemir, Hizbullah aleyhine yaptığı haberler ve Hizbullah’ı ‘Hizbul-Kontra’ olarak tanımladığı gerekçesiyle öldürülmüştür. Bu şiddet olayının analizi yapıldığında da Akdemir’in stratejik olarak seçildiği ve ölümünün muhatabı olan kitleye mesaj içerdiği aşıkardır.

Şekil 38: Hafız Akdemir

Kaynak: www.muhalifgazete.com, Erişim tarihi 27.04.2014

²⁴² <http://cpj.org/killed/1992/hafiz-akdemir.php>, Erişim Tarihi 27.04.2014.

²⁴³ <http://www.bianet.org/bianet/hukuk/142100-hafiz-akdemir-cinayeti>, Erişim Tarihi 27.04.2014.

Bu başlık altında incelenen son vaka, Demokrasi Partisi (DEP) Mardin milletvekili Mehmet Sincar'ın faili meçhul cinayetleri araştırmak üzere gittiği Batman'da 4 Eylül 1993 tarihinde öldürülmesidir. Hizbullah ile PKK arasında çatışmaların başladığı, faili meçhul cinayetlerin en yoğun olduğu dönemde öldürülen Sincar, Batman'da bulunuş amacı ve siyasi konumu göz önünde bulundurulduğunda bu cinayetin de stratejik olarak hesap edildiği açığa çıkar. Uzun yıllar faili meçhul olarak kalan, daha sonra Ergenekon davasında gizli tanıkların ifadesiyle eski PKK itirafçıları ve JİTEM tarafından yapıldığı söylenen Sincar cinayeti, 2013 yılında Hizbullah mensubu Cihan Yıldız'ın müebbet hapis cezasına çarptırılmasıyla Hizbullah infazı olarak teyit edilmiştir²⁴⁴. Şekil 39'da görülen Sincar, öldürüldüğü dönemde yetkililerin verdiği birbiriyle çelişen bilgiler ve Ergenekon ile Hizbullah davasında anlatılan farklı cinayet versiyonları nedeniyle önceki bölümlerde izah edilen Hizbullah-Derin Devlet olası bağlantısının önemli göstergelerindendir. Dahası biri gazeteci, diğeri siyasetçi olan iki örnek ile bu dönemde Hizbullah tarafından işlendiği Hizbullah Ana Davası dosyasında kabul edilen diğer gazeteci ve sivil cinayetlerinde ortak temalardan biri, bu cinayetlerde dönemin devlet yetkililerinin (polis, asker, yargı vs) gösterdiği ortak tavidir. Bu ortak tavır, cinayetlerin üstünün hemen kapatılmak istenmesi, ölen kişinin yakınlarının tehdit ve hakarete maruz kalması²⁴⁵, ölen kişinin hemen defnedilmesi²⁴⁶ ve soruşturma dosyalarının hemen kapatılmasına yönelik tavırlar²⁴⁷ olarak özetlenebilir.

Şekil 39: Mehmet Sincar

Kaynak: www.radikal.com.tr, Erişim Tarihi 27.04.2014

²⁴⁴ http://www.radikal.com.tr/turkiye/mehmet_sincarin_katiline_muebbet_hapis-1135604, Erişim Tarihi: 27.04.2014.

²⁴⁵ <http://www.bianet.org/bianet/hukuk/142221-namik-taranci-cinayeti>, Erişim Tarihi: 27.04.2014.

²⁴⁶ <http://www.bianet.org/bianet/hukuk/141916-cengiz-altun-cinayeti>, Erişim Tarihi: 27.04.2014.

²⁴⁷ <http://www.bianet.org/bianet/insan-haklari/142845-oldurulen-gazeteciler-ve-cezasizlik>, 27.04.2014.

Harper'ın ifade ettiği gibi sosyolojinin görsel verilerin analizini de içine alması gereken yeni bir epistemolojiye ihtiyaç duyduğuna (Harper, 1996, s. 69) katılmaktayız. Zira metodoloji bölümünde ifade ettiğimiz gibi bütün fotoğraflar, bir toplumsallığın içerisinde yer alır ve tüm fotoğraflar insan eyleminin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Her bir fotoğraf belli bir seviyeye kadar sosyal ilişkilerin bir uzantısı olarak hayat bulur. Bu nedenle görsel bir verinin iyi bir analizi hem içsel hem de dışsal anlatının göz önünde bulundurulmasına dayanır (Banks, 2001, s. 79, 11-12). Bu nedenlerden ötürü Hizbullah'a dair görsel verileri analiz ederken hem içsel anlatıları hem dışsal anlatıları göz önünde bulundurmaya çalıştık ve Hizbullah'ta beden ve birey, yaşam ve ölüm, kitleler ve görsellik, şiddet ve şiddetin hangi motivasyonlarla ortaya çıktığı ve nasıl temsil edildiğı konularına odaklandık. Analizlerimiz esnasında başvurduğumuz temel yöntemler Wagner'in tanımladığı şekliyle 'masumane' fotoğrafın analizi (Wagner, 1979, s. 17-18), Harper'ın bilimsel ve fenomenolojik yaklaşımı (Harper, 1988, s. 60-66), Barthes'in *studium* ve *punctum* ayrımı (Barthes, 1981, s. 25-60) ve son olarak Emmison ve Smith'in ikili karşıtlıklar, çerçeveler, türler, tanımlama, anlatısal, okuma ve semiyotik (Emmison & Smith, 2007) yöntemleri olmuştur. Bu yaklaşımlar neticesinde ulaştığımız sonuçlar şu şekilde özetlenebilir.

❖ Görsellik, barındırdığı anlam katmanları ve sosyal mesajlar itibariyle Hizbullah tarafından önemsenmekte ve kitlesel etkinliklerde kullanılmaktadır.

❖ Bu bağlamda çeşitli anmalarda yapılan gösteriler ve ortaya çıkan görsellikler grup ruhunu güçlendirip canlı tutmakta, bu görsellikler ortak hafıza ve hatırlama biçimlerinin oluşması açısından değerli kabul edilmektedir.

❖ Aynı zamanda görsellikler grubun kendi iç dinamikleri kadar dışarıya da bir mesaj içermektedir. Hep birlikte söylenen tekbirler, atılan sloganlar, kamusal alanda düzenlenen etkinlikler ve anmalar bir güç ve birlik mesajı verdiği gibi, Kutlu Doğum gibi etkinlikler, Hizbullah'ın kamuoyundaki negatif imajının pozitif yönde değişmesi için de bir araç olarak tercih edilmektedir. Dahası bu etkinlikler, yeni bireylerin gruba kazandırılması için bir imkan olarak da değerlendirilmektedir.

❖ Hizbullah, benimsediğı İslami perspektif nedeniyle gündelik yaşamı ve onun rutinlerini katı bir okuma biçimine sahiptir. Bu okuma biçimi ve onun yarattığı otorite, bireylerin bedenleri üzerinden görünür olmaktadır. Bu minvalde birey, kendisinden beklenen davranışları sergilediğı oranda grubun bir parçası olarak kabul edilmektedir. Dahası bireyin bedeni 'davanın' imajı ve başarısı için önemli kabul

edilmekte ve beden *biyoiktidarın* geleneksel meşrulaştırıcı araçlarıyla kontrol altına alınmaktadır. Bunun en önemli göstergesi çocuk ve kadın bedenidir.

❖ Aynı zamanda kadın, ‘davanın’ önemli görsel araçlarından biri olarak ulus-devlet ve çeşitli özgürlük hareketlerinde olduğu gibi özenle değerlendirilmekte ve buna yönelik politikalar üretilmektedir. Bunların Hizbullah açısından en başat unsurları, kadınlara yönelik medrese eğitimi ve başörtüsü/çarşaftır. Bununla birlikte kadının parti karar mekanizmaları ve diğer güç alanlarında, sembolik bazı isimler dışında, herhangi bir otoritesi yoktur.

❖ Hizbullah, şiddeti bir araç olarak benimsediği dönemde üstlendiği veya üstlenmediği eylemleri, planları, ideolojik amaçları ve politikaları çerçevesinde dikkatle seçmiştir. Bu anlamda kamuoyunda bilinçsiz ve hesapsızca cinayet işleyen ve hizbul-vahşet olarak tanımlanan Hizbullah imajı, eksik ve yüzeysel bir değerlendirmedir. Yakından analiz edildiğinde, Hizbullah’ın kendi örgütsel yapı ve planlarını gerçekleştirmek ve bu anlamda muhatap ve rakiplerine bir mesaj vermek amacıyla şiddete başvurduğu görülmektedir. Bu nedenle kamuoyunda var olan yüzeysel algı yerine Hizbullah’ın eylemleri, incelikle hesaplanmış ve serinkanlılıkla uygulanmış şiddet kategorisinde değerlendirilmelidir. Hizbullah’ın yaptığı eylemleri üstlenmemesi, tek kurşunla arkadan öldürme, satırla öldürme, hücre evlerde uygulanan işkenceler ve domuz bağı, bu imajı güçlendirmek için başvurulan araçlardır.

❖ Hizbullah dahil olduğu şiddet eylemleri neticesinde ortaya çıkması muhtemel görselliğin ve bunun üzerinden oluşacak Hizbullah imajının, kendi otoritesinin tanınması için iyi bir imkan olduğunun farkındadır. Tüm bu tespitlere ek olarak 1990’larda bölgede yaşanan şiddet ortamının oluşturduğu sosyolojik gerçeklik, yapılacak değerlendirmelerde gözden kaçırılmamalıdır.

SONUÇ

Türkiye bir eksik yüzleşmeler ülkesidir. Çalışmamızın giriş bölümünde belirttiğimiz gibi bu eksik karşılaşma ve hesaplaşmalar, tarihsel meselelerden güncel problemlere, gündelik hayattan politik meselelere, akademik tartışmalardan kültürün her alanını kuşatan olgulara kadar geniş bir spektrumda yer almaktadır. Hizbullah cemaatini sosyolojik bir perspektifle incelemeyi amaç edinen çalışmamız, eksik hesaplaşma ve karşılaşmalarla dolu bir meseleyi sosyal bilimin penceresinden betimlemiş ve analiz etmiştir. Şüphesiz bu betimleme ve analiz *apriori*²⁴⁸ bir bilginin ürünü olmayıp, metodolojik ve teorik bir perspektif sonucunda elde edilmiştir.

Bu durumda çalışmada tercih edilen teorik ve metodolojik prensiplere vurgu yapmak elzemdir. Çalışmada, kendini dayatan bir tercihin sonucu olarak nitel yöntem benimsenmiştir. Kendini dayatan tercihten kasıt, Hizbullah cemaatiyle ilgili bir çalışmanın, sahanın doğal bir sonucu olarak nitel yöntem dışında bir yöntemle çalışılmaya elverişli olmayışıdır. Tarihinin önemli bir kısmında gizli bir örgüt olarak kalmayı tercih etmiş, Ruşen Çakır'ın tabiriyle Türkiye tarihinin en gizemli örgütü olarak tanımlanan Hizbullah'la ilgili nicel yöntemi benimseyen bir saha araştırması yapmak, öncelikle anket ve istatistiğin görüşmeciler tarafından güvenlik kaygıları nedeniyle reddedilmesi ihtimaliyle karşı karşıya olduğu için tercih edilmemiştir. Dahası nicel bir araştırma yürütmek, nicel yöntemin ulaşmaya çalıştığı verilerin daha büyük bir örneklem grubu gerektirmesi nedeniyle, 'kapalı' gruplarda başvurulabilecek bir yöntem değildir. Diğer yandan çalışmamız, daha küçük bir görüşmeci grubuyla yapılan derinlemesine görüşmeler yoluyla Hizbullah'ta gündelik yaşam, aidiyet, kimlik, temsiliyet ve toplumsal belleğin inşası gibi temaların keşfi ve ayrıntılı analizini, sayı ve oranlarla ortaya çıkabilecek verilere göre daha vaat edici bulduğu için nitel yöntemi benimsemiştir. Bu ifadeden kastımız, Hizbullah hakkında nicel yöntemle yürütülecek bir çalışmanın faydasız olacağı değildir. Bununla birlikte, ulaşılmak istenen sonucun sayısal verilerle sağlanabildiği, çalışılan konuya aşinalık ve geniş bir kitleye ulaşılabilirliğin mümkün olduğu koşullarda tercih edilen nicel yöntemin, çalışmamızın doğası göz önünde bulundurulduğunda başvurulacak birincil yöntem olmadığı açıktır.

²⁴⁸ TDK sözlüğünde önsel olarak çevrilen bu tabir, tecrübe ve deney olmaksızın insan zihninde var olduğu kabul edilen durumlar için kullanılmaktadır.

Doğrulamaktan (verification) çok keşfi (discovery) esas alan nitel yöntemi tercih etmemizin bir nedeni de sayısal verilerle de ulaşılması mümkün olguların derinlerinde yatan motivasyonu keşfetmektir. Bu bağlamda çalışılan sahanın kendini nasıl anlamlandırdığı ve 'kendine dair neyi anlatılır düzeyde' değerli bulduğu ancak nitel yöntem benimsenerek erişilebilir duruma gelebilir.

Nitel yöntemi temel metodolojik araç olarak kabul eden çalışmamızda, böylece bilginin çeşitleri ve erişilebilirliği tartışma konusu yapılmış ve çerçevesini çizdiğimiz izlek takip edilmiştir. Bu izleğin bir diğer aşaması ise etnografik bir yöntemin esas alınmasıdır. Sosyo-Kültürel antropoloji disiplininin ana bileşenlerinden olan etnografik yöntem, klasik anlamda geleneksel bir toplumun kuşatıcı şekilde tasviri esasına dayanmakla birlikte, günümüzde gelinen nokta itibarıyla bu işlevin çok ötesinde imkanlar sunmaktadır. Bu anlamda tercih ettiğimiz etnografik yöntemin, sosyoloji ile antropoloji arasındaki sömürge dönemi farklılıklarının ortada kalktığı, kentleşme, küreselleşme ve neoliberalizm ile birlikte etnografik yöntemin kullanım alanının ve araçlarının genişlediği ve çeşitlendiği gerçeğinden hareket etmiş olduğunu ifade etmeliyiz. Etnografik yöntemin benimsenmesinin bir diğer nedeni ise 2011-2013 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Yale Üniversitesi'nde yürüttüğümüz doktora çalışmalarımız esnasında, düzenli olarak takip ettiğimiz ve Prof. Elijah Anderson öncülüğünde yürütülen Workshop in Urban Ethnography çalışmasıdır. Bu çalışma boyunca her hafta farklı bir etnografik çalışmanın tartışılması ve burada elde edilen bilgilerin saha çalışmamızda ne şekilde kullanılabileceğine dair fikir teatilerimiz, saha çalışmamızda bu yöntemin benimsenmesi ve uygulanmasıyla sonuçlanmıştır.

Bilginin üretimi ve akademiyle ilişkisi sorunsalı temelinde tartıştığımız İçkin Teori, sahadan elde edilen verilerin karşılaştırmalı analizi ve teorinin saha verilerinden elde edilmesi gerektiği argümanına dayanmaktadır. Teorik bir ön kabulün, sahada ortaya çıkabilecek temaların görünürlüğü ve çalışmada eşit oranda temsili önünde bir engel olduğunu düşünen İçkin Teori, çalışılan konuya teorik tartışmalardan mütevellit belli temalar dayatmak yerine, sahada ortaya çıkan temaların sosyal bilimciye ne anlattığına odaklanmak gerektiğini iddia eder ve teorinin sahadan elde edilmesi gerektiğine inanır. Bu anlamda teorik soyutlamanın araştırma sürecinin sonlarında ortaya çıktığı İçkin Teori, nitel yöntemle elde edilen saha verilerinin analizi konusunda yeni bir yol önermekte ve devamlı karşılaştırmalar yoluyla elde edilen verilerin teorik soyutlamalarla sonuçlanmasını sağlamaktadır.

Verilerin analizi konusunda geliştirdiği sistem nedeniyle Amerika ile Avrupa’da yapılan sosyolojik çalışmalarda yaygınlıkla kullanılan ve nitel araştırmalara ‘itibar kazandırdığı’ kabul edilen İçkin Teori, Türkiye’deki sosyolojik çalışmalarda yeterli ilgiyi görmemiştir. Bununla birlikte bu yöntemi tercih etmemizin nedeni, ‘kimsenin yapmadığını yapmak’ değildir. Aksine Hizbullah gibi bir konuda çalışıyor olmanın yarattığı pratik ihtiyaç, nitel yöntemin bir parçası olarak ABD ve Avrupa’da yaygın olarak kullanılan bu yöntemi tercih etmemize neden olmuştur. Söz konusu pratik ihtiyaç, Hizbullah’ın kapalı yapısı kadar, medya ve kamuoyunda Hizbullah imajının baskın derecede tek yönlü ilerlemesinden kaynaklanmaktadır. Şiddetin merkezde olduğu bu anlatı ve imajda eksik olan yönler ise Hizbullah mensuplarının, benlik algıları başta olmak üzere Hizbullah’ı ve Hizbullah’ın geçirdiği tarihsel ve toplumsal süreçleri nasıl algıladığıdır. Çalışmamız bu algının tespiti ve elde edilen verilerde ortaya çıkan tema ve kategorilerin teorik anlamda ne anlattığına yönelik bir girişim olarak değerlendirilmelidir.

Çalışmamızda uyguladığımız bir diğer yöntem ise görsel sosyolojidir. Tüm görsel verilerin belli bir toplumsallığın ürünü olduğu ve toplumsal olgulardan bağımsız bir görselliğin oluşamayacağını savunan görsel sosyolojinin temel iddiası, sosyolojik çalışmaların sadece sözcüklere odaklanarak yapılamayacağıdır. Teknolojinin yaygınlığı ve görselliğin söz ve yazıya kıyasla baskın kullanımı göz önünde bulundurulduğunda görsel sosyolojinin oldukça anlamlı bir katkı olduğu ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de birkaç çalışmada kullanılan görsel sosyoloji metodunu çalışmamızda benimsememizin amacı, Hizbullah’ın son on yıldır kamusal alandaki etkinliklerinin görsel açıdan önemli veriler sunmasıdır. Onbinlerce kişinin katıldığı etkinlik, anma ve buluşmaların görsel açıdan neye tekabül ettiği, tarihinin önemli bir kısmında gizli bir örgüt olarak varlığını devam ettiren bir yapının kamusal alandaki görünürlüğünün sosyolojik olarak nasıl analiz edileceği kaygısından hareketle benimsediğimiz bu yöntem, aynı zamanda yapılan görüşmelerle sözlü ve analiz edilen romanlarla yazılı verilerin bir tamamlayıcısı olarak değerlendirilmelidir.

Türkiye’nin bir eksik yüzleşmeler ülkesi tespitimizden hareketle, kamuoyu ve akademyanın Hizbullah’la da henüz tam manasıyla yüzleşmediğini düşünmekteyiz. Kamuoyunda var olan bilgilerin neredeyse tamamının sadece Hizbullah şiddetine odaklanıp, en azından bu şiddeti üreten motivasyonları bile incelemeye, akademyada Hizbullah hakkında yapılmış birkaç çalışmanın neredeyse tamamının polis akademilerinde yapılmış olması ve güvenlikçi bir perspektifle yazılmış olması

Hizbullah hakkındaki eksik yüzleşmelerin göstergeleridir. Geriye kalan birkaç çalışma ise Hizbullah'ı anlama konusunda gösterdikleri çaba nedeniyle değerli olsa da, tamamlanmış bir yüzleşme için yeterli değildir. Dahası söz konusu çalışmalar, Hizbullah'ı çalışmanın doğal güçlüklerinden olan Hizbullah mensubu kişilere ulaşma konusunda arzu edilen seviyeye ulaşamamışlardır. Bu açıdan değerlendirildiğinde çalışmamız, Hizbullah konusunda önemli bir ihtiyacı belli oranda karşılamaya adaydır.

Şüphesiz her sosyolojik olgu belli bir zaman ve mekan içinde gerçekleşir ve onları hakkıyla anlamak ve analiz etmek için tarihsel bir çerçeveye ihtiyaç duyar. Bu kaygıyla hareket eden ikinci bölüm, Hizbullah tarihini kişisel tanıklıklar başta olmak üzere, yazılı kaynaklar ve Hizbullah'ın ortaya çıktığı dönem ve toplumun sosyolojik analizine başvurarak anlama girişimi olarak değerlendirilmelidir. Diğer yandan Hizbullah tarihi bölümü, olayların ve tarihlerin sıralandığı kronolojik bir çerçevenin ötesinde, Hizbullah'a dair bir sosyal tarih okuması olarak değerlendirilmelidir.

Hizbullah'ın beslendiği tarihsel ve ideolojik kaynaklar incelendiğinde, Hizbullah'ın eklektik bir örgüt olarak pek çok kaynaktan beslendiği ifade edilebilir. Bu kaynakların başında Mısır kökenli İhvan Hareketi ve onun Hasan El-Benna, Seyyid Kutub gibi yazarları gelmektedir. Diğer yandan Hizbullah Suriye'nin İhvan koluna mensup Said Havva'dan da önemli oranda beslenmiştir. Hizbullah'ın etkilendiği ikinci kaynak ise İran İslam Devrimi'nin yarattığı atmosferdir. Bunun bir parçası olarak Ayetullah Humeyni ve Ali Şeriatî, Hizbullah'a etkide bulunmuş yazarlar arasındadır. Hizbullah, İran İslam Devrimi'nden sadece teorik düzeyde etkilenmemiş, 1980lerin başında İran'la geliştirilen bağlar nedeniyle askeri ve ideolojik eğitim gibi konularda da İran etkisine girmiştir.

İhvan Hareketi yazarlarının etkisi, Türkiye'de 1960ların sonunda başlamış, 1970lerde yaygınlaşmıştır. 1970lerin kutuplaşmış politik ortamında Güneydoğu ve Doğu Anadolu illerinde İslamcı grupların çeşitliliği ve sayısı göze çarpmaktadır. Büyük çoğunluğu İhvan etkisinde olan bu gruplar, kökenleri itibarıyla Milli Görüş hareketi ve partileri içinde yetişmiş, daha sonra müstakil organizasyonlara dönüşmüştür. Hizbullah da lider kadrosu itibarıyla Milli Görüş çizgisindeki yapılarda yetişmiş ve 1970lerin sonuna kadar bu yapılarla organik bağlarını devam ettirmiştir.

1979'daki İran İslam Devrimi'nin yarattığı politik rüzgar, pek çok İslamcı yapı gibi devrimin gerçekleştiği yılda kurulan Hizbullah'ı da etkilemiştir. Bu tarihten başlayarak yaklaşık on yıl devam eden İran'la ilişkilerde Hizbullah, örgütlenme,

ideolojik ve askeri eğitim gibi konularda İran'dan destek ve eğitim almıştır. İran etkisi nedeniyle pek çok İslamcı grup birbirine yakınlaşmış ve stratejik işbirliğine girmiştir. Bu dönemde Menzil grubuyla birlikte hareket eden Hizbullah, grupların rekabeti ve tabana dair hesaplar nedeniyle Menzil grubundan ayrılmıştır. Bu ayrılığın bir diğer nedeninin ise İslamcı gruplarla ayrı ayrı ilişkilenen İran'ın tavrı olduğu söylenmektedir. Kendi rejimini Müslüman ülkelere ithal etmek isteyen İran, destek verdiği İslamcı gruplardan Şii mezhebine geçmelerini talep etmiştir. Hizbullah'ın bu talebe sıcak bakmadığı ve Sünni – büyük oranda Şafii yapısını koruduğu bilinmektedir. Bu durumun İran'ın Hizbullah'a sırt çevirmesine neden olduğu ve Menzil grubuna daha fazla destek verilmesini sağladığı ihtimal dahilindedir.

1982'de Hafız Esad rejiminin Suriye'nin Hama şehrinde İhvacılara yönelttiği katliam ve İran'ın Suriye rejimini desteklemesi, İslamcı gruplar arasında tartışmalar ve ayrılıklara neden olmuştur. Hama Katliamı'nı politik bir söylem olarak kullanan Hizbullah, İran'la ilişkilerine devam etmiştir. İran'la ilişkilerin ne zaman noktalandığı bilinmemekle birlikte bunun 1990ların başına kadar devam etmiş olabileceği, Hizbullah – PKK çatışması başlayınca bazı aracı kişilerin çatışmanın durması için İran'la görüşmesi de göz önünde bulundurulduğunda ihtimal dahilindedir.

Hizbullah analizinin önemli bir ögesi de Türkiye'nin laikleşme sürecinde ortaya çıkan 'din karşıtı' uygulamalardır. Cumhuriyetin ilk dönemlerde benimsenen politikalar, İslamcı pek çok yapı gibi Hizbullah'ın devlet karşıtı söylemini oluşturan ana etkenlerdendir. İhvacı bir söylem içinde, Allah'ın hükmüyle hükmetmeyen devlet rejimini meşru görmeyen bakış açısı, bu yönüyle Türkiye tarihinde söylemini güçlendirmek için pek çok 'delil' bulan Hizbullah'ın örgütlenme sürecinde bir avantaja dönüşmüştür. devletin din politika ve uygulamalarına toplumun verdiği tepki, Hizbullah'ın örgütlenme sürecinde bir avantaja dönüşmüştür. Bu anlamda Hizbullah, toplumda oluşan din temelli tepkilere, talebin karşılık bulması yönüyle 'cevap olmuştur'.

Tarihsel olarak devlet rejimine din referanslı tepkilerin önemli bir kısmının Şeyh Said örneğinde²⁴⁹ olduğu gibi Kürtler arasında etnik-dini referanslarla taban bulması, mensuplarının tamamına yakını Kürtlerden oluşan Hizbullah için bir başka

²⁴⁹ Şeyh Said İsyanı'nda etnik ve/veya dini referansların ağırlıkta olduğu tartışmaları bilinmekle birlikte, burada Hizbullah'ın Şeyh Said İsyanı'nı ideolojik bir söylem olarak kullandığı tespitinden hareket edilmektedir. Şeyh Said İsyanı'nın nasıl bir motivasyonla gerçekleştiği yerine, bunun Hizbullah tarafından söylem düzeyine nasıl taşındığına odaklandığımızı belirtmekte fayda vardır. Şeyh Said İsyanı'nın hangi motivasyonlarla gerçekleştiği ise tarih disiplininin ilgilendiği bir alandır.

sosyolojik taban olarak değerlendirilebilir. Kürtlerin tarihsel olarak muhafazakar bir toplum olarak betimlendiği göz önünde bulundurulduğunda, Hizbullah'ın mesnetsiz bir sosyolojik tabana yaslanmadığı ve süreç içerisinde bir sosyal harekete dönüşmesini sağladığı ortadadır.

Devletin Kürt meselesiyle 'baş etme biçiminin' Kürtlerde yarattığı sosyolojik durum, Hizbullah'ın gelişiminde de etkilidir. Öncelikle devlet karşıtı tüm söylem biçimlerinin Kürtler arasında daha kolay taban bulabileceği, tarihsel koşullar değerlendirildiğinde ortaya çıkacaktır. Diğer yandan devlet kaynaklı şiddetin, yerel ve tarihsel dinamiklerin bir parçası olarak var olan şiddet kültürünü güçlendirdiği ve yaygınlaştırdığı ifade edilmelidir. Bu durumun Hizbullah şiddetini üreten neden olmasa da güçlendiren bir etken olduğu vurgulanmalıdır.

Şiddetin, kendini savunmanın bir aracı olduğunu iddia eden Hizbullah için şiddet, amacını gerçekleştirmek için başvurduğu bir araçtır. Bu bağlamda muhalif gruplarla yaşanan problemlerde şiddeti bir yöntem olarak uygulayan Hizbullah, bölgesindeki diğer İslamcı grupların kendini feshetmesine, Hizbullah'a katılmasına ve şiddet yoluyla yok edilmesine neden olmuştur. 1990lara doğru Doğu ve Güneydoğu'da örgütlü İslamcı yapılar içinde benimsediği agresif örgütlenme politikası ve teorik tartışmalardan çok eylemi önceleyen yapısı nedeniyle Hizbullah, bölgedeki en güçlü yapıya dönüşmüştür. Örgütlenme biçimi ve politikası değerlendirildiğinde, ideolojik açıdan İslamcı referanslara sahip Hizbullah, örgütlenme ve eylemlerde, eklektik yapısına da uygun olarak, bazı sol örgütlerle aynı izleği takip etmiştir.

Hizbullah'ın diğer İslamcı gruplara uyguladığı yöntemlerin, PKK'nin ortaya çıktığı dönemde diğer Kürt örgütlerine uyguladığı 'yöntemlerle' benzerliği vurgulanmalıdır. Biri sol referanslı örgütler arasından sivrilene, diğeri ise İslamcı gruplar arasından benzer yöntemlerle sivrilene iki grubun tabanının Kürtlerden oluşması, karşılaşmayı 'kaçınılmaz' kılmıştır. 1991 yılında başlayan fiili şiddet, PKK'den 700'ün²⁵⁰, Hizbullah'tan ise 200'ün üstünde kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur. 1991 – 1996 yılları arasında yoğun olarak devam eden Hizbullah – PKK çatışması, Hizbullah tarihinin en karanlık safhalarından biridir. Bir tarafta 'varlığına yönelmiş bir tehdide karşı kendini savunmayla' meşrulaştırılan, diğer

²⁵⁰ Bu rakam Hizbullah tarafından işlendiği bilinen öldürme olaylarını esas almaktadır. 1990larda Güneydoğu'da yaşanan bazı faili meçhul cinayetler de katılmak suretiyle bu rakam, kimilerince binlerle ifade edilmektedir. Bu konuya dair kesin bilğimiz sınırlı olduğu için, rakamları telaffuz etmekle yetiniyoruz.

tarafıta ise Hizbullah'ın paramiliter bir güç olarak PKK'ye karşı devlet tarafından kurulduğu/desteklendiği şeklinde tanımlanan şiddet eylemleri Kürt toplumundan derin bir korku ve ayrışmayla sonuçlanmıştır. Devlet tarafından şiddetin her türüne maruz kalmış Kürtlerin Hizbullah'ı da devlet şiddetinin bir başka yüzü olarak değerdendirme şaşırtıcı değildir. Diğer yandan, PKK'de din algısı ve dine karşı belirlenen tutum, pek çok dindar Kürdün Hizbullah tarafında yer almasına neden olmuştur. Aynı ailede dahi PKK ve Hizbullah mensupları ve/veya sempatizanlarının bulunabildiği bir ortamda şiddet gündelik hayatın zorunlu bir parçasına dönüşmüş, toplumsal kaos olarak tanımlanabilecek sonuçlar doğmuştur.

Hizbullah'ın devlet tarafından kurulan ve/veya desteklenen bir örgüt olduğu savı, Hizbullah tarihinde tespiti kolay yapılamayacak bir başka unsurdur. Bir yanda Kürtler arasındaki yaygın kanaat ve 'tanıklıklar', diğer yanda bunu katı bir şekilde reddeden ve bağlantılı olduğu iddia edilen JİTEM ve Ergenekon gibi yapıların 1990larda yaptıkları eylemlerin detaylıca soruşturulmasını parti programına koyan, Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen, Hüda-Par karşılaştırıldığında, bu duruma dair net bir şey söylemenin mümkün olmadığı görülecektir. Hizbullah tarafından kabul edilen şey ise, Hizbullah – PKK çatışmasının devletin işine yaradığı ve çatışma başlamadan yapılan görüşmelerde bunun PKK'ye bizzat söylendiğidir. Diğer yandan bu dönemin iki grubun hiçbir 'dış' etken olmaksızın çatıştığı şeklinde değerdendirilmesi bir eksiklik olacaktır. Hizbullah'ın kabul ettiği gibi devletin yararlandığı bu dönemden, Hizbullah'ın da güçlenerek çıktığı ortadadır. Dahası Hizbullah – PKK çatışmalarının yoğun olarak yaşandığı 1990ların başlarında Hizbullah'a yönelik operasyonların azlığı dikkate değerdur. Bu operasyonların Hizbullah'ın silahlı şiddetinin neredeyse tamamen bittiği 1990ların sonunda hız kazanması, Abdullah Öcalan'ın yakalandığı 1999 yılından sonra artması ve Hüseyin Velioğlu'nun öldürüldüğu 17 Ocak 2000 tarihinden itibaren Hizbullah'ın illegal bir yapı olarak bitme noktasına gelmesini sağlayan bir aşamaya gelmesi şüpheyle karşılanmalıdır. Mevcut tablo, devlet içindeki bazı güçlerin Hizbullah'ın varlığından faydalandığını ve PKK'ye karşı savaştığı için tölere edildiği savını güçlendirmektedir. Devletin monolitik ve homojen bir varlık olmadığı ve bazen kendi içinde çelişen/çatışan ilişkiler bütünü olduğu devleti analiz eden teoriler tarafından sıkça dile getirilmektedir. Yine paramiliter grupların doğrudan devletle ilişkili olmak zorunda olmadığı ve bu ilişkinin dolaylı ve karmaşık şekillerde gerçekteştiği bilindiğinden, Hizbullah – devlet bağlantılarının daha fazla analiz ve çalışma gerektirdiği ortadadır.

Diğer yandan Hizbullah'ın devletle ilişkisinin olup olmadığına dair net delillerin bulunmayışı, Hizbullah eylemlerinin devlete çıkar sağladığı gerçeğinin önüne geçemez. Bu tespiti destekleyen yaygın kanının sadece PKK taraftarları arasında bulunmadığı, eski Hizbullah üyelerinin önemli bir kısmının da aynı kanıda olduğu ifade edilmelidir.

Beykoz Operasyonu sonrasında birkaç yıl bir dağılma süreci yaşayan Hizbullah, 2004 sonrasında kamusal alanda Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen STK, dersane, platform, miting, gösteri ve konferanslarla yeniden görünür hale gelmiştir. Bu dönemin ana özelliği ise daha önce hiçbir eylemini üstlenmeyen ve hiçbir legal faaliyette bulunmayan Hizbullah'ın legalleşmesidir. Bu dönemde şiddet, gerektiğinde kullanılabilecek bir savunma aracı olduğu sıkça vurgulanarak, Hizbullah'ın başvurduğu yöntemler arasından çıkmıştır. Hizbullah'ın bu dönemdeki ana stratejisi legal etkinlik, yardımlaşma ve örgütlenme faaliyetleri yoluyla bir taban hareketine dönüşmesidir. Bu bağlamda günümüzde Hizbullah'ın geçmişe oranla daha yaygın bir örgütlenme ağına sahip olduğu ama bu ağın Hizbullah aidiyetinin geçmişe kıyasla daha gevşek olduğu iddia edilebilir. Hizbullah'ın legalleşme aşamasında Lübnan Hizbullah'ı, Hamas ve İhvan hareketine benzer şekilde toplumsal tabanda örgütlenmeyi ve toplumun devletin sağlamakta yetersiz kaldığı ihtiyaç ve taleplerini karşılama yoluyla tabanını genişlettiği söylenebilir.

Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen Hüda-Par'ın parti programında yer alan Kürt sorunu bölümü, geçmişte neredeyse tüm etnik göstergeleri kavmiyetçilik gerekçesiyle reddeden Hizbullah için oldukça yeni ve BDP'yle ortak bir zeminde buluşabileceği bir alandır. Tabanın yapıyı dönüştürdüğü savını güçlendiren Kürt sorunun çözümü konusundaki talepler, parti yetkililerinin söylemlerinde parti programında durduğu ağırlıkta durmamaktadır. Geçmiştekine benzer şekilde daha çok İslamcı referanslarla inşa edilen Hüda-Par politik söyleminin Kürtler arasında ne düzeyde kabul görebileceğini zaman gösterecektir. Fakat mevcut haliyle Hüda-Par'ın politik söyleminin Kürtler arasında yaygın bir kabul görmediği, 2014 yerel seçimlerinde alınan toplam 92 bin civarında oy göz önünde bulundurulduğunda görülecektir. Mevcut politik söylem ve etkinlikler yoluyla Hüda-Par'ın 200 bin civarında oy alma potansiyeline sahip bir parti olarak kalabileceği düşünülmektedir.

Türkiye'nin bir eksik yüzleşmeler ülkesi olduğu gerçeği, Hizbullah için de geçerlidir. Kanaatimizce Hizbullah'ın geçmişle yüzleşmesi ve daha şeffaf bir söylem geliştirebilmesi durumunda Kürtler arasında daha yaygın bir meşruiyet zemini

bulması mümkündür. Bu yüzleşmenin bir yönü geçmişle yüzleşmeyse, bir diğer yönü ise gelinen nokta itibariyle ‘kentlileşen’ ve sekülerleşen Kürt toplumunda farklılıklara ne düzeyde ‘tahammül’ edileceğidir. Mevcut göstergeler açısından değerlendirildiğinde bu yüzleşmenin yapısal olarak çok zor olduğu ifade edilmelidir. Bir yanda Hizbullah üyeliği veya şiddet eylemleri nedeniyle cezaevinde yatmış/yatan binlerce kişinin varlığının oluşturduğu duygusal yük ve beklenti, diğer yanda benimsenen İslamcı perspektifin seküler yaşam merkezli farklılıklara olan tahammülsüzlüğü göz önünde bulundurulduğunda Hizbullah’ın mevcut halinden farklılaşmasının oldukça zor olduğu görülmektedir.

Düzenlenen etkinliklerdeki yüksek katılım ve legal alandaki faaliyetler, organizasyonlar, kurum ve kuruluşlar göz önünde bulundurulduğunda Hizbullah’ın bir sosyal harekete dönüştüğü ortaya çıkacaktır. Aşevlerinden dershaneciliğe, öğrenci evlerinden konferans, miting ve gösterilere, sivil toplum kuruluşlarından Hizbullah bağlantılı olduğu iddia edilen politik partiye toplumsal tabanda geniş bir temsil alanında faaliyet gösteren Hizbullah’ın bir sosyal hareket olarak değerlendirilmesinde pek çok açıdan fayda mülahaza edilmektedir. Eksik yüzleşmelere rağmen, Hizbullah’ın bir tabanının olduğu ve toplumda beliren bir ihtiyacın karşılığı olarak varlığını devam ettirdiği değerlendirilmektedir. Özellikle PKK tabanında Hizbullah’ın meşruiyetine dair dile getirilen itirazların yaygınlığı, Kürt toplumunda bir kutuplaşmaya neden olmaktadır. Hizbullah ve PKK arasında kalıcı bir ateşkesin imzalanmamış olması ve Hizbullah’ı bağlantılı olduğu iddia edilen organizasyonların faaliyetlerinin meşruiyetini sorgulayan bakış açısı, Hüda-Par’ın politik alanda var olmasıyla birlikte yeni bir gerginlik alanı doğurmaktadır. Nitekim 2014 yerel seçim sürecinde Hüda-Par ve BDP tabanı pek çok yerde gerginlikler yaşamış, sonrasında bazı Hüda-Par yetkilileri kaçırılmış ve Hüda-Parlı olduğu söylenen bir kişi öldürülmüştür. Mevcut tablonun, devam eden ‘barış süreci’ ve Ortadoğu’daki siyasal gelişmeler de göz önünde bulundurulduğunda oldukça hassas bir zeminde durduğu görülecektir. Bu haliyle ‘barış sürecini’ ve toplumsal dengeleri altüst edebilecek potansiyele sahip Hizbullah – PKK ilişkisi, istismara ve yönlendirmeye açıktır. PKK’nin, Hizbullah’ın bir sosyal harekete dönüştüğü gerçeğinden kaynaklanan gerçekliği kabul etmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Hizbullah’ın geçmişle yüzleşmesi ne kadar gerekliyse, yıllarca çatıştığı devletle ‘barış süreci’ yürüten PKK’nin de Hizbullah’ın bir sosyal harekete dönüştüğü gerçeğiyle

yüzleşmesi gerekmektedir. Kalıcı bir barışın koşulları, toplumun çatışmalı tüm tabanları arasında gerçekleşmesi halinde mümkün olabilecektir.

Hizbullah'ı sadece tarihsel olaylar bağlamında okumak, yetersiz bir girişim olacaktır. İçkin Teori çerçevesinde Hizbullah'ın kendini nasıl algıladığı ve toplumsal belleğini ne şekilde inşa ettiği ve bu süreçte görselliği nasıl oluşturduğu da tezimizin odaklandığı ana meselelerden olmuştur. Hizbullah'ta grup aidiyetinin etnik kimlik algısı ve dini söylemi belirleyen temel dinamik olduğunu tespit eden çalışmamız, grup aidiyetinin de büyük oranda gündelik yaşam pratiklerinin düzenlenmesi ve gündelik yaşamın güvenlik ve gizlilik merkezli dizayn edilmesiyle yakın ilişkisini ortaya koymuştur. Güvenlik ve gizlilik merkezli düzenlenen gündelik yaşam pratiklerinin grup aidiyetini güçlendirirken, söylem ve eylem düzeyinde diğer gruplarla belli bir segregasyon yarattığı tespit edilmiştir. Söylem düzeyinde gerçekleşen segregasyon sürecinde, gruplar arasında belli oranlarda diyalog devam etmekle beraber şiddeti meşrulaştıran söylem yaygınlık kazandıkça segregasyon derinleşmekte, grup aidiyeti güçlenmekte ve minimal homojenlikler oluşmaktadır. Farklı nedenlerle yaşanan tartışma ve çatışmalar sonucunda oluşan minimal homojenlikler, gruplar arasında saflaşmaya ve geçişkenliklerin yok olmasına neden olmaktadır. Bu şekilde benzerlik ve aynı prensiplere inanç düzleminde homojenleşen grupların eylem yapabilme ve grubu stratejik dönüşümlere ikna etme potansiyeli artmaktadır. Zira bu aşamada grup aidiyeti, kendisine benzer pek çok yaşam formunu da dışarıda bırakacak şekilde güçlenmiş ve şiddeti meşrulaştıran dil yaygınlık kazanmıştır.

Şiddet, kontrol edilemez ve öngörülemez bir karaktere sahip olmayıp takibi mümkün bazı aşamalardan geçerek fiili şiddete dönüşmektedir. Bu bağlamda fiili şiddeti önceleyen ve onun gerçekleştirilebilir olmasını mümkün kılan şey, şiddeti meşrulaştıran bir dilin inşası ve yaygınlaştırılmasıdır. Şiddeti meşrulaştıran ana argüman ise varlığa yönelmiş tehlikeye karşı kendini savunmadır. Bir toplumsal belleğin inşası ve yeni nesillere Hizbullah'ın nasıl bir grup olduğunu anlatmayı amaçlayan Hizbullah hikaye ve romanlarında şiddeti meşrulaştıran bir dilin varlığı bu savımızı güçlendirmektedir. Hikaye ve romanlarda gerçekleşen bu anlatı Weberyana anlamda ideal tipler olarak tanımlanabilecek ve ötekinin şeytani kötücül bir karakter olarak tasvir edildiği bir söyleme yaslanmaktadır. Diğer yandan bunun karşısında kendini iyiliğin temsilcisi, hatadan münezzeh bir grup olarak tasvir eden bu söylemde şiddet, genellikle muğlak referanslarla anlatıya dahil edilmektedir. Şiddetin anlatısının hikaye ve romanlardaki bu belirgin yokluğu, söylemde var olan şeyler kadar söyleme

dahil edilmeyen veya yok sayılan unsurların da incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda Hizbullah hikaye ve romanlarında şiddet, toplumsal belleğin inşası için başvuru ana referanslar arasında ilk sıralarda yer almamaktadır. Şiddet vurgusu yerine feda kültürü ve şahadet anlatıları yoluyla şiddet ima edilmekte, bu yolla bir ‘bilinç’ kazandırılmaktadır. Saha araştırmalarımız esnasında Hizbullah bağlantılı yazılı ve görsel medyada karşımıza çıkan ‘*Allah şahadetini kabul etsin*’ veya diyaloglarda gerçekleşen ve genellikle ‘*görüştürüz*’ gibi veda sözcüklerinin yerine kullanılan ‘*Allah seni şehid etsin*’ cümleleri, feda kültürünün sınırlarına dair fikir vermektedir. Bu feda kültürü içinde, sürgün ‘hicret’, cezaevi ‘medrese-i yusufiye’, ölmek ise ‘şehadettir’.

Hizbullah’ın legal alanda faaliyetlere başlamasıyla, gündelik yaşamın güvenlik ve gizlilik temelli yapılanması dönüşmüştür. Bu dönüşüm de Hizbullah aidiyetinin geçmişe oranla daha gevşek bir seviyeye inmesine neden olmuştur. Bununla birlikte şiddetin ortadan kalkması, daha gevşek bir aidiyet biçimine evrilmekle birlikte, Hizbullah tabanının genişlemesine aracılık etmiştir.

Hizbullah’ta grup aidiyeti, üç katmandan oluştuğunu tespit ettiğimiz aidiyet biçimlerinin belirleyici ve dönüştürücü çekirdeğidir. Bu katmanların ikincisi dinin ideolojik bir söylem biçimi olarak inşasıdır ve büyük oranda grup aidiyeti çerçevesinde üretilen söylem tarafından belirlenmektedir. Bu söylem ise teorik tartışmalardan çok eylemselliği önceleyen ve daha genç kitleler arasında cazibesi bulunan bir yapı arz etmektedir.

Grup aidiyeti ve ideolojinin temsil edildiği bir zemin olarak görsel alan, Hizbullah tarafından önemsenmekte ve pek çok kulvarda kullanılmaktadır. Kamusal alanda gerçekleştirilen etkinliklerde ortaya çıkan görselliğin grup aidiyetini güçlendirdiği ve ima ettiği meşruiyet zemini nedeniyle Hizbullah tabanını genişlettiği düşünülmektedir. Dışarıya bir ima ve güç göstergesi olarak yansıyan bu durum, içeriye ise ‘otoriter bir tavsiye’ olarak yansımaktadır. Bedenin görselliğini dolaylı araçlarla kontrol eden bu otorite, Hizbullah kimliği için ‘kabul edilebilir’ formların yaygınlaşmasına aracılık etmektedir. Bu anlamda bu otoritenin, sunduğu görsellik açısından, en görünür olduğu alan kadın ve çocuk bedenidir. Karar alma mekanizmalarında yoklukları veya eksiklikleri ‘nitelik ve İslam hukukunda kadının üstlenemeyeceği görevler’ gibi gerekçelerle meşrulaştırılan kadınlar, kitlesel gösterilerde ön plandadır. Kadın bedeninin ulus-devlet süreçlerinde ne şekilde biyo-iktidarın malzemesine dönüştürüldüğü, ilgili bölümde tartışılmıştır. Kanaatimizce

Hizbullah için de kadın ve çocukların sağladığı görsellik, kadın bedeninin politik bir söylemin meşruiyeti için inşasına katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte vurgulanması gereken bir unsur da, Hizbullah'ta kadınların gündelik yaşamını ve aidiyet biçimlerini merkeze alacak çalışmalara duyulan ihtiyaçtır.

Hizbullah'ta etnik aidiyet, folklorik bir unsur olarak varlığı gündelik yaşam pratiklerine eşlik eden ama İslamcı söylem nedeniyle etnik aidiyete yapılan doğrudan vurguların yaftalandığı ve dışlandığı bir yapı arz etmektedir. Bununla birlikte Kürt kimliğine vurgunun legalleşme faaliyetleri ile birlikte görünür hale geldiği ve politik partinin kuruluşundan sonra Kürt meselesiyle ilgili söylemlerde artışın yaşandığı kaydedilmelidir. Diğer yandan bireysel diyaloglarda görünürlüğü ve vurgusu daha fazla olan Kürtlük, grup söyleminde aynı oranda yer almamaktadır. Bu nedenle bireysel düzlemde var olan bir olgunun, grup söyleminde yeterince temsil edilmediği düşünülmektedir.

Kürt kimliği, Hizbullah söyleminde dini referanslarla 'kabul edilebilir' bir zemine dönüştürülmektedir. Hizbullah'ta etnik kimliğin Şeyh Said, Selahaddin Eyyubi gibi karakterler üzerinden söylem alanına taşındığı düşünüldüğünde, dini milliyetçilik olarak tanımlanabilecek emarelerinin varlığından bahsedilebilir. Bu bağlamda Hizbullah için etnik kimlik, İslamcı bir dünya görüşünü reddetmediği sürece kabul edilebilirdir. Kürt kimliğinin söylem düzeyinde var olması da ancak dini referanslara eşlik ettiği sürece mümkündür.

EK: Hizbullah Yetkilileriyle İnternet Yoluyla Yapılan Yazılı Görüşme

Aşağıdaki metin, Hizbullah'ın resmi internet sitesi olarak kabul edilen www.huseynisevda.biz'e gönderilen ve aynı yolla cevapları alınan yazılı görüşme metnidir. Soruların bir kısmına, bizim de 'sorulara cevap verme zorunluluğu bulunmadığını' belirtmemiz neticesinde, cevap verilmemiştir.

Bismihi subhanehu

Hamdele, salvele

Öncelikle şunu belirtmekte yarar var. Sorduğunuz soruların çoğunun cevabını 'savunmalar' adıyla yayınlanan kitap, Hizbullah manifestosu, Kendi dilinden Hizbullah, Hizbullah Rehberinin yayınladığı mesajlar ve mülakatlarda bulabilirsiniz. Ayrıntılar için bu yayınlardan ve mesajlardan istifade etmenizde yarar vardır.

1–Hizbullah hakkında genel bir bilgi verir misiniz?

(Cevap verilmedi)

2–Hizbullah cemaati nasıl bir cemaattir?

(Cevap verilmedi)

3–Hizbullah mensupları genel olarak hangi sosyal ve ekonomik arka plandan gelmektedir?

Hizbullah cemaati içinden çıktığı toplumun tüm sosyal tabakalarını bünyesinde barındıran, ancak genel olarak toplumun mustazaf ve orta kesiminden olan insanlardan müteşekkildir.

4–Hizbullah nasıl bir ortamda ve nasıl bir ihtiyaca cevap olarak oluştu?

(Cevap verilmedi)

5–Kısa bir sürede Kürt halkının kayda değer bir kesiminin teveccühünü kazanmış olma başarısının altında yatan temel nedenler nelerdir?

Hizbullah Cemaatinin, toplumun inanç, örf, adet ve fitratına uygun bir alt yapısı olduğundan toplumda teveccüh görmesi doğaldır. Bilindiği gibi Hizbullahi hareketin yeşerdiği coğrafya bindörtü yüz yıldan beridir İslam ile müşerref olan

bir coğrafyadır. Halkımız Müslümandır. Böyle bir toplumda Hizbullah Cemaatinin teveccüh görmesi doğaldır.

6–İslam’ı referans alan bir cemaat olarak ‘şiddet’ konusunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bizim silahlı propaganda diye bir yöntemimiz yoktur. Bu konuyla ilgili değişik münasebetlerle görüşümüzü beyan etmişiz. Kısaca İslam’ı öğrenme, gereğini yaşama ve bunun etrafında örgütlenip insanlara tebliğ etmeye engel olunmadığı ve varlığımızı tehdit edecek bir saldırı söz konusu olmadıkça başkasına karşı güç kullanma gibi bir düşüncemiz yoktur.

7–Hizbullah için silah, mücadelesinin bir aracı mıydı?

Bir önceki soruda bunun cevabı verildi.

8–Cihat hakkında ne düşünüyorsunuz?

Cihad; davet, tebliğ, iyiliği emredip kötülüğü sakındırmaktan başlayıp mukatele denilen bugünün tabiri ile silahlı savaşa kadar varan geniş anlamlı bir kavramdır. Cihattan kastınız mukatele ise zaten yukarıdaki soruların cevabında verdik.

9–Hizbullah’ın diğer İslami gruplarla çatışmasının nedenleri nelerdir?

(Cevap verilmedi)

10–Menzil grubuyla çatışmanın nedenleri nelerdi?

(Cevap verilmedi)

11–Vahdet grubuyla yaşadığınız sorunların kaynağı nedeni neydi?

(Cevap verilmedi)

12–Zehra grubu hakkında ne düşünüyorsunuz ve Zehra grubuyla yaşanan sıkıntının nedeni neydi?

(Cevap verilmedi)

13–Türkiye’nin batısındaki İslami grup ve oluşumlar hakkında fikirleriniz nelerdir? Onların yarattığı kanaatler ve yaptıkları davranışlar nedeniyle Hizbullah cemaatinin zarar gördüğünü düşünüyor musunuz?

(Cevap verilmedi)

14–PKK hakkındaki fikirleriniz nelerdir?

(Cevap verilmedi)

15–PKK ile çatışma nasıl başladı ve sizce bunun nedenleri neydi?

(Cevap verilmedi)

16–PKK ile sona eren çatışma ortamı hakkında ne düşünüyorsunuz?

(Cevap verilmedi)

17–Laik rejimi yıkıp yerine Şeriat esaslı bir yönetim kurmayı hedefleyen bir grup olarak Hizbullah, yaptığı eylemlerin ne kadarında devletle karşı karşıya geldi?

Huseynisevda.biz sitesinde yer alan “Polis ve Jitem’in ifsat yöntemleri” ve belirttiğimiz diğer kaynaklarda ayrıntılı cevabı vardır.

18–Hizbullah’ın PKK ile çatışma döneminde dile getirilen ‘derin devletle’ işbirliği ithamları hakkında ne düşünüyorsunuz?

(Cevap verilmedi)

19–Hizbullah’ın devletle bazı menfaat ilişkileri geliştirdiği ithamları konusunda ne söylersiniz?

Bizim devlet ile menfaat ilişkilerine girdiğimiz konusunda somut bir iddia bilmiyoruz. Bu konuda somut bir bilgi varsa iletin.

20–İran ve Şia hakkında ne düşünüyorsunuz?

Biz ehli kibleyi kardeş biliyoruz. Kardeşler hakkındaki hukuka riayet etmek istiyoruz. Bu nedenle mezhep, meşrep, tarikat ve İslami gruplar arasındaki farklılıkların konuşulmasından ziyade ortak noktalarda birleşip yardımlaşarak ortak amaç ve hedefler için ortak düşmana mücadele edilmesi gerektiğine inanıyoruz. Bunun için İslami oluşumlar hakkındaki farklılıklarımızın aleni ortamda fitne oluşturacak şekilde tartışılıp gündem edilmesi taraftarı değiliz.

21–Hizbullah’ın İran’la fikri ve/veya fiziki bir bağı oldu mu? Olduysa bunun boyutları nelerdi?

Bizim fikri yapımız manifestomuzda ilan edilmiştir. Bu çerçevede ehli kible olan herkes ile fikri birlikteliğimiz vardır. İslam ortak paydasında tüm Müslümanlar ile yakınlığımız vardır. Ancak Hizbullah bağımsız bir cemaattir hiçbir devlet, cemaat, örgüt veya oluşumun, devamı veya oluşturduğu bir cemaat değildir.

22–Menzil grubunun İran bağlantıları hakkında ne düşünüyorsunuz?

Bu sorunun muhatabı biz değiliz. Kendilerinin açıklama yapması gerekir.

23–Suudi Arabistan ve körfez ülkelerinin siyasal ve dini yapısı hakkında fikirleriniz nelerdir?

Suudi ve Körfez ülkelerinin pek çoğu maalesef halklarının iradesine dayanan meşru yönetimler değildir. Birinci dünya savaşı sonunda oluşan siyasi, askeri ve iktisadi şartlar gözetilerek işgalci devletlerin özellikle İngilizlerin

oluşturduğu yönetimlerdir. Kendi halkının çıkarlarını korumaktan çok, kendi şahsi ikballeri ve batının çıkarları doğrultusunda çalışan yönetimlerdir.

24–İhvan–ı Muslimin hakkında ne düşünüyorsunuz?

İhvan, dağılan İslam birliğinin kurulması için başta Mısır’da kurulan daha sonra tüm İslam coğrafyasını kapsayan bir İslami ihya hareketidir. Bugün dünyada varlığını sürdüren hemen tüm İslami hareketlere ya direkt kaynaklık etmiş ya da kültürel olarak katkı sunmuştur. Bu anlamda tecrübe ve eserleriyle Hizbullah hareketine katkı sağlamıştır.

25–Hizbullah hangi ilmi ve entelektüel kaynaklardan beslendi? Referans aldığınız, özellikle yararlı gördüğünüz yazarlar, kitaplar hangileridir?

Biz İslam kültür külliyyatı içerisinde bulunan eski yeni tüm kaynaklardan istifade etmeye çalışıyoruz. Kendimizi belirli kitap ve kaynak ile sınırlamıyoruz.

26–Kürt sorunu hakkında ne düşünüyorsunuz?

(Cevap verilmedi)

27–Mensuplarının önemli bir kısmı Kürt olan bir oluşum olarak Türkiye’de Kürt sorunun çözümü konusundaki fikirleriniz nelerdir?

(Cevap verilmedi)

28–Suriye’deki iç savaş hakkında ne düşünüyorsunuz?

(Cevap verilmedi)

29–Suriye Kürtleri hakkında ne düşünüyorsunuz?

Suriye’deki Kürdler baas yönetimi altında çok mağduriyetler yaşadı. Kimlikleri ve vatandaşlıkları kabul edilmedi. Sınırın bu tarafındaki kardeşleri ile aralarına mayınlar ve dikenli teller döşendi. Bu açıdan bakıldığında bu taraftaki kardeşlerinden daha fazla mağdur edildiğini söyleyebiliriz.

30–Suriye’de Kürtlerin PYD öncülüğünde kanton olarak özerkliklerini ilan etmiş olmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

(Cevap verilmedi)

31–El–Kaide ve bağlantılı oluşumlar ile Suriye Kürtleri arasında yaşanan gerginlik ve çatışma hakkındaki fikirleriniz nelerdir?

(Cevap verilmedi)

32–Beykoz Operasyonu sonrasında cemaat bir özeleştirici sürecine girdi mi?

Biz Müslüman olarak her gün “bugün Allah için ne yaptım” diyerek özeleştirici yapmak gerektiğini düşünüyoruz. Her gün Allah’a karşı görevimizi yerine getirdim mi, kulluk görevlerimi ifa ettim mi diye muhasebe yapılmasını

tüm arkadaşlarımıza tavsiye ediyoruz. Bu bakımdan Cemaat olarak yapmak istediklerimiz ve yaptıklarımız hakkında yaşanan olumsuzlukları sürekli muhasebe ve muhakeme yapıyoruz. Bir hareket karşılaştığı ve yaşadığı olumlu ve olumsuz tüm olayları değerlendirir. Eksiklik ve kusurlar varsa onları telafi etmeye çalışır. Yaşananlardan ders ve ibretler çıkarıp bunlardan tecrübe olarak istifade eder.

33–Beykoz Operasyonu sonrasında cemaat herhangi bir zihinsel dönüşüm yaşadı mı?

Cemaat; ilke, prensip, inanç ve düşünceleri açısından zihinsel dönüşüm yaşamamıştır. Ancak zaman ve şartların değişmesiyle kendisini yenilemesi, strateji ve programlarını zaman ve şartlara göre geliştirmesi de İslami hareket ve mücadelenin bir gereğidir.

34–Sivil Toplum Kuruluşları nasıl bir perspektifle kuruldu?

Kast ettiğiniz STK hangisi ise bu sorunun muhatabı onlardır.

35–Siyasal Parti kararı nasıl alındı ve neden partileşme ihtiyacı duyuldu?

Kastınız Hüda Par ise bu soruyu kendilerinden sorunuz.

36–Bir siyasi parti olarak HÜDA–PAR’ın hedefleri nelerdir?

Bu soruyu Hüda Par’a sorunuz.

37–Yerel seçimler katılacağınız ilk seçimler olacak. Seçimden beklentileriniz nelerdir? Nereelerde seçimi kazanma beklentileriniz var?

Bu soruyu Hüda Par’a sorunuz.

38–Seçim çalışmaları döneminde BDPlilerle yaşanan gerginlikler hakkında ne düşünüyorsunuz?

Bu soruyu Hüda Par’a sorunuz.

39–BDP’lilerle yaşanan gerginlikler Cemaatin yeniden silahlı mücadele aşamasına geçmesine neden olur mu?

Biz on yılı aşkın bir süredir PKK ve uzantılarının Müslüman halka yaptığı saldırılara rağmen sabrediyor, tekrar doksanlı yıllardaki gibi olayların yaşanmaması için elimizden gelen gayreti göstermeye çalışıyoruz. Ancak karşı taraftan sürekli saldırı ve tahrikler devam ediyor. Bu duruşumuz ve sabrımız saldırıların devamı ve niteliğine bağlıdır. Saldırıları inancımızı yaşamak ve bunu gelecek nesillere ulaştırmayı engelleme durumuna gelirse davamızı ve Müslüman kardeşlerimizi savunmayı, saldırıları bertaraf etmeyi İslami bir görev ve sorumluluk olarak görürüz.

40–Yerel ve genel seçimlerde bazı belediyeleri ve milletvekilliklerini almanız durumunda nasıl bir politika benimseyeceksiniz?

Bu soruyu Hüda Par’a sorunuz.

41–Kürt sorununun çözümü konusunda bir programınız var mı?

(Cevap verilmedi)

42–Hizbullah davasından kaç kişi yargılandı, bunların kaç ceza aldı?

Hizbullah davasında 1991 yılından itibaren on binlerle ifade edilecek sayıda insanımız Hizbullah’a mensup olduğu iddiası ile yargılandı. Bazı kaynaklar bunu yirmi dört bin, yirmi beş bin olarak göstermektedir.

43–Hizbullah davasından kişiler genelde hangi gerekçelerle yargılandı?

Hizbullah davasında yargılanan insanların yüzde doksandan fazlası Hizbullah’a üye olma ve yardım etme gerekçesi ile yargılandı. Hizbullah Cemaatine üye olmanın delili olarak da genellikle camilerde ders halkası oluşturma, ders alma ve ders verme olarak gösterildi. Camide ders verme ile silahlı örgütün dağıdaki elemanı aynı statüde kabul edildi. Camide ders verilen elifba ve siyer kitapları da suç unsuru kabul edilerek el konuldu.

44–Şu an cezaevlerinde kaç Hizbullah mensubu yatmaktadır? Bu kişilere isnat edilen suçlar nelerdir?

Şu anda Cezaevine üç yüz civarında Hizbullah Hükümlüsü vardır. Bunların üçte ikisi müebbet hapis cezası alan hükümlülerdir. Geri kalanlar Hizbullah üyesi iddiasıyla yargılanıp ceza alanlardır.

45–Sizce Hizbullah cemaati düşünce sisteminde ve eylemlerinde herhangi bir hata yaptı mı?

Hizbullah, düşünce sistemini Kur’an ve sünnetten aldığı için bu konuda bir hata ve yanlışlıktan söz etmek mümkün değildir. Bizim düşüncemiz vasat ve mutedildir. Kur’an ve Sünneti temel kaynak olarak ele aldığımız için kendimizi bunlara göre dizayn etmeye çalışıyoruz. Eylemelere gelince; biz bilerek ve isteyerek İslam’a aykırı bir şey yapmadık. Yani cemaatin planlamalarında ve çözümlerinde gayri İslamilik söz konusu değildir. Ancak uygulamada bireyler eylem icra ederken istenmeyen hatalar olmuş olabilir. Bunlarda istisnai durumlardır.

46–Geriye dönmek mümkün olsaydı Hizbullah neleri yapmazdı?

Geriye dönmek mümkün olmadığından bu konu üzerinde durmaya gerek yoktur.

47–Sizce devlet neden Beykoz operasyonunda ele geçirilen arşivleri paylaşmıyor?

Beykoz'daki arşivlerin paylaşılmamasının hukuki ve siyasi olarak iki yönü var. Hukuki olarak bunların mahkemelere gönderilmemesi kabul edilemez. On binlerle ifade edilen sayıda insan bu belgelerde ismi geçtiği için yargılanıp cezalandırıldı. Ancak bu deliller şahsın dosyasına ve mahkeme arşivine alınmadığı için polis işine geldiği belgeleri suç delili olarak dosyaya aldı, istemediğini almadı. Bu şekilde delil ihdas edip bunlar üzerinde oynama yaptı. Ancak sanık ve avukatları bunların asıllarına ulaşamadığı için lehine olabilecek delillere ulaşmalarına izin verilmedi. Delil dosyaları mahkeme dosyasına aktarılmadığı için mahkemeler polislerin fezlekelerde iddia ettikleri üzerinde cezalandırmalara gittiler. Polis, savcı, mahkeme ve Yargıtay el birliği ile dosyada olmayan deliller ile Hizbullah zanlılarına ceza verip içeri attılar. Sadece bu belgelerde ismi geçtiği için insanların malvarlıklarına, dükkânlarına el koydular.

Bu belgeleri paylaşmamanın siyasi yönü de Hizbullah üzerinde başlattıkları kara propagandanın açığa çıkmaması içindir. Zira Hizbullah hakkında her türlü hakaret, dezenformasyon ve iftira ile toplumda yanlış algı oluşturmak için büyük bir kampanya başlatıldı. İddia ettikleri suçlamaların çoğunu tekzip eden bilgi ve belgeler bu arşivlerde mevcuttur. Bunların açığa çıkmaması için hukuka ve teamüllere aykırı olarak bunu on beş yıldır mahkemelerden ve kamuoyundan saklamaktadırlar.

Önemli bir nokta daha vardır. Bu da Hizbullah Cemaatinin arşivinde yer alan ve devletin kirli yüzünü açığa çıkaracak olan bazı bilgi ve belgelerin ortaya çıkmasını engellemektir. Devletin gayri resmi yollarla kaçırma, infaz etme, ajanlaştırma, şantaj vb. pek çok uygulamaları vardır ki eğer bu arşiv yayınlanmış olsaydı bunlar net olarak ortaya çıkacaktı.

48–Sizce kamuoyunda ve medyada Hizbullah doğru ve gerçekçi bir biçimde anlatılıyor mu? Anlatılmıyorsa doğru anlatılmayan şeyler nelerdir?

Doksanlı yıllardan beri Doğu Perincek'in aydınlık grubu, sol ve PKK medyasının oluşturduğu algı halen Türkiye medyasında hâkimdir. Bölgemizde insanların çoğu bizi tanıdıkları için medyadaki karalama amaçlı yayınlara itibar etmemektedir. Ancak bölge dışında insanları gerçek bilgiler ile aydınlatma imkânı olmadığı için birçok insan bizi aleyhimizdeki medya vasıtasıyla

tanımaktadır. Bu da hakkımızda toplumda yanlış algı oluşturmaya neden olmaktadır.

49–Hizbullah hakkında yanlış kanaatleri düzeltmek isteseydiniz, neleri değiştirmek isterdiniz? Nasıl?

Hakkımızdaki yanlış kanaatlerin düzeltilmesinin yolu gerçek bilgilerin kamuoyu ile paylaşılmasıdır. Kişileri kendilerini tanımladıkları gibi tanımak ve bilmek gerekir. Bu nedenle bizim hakkımızda yazı yazan, araştırma yapanların bize kin ve düşmanlık besleyen kesimlerin bilgilendirmeleri ile değil, kesinliği belli olan deliller ve bilgiler ile çalışmalıdırlar. İnsanlar, tanımadıkları kişi ve kesimler hakkında değerlendirme yapmazdan evvel empati yapmaları gerekir. İnsanlar temel insani ve ahlaki ilkelere uyarlarsa bir sorun da kalmayacaktır.

50–Sizce ideal bir devletin yönetim biçimi nasıl olmalıdır?

Yönetim biçiminde asıl olan hükmün ve kaynağının İslami/Kur’ani olmasıdır. Yani İslami bir hükümetin olmasıdır. Bizim tercihimizde İslam’ın hakim olduğu bir Cumhuriyet yönetimidir.

51–İslam ve demokrasi konusunda ne düşünüyorsunuz?

Demokrasi mevcut beşeri sistemler içinde en ileri ve gelişmiş yönetim şekli olabilir. Ancak bizim inancımıza göre İslam’ın insanlığa kazandırdığı ve getirdiği adil yönetim şeklinden çok geridir.

52–Sizce toplumların günümüzde yaşadığı ekonomik, politik ve sosyal sorunların nedenleri nelerdir? Bunlar nasıl çözülebilir?

Farklı sosyal, kültürel, dini, mezhepi toplumlarda sorunlar nispi olarak farklılık arz etmekle beraber, genel anlamda ekonomik refah için; Rahman olan Allah, yeryüzündeki gelmiş, geçmiş ve gelecek tüm kulları için ihtiyaçlarından çok daha fazla rızık vermiştir. Adilce dağıtıldığında hiçbir sorun yaşanmayacakken menfaate dayalı beşeri sistemlerle yönetilen günümüz kapitalist ülkelerin her şeyi kendilerine pay etmesinden dolayı bu gün tüm insanlık içinde ekonomik, politik ve sosyal sorunlar yaşanmaktadır. Bize göre günümüz dünyasında yaşanan tüm sorunların çözümü İlahi adalete dayalı İslami yönetimdir.

53–Türkiye’nin uluslararası politikaları hakkında ne düşünüyorsunuz?

Komşular ile hatta tüm dünya ile sıfır problem anlayışı güzel olmakla beraber pratikte tüm komşularla sorunlu olması bir çelişkidir. Suriye konusunda daha temkinli ve sağduyulu hareket edebilseydi iç savaş bu aşamaya

gelmeden arabuluculuk yapabilecek bir siyasi konumu vardı. Türkiye'nin ABD ve AB ile olan ilişkileri denk, bağımsız ve halkımızın yararına değildir.

54-İsrail'in Orta Doğu'daki durumu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Biz İsrail'i; Siyonist, İşgalci, gayri meşru ve zorba bir terör rejimi olarak görüyoruz. Hiçbir şart ve statü talebinde bulunmadan işgal ettiği İslam topraklarını terk etmelidir. Bu topraklar İslam toprağıdır. Bu gün bu topraklarda kısmi bir etkinlik elde etmiş olsalar da Müslümanların, Allah'ın "çevresini mübarek kıldığı" bu toprakları Siyonistlerden kurtaracaklarına inanıyoruz.

55-Amerika ve Avrupa ülkelerinin Orta Doğu politikaları hakkında ne düşünüyorsunuz?

-Bugün İslam coğrafyasında yaşanan sorunların temel nedeni ABD ve Avrupa ülkeleridir. Yüzyıllardır göz diktikleri İslam coğrafyasını daha rahat sömürebilmek için, sürekli sun'i sorunlar ve kaos üreterek Müslümanları birbirleri ile kavgalı hale getirip kukla yönetimlerle birlikte, halkların kaynaklarını sömürmekte ve iradelerini de baskı altına almaktadırlar.

56-Kadınların toplumsal yaşamdaki temsiliyetleri hakkında ne düşünüyorsunuz?

-Allah insanı bir erkek ile bir kadından yaratmıştır. Beşeriyetin yarısını oluşturmaktadırlar. İslam'ın kadınlar için koyduğu ölçülere riayet etmeleri şartıyla fitratlarına uygun her alanda bulunabilir.

57-Kadınların iş yaşamındaki ideal durumu nasıl olmalıdır?

-İslam'da özel mülkiyet hakkı vardır. Bu hak çerçevesinde aile içinde kadının kendisine özel mal varlığı olabilir. Bu nedenle İslam Hukukunun izin verdiği ölçülere riayet edilmek şartıyla ticaret de yapabilir, başka bir kurumda da çalışabilir.

58-İdeal bir çocuk eğitimi nasıl olmalıdır ve neye dayanmalıdır?

Bu sorunun cevabı için bir kitap yazmak gerekir. Her şeyde olduğu gibi bu konuda da İslami ölçü ve Hz. Peygamber efendimizin uygulamaları esas alınmalıdır.

59-Feminizm hakkında ne düşünüyorsunuz?

-Feminizm, kadının yaratılışına terstir. Başta Siyonizm olmak üzere uluslararası emperyalizm kadını asli yapısından uzaklaştırıp ekonomik bir meta haline getirmek için ortaya çıkarılan bir akımdır. Kadının yapabileceği ve yapamayacağı işler olduğu gibi erkeğin de yapabileceği ve yapamadığı işler

vardır. Bu bakımdan kadının kendi yaratılışına uygun olmayan işlere zorlanması zulüm olduğu gibi erkeğin yaratılışına uygun olmayan işlere zorlanması da zulümdür.

60–Kadın ve erkek eşit midir? Eşitse nasıl, değilse neden eşit değildir?

–Hukuk önünde ve temel insani haklarda eşittirler. Ancak kadın ve erkeğin biyolojik yaratılışları itibariyle eşit olduğunu iddia etmek akıl kârı değildir. Bu, üzerinde tartışma yapılamayacak derecede açıktır. Neden eşit olmadığının cevabı yaratılışlarındadır. Erkeği de kadını da yaratan Allah her birine ayrı görevler ve özellikler bahşetmiştir. Yaratılıştaki bahşedilen bu özelliklere dikkat edilir ve herkes verilen görevlerine riayet ederse hiçbir sorun yaşanmayacaktır.

61–*Emri Bil Ma'ruf Nehyi* 'Anil Münker konusunda ne düşünüyorsunuz?

İyiliği emretme ve kötülükten sakındırma toplumların ıslahı için Allah (cc)'ın Müslümanlara emrettiği bir farizadır. Her Müslüman fert, gücü nispetinde bunu yerine getirmekle mükelleftir. Ancak bunu en iyi şekilde devlet veya bunun küçük modeli olan Cemaatler gibi organize güçler yapabilir. Çünkü fertlerin yapabilecekleri sınırlıdır.

62–Eşcinsellik hakkında ne düşünüyorsunuz?

–Eşcinsellik insan fitratına aykırı, toplumu, aile hayatını ifsat eden, İslami otoritenin koruma altına aldığı nesil emniyetini ortadan kaldıran cinsi bir sapıklıktır ve hastalıktır. İslam toplumu bu tür sapıklıkların ve hastalığın önüne geçmek için gereken her türlü tedbirleri almalıdır.

63–Hüsnalık ve çift cinsiyetli doğma konularında nasıl bir çözüm yolu uygulanabilir?

Hüsnalık kişinin kendi tercihi ve iradesi dışında doğuştan olan bir durumdur. Bu tür insanlara doğuştan değişik uzuvlarında engelli olarak doğan insanlar gibi bakılabilir. İslam fıkhi bu tür insanlar konusunda yüzlerce yıldan beri hüküm koymuş ve bu konudaki sorunlara çözümler getirmiştir. Bu durumlarda Müslüman hekimler, biyologlar ve İslam âlimleri ilim ve tekniğin gelişimini de göz önüne alarak müdahalede bulunabilirler. Bu durumlarda her hastanın şartları farklı olabileceğinden genel değerlendirme yapılamaz.

64–İran cinsiyet değiştirme ameliyatlarının en çok yapıldığı ülkelerden biridir. İran'da cinsiyet değiştirme ameliyatlarının dini ve resmi otoritelerin onayıyla yapılıyor olması konusunda ne düşünüyorsunuz?

Cinsiyet değiştirmeden kasıt hüsnalık durumunda yapılan tercih kastediliyorsa yukarıda dile getirildiği gibi her hastanın kendi durumu dikkate alınarak İşlam alimleri ve Müřlőman doktorların karar vererek yapabilir. Ancak tıbbı bir zorunluluk olmadan cinsiyetin değiştirilmesi fıtratın değiştirilmesi anlamına geleceği için İşlam alimleri buna cevaz vermemişleridir. İran’da da bu tür ameliyatlara cevaz verildiğini bilmiyoruz.

65–Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanetin din anlayışı hakkında ne dőřünüyorsunuz? Bu bağlamda devlet ve din ilişkisi hakkındaki fikirleriniz nelerdir?

Diyanet teşkilatının kuruluş amacı; halkın dinini yaşamasına yardımcı olmak değil, dini dizayn etmektir. Halkın fıkhı sorunlarının çözümlő için araştırma yapma, dini kurumların inşası veya kullanılacak dokümanların temin edilmesinde yardımcı olma gibi alanlarda hizmet etmek için bir koordinasyon anlamında böyle bir teşkilat olabilir. Ancak Müřlőmanlara resmi ideoloji ve mezhep dayatmada kullanılacak bir teşkilata karşıyız.

66–Fethullah Gülen cemaati ve onların Hizbullah hakkındaki yaklaşımları konusunda ne dőřünüyorsunuz?

Fethullah Gülen Cemaati ve özellikle onlara bağlı polis ve yargı teşkilatında bulunan elemanlarından en çok zarar görenin Hizbullah Cemaati olduğunu rahathkla söyleyebiliriz. Başta kendilerini müdetil islami bir yapı olarak takdim ediyorlardı. Ancak devletin kurumlarına yerleştikten sonra devleti ve toplumu kendilerine göre düzenlemeye çalıştıkları görüldő. Kendilerinden başka hiçbir İşlami camia ile işbirliği ve yardımlaşmaya yanaşmadılar. Kendilerine hizmet etmeyen ya da kendileri için sakıncalı gördükleri tüm kesimleri değişik komplolar ve karalamalar ile etkisiz kılmaya ve devlet gücünü de kullanarak bertaraf etmeye çalıştılar.

67–PKK ve onun din hakkındaki yaklaşımı, fikirleri hakkında ne dőřünüyorsunuz?

PKK, dünyadaki diğer Marksist Leninist gruplar gibi materyalist temeller üzerinde kurulmuş bir örgüttür. Her ne kadar son birkaç yıla çıkar amacıyla İşlami bir söylem geliştiriyorsa da seküler bir harekettir. Bu anlamda bir Müřlőmanın böyle materyalist dőřünceye sahip bir hareketi tasvip etmesi veya hoş görmesi beklenemez.

68–Sivil cumalar hakkında ne dőřünüyorsunuz?

Sorunuzdaki maksat hutbelerin Kürtçe okunması ise doğrudur. Hutbe cumanın bir parçasıdır. Müslümanların haftalık toplantısı anlamına gelen Cuma hutbelerinin halkın en iyi anlayacağı bir şekilde okunması doğru olandır. Ancak namazla ilişkisi olmayan, vakit namazlarını kılmayanların Cuma namazını siyasi malzeme olarak kullanmak için bunu yaptıkları açıkça ortadadır.

69–Anadilde eğitim konusunda ne düşünüyorsunuz?

Her insanın eğitimini anadilinde alması tabii haklarındandır. Devlet; imkanlarını halkın anadilde eğitim alması için kullanmalıdır. Çok küçük etnik gruplara bile talep etmeleri halinde devlet tarafından kendi dillerinde eğitim almaları için imkân sunmalıdır.

70–Hizbullah ümmetçi bir perspektifi benimsemesine rağmen neden Kürt olmayan Müslümanların teveccühünü görmedi?

Biz bu tespite katılmıyoruz. Ancak çıkış noktamızın Kürdistan olması hasebiyle bu bölgede teveccühün, diğer taraflara nispeten daha fazla olması doğaldır. Bu sorunun cevabı da ilk başta verdiğimiz kaynaklarda doyurucu olarak yer almaktadır.

71–Hizbullah içinde Kürt olmayan Müslümanların oranı neydi?

Milliyetçi düşünceleri temel almadığımız için böyle bir oran peşine düşmedik. Ancak Türkiye’deki her etnik kökenden kardeşlerimiz vardır.

72–1990’lardaki Hizbullah–PKK çatışması olmasaydı, bugün nasıl bir toplumsal durumla karşı karşıya olurduk?

Bunu ancak Allah bilir. Hizbullah faraziyelerle uğraşmaz.

73–Hizbullah’ın PKK ile çatışmasında, PKK sayıca daha güçlü olmasına rağmen Hizbullah nasıl daha ‘başarılı’ oldu? Hizbullah’ın PKK ile çatışmasında galip gelmesinin sırrı neydi? Bu süreçte devletten, devletin bazı unsurlarından herhangi bir destek alındı mı? Veya devletin uygun ortam sağlaması, göz yumması gibi durumlar söz konusu oldu mu?

Bu sorunun cevabı da detaylı olarak verdiğimiz kaynaklarda yer alıyor.

74–Hizbullah’ın silah ve lojistik desteği nasıl sağlandı? Destek sunan herhangi bir oluşum oldu mu?

Hiçbir oluşumun desteği olmadı. Tamamen kendi imkânlarıyla sağlandı.

75–İdeal bir toplumun tasvirini yapar mısınız?

İdeal toplum, İlahi adaletin tahakkuku olan İslam ahkâmının hâkim olduğu, yönetenlerin muttaki ve toplumun salih olduğu toplumdur.

KAYNAKÇA

Üngör, U. U. (2011). *The Making of Modern Turkey: Nation and State in Eastern Anatolia, 1913-1950*. Oxford, UK: Oxford University Press.

Çakır, R. (2011). *Derin Hizballah İslamcı Şiddetin Geleceği*. İstanbul: Metis Yayınları.

Çakır, R. (2007). The Reemergence of Hizballah in Turkey. *Policy Focus*.

Agamben, G. (2013). *Kutsal İnsan Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*. (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Agamben, G. (2008). *Olağanüstü Hal*. İstanbul: Varlık Yayınları.

Agar, M. H. (1985). *Speaking of Ethnography*. CA, USA: Newbury Park.

Agar, M. H. (1980). *The Professional Stranger: An Informal Introduction to Ethnography*. New York : Academic Press.

Ahmed. *Müşned*.

Aktay, Y. (Ed.). (2014). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce İslamcılık* (Cilt 6). İstanbul: İletişim Yayınları.

Althusser, L. (2000). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ambert, A.-M., Adler, P. A., & Detzner, D. F. (1995). Understanding and Evaluating Qualitative Research. *Journal of Marriage and Family*, 57 (4), 879-893.

Andrews, L., Higgins, A., Andrews, M., & Lalor, J. (2012). Classic Grounded Theory to Analyze Secondary Data: Reality and Reflections. *The Grounded Theory Review*, 11 (1).

Aras, R., Boyd, D., Clark, M. M., Kurt, M., Muhaqqeq, S., Gonzalez Perez, C., et al. (2013). *Documenting and Interpreting Conflict Through Oral History A Working Guide*. New York, NY, USA: Columbia University Libraries.

Aretxaga, B. (1997). *Shattering Silence Women, Nationalism and Political Subjectivity in Northern Ireland*. New Jersey: Princeton University Press.

Aron, R. (2006). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Atkinson, R. (1998). *The Life Story Interview*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Aubert, V., & Vale, M. (1974). Methods and Theory in Sociology. *International Journal of Sociology*, 3 (3/4), 72-109.

Bagasi, İ. (t.y.). *Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Kesitler*.

Bailey, C., White, C., & Pain, R. (1999). Evaluating Qualitative Research: Dealing with the Tension between 'Science' and 'Creativity'. *Area*, 31 (2), 169-178.

Ball, M. S., & Smith, G. W. (1992). *Analyzing Visual Data*. CA, USA: Newbury Park.

Banks, M. (2001). *Visual Method in Social Research*. London: Sage.

Baran, M. (2007). *Yaşanmışların Hikayesi*. İstanbul: Dua Yayıncılık.

Barthes, R. (1981). *Camera Lucida*. New York. New York: Hill and Wang.

Bateson, G., & Mead, M. (1942). *Balinese Character: A Photographic Analysis*. New York: New York Academy of Science Publication.

Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*. Malden, MA, USA: Polity.

Becker, H. S., Geer, B., Hughes, E., & Strauss, A. (1961). *Boys in White*. Student Culture in Medical School Publication.

Benard, C., Jones, S., Oliner, O., & Cathryn Quantic, T. (2008). *Women and Nation Building*. Santa Monica, CA: RAND.

Berg, B. L. (2001). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. MA, USA: Allyn and Bacon.

Berg, B. L. (2008). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. Allyn and Bacon.

Beyhaki. *Sünen*.

Bierstedt, R. (1948). The Limitations of Anthropological Methods in Sociology. *American Journal of Sociology*, 54 (1), 22-30.

Blouisten, G. (2003). Introduction: Envisioning Ethnography—Exploring the Meanings of the Visual in Research. *Social Analysis: The International Journal of Social and Cultural Practice*, 47 (3), 1-7.

Bourgois, P., & Schonberg, J. (2007). Intimate Apartheid: Ethnic Dimensions of Habitus Among Homeless Heroin Injectors. *Ethnography*, 8 (1), 7-32.

Boyarin, D. (1999). *Dying For God: Martyrdom and the Making of Christianity and Judaism*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Boyd, R. D. (1991). *Personal Transformations in Small Groups A Jungian Perspective*. London: Routledge.

Bridges, w. (2003). Rethinking gender segregation and gender inequality: Measures and Meanings. *Demography*, 40 (3), 543-568.

Bryman, A. (1984). The Debate about Quantitative and Qualitative Research: A Question of Method or Epistemology? *The British Journal of Sociology*, 35 (1), 75-92.

Buhari. *Sahih*.

Bulut, F., & Faraç, M. (2000). *Kod Adı: Hizbullah Türkiye Hizbullah'ının Anatomisi*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.

Calvert, J. (2013). *Sayyid Qutb and the Origins of Radical Islamism*. New York: Oxford University Press.

Cañete, A. M. (2008). Exploring Photography: A Prelude Towards Inquiries into Visual Anthropology in the Philippines. *Philippine Quarterly of Culture and Society*, 36 (1/2), 1-14.

Chelkowski, P. J. (Ed.). (2010). *Eternal Performance Taziyeh and Other Shiite Rituals*. London: Seagull Books.

Clarke, A. E. (2005). *Situational Analysis: Grounded Theory After the Postmodern Turn*. London: Sage.

Collier, J. J., & Collier, M. (1986). *Visual Anthropology: Photography as a Research Method*. Albuquerque: University of New Mexico Press.

Conrad, C. F. (1978). A Grounded Theory of Academic Change. *Sociology of Education*, 51 (2), 101-112.

Cormark, M. (Ed.). (2002). *Sacrificing the Self: Perspectives on Martyrdom and Religion*. Oxford: Oxford University Press.

Crehan, K. (2002). *Gramsci, Culture and Anthropology*. London: Pluto.

Darimi. *Sünen*.

Davud, E. *Sünen*.

Delibaş, K. (2009). Conceptualizing Islamic Movements: The Case of Turkey. *International Political Science Review*, 30 (1).

Demant, P. R. (2006). *Islam Vs. Islamism The Dilemma of the Muslim World*. Westport&London: Praeger.

Deutsch, M., Coleman, P., & Marcus, E. (Dü). (2006). *The Handbook of Conflict Resolution Theory and Practice*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Doğan, A. (2011). *JİTEM'i Ben Kurdum*. İstanbul: Timaş.

Dora, S. (2004). *Büyüyen Fotoğraf Küçülen Sosyoloji*. İstanbul: Babil Yayınları.

Dunaway, D. K. (1996). *Oral History: An Interdisciplinary Anthology*. Altamira, CA: Walnut Creek.

Duran, M. (2006). *Jitem Tarihi & Osmanlı'dan Şemdinli'ye*. Berçem Yayıncılık.

Durkheim, E. (2011). *İntihar*. İstanbul: Cem Yayınları.

Edwards, E. (1992). Introduction. E. Edwards (Ed.) içinde, *Anthropology and Photography 1860-1920*. New Haven&London: Yale University Press.

Elitsoy, Z. A. (2013). *The Changing Dynamics of Islamic and Nationalist Discourse Among the Kurds of Turkey*. Tel Aviv: Tel Aviv University Department of Middle East and African History (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Ellwood, C. A. (1931). Scientific Method in Sociology. *Social Forces*, 10 (1), 15-21.

Emmison, M., & Smith, P. (2007). *Researching the Visual: Images, Objects, Contexts and Interactions in Social and Cultural Inquiry*. London: Sage.

Eryılmaz, B. (2008). *Bürokrasi ve Otorite*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Esposito, J. L. (Ed.). (2003). *The Oxford Dictionary of Islam*. Oxford&New York: Oxford University Press.

Fairclough, N. (2003). *Analysing Discourse Textual Analysis for Social Research*. London&New York: Routledge.

Felbab-Brown, V. (2014, June 01). *Security Considerations for Conducting Fieldwork in Highly Dangerous Places or on Highly Dangerous Subjects*. June 25, 2014 tarihinde [www.ssrc.org: http://webarchive.ssrc.org/working-papers/DSD_ResearchSecurity_03_Felbab-Brown.pdf](http://webarchive.ssrc.org/working-papers/DSD_ResearchSecurity_03_Felbab-Brown.pdf) adresinden alındı

Fentress, J., & Wickham, C. (1992). *Social Memory*. Oxford&Cambridge, UK&USA: Blackwell.

Ferraotti, F. (1993). Culture and Photography: Reading Sociology through a Lens. *International Journal of Politics, Culture and Society*, 7 (1), 75-95.

Foucault, M. (1994). *Ethics Subjectivity and Truth*. (P. Rabinow, Ed.) New York, USA: The New Press.

Foucault, M. (1997). *Society Must Be Defended*. New York: Picador.

- Gönül, M. A. (2010). *Derviş*. İstanbul: Dua Yayıncılık.
- Gönül, M. A. (2007). *Umuda Cemre Düştü*. İstanbul: Dua Yayıncılık.
- Gürbüz, M. (2013). Revitalization of Kurdish Islamic Sphere and Revival of Hizbullah in Turkey. F. Bilgin, & A. Sarıhan (Ed) içinde, *Understanding Turkey's Kurdish Question*. UK: Lexington Books.
- Gürtekin, H. (2008). *Hizbullah Terör Örgütü: Yapılanması, Faaliyetleri ve Son Durumu*. Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Gastil, J. (1993). *Democracy in Small Groups Participation Decision Making and Communication*. Philadelphia : New Society Publishers.
- Gee, J. P. (1999). *An introduction to Discourse Analysis Theory and Method*. London&New York: Routledge.
- Gee, J. P. (2011). *How to do discourse Analysis*. New York&London: Routledge.
- Girard, R. (1986). *The Scapegoat*. (Y. Freccero, Çev.) Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Girard, R. (1988). *Violence and the Sacred*. Athlone Press.
- Glaser, B. G. (2007). Constructivist Grounded Theory?". *Historical Social Research (Supplement, Grounded Theory Reader)* (19), 93-105.
- Glaser, B., & Strauss, A. (1967). *The Discovery of Grounded Theory Strategies for Qualitative Research*. New Brunswick&London, USA&UK: Aldine Transaction.
- Goetz, J. P., & LeCompte, M. D. (1981). Ethnographic Research and the Problem of Data Reduction. *Anthropology & Education Quarterly*, 12 (1), 51-70.
- Goldstein, D. M. (2014, March 01). *Qualitative Research in Dangerous Places: Becoming an 'Ethnographer' of Violence and Personal Safety*. June 24, 2014 tarihinde www.ssrc.org: http://webarchive.ssrc.org/working-papers/DSD_ResearchSecurity_01_Goldstein.pdf adresinden alındı
- Grbich, C. (2004). *New Approaches in Social Research*. London, Thousand Oaks & New Delhi: Sage.
- Hüda-Par. (tarih yok). *Hüda-Par Parti Programı*. 06 05, 2014 tarihinde www.hudapar.org: <http://hudapar.org/Detay/Sayfalar/205/parti-programi.aspx> adresinden alındı
- Hakim. *El-Müstedrek*.

Harper, D. (2001). *Changing Works: Visions of Lost Agriculture*. Chicago: University of Chicago Press .

Harper, D. (1982). *Good Company*. Chicago: University of Chicago Press.

Harper, D. (1996). Seeing Sociology. *The American Sociologist* , 27 (3), 69-78.

Harper, D. (1988). Visual Sociology: Expanding Sociological Vision. *The American Sociologist* , 19 (1), 54-70.

Have, P. t. (2004). *Understanding Qualitative Research and Ethnomethodology*. London: Sage.

Headland, T. N., Pike, K., & Harris, M. (Ed). (1990). *Emics and Etics The Insider/Outsider Debate*. Newbury Park: Sage.

Heyink, J. W., & Tymstra, T. (1993). The Function of Qualitative Research. *Social Indicators Research* , 29 (3), 291-305.

Ingersoll, F., & Ingersoll , J. (1987). Both A Borrower and A Lender Be: Ethnography, Oral History, and Grounded Theory. *The Oral History Review* , 15 (1), 81-102.

Jackson, J. P. (2001). *Social Scientist for Social Justice Making the Case Against Segregation*. New York&London: New York University Press.

Jenkins, G. (2008). *Political Islam in Turkey Running West Heading East? USA & England*: New York & Hampshire.

Kızılçelik, S. (1994). *Sosyoloji Teorileri 1*. Konya: Mimoza Yayınları.

Karasipahi, S. (2009). Comparing Islamic Resurgence Movements in Turkey and Iran . *Middle East Journal* , 63 (1).

Kayalı, H. (1997). *Arabs and Young Turks: Ottomanism, Arabism, and Islamism in the Ottoman Empire, 1908-1918* . Berkeley, Los Angeles & London: University of California Press.

Kivisto, P. (2008). *Sosyolojinin Temel Kavramları*. Ankara: Birleşik Yayınları.

Lessor, R. (2000). Introduction: Anselm Strauss's Grounded Theory and the Study of Work. *Sociological Perspectives (Supplement: A Tribute to Anselm Strauss)* , 1-5.

Lingard, L., Albert, M., & Levinson, W. (2008). Qualitative Research: Grounded Theory, Mixed Methods, and Action Research, . *British Medical Journal* , 337 (7667), 459-461.

Locke, K. (2003). *Grounded Theory in Management Research*. London: Sage.

Möckel-Rieke, H. (1998). Introduction: Media and Cultural Memory. *American Studies* , 43 (1), 5-17.

Müslim. *Sahih*.

Macdonald, M., & Schreiber, R. (2001). Constructing and Deconstructing: Grounded Theory in a Postmodern World . R. S. Schreiber, & P. Stern (Dü) içinde, *Using Grounded Theory in Nursing*. New York: Springer Publishing Company.

Mace, İ.-i. *Sünen*.

Mahmood, S. (2005). *Politics of Piety The Islamic Revival and the Feminist Subject*. Princeton&Oxford: Princeton University Press.

Marshall, G. (2009). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akinhay, & D. Kömürcü, Çev.) Bilim ve Sanat.

Morgan, G., & Smircich, L. (1980). The Case for Qualitative Research. *The Academy of Management Review* , 5 (4), 491-500.

Morse, J. M. (2001). Situating Grounded Theory Within Qualitative Inquiry . R. S. Schreiber, & P. Stern (Ed) içinde, *Using Grounded Theory in Nursing*. New York: Springer Publishing Company.

Mouzelis, N. P. (2003). *Örgüt ve Bürokrasi*. Konya: Çizgi Yayınları.

Mumcu, U. (2007). *Rabita*. İstanbul: Uğur Mumcu Vakfı Yayınları.

Nesai. *Sünen*.

Newcombe, J. P., & Conrad, C. (1981). A Theory of Mandated Academic Change. *The Journal of Higher Education* , 52 (6), 555-577.

Okumuş, E. (2005). *Dinin Meşrulaştırma Gücü*. Özgü Yayınları.

Paltridge, B. (2006). *Discourse Analysis An Introduction*. New York: Continuum.

Peek, L. (2005). Becoming Muslim: The Development of a Religious Identity. *Sociology of Religion* , 66 (3), 215-242.

Rodriguez, J., & Fortier, T. (2007). *Cultural Memory Resistance Faith and Identity*. Austin, Texas, USA: Univerty of Texas Press.

Sabaz, H. (2009). *Can Laleler Solmasın*. İstanbul: Dua Yayıncılık.

Saruhan, Ö. (2007). *Yeter ki Kur'an Susmasın*. İstanbul: Dua Yayıncılık.

Schreiber, R. S. (2001). The "How To" of Grounded Theory: A voiding the Pitfalls. R. S. Schreiber, & P. Stern (Ed) içinde, *Using Grounded Theory in Nursing*. New York: Springer Publishing Company.

Sennett, R. (1992). *Otorite*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sherman, L. W., & Strang, H. (2004). Experimental Ethnography: The Marriage of Qualitative and Quantitative Research. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 595, 204-222.

Silverstein, B. (2011). *Islam and Modernity in Turkey*. USA: Palgrave Macmillan.

Smith, A. M. (1998). *Laclau and Mouffe The Radical Democratic Imaginary*. London&New York: Routledge.

Stern, P. N., & Covan, E. K. (2001). Early Grounded Theory: Its Processes and Products. R. S. Schreiber, & P. N. Stern (Ed) içinde, *Using Grounded Theory in Nursing*. New York: Springer Publishing Company.

Strauss, A. L., & Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. London: Sage.

Suddaby, R. (2006). From the Editors: What Grounded Theory Is Not. *The Academy of Management Journal*, 49 (4), 633-642.

Tönnies, F. (1957). *Community and Society*. (C. P. Loomis, Çev.) New York: Dover Publications.

Taheri, A. (2008). *The Persian Night: Iran under the Khomeinist Revolution*. New York: Encounter Books.

Taylor, L. A. (1981). A Brief History of Sociology. *International Review of Modern Sociology*, 11 (1/2), 1-23.

Thomas, G., & James, D. (2006). Reinventing Grounded Theory: Some Questions about Theory, Ground and Discovery. *British Educational Research Journal*, 32 (6), 767-795.

Toksoy, G. N. (2007). *Sosyal Bilimsel Düşünce İçinde Görüntülerin Yeri ve Fotoğrafın Potansiyeli*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Turan, A. (2009). *Müteahhit*. İstanbul: Dua Yayıncılık.

Turner, B. S. (1997). *Max Weber ve İslam*. Ankara: Vadi Yayınları.

Tutar, İ. (2010). *Cemal'im*. İstanbul: Dua Yayıncılık.

Tutar, N. (2007). *İmana Susayan Gönüller*. İstanbul: Dua Yayıncılık.

- Tutar, N. (2007). *39. Koşuş*. İstanbul: Dua Yayıncılık.
- Tutar, N. (2009). *Hakikat Yolcuları*. İstanbul: Dua Yayıncılık.
- Tutar, N. (2013). *Yusufl Direniş*. İstanbul: Dua Yayıncılık.
- Uslu, E. (2007). From Local Hizbollah to Global Terror: Millitant Islam in Turkey. *Middle East Policy*, XIV (1).
- Vincent, G. E. (1916). The Social Memory. *Minnesota History Bulletin*, 1 (5), 249-259.
- Wagner, J. (1979). *Images of Information*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Weber, M. (2005). *Bürokrasi ve Otorite*. Ankara: Adres Yayınları.
- Weber, M. (2008). *Sosyoloji Yazıları*. İstanbul: Deniz Yayınları.
- Weber, M. (2007). *Sosyolojinin Temel Kavramları*. İstanbul: Bakış Yayınları.
- White, J. B. (2002). *Islamist Mobilization in Turkey: A Study in Vernacular Politics*. USA: University of Washington Press.
- White, J. (2013). *Muslim Nationalism and the New Turks*. Princeton&Oxford: Princeton University Press.
- Wiktorowicz, Q. (2004). *Islamic Activism A Social Movement Theory Approach*. Bloomington: Indiana University Press.
- Wynn, J. R. (2009). Digital Sociology: Emergent Technologies in the Field and the Classroom. *Sociological Forum*, 24 (2), 448-456.
- Yıldırım, İ. (2012). *Hizbullah Terör Örgütünün Şiddet Eylemlerinin Betimsel Analizi*. Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Yararlı, B. (2008). *Akıbet Cennet mi, Cehennem mi?* İstanbul: Dua Yayıncılık.
- Yararlı, B. (2012). *Takip*. İstanbul: Dua Yayıncılık.
- Yaray, M. M. (2011). *Amine Sensin*. İstanbul: Dua Yayıncılık.
- Yavuz, M. H. (2003). *Islamic Political Identity in Turkey*. Oxford&New York: Oxford University Press.
- Yelken, R. (2009). *Tarih Sosyolojisi*. Ankara: Vadi Yayınları.

York, S. (2000). *Remembering Well Rituals for Celebrating Life and Remembering Death*. San Francisco: Jossey-Bass.

Yurtseven, Ö. A. (2006). *Türkiye'de Faaliyet Gösteren Dini Bir Terör Örgütü Olarak Hizbullah*. Gebze: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Zerey, F. (2013). *Susa Gülleri*. İstanbul: Dua Yayıncılık.